

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 1

แนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่ม
จังหวัดล้านนา

Guideline for Demarcation of Preserved Area of
Cultural Heritages (Architecture) for Tourism in Lanna
Region.

โดย นายอัมเรศ เทพมา และคณะ

พฤษภาคม 2561

เลขที่สัญญา RDG5950037

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยย่อยที่ 1

แนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา

คณะผู้วิจัย

นายอัมเรศ เทพมา

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และ

ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

นายเจษฎา สุภาศรี

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

นาย ชินวร ขมภูพันธ์

นักวิจัยอิสระ

ชุดโครงการ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม
(สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
แนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา
Guideline for Demarcation of Preserved Area of Cultural Heritages
(Architecture) for Tourism in Lanna Region.

คณะนักวิจัย

1. นายอัมเรศ เทพมา	หัวหน้าโครงการ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี	นักวิจัย
3. นายเจษฎา สุภาศรี	นักวิจัย
4. นายชินวร ชมภูพันธ์	นักวิจัย

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยได้ดำเนินการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สังคม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพของคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้เป็นสำคัญ โดยยังคงยึดถือแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่การพัฒนาประเทศ ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มุ่งการพัฒนาที่สมดุลคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ การปรับตัวเข้าสู่ประเทศเศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลางมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทยมากยิ่งขึ้นอันเนื่องมาจากการการรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชียภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียนกับ จีน ญี่ปุ่น และอินเดีย และการเป็นประชาคมอาเซียนในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งจากการประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงของประเทศ พบว่า “ระบบโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนจึงทำให้เกิดความอ่อนไหวต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจ อีกทั้งค่านิยมที่ตึงमतลดลงและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน อันเนื่องการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์” ”(แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 หน้า 5)

ประเทศไทยภายใต้ความผันผวนทางเศรษฐกิจซึ่งรายได้ของประเทศส่วนหนึ่งมาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่พึ่งพาศักยภาพของการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองทางประวัติศาสตร์ เมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

ในพื้นที่เมืองท่องเที่ยวหลักทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น เชียงใหม่ เชียงราย น่าน เมืองเหล่านี้ใช้ศักยภาพของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเป็นตัวสร้างรายได้จากเศรษฐกิจทางด้านการท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันที่เศรษฐกิจบนฐานการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

กำลังดำเนินไปนั้น การพัฒนาพื้นที่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างมาก อันเป็นความเสียหายต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างยิ่งของประเทศ

ภาคเหนือของประเทศไทยนอกเหนือจากจังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะเมืองหลักทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแล้ว จังหวัดลำพูน แพร่ และน่าน เป็นเมืองท่องเที่ยวรองที่มีศักยภาพและเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมทั้งในระดับปานกลางและระดับสูง โดยปัจจุบันมีพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากกว่า 50 แห่งซึ่งมีศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนภูมิทัศน์วัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวชั้นเลิศ กระจายตัวอยู่ในพื้นที่อำเภอต่างๆ ทั้งสามจังหวัด และมีความหนาแน่นเป็นพิเศษในเขตพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่เมืองเก่าตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า นับตั้งแต่ปี 2546 เป็นอย่างมาก

ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่กล่าวถึง อาทิเช่น สิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม และแหล่งกิจกรรมทางวัฒนธรรม อันหมายถึง บ้านพักอาศัยพื้นถิ่น คຸ່ມเจ้า วัด ถนน ต้นไม้ ลานกิจกรรมหรือช่วงเมือง ตลาด พื้นที่เกษตร เป็นต้น และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง งานประเพณีประจำปี แหล่งผลิตอาหารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและมีศักยภาพที่ใช้สำหรับส่งเสริมและพัฒนาเป็นพื้นที่เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยที่พบว่าในปัจจุบันทรัพยากรดังกล่าวยังไม่ได้รับการบันทึก ประเมินคุณค่า ขึ้นทะเบียน และส่งเสริมการพัฒนารูปแบบ ทำให้เกิดปัญหาของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม อันเนื่องมาจากการวางแผนเพื่อการตัดสินใจและพัฒนาร่วมกันอย่างเป็นระบบ จากปัญหาของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว หน่วยงานที่กำกับดูแลการพัฒนาภายในพื้นที่ อันประกอบด้วย สำนักงานเทศบาลเมืองลำพูน สำนักงานเทศบาลเมืองแพร่ และสำนักงานเทศบาลเมืองน่าน จึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการพัฒนาระบบบริหารจัดการ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่ใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้กระบวนการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของเจ้าของอาคารและชุมชนเมือง และนำผลการศึกษาที่ได้ไปพิจารณาประกอบการวางแผนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการสำรวจ กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) การประเมินคุณค่า และการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และส่งผลก่อให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยยังคงศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน
- 2) เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา
- 3) เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน
- 4) เพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้การคัดเลือกพื้นที่การวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกพื้นที่เมืองเก่าตามประกาศคณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะกรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าในกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2 ซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วยจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน โดยทั้งสามจังหวัดเป็นกลุ่มเมืองท่องเที่ยวรองเชิงวัฒนธรรมที่สามารถเป็นตัวแทนของข้อมูล “กลุ่มจังหวัดล้านนา” ดังนี้

1) พื้นที่จังหวัดลำพูน

ลำพูน เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี อันเนื่องมาจากการเป็นเมืองในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรสุโขทัย เป็นอาณาจักรโบราณและเป็นราชธานีแห่งแรกของภาคเหนือซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมล้านนา ล้านช้าง และสิบสองปันนา ซึ่งมีหลักฐานอันยืนยันได้จากงานศิลปกรรมและจารึกอักษรมอญโบราณในสมัยพุทธศตวรรษที่ 15-17 ที่มีอิทธิพลต่ออักษรมอญในพุกาม สะเทิม อักษรม้าและอักษรล้านนา เป็นต้น จากประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 1,300 ปี ทำให้ลำพูนยังคงมีความสำคัญทั้งทางด้าน สังคม วัฒนธรรม และการเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการนำมาสนับสนุนการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ขอบเขตการศึกษามุ่งเน้นเขตเมืองเก่าของจังหวัดลำพูน ได้แก่ พื้นที่ต่อเนื่องซึ่งครอบคลุมพื้นที่คูเมืองเก่าลำพูนและถนนรอบเมืองทั้งสามด้าน (ด้านทิศเหนือ ทิศ

ตะวันตก และทิศตะวันตก) ส่วนด้านตะวันออกจรดแนวแม่น้ำกวังที่ไหลผ่านเมืองเก่าลำพูน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2553)

2) พื้นที่จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ซึ่งพบหลักฐานจากเอกสารที่ได้กล่าวถึงเมือง พลนคร (เมืองแพร่ในปัจจุบัน) ในตำนานวัดหลวง สันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 1371 โดยพ่อขุนหลวงพล พระราชนัดดาแห่งกษัตริย์น่านเจ้า และในตำนานอย่างเช่นตำนานสิงหนวัตร ถูกปกครองในช่วงเวลาต่อมาโดยพญาธิบาแห่งแคว้นหริภุญไชย และเปลี่ยนจากชื่อเมืองพลนครเป็น โกศยนคร หรือ เวียงโกสัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแพร่และลำพูน คือเมืองที่มีการสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยเป็นที่สอดคล้องกับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในหลักที่ 1 ด้านที่ 4 และบรรทัดที่ 24-25 ซึ่งได้กล่าวถึงเมืองแพล เมืองน่าน เมืองพลว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1826 เป็นต้น จนมาในยุครัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง โดยเจ้าพิริยชัยเทพวงศ์ (เจ้าผู้ครองนครแพร่องค์ที่ 18) เป็นเจ้าหลวงกำกับด้วยข้าหลวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาไชยบูรณ์ ข้าหลวงคนแรก แพร่จึงเป็น “หัวเมืองสำคัญในล้านนา” ดังนั้น สังเกตได้จากการมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ประกอบกับความเจริญรุ่งเรืองในด้านการค้าขายอันเกิดจากภูมิศาสตร์ที่เป็น “ประตูสู่เมืองล้านนา” จึงก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการนำมาสนับสนุนการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นขอบเขตการศึกษาในเขตเมืองเก่าของจังหวัดแพร่ ได้แก่ พื้นที่ต่อเนื่องซึ่งมีแนวพื้นที่ตามกำแพงเมืองเก่าและคูเมือง โดยทางทิศตะวันออกมีอาณาเขตขยายกว่าแนวกำแพงเมืองเก่ากล่าวคือ ครอบคลุมพื้นที่ย่านการค้าเก่าบนถนนเจริญเมืองตั้งแต่บริเวณประตูชัยไปจรดถนนยันตรกิจโกศล (สำนักงานจังหวัดแพร่, 2560)

3) พื้นที่จังหวัดน่าน

น่าน เป็นเมืองที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์โดยพบหลักฐานของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่กำหนดอายุได้ถึง 5,000-7,000 ปี น่านมีความสัมพันธ์กับหัวเมืองภาคกลางนับตั้งแต่เมืองสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1915-1981 นอกจากนี้ จากความสำคัญดังกล่าวเมืองน่านจึงถูกยกทัพเข้าตีและปกครอง

โดยอาณาจักรล้านนาในสมัยพญาติโลกราช กษัตริย์ผู้แผ่อำนาจอย่างกว้างขวางในพื้นที่ล้านนา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1993-2101 และพม่า ใน พ.ศ. 2103-2328 ในอดีตและในช่วงท้ายในสมัยหลังในยุครัตนโกสินทร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2331-2474 “น่าน” ถูกขนานนามว่า กาวน่าน ซึ่งคำว่า “กาว” เลื่อนมาจากคำว่า แกว กอย ก้อ กุ้ย อันหมายถึงพวกมิดคำหรืออนารยชน ส่วนคำว่าน่าน มีสำเนียงคล้ายภาษาจีนว่า “นาง” หรือ นางเจียง แปลว่าทิศใต้ ดังนั้นคำว่า กาวน่าน จึงหมายถึง อนารยชนที่อยู่ทางทิศใต้ ในเวลาต่อมาเมื่อมีอีกแนวคิดหนึ่งที่เรียกน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่พระพุทธศาสนาและภาษาบาลีมีความเจริญรุ่งเรือง จากการถูกรุกรานและถูกปกครองในหลายช่วงสมัยจึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ในการนำมาสนับสนุนแนวทางการสร้างแนวทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาในพื้นที่เขตเมืองเก่าของจังหวัดน่าน ได้แก่ พื้นที่อนุรักษใจเมืองน่านตามประกาศของมติดคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า โดยครอบคลุมพื้นที่ภายในเขตกำแพงเมือง และคูเมืองน่าน ซึ่ง ทิศเหนือจรดถนนอเนตรฤทธิเดช และแนวถนนสาธารณะที่เชื่อมต่อกับถนนผากอง ทิศตะวันออกจรดแนวถนนข้าหลวง เชื่อมต่อถนนมหาวงศ์จนถึงเชิงสะพานพัฒนาภาคเหนือ ทิศตะวันตกจรดถนนรอบเมืองทิศตะวันตก และทิศใต้จรดถนนรอบเมืองทิศใต้และถนนท่าลี่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ผังแม่บทและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า น่าน, 2553)

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชนสมาชิกในชุมชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาวิจัย และผู้บริหารองค์กรภาครัฐระดับเทศบาลเมือง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตของเนื้อหาที่จะดำเนินการศึกษาประกอบด้วย ศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ตัวอาคารสถาปัตยกรรม กลุ่มอาคารทางสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม รวมถึงพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และสังคม ซึ่งอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

โดยเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมทั้งสิ่งที่รู้ปฐภูมิ เชิงเนื้อหาทางชุมชนวัฒนธรรม ที่มีมิติทางกายภาพ และนามธรรม เนื้อหาขององค์ความรู้ ในเชิงจิตวิญญาณ วิถีชีวิต วัฒนธรรม

1. ศึกษาบริบทและสิ่งแวดล้อมชุมชน ทั้ง 4 ด้าน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าใจชุมชนในภาพรวม ประกอบด้วย

- ด้านกายภาพ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ผังเมือง งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ประเภท วัด บ้าน คุ่มเจ้า ตลาด เป็นต้น
- ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ชาติพันธุ์ คติความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาด้านต่างๆ เป็นต้น
- ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำมาหากิน สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว สถานที่รองรับด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น
- ด้านการปกครอง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ความพร้อมของชุมชน

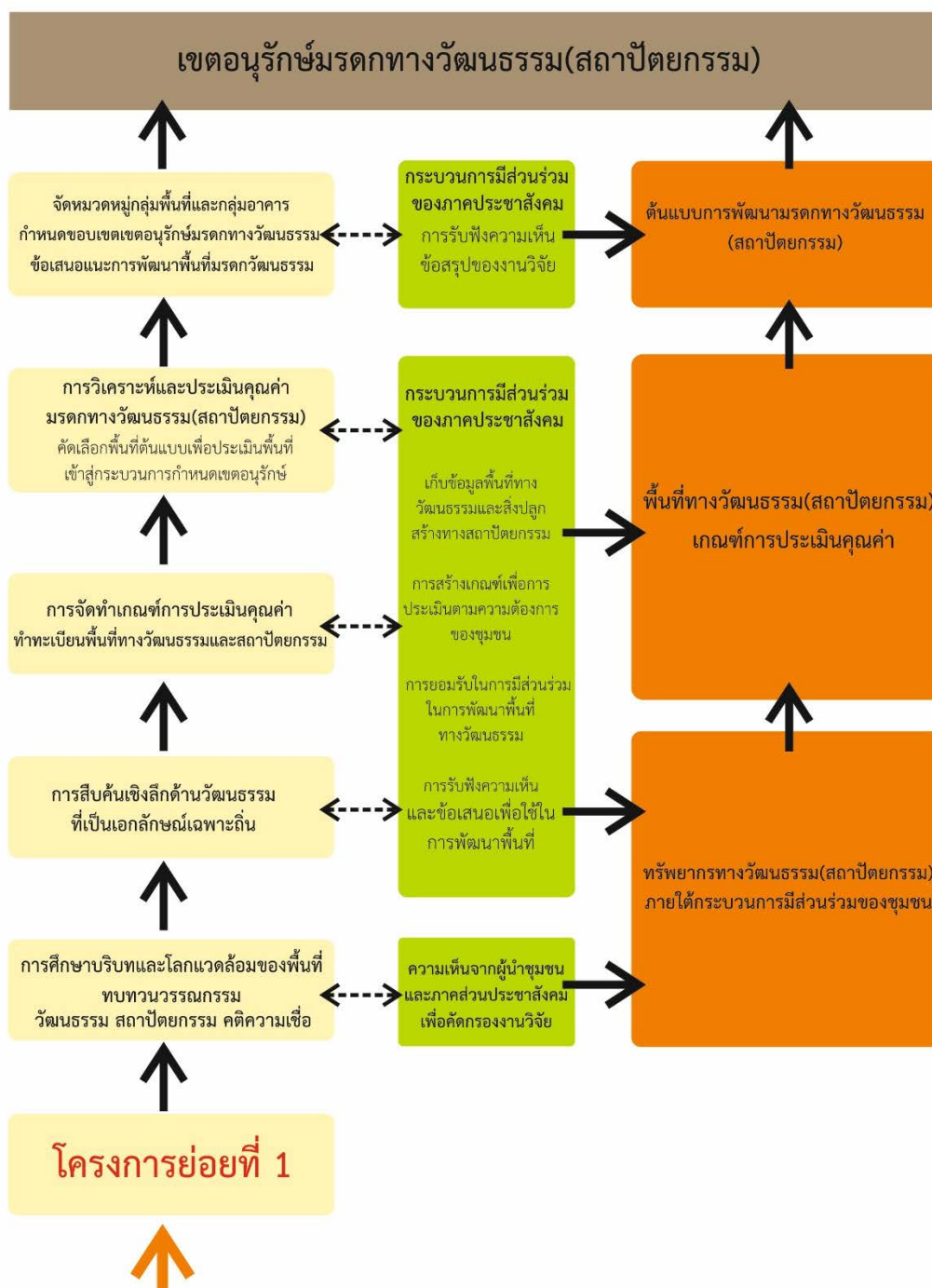
2. ศึกษางานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี อาคารสถาปัตยกรรม กลุ่มอาคารทางสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม รวมถึงพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และสังคม

3. ศึกษาวิธีการกำหนดขอบเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า แผนที่วัฒนธรรมและตำแหน่งงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญ ที่แสดงตำแหน่งที่ตั้ง เส้นทางและการเข้าถึง รายละเอียดสังเขปของแต่ละแหล่งวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวก ฯลฯ ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้าไปท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

ขอบเขตด้านเวลา

1 ปี ระหว่างปีพุทธศักราช 2559 -2560

กรอบแนวคิดการวิจัยและขั้นตอนการวิจัย

แผนภาพแสดงกรอบแนวความคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ทางด้านวิชาการ สถาปัตยกรรม และทางด้านวิชาการการท่องเที่ยวเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคง ศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม โดยอาศัยการสร้างระบบ การอนุรักษ์และการพัฒนาทางสถาปัตยกรรม และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อสร้าง เป็น “แนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)” โดยจะดำเนินการศึกษาบริบทและโลกแวดล้อมของพื้นที่ ที่มีศักยภาพ ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเน้นหนักการศึกษาพื้นที่ทางด้านสถาปัตยกรรม และงานสถาปัตยกรรมที่มีศักยภาพที่สามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่เมืองเก่าซึ่ง ยังมีการใช้งานในภาพรวมก่อนเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน แล้วจึงทำการสืบค้นเชิงลึกด้าน วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งวัฒนธรรมที่อยู่ในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมเฉพาะ เทศกาลหรือฤดูกาลที่มีเวลาเป็นตัวกำหนด อีกทั้งสืบค้นงานสถาปัตยกรรมทุกประเภทที่ แสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่น จากนั้นจึงดำเนินการ การประเมินคุณค่า ขึ้นทะเบียน และจัดหมวดหมู่ของมรดกวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทั้ง ในเชิงคุณค่า และหมวดหมู่ของความเร่งด่วนในการอนุรักษ์หรือแนวทางการพัฒนาที่ สอดคล้องกับแผนพัฒนาภายในพื้นที่เพื่อส่งเสริมศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 ในการศึกษา “แนวทางการจัดทำโครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทาง วัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)” และโครงการย่อยที่ 3 ในหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ซึ่งท้ายที่สุดจะพัฒนานำไปสู่ “แนวทาง บริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)” ซึ่งสามารถ ขยายผลนำไปใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้าน วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ชัดเจน รอบคอบและตรงตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้ทำ การศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมระหว่าง คณะผู้วิจัย ผู้คนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และทำความเข้าใจ องค์ประกอบทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ในพื้นที่ที่จะคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่น ทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาเป็นพื้นที่สนับสนุนการ

ท่องเที่ยว โดยการสำรวจศักยภาพเบื้องต้นถึงความแตกต่าง ความโดดเด่น และความน่าสนใจ อันสะท้อนเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ โดยมีวิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

- ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (primary data) จากการศึกษาภาคสนาม (field research) ในพื้นที่ 3 จังหวัด ไม่น้อยกว่า 3 เขตเมืองเก่า ทำการสำรวจ สังเกต ถ่ายภาพ (field survey) เก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (oral History) และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชุมชน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (group discussion)
- ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (secondary data) จากข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อนำมาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเข้ากับหลักการที่ได้ทำการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- ทำการวิเคราะห์ ประเมินคุณค่าความสำคัญ และจัดหมวดหมู่ของประเภทอาคารต่างๆ โดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมตามเกณฑ์สากล และเกณฑ์อื่นๆจากการเสนอในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ทำการคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบที่มีศักยภาพด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม และมีความพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่พื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า โดยมีเกณฑ์และกระบวนการพิจารณาที่เหมาะสมจากกระบวนการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยที่ 2
- กำหนดกรอบ หรือขอบเขตพื้นที่ ที่ซึ่งผ่านกระบวนการตามโครงการวิจัยย่อยที่ 2 เพื่อเข้ากำหนดเป็นเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าต้นแบบ ทั้ง 3 พื้นที่

การสังเคราะห์หรือบูรณาการข้อมูล

- สังเคราะห์หรือบูรณาการข้อมูลวัฒนธรรมชุมชน ข้อมูลการศึกษาสำรวจร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ และงานวิจัยที่ศึกษาผ่านมาซึ่งเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม
- จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นประจำ และตำแหน่งสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

- จัดทำสื่อเสนอแนะเพื่อสื่อความหมายถึงเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ประเภทสิ่งพิมพ์ ได้แก่ แผ่นพับ แผนที่ สื่อสารสนเทศ ได้แก่ วิดีทัศน์ และป้ายสื่อความหมายในพื้นที่

ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยในทุกขั้นตอนเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา องค์กรอิสระ โดยจัดให้มีการประชุมเฉพาะกลุ่ม (focus group) และประชุมกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder) ร่วมกับอีก 2 โครงการย่อย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ข้อมูลทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม แบบเชิงเดี่ยวและแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็น รูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible)
- 2) ได้เกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตมรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในพื้นที่ จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์และพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ
- 3) ได้แนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม ที่สามารถนำไปประกอบพิจารณาในแผนพัฒนาของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่
- 4) ได้ขอบเขตพื้นที่อนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ทั้งในรูปแบบแบบเชิงเดี่ยวและแบบกลุ่มพื้นที่ และทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน โดยได้ดำเนินการวิจัยผ่านกระบวนการศึกษาแบบมีส่วนร่วมทั้งในขั้นตอนของการกำหนดพื้นที่สำรวจ การกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน และการตรวจสอบข้อมูลและการกำหนดขอบเขตขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) อันนำไปสู่การกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพร่วมกันในการเป็นพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นภาพรวมของการศึกษาดังนี้

1.ด้านการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (งานสถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

จากการสำรวจและขึ้นทะเบียนในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 พื้นที่ สามารถสรุปเป็นข้อมูลได้ดังนี้

ด้านขนาดของพื้นที่สำรวจ เมืองเก่าแพร่มีพื้นที่สำรวจมากที่สุด คือ 1.98 ตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ พื้นที่ น่าน 1.60 ตารางกิโลเมตร และ พื้นที่เมืองเก่าลำพูนจำนวน 1.45 ตารางกิโลเมตร

ด้านขนาดของพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน ภายหลังจากกระบวนการศึกษาและสำรวจข้อมูลภาคสนาม และใช้กระบวนการการประเมินความทรงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) นักวิจัยจึงได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียนร่วมกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและกระบวนการเสนอขอบเขตโดยความเห็นชอบจากชุมชน จึงสามารถกำหนดขอบเขตของพื้นที่ขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) สามารถสรุปผลได้ดังนี้ พื้นที่เมืองเก่าลำพูนมีขอบเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน 0.78 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เมืองเก่าแพร่ มีขอบเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน 1.08 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เมืองน่านมีขอบเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน 1.07 ตารางกิโลเมตร โดยเมื่อวิเคราะห์พบว่าเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่เมืองเก่าแพร่และเมืองเก่าน่านมีขนาดพื้นที่มากที่สุด แต่ทั้งสองพื้นที่มีขนาดพื้นที่ขึ้นทะเบียนใกล้เคียงกันในขั้นของการกำหนดขอบเขตขึ้นทะเบียน ส่วนพื้นที่เมืองเก่าลำพูนมีขนาดเล็กลงมาตามลำดับ

ด้านขนาดของพื้นที่ศักยภาพ ภายหลังจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียนร่วมกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและกระบวนการเสนอขอบเขตโดยความเห็นชอบจากชุมชนและหน่วยงานส่วนราชการภายในพื้นที่จึงได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยอาศัยหลักของความหนาแน่นของมรดกวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ตลอดจนทัศนียภาพของทิวเมืองที่จะก่อให้เกิดสุนทรียภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) โดยสามารถสรุปผลได้ว่า

พื้นที่เมืองเก่าลำพูน มีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.19 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุมหัวใจหลักสำคัญของลำพูนคือวัดพระธาตุทริภุญชัยและพื้นที่โดยรอบ

พื้นที่เมืองเก่าแพร่ มีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.436 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุม 2 บริเวณพื้นที่ คือ 1 บริเวณถนนคำลือภายในเขตเมืองเก่า และ บริเวณถนนเจริญเมืองเขตการค้าที่สำคัญของแพร่

พื้นที่เมืองเก่ามีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.21 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุมใจเมืองเก่าบริเวณชุมชนวัดไผ่เหลือง ถนนมหาพรหม (หัวแขวนเมืองเก่า)

ด้านจำนวนมรดกวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)

จากการสำรวจและขึ้นทะเบียนในเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม พบว่า พื้นที่ในพื้นที่เมืองเก่ามีสิ่งปลูกสร้างในเขตพื้นที่มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมมากที่สุด รองมาคือ แพร่ และลำพูน ทั้งนี้สามารถสรุปข้อมูลได้ ดังนี้

พื้นที่เขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่า มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนฯ จำนวน 1406 หลัง คิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเท่ากับ 0.13 %

พื้นที่เขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในเขตเมืองแพร่ มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนฯ 1,325 หลัง คิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเท่ากับร้อยละ 0.122

พื้นที่เขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในเขตเมืองลำพูน มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนฯ จำนวน 983 หลัง คิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเท่ากับร้อยละ 0.12

ทั้งนี้ทั้ง 3 พื้นที่ที่มีจุดที่น่าสนใจก็คือ จำนวนของมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)มีอยู่ในระดับของความทรงคุณค่าในระดับสูง(สีแดงและสีส้ม) มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนของอาคารซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม และส่วนใหญ่ในทั้งสามพื้นที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภท สีเหลือง กระจายอยู่ทั่วบริเวณเขตพื้นที่อนุรักษ์

ด้านจำนวนมรดกวัฒนธรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี

จากการสำรวจและขึ้นทะเบียนในเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม พบว่า พื้นที่ในพื้นที่เมืองเก่าแพร่ มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือน่านและลำพูน ตามลำดับ ซึ่งทั้งสามพื้นที่ยังมีมรดกทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นส่วนหนึ่งของการใช้พื้นที่ของเมือง หรือ พื้นที่ในงานสถาปัตยกรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ในการศึกษาและมีการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ในครั้งนี้

2.เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม (งานสถาปัตยกรรม) ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดลำนานา

การพัฒนาเกณฑ์สำหรับประเมินกลุ่มสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ ใช้การพัฒนาเกณฑ์การประเมินที่ครอบคลุมกลุ่มหลักการมาตรฐานสากลและปรับให้สอดคล้องและครอบคลุมเกณฑ์มาตรฐานต่างๆที่นานาชาติยอมรับ แต่มีการเพิ่มเติมเกณฑ์ทางด้านบริบทของชุมชนซึ่งอยู่ในเขตเมืองเก่า ซึ่งทำให้เกิดเกณฑ์การประเมินความทรงคุณค่าตามมุมมองต่างๆ ประกอบด้วย ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และ มุมมองสภาพทางกายภาพภาพ โดยการประเมินครั้งนี้สามารถนำไปประเมินและก่อให้เกิดการขึ้นทะเบียนอาคารที่มีระดับความทรงคุณค่าในระดับสูงและสามารถนำไปสู่การระบุตำแหน่งที่ตั้งด้วยการกำหนดสัญลักษณ์สีด้วยแผนที่ทางกายภาพ ซึ่งแบ่งแยกตามสัญลักษณ์สี 6 ประเภท คือ

- สีแดง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับประเทศ
- สีส้ม หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับภูมิภาค
- สีเหลือง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม
- สีเขียว หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่มีรูปแบบสอดคล้องกับภูมิทัศน์เมือง
- สีเทา หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่
- สีนํ้าตาลหมายถึง กลุ่มอาคารทางศาสนา

3.ด้านการจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม และดำเนินการประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมค้นพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่แทรกตัวอยู่ในกลุ่มเรือนพักอาศัยและกลุ่มอาคารในยุคสมัยปัจจุบัน สามารถจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลประเภทมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ที่ในโครงการวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการจัดทำฐานข้อมูลสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพักอาศัย หรือ เรือน และอาคารพาณิชย์ หรือ กลุ่มอาคารเรือนร้านค้า ซึ่งสามารถสรุปตามประเภทและชนิดอาคารได้ 5 ประเภท ประกอบด้วยดังนี้

ประเภทเรือนกาแล

เรือนสำหรับผู้มีฐานะทางสังคม หรือผู้นำชุมชน หรือชนชั้นสูงในสังคม ตั้งแต่ระดับชนบทจนถึงระดับเมือง (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2539: 11) เอกลักษณ์สำคัญของเรือนประเภทนี้ คือ มีกาแล ไม้แกะสลักอย่างสวยงามประดับบนยอดจั่ว และเป็นเหตุให้เรียกเรือนประเภทนี้ว่า เรือนกาแล สร้างด้วยไม้จริง มีความประณีตเรียบร้อยมากกว่าเรือนของสามัญชนทั่วไป มีแบบแผนการสร้างที่ชัดเจน และเป็นระเบียบมากกว่าเรือนทั่วไป

ประเภทเรือนบะเก่า (เรือนไม้)

เรือนของผู้ที่พอจะมีฐานะ ใช้ไม้จริงทั้งหลัง ใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องขนาดใหญ่ เป็นเรือนที่คลี่คลายแบบแผนการสร้างมาจากเรือนกาแล ใช้รูปแบบและความพิถีพิถันน้อยลง ใช้ช่างไม้ออกแบบและก่อสร้างแทนการสร้างเองโดยเจ้าของ ผังพื้นยังคงเป็นแบบแผนเดิมจากเรือนกาแล เป็นเรือนแฝด มีทางเดินผ่านกลางไปครัวไฟด้านหลังเรือน

ประเภทเรือนสมัยกลาง

เรือนไม้ที่พัฒนาต่อเรือนไม้แบบเรือนบะเก่า รูปแบบซับซ้อนมากขึ้น ผังพื้นถูกจัดวางใหม่ ไม่เป็นแบบเรือนบะเก่าที่ใช้ผังพื้นของเรือนกาแล เรือนไม้ในขณะนี้เกิดการพัฒนาจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัสดุก่อสร้างใหม่ คือ สังกะสี ที่นำมาใช้กับตะเข้รางได้ดี ทำให้สามารถออกแบบหลังคาที่วิ่งชนกัน ใส่ตะเข้รางได้ บางพื้นที่ชาวบ้านเรียกเรือนแบบนี้ว่า “เฮือนคู้” เป็นเรือนที่ “แป้” หรืออะเส วิ่งชนกัน

ประเภทเรือนแป เือนร้านค้า

เรือนพักอาศัยริมทาง และเรือนร้านค้า มีรูปแบบคล้ายกัน เป็นรูปแบบเฉพาะ คือ วางอาคารให้หันส่วนยาวของอาคารขนานไปตามทางสัญจร จั่วเรือนขนานทางสัญจร หากเป็นเรือนร้านค้า ก็จะใช้พื้นที่ด้านยาวของเรือนด้านติดกับทางสัญจรเปิดเป็นหน้าร้าน ฝาเรือนด้านนี้ทำเป็นบานเฟี้ยม หรือบานกระทุ้งขนาดใหญ่ เต็มหน้าถึง พื้นที่อยู่ภายในใช้เป็นที่พักสินค้า บางหลัง ต่อชายคายื่นยาวออกมาเพื่อคลุมพื้นที่หน้าร้าน บางหลัง ชายคานี้ยื่นยาว จะมีเสารับชายคาส่วนนี้อีกแถวหนึ่ง

เรือนพักอาศัยที่สร้างริมทางสัญจร แม้ไม่ได้ค้าขาย ก็จะใช้รูปแบบเรือนร้านค้าในการสร้าง ฝาเรือนด้านหน้าทำให้เปิดได้เต็มหน้าถึง แต่การใช้งานก็ไม่ได้เปิดทั้งหมด จะเปิดเป็นช่องสำหรับเข้าออกเท่านั้น พื้นที่อยู่ภายในใช้เป็นพื้นที่ใช้งานในบ้าน เป็นพื้นที่พักผ่อน หรือการใช้งานอื่นๆ

ประเภทเรือนอิทธิพลตะวันตก

เรือนที่รับวัฒนธรรมการสร้างบ้านแบบตะวันตก เป็นเรือนไม้แบบฝรั่ง จนถึงบ้านตึกแบบฝรั่ง เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในเมืองหลวง ก่อนกระจายออกสู่ภูมิภาคและล้านนา ได้แก่ เรือนปั้นหยา เรือนมะนิลา เรือนขนมปังขิง ทั้งบ้านพักอาศัยและเรือนร้านค้าหรือตึกแถว

4. ด้านการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และจัดหมวดหมู่ของงานมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมแล้ว เพื่อให้เกิดการกำหนดขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการกำหนดขอบเขตในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพและสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ จึงจะได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม และเขตพื้นที่ศักยภาพในพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการทางวิชาการและการวิจัยแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งขอบเขตที่ได้กำหนดขึ้นสามารถสรุปได้ ดังนี้

สรุปขอบเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)

ลำพูน			แพร่			น่าน			หน่วย
เขตพื้นที่สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ศักยภาพ	เขตพื้นที่สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ศักยภาพ	เขตพื้นที่สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ศักยภาพ	เขตพื้นที่สำรวจ
1,446,928	778,362	191,843	1,988,536	1,083,809	436,477	1,600,218	1,077,728	214,463	ตร.ม.
1.45	0.78	0.19	1.98	1.08	0.436	1.60	1.07	0.21	ตร.กม.

ขอบเขตสำรวจ (survey areas)

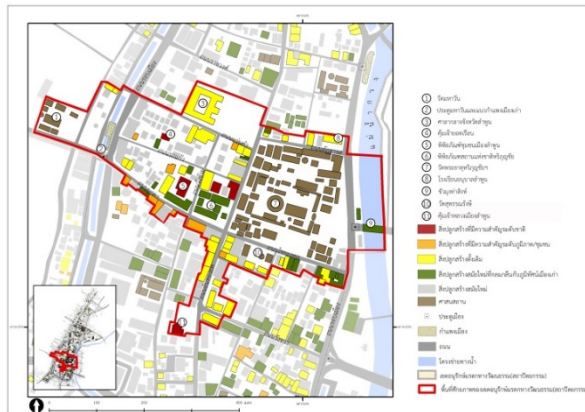
แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ลำพูน แพร่ น่าน

ขอบเขตขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)

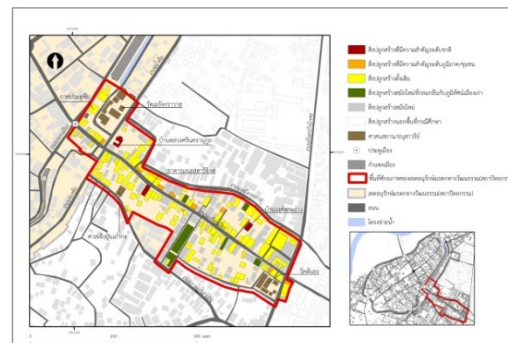
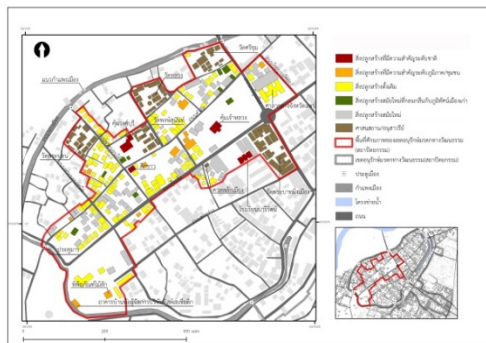

แสดงเขตอนุรักษ์เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ลำพูน แพร่ น่าน

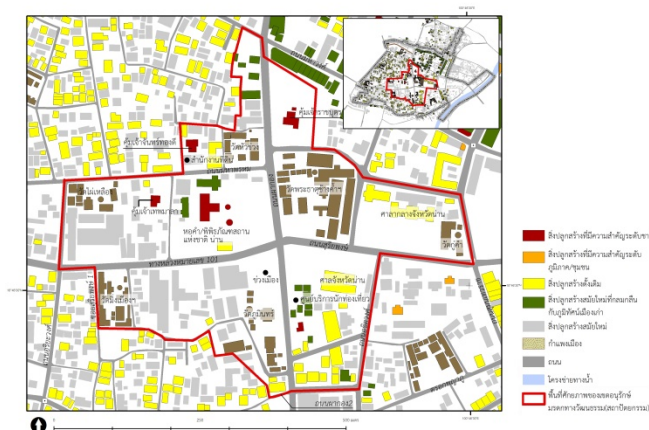
ขอบเขตศักยภาพเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)

ภาพแสดงอนุรักษ์เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ลำพูน

ภาพแสดงเขตศักยภาพอนุรักษ์เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) แพร่

ภาพแสดงอนุรักษ์เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) น่าน

1) เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าลำพูน

การกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของลำพูน ด้วยการกำหนดขอบเขตในขั้นตอนต่างๆ ได้ชี้ชัดให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่วัดพระธาตุหริภุญไชยซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ซึ่งอัตลักษณ์ของเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของเมืองลำพูนจึงมีจุดเด่นที่สำคัญคือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวลำพูนและเป็นจุดหมายสำคัญทางด้านการท่องเที่ยวซึ่งนักท่องเที่ยวต้องการมาเยือน ดังนั้นขอบเขตพื้นที่ศักยภาพของเมืองลำพูนจึงมีขนาด 0.19 ตารางกิโลเมตร กล่าวคือ มีขอบเขตครอบคลุมหัวใจหลักสำคัญของลำพูนคือวัดพระธาตุหริภุญไชยและพื้นที่โดยรอบ ซึ่งมีสถานที่สำคัญเช่น คู่มเจ้า พิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรม ศาลากลางจังหวัด และพื้นที่อื่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งใหม่ ในแนวถนนไชยมงคล ถนนมุกดา ถนนจามเทวี ถนนแวนคำ และถนนอัฐารส เป็นต้น

2) เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองแพร่

การกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของแพร่ในขั้นตอนต่างๆ ได้ชี้ชัดให้เห็นถึงจุดเด่นของความเป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมด้วยความสมบูรณ์ของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมประเภทบ้านไม้ ทั้งบ้านไม้สำหรับคนธรรมดาสามัญ และบุคคลชั้นเจ้านายในอดีตซึ่งเรียกว่า “คุ้ม” นั้น กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ทั่วไปภายในขอบเขตเมืองเก่าและรอบนอกเขตเมืองเก่า แต่จะมีการกระจุกตัวมากเป็นพิเศษในบริเวณถนนถนนคำลือ การกำหนดขอบเขตศักยภาพเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาจึงแบ่งขอบเขตครอบคลุม 2 บริเวณพื้นที่ คือ 1 บริเวณถนนคำลือภายในเขตเมืองเก่า และ บริเวณถนนเจริญเมืองเขตการค้าที่สำคัญของแพร่ ซึ่งมีพื้นที่รวมทั้งสองพื้นที่เมืองเก่าแพร่มีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.436 ตารางกิโลเมตร

3) เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองน่าน

การกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของน่านในขั้นตอนต่างๆ ได้ชี้ชัดให้เห็นถึงจุดเด่นของความเป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศาสนสถานจำนวนมากกระจายอยู่รอบบริเวณเขตเมืองน่าน และกระจุกตัวมากเป็นพิเศษในบริเวณเขตหัวแขวนเมืองน่าน ซึ่งลักษณะสำคัญและเป็นเอกลักษณ์คือการมี “ช่อง” หรือ พื้นที่กิจกรรมขนาดใหญ่เป็นตัวผสานเชื่อมสร้างความสัมพันธ์ และเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม ก่อให้เกิดทิวเมืองที่สำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของเขตเมืองเก่าน่าน จึงนับได้ว่าช่องเป็นพื้นที่ที่สำคัญทางกายภาพที่ก่อให้เกิดคุณค่าในมิติทางสังคม การ

กำหนดขอบเขตศักยภาพเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาจึงได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.21 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุมใจเมื่อน่านบริเวณถนนมหาพรหม ย่านชุมชนไผ่เหลือง (หัวแขวนเมื่อน่าน) และบริเวณช่วงเมื่อน่าน ซึ่งมีความกระจุกตัวมากเป็นพิเศษของกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

การศึกษาวิจัยในโครงการวิจัยย่อย 1 ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาข้อมูลที่สำคัญขั้นพื้นฐาน จากผลการศึกษาในด้านมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)นั้น ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่านยังคงแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางสถาปัตยกรรมในการเป็นแหล่งบริการทางด้านการท่องเที่ยวที่สามารถแสดงตัวตนเชิงอัตลักษณ์ นำศึกษาค้นพบและเรียนรู้ไปพร้อมกับการท่องเที่ยว โดยผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งได้ชี้ชัดจากการศึกษาในครั้งนี้ได้อย่างตรงจุด

สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในขั้นต้นนั้น จะได้จากการนำข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวไปใช้ในทางตรงของผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ดังเช่น การนำผลของรายงานวิจัยไปใช้เพื่อการจัดเป็น FAM TRIP “เส้นทางท่องเที่ยวเมื่อนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมและวิถีวัฒนธรรมชุมชน” ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานกรุงปรากในช่วงปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 โดยเป็นความร่วมมือกับผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเอกชนและหน่วยงานซึ่งกำกับดูแลด้านนโยบายด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ทางด้านผลในทางอ้อม ผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน ชุมชนเจ้าของพื้นที่ จะได้นำข้อมูลจากการศึกษาซึ่งได้ชี้ชัดพื้นที่ศักยภาพและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพ เพื่อการพัฒนาได้อย่างตรงจุดและเป็นต้นแบบของการพัฒนาในพื้นที่อื่นต่อไป ดังเช่น เทศบาลเมือง ซึ่งกำกับดูแลพื้นที่เขตนมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ลำพูน แพร่ และน่าน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(งานสถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยวและแบบกลุ่ม ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม 2) จัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(งานสถาปัตยกรรม) 3) จัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) 4) กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างการศึกษาใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงโดยคัดเลือกพื้นที่เมืองเก่าตามประกาศคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะกรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าในกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2 ได้แก่ เมืองเกาลำพูน เมืองเก่าแพร่ และเมืองเก่าน่าน ซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีประเด็นที่ต้องการการศึกษาด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยด้วยการสำรวจ สังเกต ถ่ายภาพ เก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในเขตพื้นที่เมืองน่าน จำนวน 1406 หลัง แพร่ จำนวน 1,325 หลัง ลำพูน 983 หลัง ซึ่งมีสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับประเทศพบในเขตพื้นที่แพร่มากที่สุดตามการประเมินด้วยเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ที่ประกอบด้วยดัชนีชี้วัดด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และมุมมองสภาพทางกายภาพภาพ ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ตามประเภทและชนิดอาคารได้ 5 ประเภท ประกอบด้วย ประเภทเรือนกาแล ประเภทเรือนบะเก่า (เรือนไม้) ประเภทเรือนสมัยกลาง ประเภทเรือนแปหรือเรือนร้านค้า และ ประเภทเรือนอิทธิพลตะวันตก ซึ่งกลุ่มสิ่งปลูกสร้างทั้ง 5 ประเภทกระจายตัวอยู่ในเขตขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) และมีการกำหนดเป็นเขตศักยภาพเพื่อมุ่งสู่การอนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวซึ่งสามารถกำหนดขอบเขตในพื้นที่เมืองเกาลำพูน จำนวน 0.19 ตารางกิโลเมตรมีครอบคลุมวัดพระธาตุหริภุญชัยและพื้นที่โดยรอบ พื้นที่เมืองเก่าแพร่จำนวน 0.436 ตารางกิโลเมตรมีขอบเขตครอบคลุม 2 พื้นที่คือ บริเวณถนนคำลือภายในเขตเมืองเก่าและบริเวณถนนเจริญเมืองเขตการค้าที่สำคัญของแพร่ พื้นที่เมืองเก่าน่าน จำนวน 0.21 ตารางกิโลเมตรมีขอบเขตครอบคลุมใจเมืองน่านบริเวณถนนมหาพรหมและชุมชนบ้านไผ่เหลือง(หัวแขวนเมืองน่าน)

คำสำคัญ : แนวทาง, กำหนดเขต, อนุรักษ์, มรดกทางวัฒนธรรม, สถาปัตยกรรม, ล้านนา, เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม, ท่องเที่ยว

Abstact

The purposes of the research project “Guideline for Demarcation of Preserved Area of Cultural Heritages (Architecture) for Tourism in Lanna Region” were 1) to survey and register the architectural heritage of individuals and groups of buildings which have both tangible and intangible heritage, 2) to create the appropriate evaluation criteria for demarcating the preserved area of architectural and cultural heritage, and 3) to categorize the architectures of cultural heritage which the categories would be used as a guideline for developing and supporting cultural tourism, and 4) to demarcate preserved area of cultural heritage (architecture). To find out the guideline on demarcation of preserved area of cultural heritages (architecture) for promoting tourism in Lanna region, the purposive sampling technique was used to select the study areas. The study areas were the old towns in groups 1 and 2 on the list of old towns announced by the Committee for Development and Conservation of Krung Rattanakosin and Old Town, including old town of Nan, Phrae, Lamphoon and where have potential for promoting cultural tourism, and where require the study on development and preservation of preserved area to promote cultural tourism. Data collection techniques consisted observations, photography, oral history, in-depth interviews, group discussions.

The results of the study showed that the registered areas of cultural heritage in Nan, Phrae, and Lamphun consisted 1406, 1325, and 983 units of buildings, respectively. By using the evaluation criteria of cultural heritage in terms of historical, social, cultural, and physical values, Phrae had the highest number of buildings which were precious architecture at a national level. The buildings in the study areas were categorized into five groups: a Karlae-style building, a traditional wooden house, a traditional house in a middle period, a shophouse, and a contemporary building mixed with the Western architecture. In addition, there was the diversity of all these five categories of the buildings in the registered areas of cultural heritage. For future demarcation of potential area for supporting tourism in Lamphun, the focus area should cover the area of 0.19 km² where covers the area of Hariphunchai temple and the area nearby. For Phrae, the focus area should cover the area of 0.436 km² which covers two areas: Khamlue road and Charoen Muang Road. For Nan, the focus

area should cover the area of 0.21 km² which covers the area of Mahaprom road and Ban Pai Loeng community where is the heart of Nan city.

Keywords: Guideline, Demarcation, Preserve, Cultural heritage, Architecture, Lanna region, Preserved Area of Cultural Heritages, Tourism

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
สารบัญ	ง
สารบัญรูปภาพ	ช
สารบัญตาราง	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญ /ที่มาของปัญหา	2
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ขอบเขตการวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	6
1.5 กรอบการวิจัยและขั้นตอนการวิจัย	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	12
2.1.1 แนวคิดทางด้านวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม	12
2.1.1.1 แนวคิดทางด้านวัฒนธรรม	12
2.1.1.2 แนวคิดทางด้านมรดกทางวัฒนธรรม	13
2.1.1.2 แนวคิดทางด้านภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม	17
2.1.2 แนวคิดด้านการบริหารจัดการย่านประวัติศาสตร์และเมืองประวัติศาสตร์	18
2.1.2.1 การศึกษาการบริหารจัดการย่านและชุมชนดั้งเดิม	18
2.1.2.2 การศึกษาการบริหารจัดการย่านประวัติศาสตร์และเมืองประวัติศาสตร์	27
2.1.3 แนวคิดทางด้านเมืองเก่า	31
2.1.3.1 นิยามและความหมายเมืองเก่า	31
2.1.3.2 การวางแผนเพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่า	35

สารบัญ

หน้า

2.1.4 แนวคิดเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในประเทศไทย	38
2.1.5 แนวคิดเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในต่างประเทศ	43
2.1.5.1 กรณีศึกษาในประเทศสิงคโปร์	44
2.1.5.2 กรณีศึกษาในประเทศมาเลเซีย	47
2.1.5.3 กรณีศึกษาในประเทศญี่ปุ่น	48
2.2 บริบทและโลกแวดล้อมของพื้นที่กรณีศึกษา ลำพูน แพร่ น่าน	58
2.2.1 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษา	
2.2.1.1 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดลำพูน	58
2.2.1.2 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดแพร่	79
2.2.1.3 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดน่าน	89
2.2.2 มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ภายในพื้นที่กรณีศึกษา	98
2.2.2.1 มรดกทางวัฒนธรรมภายในจังหวัดลำพูน	98
2.2.2.2 มรดกทางวัฒนธรรมภายในจังหวัดแพร่	101
2.2.2.3 มรดกทางวัฒนธรรมภายในจังหวัดน่าน	105
2.2.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นภายในพื้นที่กรณีศึกษา	110
2.2.3.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นจังหวัดลำพูน	111
2.2.3.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่	114
2.2.3.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นจังหวัดน่าน	118
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	121
3.1 กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย	121
3.1.1 กลุ่มตัวอย่างการวิจัย	121
3.1.2 ประชากร	124
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	124

สารบัญ

	หน้า
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	125
3.3.1 กระบวนการศึกษาทางด้านกายภาพพื้นที่เบื้องต้น	125
3.3.2 การกำหนดขอบเขตพื้นที่สำรวจ	125
3.3.3 การกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน	149
3.3.3.1 ขั้นตอนสำรวจพื้นที่เมืองและทางกายภาพ (Field Survey)	149
3.3.3.2 ขั้นตอนการเก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (Oral History)	151
3.3.3.3 การสนทนากลุ่ม (Group Discussion)	151
3.3.3.4 การกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน	152
3.3.3.5 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน	155
3.3.3.6 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าแพร่	156
3.3.3.7 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าน่าน	157
3.4 การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล	158
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย	163
4.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1	163
4.2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2	175
4.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 3	186
4.4 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 4	196
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	212
5.1 สรุปผลการวิจัย	212
5.2 อภิปรายผล	224
5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	226
บรรณานุกรม	229

สารบัญรูปภาพ

หน้า

รูปที่ 1.1 : แสดงกรอบแนวความคิดของการวิจัยย่อย 1	8
รูปที่ 2.1 : แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	31
รูปที่ 2.2 : แสดงผังขั้นตอนแสดงกระบวนการวางแผนอนุรักษ์เมืองเก่า	35
รูปที่ 2.3 : แสดงตัวอย่างการกำหนดขอบเขตเมืองเก่า	40
รูปที่ 2.4 : แสดงภาพรวมของระบบการปกป้องทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น	50
รูปที่ 2.5 : แสดงการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมในประเทศญี่ปุ่น	52
รูปที่ 2.6 : แสดงขั้นตอนการขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า	52
รูปที่ 2.7 : แสดงหน้าที่ของคณะกรรมการส่วนภูมิภาค	55
รูปที่ 2.8 : แสดงแผนที่จังหวัดลำพูน	59
รูปที่ 2.9 : แสดงแผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน สมัยจามเทวีและสมัยหริภุญชัย	68
รูปที่ 2.10 แสดงแผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน ในปัจจุบัน	68
รูปที่ 2.11 : คู่มือเมืองลำพูนในปัจจุบัน	70
รูปที่ 2.12 : เจดีย์สำคัญในเขตเมืองเก่า	71
รูปที่ 2.13 : อาคารเก่าทรงคุณค่าในเมืองประเภทคุ้มเจ้า และบ้านพักอาศัย	72
รูปที่ 2.14 : ศิลปะหริภุญชัย	72
รูปที่ 2.15 แผนที่เมืองเก่าลำพูน	73
รูปที่ 2.16 ผังบริเวณการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าลำพูน	76
รูปที่ 2.17 ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูนตามข้อเสนอของที่ปรึกษา	77
รูปที่ 2.18 แสดงแผนที่กายภาพในพื้นที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน	78
รูปที่ 2.19 แสดงแผนที่จังหวัดแพร่	80
รูปที่ 2.20 วิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานเมืองเก่าแพร่	85
รูปที่ 2.21 แสดงประตูเวียง	87
รูปที่ 2.22 ตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่เมืองเก่าแพร่	88
รูปที่ 2.23 แสดงแผนที่ทางกายภาพในพื้นที่เมืองเก่าจังหวัดแพร่	89
รูปที่ 2.24 แสดงแผนที่จังหวัดน่าน	90
รูปที่ 2.25 ผังเวียงภูเพียงแช่แห้ง	98
รูปที่ 2.26 แสดงผังเมืองน่าน	99
รูปที่ 2.27 แสดงผังเมืองดงพระเนตร	100

สารบัญรูปภาพ

หน้า

รูปที่ 2.28 แสดงผังเมืองเก่าน่าน	101
รูปที่ 2.29 ตัวอย่างสถาปัตยกรรม เมืองน่าน	101
รูปที่ 2.30 แสดงแผนที่ทางกายภาพในพื้นที่เมืองเก่าจังหวัดแพร่	102
รูปที่ 2.31 เชื้อนสรไน เอกลักษณ์เรือนพักอาศัยในเมืองเก่าลำพูน	111
รูปที่ 2.32 เชื้อนสรไนของเจ้านาย หรือ คุ่ม	112
รูปที่ 2.33 เชื้อนสมัยกลางลำพูน	113
รูปที่ 2.34 เรือนร้านค้าสองชั้นและชั้นเดียว	113
รูปที่ 2.35 เรือนร้านค้าแบบตึกแถวสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก	114
รูปที่ 2.36 เรือนพักอาศัยสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก	114
รูปที่ 2.37 เรือนขนมปังขิงเมืองเก่าแพร่	116
รูปที่ 2.38 เรือนสมัยกลางในเมืองเก่าแพร่	116
รูปที่ 2.39 เรือนแบบตะวันตกในเมืองเก่าแพร่	117
รูปที่ 2.40 เรือนร้านค้าในเมืองเก่าแพร่	117
รูปที่ 2.41 เรือนร้านค้าแบบตึกแถวในเมืองเก่าแพร่	117
รูปที่ 2.42 เชื้อนบะเก่าเมืองแพร่	117
รูปที่ 2.43 เรือนพื้นถิ่นประเภทเชื้อนบะเก่าในเมืองเก่าน่าน	118
รูปที่ 2.44 หอค้าและคุ่มในเมืองเก่าน่าน	119
รูปที่ 2.45 เรือนร้านค้าในเขตเมืองเก่าน่าน	119
รูปที่ 3.1 แสดงแผนที่ทางทหารถ่ายขึ้นเมื่อปี 2508 มาตรฐาน 1: 5,000	126
รูปที่ 3.2 แสดงแผนที่ทางทหารถ่ายขึ้นเมื่อปี 2503 มาตรฐาน 1: 10,000	126
รูปที่ 3.3 แสดงแผนที่ทางทหารถ่ายขึ้นเมื่อปี 2503 มาตรฐาน 1: 10,000	127
รูปที่ 3.4 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าลำพูน	128
รูปที่ 3.5 แผนที่ทางอากาศแสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตเมืองเก่าลำพูน	129
รูปที่ 3.6 แผนที่ทางอากาศแสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตเมืองเก่าลำพูน	130
รูปที่ 3.7 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าแพร่	130
รูปที่ 3.8 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าแพร่	131
รูปที่ 3.9 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าแพร่	132
รูปที่ 3.10 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าแพร่	133
รูปที่ 3.11 แสดงแผนที่เทศบาลเมืองลำพูน	135

สารบัญรูปภาพ

หน้า

รูปที่ 3.12 แสดงแผนที่ขอบเขตการสำรวจในเทศบาลเมืองลำพูน	136
รูปที่ 3.13 แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนที่ครอบคลุมในการสำรวจในเทศบาลเมืองลำพูน	137
รูปที่ 3.14 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในเทศบาลเมืองลำพูน	138
รูปที่ 3.15 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถานในเทศบาลเมืองลำพูน	139
รูปที่ 3.16 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทประตูเมืองในเทศบาลเมืองลำพูน	140
รูปที่ 3.17 แสดงผลการสำรวจโครงข่ายถนนในเขตเทศบาลเมืองลำพูน	141
รูปที่ 3.18 แสดงแผนที่เทศบาลเมืองแพร่	142
รูปที่ 3.19 แสดงแผนที่ขอบเขตการสำรวจในเขตเทศบาลเมืองแพร่	142
รูปที่ 3.20 แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนที่ครอบคลุมในการสำรวจในเทศบาลเมืองแพร่	143
รูปที่ 3.21 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในเทศบาลเมืองแพร่	143
รูปที่ 3.22 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถานในเทศบาลเมืองแพร่	144
รูปที่ 3.23 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทประตูเมืองในเทศบาลเมืองแพร่	144
รูปที่ 3.24 แสดงผลการสำรวจโครงข่ายถนนในเขตเทศบาลเมืองแพร่	145
รูปที่ 3.25 แสดงแผนที่เทศบาลเมืองน่าน	145
รูปที่ 3.26 แสดงแผนที่ขอบเขตการสำรวจในเขตเทศบาลเมืองน่าน	146
รูปที่ 3.27 แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนที่ครอบคลุมในการสำรวจในเทศบาลเมืองน่าน	146
รูปที่ 3.28 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในเทศบาลเมืองน่าน	147
รูปที่ 3.29 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถานในเทศบาลเมืองน่าน	147
รูปที่ 3.30 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทประตูเมืองในเทศบาลเมืองน่าน	148
รูปที่ 3.31 แสดงผลการสำรวจโครงข่ายถนนในเขตเทศบาลเมืองน่าน	148
รูปที่ 3.32 แสดงกิจกรรมและการสำรวจภาคสนามพื้นที่เขตเทศบาลเมืองลำพูน	149
รูปที่ 3.33 แสดงกิจกรรมและการสำรวจภาคสนามพื้นที่เขตเทศบาลเมืองแพร่	150
รูปที่ 3.34 แสดงกิจกรรมและการสำรวจภาคสนามพื้นที่เขตเทศบาลเมืองน่าน	151
รูปที่ 3.35 แสดงบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (Oral History) และเหตุการณ์สำคัญ ต่างๆในชุมชน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น	151
รูปที่ 3.36 แสดงการสนทนากลุ่ม (group discussion)	151
รูปที่ 3.37 แสดงขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน	155
รูปที่ 3.38 แสดงขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าแพร่	156

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 3.39 แสดงขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่า่าน	157
รูปที่ 3.40 ภาพแสดงการตรวจสอบข้อมูลและขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยชุมชน	158
รูปที่ 3.41 ภาพแสดงแผนที่เสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมือง เก่าลำพูน	159
รูปที่ 3.42 ภาพแสดงแผนที่เสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมือง เก่าแพร่	160
รูปที่ 3.43 ภาพแสดงแผนที่เสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมือง เก่า่าน	160
รูปที่ 3.44 ภาพแสดงแผนที่เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองเก่าพูน	161
รูปที่ 3.45 ภาพแสดงแผนที่เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองแพร่	162
รูปที่ 3.46 ภาพแสดงแผนที่เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองเก่า่าน	162
รูปที่ 4.1 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจและผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างภายในเขตสำรวจเมืองเก่า ลำพูน	164
รูปที่ 4.2 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจในเขตสำรวจชุมชนเมืองเก่าลำพูน	165
รูปที่ 4.3 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจและผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างภายในเขตสำรวจเมืองเก่า แพร่	168
รูปที่ 4.4 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจในเขตสำรวจเมืองเก่าแพร่	169
รูปที่ 4.5 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจและผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างภายในเขตสำรวจเมืองเก่า่าน	172
รูปที่ 4.6 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจในเขตสำรวจเมืองเก่า่าน	172
รูปที่ 4.7 แสดงผลการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรม เขตเมืองเก่าลำพูน	179
รูปที่ 4.8 แสดงความหนาแน่นองค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เขตเมืองเก่าลำพูน	181
รูปที่ 4.9 แสดงผลการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรม เขตเมืองเก่าแพร่	182
รูปที่ 4.10 แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเขตเมืองเก่าแพร่	183
รูปที่ 4.11 แสดงผลการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรมเขต เมืองเก่า่าน	184
รูปที่ 4.12 แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเขตเมืองเก่า่าน	185

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 4.13 เื่อนสรโน เอกลัษณเรอนพัทอาศัยในเมื่องเกาลำพูน	188
รูปที่ 4.14 เื่อนสรโนของเจ้านาย หรือ คุ่ม	188
รูปที่ 4.15 เื่อนสมัยกลางลำพูน	189
รูปที่ 4.16 เื่อนร้านค้าสองชั้นและชั้นเดียว	190
รูปที่ 4.17 เื่อนร้านค้าแบบตึกแถวสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก	190
รูปที่ 4.18 เื่อนพัทอาศัยสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก	190
รูปที่ 4.19 เื่อนขนมปังชิงเมื่องเกาแพรคุ่มหลวง/คุ่มวิชัยราชา บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์/บ้านวงศ์บุรี บ้านวงศ์พระถาง	192
รูปที่ 4.20 เื่อนสมัยกลางในเมื่องเกาแพร	192
รูปที่ 4.21 เื่อนแบบตะวันตกในเมื่องเกาแพร	193
รูปที่ 4.22 เื่อนร้านค้าในเมื่องเกาแพร	193
รูปที่ 4.23 เื่อนร้านค้าแบบตึกแถวในเมื่องเกาแพร	193
รูปที่ 4.24 เื่อนบะเกาเมื่องแพร	193
รูปที่ 4.25 เื่อนพื้นถิ่นประเภทเื่อนบะเกาในเมื่องเกาน่าน	194
รูปที่ 4.26 หอคำและคุ่มในเมื่องเกาน่าน	195
รูปที่ 4.27 เื่อนร้านค้าในเขตเมื่องเกาน่าน	195
รูปที่ 4.28 แสดงขั้นตอนในการกำหนดขอบเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรมสถาปัตยกรรม	196
รูปที่ 4.29 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัยพื้นที่เมื่องเกาลำพูน	198
รูปที่ 4.30 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรมสถาปัตยกรรม โดยชุมชน พื้นที่เมื่องเกาลำพูน	199
รูปที่ 4.31 เขตอนุรักษมรดกวัฒนธรมสถาปัตยกรรม (ไข่ขาว)	200
รูปที่ 4.32 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรมสถาปัตยกรรม(ไข่ขาว)	201
รูปที่ 4.33 เขตศัทยภาพทางมรดกทางวัฒนธรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	202
รูปที่ 4.34 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตศัทยภาพทางมรดกทางวัฒนธรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	203
รูปที่ 4.35 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัย	204
รูปที่ 4.36 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรมสถาปัตยกรรม โดยชุมชนพื้นที่	205

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 4.37 เขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (ไข่ขาว)	205
รูปที่ 4.38 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม(ไข่ขาว)	206
รูปที่ 4.39 เขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	206
รูปที่ 4.40 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	207
รูปที่ 4.41 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	207
รูปที่ 4.42 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัย พื้นที่เมืองเก่า น่าน	208
รูปที่ 4.43 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัย พื้นที่เมืองเก่า น่าน	209
รูปที่ 4.44 เขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (ไข่ขาว)	209
รูปที่ 4.45 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม(ไข่ขาว)	210
รูปที่ 4.46 เขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	210
รูปที่ 4.47 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง	211
รูปที่ 5.1 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจมรดกวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ลำพูน	220
รูปที่ 5.2 อนุรักษเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) แพร่	221
รูปที่ 5.3 อนุรักษเขตอนุรักษมรดกทาง วัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) น่าน	223

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน	103
ตารางที่ 2.2 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแพร่	105
ตารางที่ 2.3 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดน่าน	107
ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างประเภทอาคารและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่า	154
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าลำพูน	166
ตารางที่ 4.2 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะนามธรรม	167
ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าแพร่	169
ตารางที่ 4.4 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะนามธรรมจังหวัดแพร่	170
ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าน่าน	173
ตารางที่ 4.6 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะนามธรรมเมืองเก่าน่าน	174
ตารางที่ 4.7 ตารางแสดงเกณฑ์การประเมิน	177
ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าลำพูน	178
ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าแพร่	181
ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าน่าน	184
ตารางที่ 4.11 แสดงสรุปข้อมูลพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่เขตมรดกทางวัฒนธรรม เมืองเก่า ลำพูน	203
ตารางที่ 4.12 แสดงสรุปข้อมูลพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่เขตมรดกทางวัฒนธรรม เมืองเก่าแพร่	208
ตารางที่ 4.13 แสดงสรุปข้อมูลพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่เขตมรดกทางวัฒนธรรม เมืองเก่าน่าน	211
ตารางที่ 5.1 แสดงสรุปภาพรวมการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)	213
ตารางที่ 5.2 สรุปขอบเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)	218

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยได้ดำเนินการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สังคม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพของคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้เป็นสำคัญ โดยยังคงอัญเชิญแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่การพัฒนาประเทศ ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มุ่งการพัฒนาที่สมดุลคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ การปรับตัวเข้าสู่ประเทศเศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลางมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทยมากยิ่งขึ้นอันเนื่องมาจากการการรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชียภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียนกับ จีน ญี่ปุ่น และอินเดีย และการเป็นประชาคมอาเซียนในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งจากการประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงของประเทศ พบว่า “ระบบโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนจึงทำให้เกิดความอ่อนไหวต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจ อีกทั้งค่านิยมที่ตึงตังและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน อันเนื่องการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์”(แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 หน้า 5)

ประเทศไทยภายใต้ความผันผวนทางเศรษฐกิจซึ่งรายได้ของประเทศส่วนหนึ่งมาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่พึ่งพาศักยภาพของการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองทางประวัติศาสตร์ เมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ในพื้นที่เมืองท่องเที่ยวหลักทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น เชียงใหม่ เชียงราย เมืองเหล่านี้ใช้ศักยภาพของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเป็นตัวสร้างรายได้จากเศรษฐกิจทางการท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันที่เศรษฐกิจบนฐานการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้กำลังดำเนินไปนั้น การพัฒนาพื้นที่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) และวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างมาก ซึ่งได้สร้างความเสียหายต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างยิ่งของประเทศ

ภาคเหนือของประเทศไทยนอกเหนือจากจังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย ในฐานะเมืองหลักทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแล้ว จังหวัดลำพูน แพร่ และน่าน เป็นเมืองท่องเที่ยวรองที่มีศักยภาพและเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมทั้งในระดับปานกลางและระดับสูง โดยปัจจุบันมีพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากกว่า 50 แห่งซึ่งมีศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนภูมิทัศน์วัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวชั้นเลิศ กระจายตัวอยู่ในพื้นที่อำเภอต่างๆ ทั้งสามจังหวัด และมีความหนาแน่นเป็นพิเศษในเขตพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่เมืองเก่าตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า

ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่กล่าวถึง อาทิ สิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม แหล่งกิจกรรมทางวัฒนธรรม อันหมายถึง บ้านพักอาศัยพื้นถิ่น คุ่มเจ้า วัด ถนน ต้นไม้ ลานกิจกรรมหรือช่วงเมือง ตลาด พื้นที่เกษตร เป็นต้น และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง งานประเพณีประจำปี แหล่งผลิตอาหารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและมีศักยภาพที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาเป็นพื้นที่เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันทรัพยากรดังกล่าวยังไม่ได้รับการบันทึก ประเมินคุณค่า ขึ้นทะเบียน และส่งเสริมการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดปัญหาของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม อันเนื่องมาจากขาดการวางแผนเพื่อการตัดสินใจและพัฒนาร่วมกัน จากปัญหาของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว หน่วยงานที่กำกับดูแลการพัฒนาภายในพื้นที่ อันประกอบด้วย สำนักงานเทศบาลเมืองลำพูน สำนักงานเทศบาลเมืองแพร่ และสำนักงานเทศบาลเมืองน่าน จึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการพัฒนาระบบบริหารจัดการ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่ใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้กระบวนการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของเจ้าของอาคารและชุมชนเมือง และนำผลการศึกษาที่ได้ไปพิจารณาประกอบการวางแผนเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการสำรวจ กำหนดเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ประเมินคุณค่า และขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และส่งผลก่อให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยังคงศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน
- 2) เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา
- 3) เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน
- 4) เพื่อกำหนดเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้การคัดเลือกพื้นที่การวิจัยแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยคัดเลือกพื้นที่เมืองเก่าตามประกาศคณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนา เกาะกรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าในกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2 ซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบกับเป็นพื้นที่เมืองเก่าตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ที่มีประเด็นที่ต้องการการศึกษาในด้านการพัฒนาพื้นที่ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ทางวัฒนธรรมและการพัฒนาพื้นที่เชิงวัฒนธรรมเพื่อรองรับด้านการท่องเที่ยว สามารถกำหนดพื้นที่ในการศึกษาได้ 3 พื้นที่ ประกอบด้วยจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน โดยทั้งสามจังหวัดเป็นกลุ่มเมืองท่องเที่ยวรองที่สามารถเป็นตัวแทนของข้อมูล“กลุ่มจังหวัดล้านนา” ดังนี้

1) พื้นที่จังหวัดลำพูน

ลำพูน เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี อันเนื่องมาจากเป็นเมืองในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรหริภุญชัย เป็นอาณาจักรโบราณและเป็นราชธานีแห่งแรกของภาคเหนือซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมล้านนา ล้านช้าง และสิบสองปันนา ซึ่งมีหลักฐานอันยืนยันได้จากงานศิลปกรรมและจารึกอักษรมอญโบราณในสมัยพุทธศตวรรษที่ 15-17 ที่มีอิทธิพลต่ออักษรมอญในพุกาม สะเทิม อักษรพม่าและอักษรล้านนา เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2553) จากประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 1,300 ปี ทำให้ลำพูนยังคงมีความสำคัญทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการนำมาสนับสนุนการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ขอบเขตการศึกษามุ่งเน้นเขตเมืองเก่าของจังหวัดลำพูน ได้แก่ พื้นที่ต่อเนื่องซึ่งครอบคลุมพื้นที่คูเมืองเก่าลำพูนและถนนรอบเมืองทั้งสามด้าน (ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศตะวันตก) และด้านตะวันออกจรดแนวแม่น้ำกวางที่ไหลผ่านเมืองเก่าลำพูน

2) พื้นที่จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ซึ่งพบหลักฐานจากเอกสารที่ได้กล่าวถึงเมือง พลนคร (เมืองแพร่ในปัจจุบัน) ในตำนานวัดหลวง สันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 1371 โดยพ่อขุนหลวงพล พระราชนัดดา

แห่งกษัตริย์น่านเจ้า และในตำนานเช่นตำนานสิงหนวัตร ถูกปกครองในช่วงเวลาต่อมาโดยพญาธิบาแห่งแคว้นหริภุญชัย และเปลี่ยนจากชื่อเมืองพลนครเป็น โกศยนคร หรือ เวียงโกสัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแพร่และลำพูน คือเมืองที่มีการสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยเป็นที่สอดคล้องกับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในหลักที่ 1 ด้านที่ 4 และบรรทัดที่ 24-25 ซึ่งได้กล่าวถึงเมืองแพล เมืองน่าน เมืองพลว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1826 เป็นต้น จนมาในยุครัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง โดยเจ้าพิริยะชัยเทพวงศ์ (เจ้าผู้ครองนครแพร่องค์ที่ 18) เป็นเจ้าหลวงกำกับด้วยข้าหลวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาไชยบูรณ์ข้าหลวงคนแรก (สำนักงานจังหวัดแพร่, 2560) แพร่จึงเป็น “หัวเมืองสำคัญในล้านนา” ดังสังเกตได้จากการมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ประกอบกับความเจริญรุ่งเรืองในด้านการค้าขายอันเกิดจากภูมิศาสตร์ที่เป็น “ประตูสู่เมืองล้านนา” จึงก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการนำมาสนับสนุนการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นขอบเขตการศึกษาในเขตเมืองเก่าของจังหวัดแพร่ ได้แก่ พื้นที่ต่อเนื่องซึ่งมีแนวพื้นที่ตามกำแพงเมืองเก่าและคูเมือง โดยทางทิศตะวันออกมีอาณาเขตขยายกว่าแนวกำแพงเมืองเก่า กล่าวคือ ครอบคลุมพื้นที่ย่านการค้าเก่าบนถนนเจริญเมืองตั้งแต่บริเวณประตูชัยไปจรดถนนยันตรกิจโกศล

3) พื้นที่จังหวัดน่าน

น่าน เป็นเมืองที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์โดยพบหลักฐานของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่กำหนดอายุได้ถึง 5,000-7,000 ปี น่านมีความสัมพันธ์กับหัวเมืองภาคกลางนับตั้งแต่เมืองสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.1915-1918 จากความสำคัญของเมืองน่านจึงถูกยกทัพเข้าตีและปกครองโดยอาณาจักรล้านนาในสมัยพญาติโลกราช กษัตริย์ผู้แผ่อำนาจอย่างกว้างขวางในพื้นที่ล้านนา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1993-2101และพม่า ใน พ.ศ. 2103-2328 ในอดีตและในช่วงท้ายในสมัยหลังในยุครัตนโกสินทร์ ในช่วงปี พ.ศ.2331-2474 “น่าน” ถูกขนานนามว่า กาวน่าน ซึ่งคำว่า “กาว” เลื่อนมาจากคำว่า แกว กอย ก้อ กุ้ย อันหมายถึงพวกมืตดำหรืออนารยชน ส่วนคำว่าน่าน มีสำเนียงคล้ายภาษาจีนว่า “นาง” หรือ นางเจียง แปลว่าทิศใต้ ดังนั้นคำว่า กาวน่าน จึงหมายถึง อนารยชนที่อยู่ทางทิศใต้ ในเวลาต่อมามีอีกแนวคิดหนึ่งที่เรียกน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่พระพุทธศาสนาและภาษาบาลีมีความเจริญรุ่งเรือง (สำนักงาน

นโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ผังแม่บทและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า (2553) จากการถูกรุกรานและถูกปกครองในหลายช่วงสมัยจึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ในการนำมาสนับสนุนแนวทางการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาในพื้นที่เขตเมืองเก่าของจังหวัดน่าน ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ใจเมืองน่านตามประกาศของมตคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า โดยครอบคลุมพื้นที่ภายในเขตกำแพงเมืองและคูเมืองน่าน ซึ่ง ทิศเหนือจรดถนนอันตรวฤทธิเดช และแนวถนนสาธารณะที่เชื่อมต่อกับถนนผากอง ทิศตะวันออกจรดแนวถนนข้าหลวง เชื่อมต่อถนนมหาวังค์ จนถึงเชิงสะพานพัฒนาภาคเหนือ ทิศตะวันตกจรดถนนรอบเมืองทิศตะวันตก และทิศใต้จรดถนนรอบเมืองทิศใต้และถนนท่าลี่

1.3.1 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษานี้ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชนสมาชิกในชุมชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาวิจัย และผู้บริหารองค์กรภาครัฐระดับเทศบาลเมือง

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตของเนื้อหาที่จะดำเนินการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ตำนานสถาปัตยกรรม กลุ่มอาคารทางสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม รวมถึงพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และสังคม ซึ่งอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมทั้งสิ่งรูปธรรม เชิงเนื้อหาทางชุมชนวัฒนธรรม ที่มีมิติทางกายภาพ และนามธรรม เนื้อหาขององค์ความรู้ ในเชิงจิตวิญญาณ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม

(1) ศึกษาบริบทและสิ่งแวดล้อมชุมชน ทั้ง 4 ด้าน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าใจชุมชนในภาพรวม ประกอบด้วย

- ด้านกายภาพ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ผังเมือง งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ประเภท วัด บ้าน คุ่มเจ้า ตลาด เป็นต้น
- ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ชาติพันธุ์ คติความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาต่างๆ เป็นต้น
- ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำมาหากิน สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว สถานที่รองรับด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

- ด้านการปกครอง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ความพร้อมของชุมชน

(2) ศึกษางานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี อาคาร สถาปัตยกรรม กลุ่มอาคารทางสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรม รวมถึงพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และสังคม

(3) ศึกษาวิธีการกำหนดขอบเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า แผนที่วัฒนธรรมและตำแหน่งงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญ ที่แสดงตำแหน่งที่ตั้ง เส้นทางและการเข้าถึง รายละเอียดสังเขปของแต่ละแหล่งวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวก ฯลฯ ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้าไปท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

1 ปี

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

(1) กลุ่มจังหวัดล้านนา หมายถึง จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

(2) เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) หมายถึง ขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งครอบคลุมสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมทั้งเชิงเดี่ยวและกลุ่มอาคารที่กำหนดโดยนักวิจัยและชุมชน ตามกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

1.5 กรอบการวิจัย

1.5.1 สมมติฐานการวิจัย

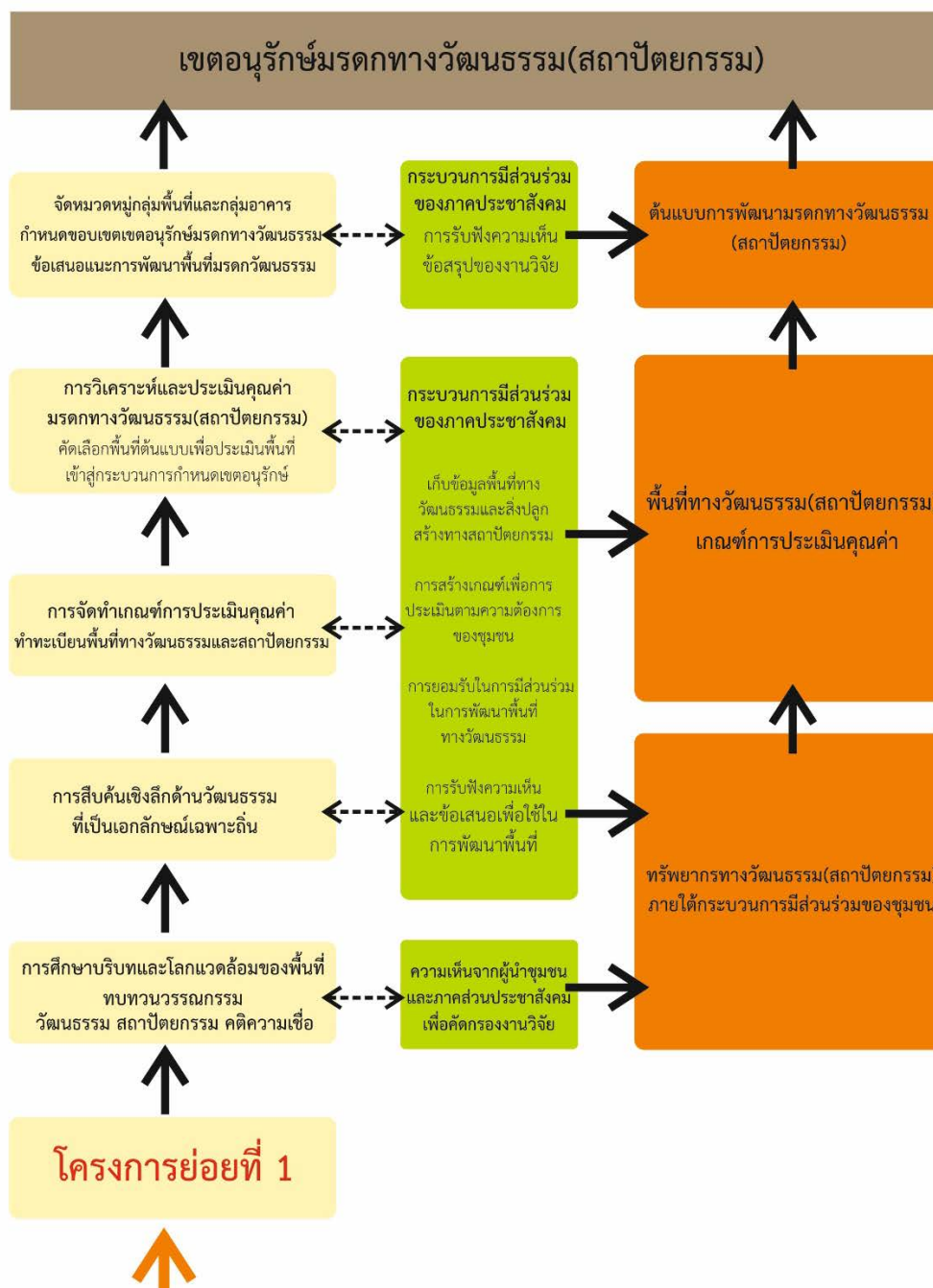
พื้นที่ของเมืองเก่าในกลุ่มจังหวัดล้านนา เป็นพื้นที่สำคัญที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยอาศัยองค์ประกอบในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งปลูกสร้างหรืองานสถาปัตยกรรมในเชิงรูปธรรม ผสมผสานกับวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมเชิงนามธรรม เป็นตัวสร้างสุนทรียทางอารมณ์ในการส่งเสริมบรรยากาศของการท่องเที่ยวในเขตเมืองมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

1.5.2 กรอบแนวคิดการวิจัยและขั้นตอนการวิจัย

1.5.2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ทางด้านวิชาการ สถาปัตยกรรม และทางด้านวิชาการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม โดยอาศัยการสร้างระบบการอนุรักษ์และการพัฒนาทางสถาปัตยกรรม และการ

บริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อสร้างเป็น “แนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)” โดยจะดำเนินการศึกษาบริบทและโลกแวดล้อมของพื้นที่ ที่มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเน้นหนักการศึกษาพื้นที่ทางด้านสถาปัตยกรรม และงานสถาปัตยกรรมที่มีศักยภาพที่สามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่เมืองเก่าซึ่งยังมีการใช้งานในภาพรวมก่อน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน แล้วจึงทำการสืบค้นเชิงลึกด้านวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งวัฒนธรรมที่อยู่ในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมเฉพาะเทศกาลหรือฤดูกาล อีกทั้งสืบค้นงานสถาปัตยกรรมทุกประเภทที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่น จากนั้นจึงดำเนินการประเมินคุณค่า ขึ้นทะเบียน และจัดหมวดหมู่ของมรดกวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทั้งในเชิงคุณค่า และหมวดหมู่ของความเร่งด่วนในการอนุรักษ์หรือแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาภายในพื้นที่เพื่อส่งเสริมศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 ในการศึกษา “แนวทางการจัดทำโครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)” และโครงการย่อยที่ 3 ในหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ซึ่งท้ายที่สุดจะพัฒนานำไปสู่ “แนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)” ที่สามารถขยายผลนำไปใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

รูปที่ 1 แสดงกรอบแนวความคิดของการวิจัยย่อย 1

1.5.2.2 วิธีการดำเนินการ

เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ชัดเจน รอบคอบและตรงตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้ทำ การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมระหว่างคณะผู้วิจัย ผู้คนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และทำความเข้าใจองค์ประกอบทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ในพื้นที่ที่จะคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อใช้เป็นต้นแบบใน

การพัฒนาเป็นพื้นที่สนับสนุนการท่องเที่ยว โดยการสำรวจศักยภาพเบื้องต้นถึง ความแตกต่าง ความโดดเด่น และความน่าสนใจ อันสะท้อนเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีวิธีและวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การเก็บรวบรวมข้อมูล

- ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary data) จากการศึกษาภาคสนาม (field research) ในพื้นที่ 3 จังหวัด ทำการสำรวจ สังเกตถ่ายภาพ เก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (oral history) และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชุมชน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (group discussion)
- ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (secondary data) จากข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อนำมาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

(2) การวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเข้ากับหลักการที่ได้ทำการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- ทำการวิเคราะห์ ประเมินคุณค่าความสำคัญ และจัดหมวดหมู่ของประเภทอาคารต่างๆ โดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมตามเกณฑ์สากล และเกณฑ์อื่นๆ จากการเสนอในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ทำการคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบที่มีศักยภาพด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม และมีความพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่พื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) โดยมีเกณฑ์และกระบวนการพิจารณาที่เหมาะสมจากกระบวนการวิจัยในโครงการย่อยที่ 2
- กำหนดกรอบ หรือขอบเขตพื้นที่ซึ่งผ่านกระบวนการตามโครงการวิจัยย่อยที่ 2 เพื่อเข้ากำหนดเป็นเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ต้นแบบ ทั้ง 3 พื้นที่

(3) การสังเคราะห์หรือบูรณาการข้อมูล

- สังเคราะห์หรือบูรณาการข้อมูลวัฒนธรรมชุมชน ข้อมูลการศึกษาสำรวจร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ และงานวิจัยที่ศึกษาผ่านมาซึ่งเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม

- จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นประจำ และตำแหน่งสิ่งปลูกสร้างสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

- จัดทำสื่อเสนอแนะเพื่อสื่อความหมายถึงเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ แผ่นพับ แผนที่

ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยในทุกขั้นตอนเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน ชุมชน สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา องค์กรอิสระ โดยจัดให้มีการประชุมเฉพาะกลุ่ม (focus group) และประชุมกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder) ร่วมกับอีก 2 โครงการย่อย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ข้อมูลทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม แบบเชิงเดี่ยวและแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็น รูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible)

- 2) ได้เกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตมรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในพื้นที่ จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์และพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ

- 3) ได้แนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม ที่สามารถนำไปประกอบพิจารณาในแผนพัฒนาของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่

- 4) ได้ขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยแนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน 2) เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา 3) เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน 4) เพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

เพื่อให้การศึกษาแนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ฯ สามารถดำเนินการได้อย่างบรรลุวัตถุประสงค์ จึงดำเนินการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย

2.11 แนวคิดทางด้านวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) และ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

2.1.2 แนวคิดด้านการบริหารจัดการย่านประวัติศาสตร์ และเมืองประวัติศาสตร์

2.1.3 แนวคิดทางด้านเมืองเก่า

2.1.4 แนวคิดเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในประเทศไทย

2.1.5 แนวคิดเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในต่างประเทศ

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดทางด้านวัฒนธรรมมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในด้านแนวคิดของการกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม นั้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในความหมายของคำว่า วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานของการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1.1.1 แนวคิดทางด้านวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม ” มีความหมายที่แตกต่างกันออกไปและมีการตีความหมายของคำว่าวัฒนธรรมในหลายแง่มุม คำว่า วัฒนธรรม สันนิษฐานว่า มาจากคำในภาษาอังกฤษ ว่า “Culture” ที่มีรากศัพท์มาจาก “Cultura” ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ให้ความหมาย ว่า "วัฒนธรรม" หมายถึง ลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน(อานนท์ อาภากริม, 2519, หน้า 99) แต่ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ (สุพัตรา สุภาพ, 2528) หรือวัฒนธรรมในบางกรณี หมายถึง "สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันไว้ เอาอย่างกันได้ หรือ เป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา หรือ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น และหรือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม เป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา (พระยาอนุมานราชธน, 2532, หน้า 45-48) สำหรับในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรมไว้ 4 นัยยะ คือ

นัยยะที่ 1 สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ

นัยยะที่ 2 วิถีชีวิตของหมู่คณะ

นัยยะที่ 3 ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน

นัยยะที่ 4 พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

จากความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าวจึงมีการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมซึ่งสามารถจำแนกประเภทของวัฒนธรรมออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ 2 ด้าน กล่าวคือ (พระยาอนุมานราชธน, 2532, p. 50)

ด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสுகายเพื่อให้ได้อยู่ดีกินดีมีความสะดวกสบายในการครองชีพ ได้แก่สิ่งความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่างและสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทธโปกรณ์เครื่องป้องกันตัว

ด้านวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษา วิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ และวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ หรืออีกนัยหนึ่ง สามารถแบ่งเป็น 2 หมวดเช่นกัน คือ

วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) ได้แก่สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดค้นผลิตขึ้นมา เช่น สิ่งก่อสร้าง อาคาร บ้านเรือน อาวุธยุทธโปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวคิด ภาษา ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ลัทธิการเมือง กฎหมาย วิธีการกระทำ และแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) ที่มองเห็นไม่ได้

2.1.1.2 แนวคิดทางด้านมรดกทางวัฒนธรรม

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) หรืออนุสัญญามรดกโลก มีหลักการและสาระสำคัญ คือ คุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ทรงคุณค่าโดดเด่นของโลก

ทั้งแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและแหล่งธรรมชาติ ซึ่ง วัตถุประสงค์ของอนุสัญญา คือ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศภาคีในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมทั้งด้านนโยบายและวางแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ ด้านกฎหมาย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การบริหารจัดการ และการสนับสนุนงบประมาณเพื่อสงวนรักษาคุ่มครองและส่งเสริชมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติให้คงอยู่ต่อไป (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2559)

ในปี พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) องค์การยูเนสโกได้จัดตั้ง "คณะกรรมการมรดกโลก" เพื่อทำหน้าที่ดูแลมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่สำคัญของโลก และจัดตั้ง "กองทุนมรดกโลก" เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว

หลักเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าความโดดเด่นของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติมี 10 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 เป็นตัวแทนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมหรือตัวแทนของความงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จะจัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ที่ชาญฉลาด หรือ

ข้อที่ 2 เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบ ทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องหรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาในเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก หรือ

ข้อที่ 3 เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม หรือ

ข้อที่ 4 เป็นตัวอย่างลักษณะทั่วไปของสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนการพัฒนาทางวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรม หรือ

ข้อที่ 5 เป็นตัวอย่างลักษณะเด่นชัดหรือชนบทรมนิยมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้างการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ที่มีความเปราะบางหรือเสื่อมสลายได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืนดั้งเดิมได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือ

ข้อที่ 6 มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือบุคคลที่มีความสำคัญหรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ หรือ

ข้อที่ 7 เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการ สำคัญๆ ในอดีตของโลก รวมถึงแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญๆ ในอดีต เช่น ยุคของสัตว์เลื้อยคลาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความ หลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก หรือยุคน้ำแข็งซึ่งมนุษย์ดึกดำบรรพ์ และสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก หรือ

ข้อที่ 8 เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยาหรือวิวัฒนาการทางชีววิทยาและ ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ โดยเน้น ขบวนการที่กำลังเกิดอยู่ของชุมชนพืชและสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิ ประเทศต่างๆ หรือ

ข้อที่ 9 เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มี เอกลักษณะหายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือลักษณะหรือแหล่งที่มีความ งดงามทางธรรมชาติ แหล่งรวมความหนาแน่นของสัตว์และพืช และแหล่ง รวมการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือ

ข้อที่ 10 เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์และสัตว์ที่หายากหรือที่ ตกอยู่ในภาวะอันตราย แต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ รวมถึงระบบนิเวศอัน เป็นแหล่งรวมความหนาแน่นของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจ

การพิจารณาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม มีสภาระหว่างประเทศว่าด้วย โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี (International Council on Monuments and Sites : ICOMOS) ซึ่งทำหน้าที่ประเมินคุณค่าแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และ นำเสนอผลการประเมินต่อคณะกรรมการมรดกโลกเพื่อพิจารณาลงมติ

การพิจารณาแหล่งมรดกทางธรรมชาติ มีสหภาพการอนุรักษ์โลก (International Union for Conservation of Nature : IUCN) ทำหน้าที่ประเมิน คุณค่าแหล่งมรดกทางธรรมชาติ และจะนำเสนอผลการประเมินต่อคณะกรรมการ มรดกโลก เพื่อพิจารณาลงมติ

ในกรณีที่มีมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติในบัญชีรายชื่อมรดกโลก ได้รับการคุกคามจากการดำเนินการใดๆ เช่น โครงการพัฒนาต่างๆ การสงคราม การเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ฯลฯ จนมีแนวโน้มว่ามรดกโลก แหล่งนั้นกำลังเผชิญกับภาวะอันตราย อนุสัญญาฯ ได้กำหนดให้มีการพิจารณาขึ้น

ทะเบียนให้แหล่งมรดกโลกนั้นเป็นแหล่งมรดกในภาวะอันตราย ทั้งนี้เพื่อพิจารณา กำหนดแผนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งในการคุ้มครองและฟื้นฟูแหล่งมรดกโลกนั้น อย่างเร่งด่วนและต่อเนื่อง

ในด้านความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) นั้นมี นักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ เช่น (Feilden & Jokileht, 1998, p. 11) อ้างใน (วิวัฒน์ สีนันท, 2546, หน้า 8) ให้ความหมายว่า “มรดกทาง วัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมด รวมทั้งระบบนิเวศเป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก”

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ กำหนดว่า “มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศีลธรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ” และในการประชุม สมัยสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ กรุงปารีส (UNESCO, 2515) อ้างใน (ถาวรธน์ สายเชื้อ, 2541, หน้า 48) ที่ประชุมได้มติอนุมัติ ว่าด้วยการคุ้มครองมรดก ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทาง วัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ ดังนี้

(1) มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง

อนุสรณ์ (monuments) คือ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มี คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

กลุ่มอาคาร (groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่ แยกกัน หรือต่อเนื่องกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์

สถานที่ (sites) คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกัน ระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ซึ่งไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็น สถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) สุนทรียภาพ

(Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) หรือมานุษยวิทยา (Anthropological)

(2) มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ภูมิทัศน์ทางกายภาพ ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดของเขตไว้นั้น มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (science) การอนุรักษ์ (conservation) หรือความงามแห่งธรรมชาติ (natural Beauty)

ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ

คือ

กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (dead Monuments) คือ สถานภาพของ โบราณสถานนั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้ สอยได้ในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (living Monuments) คืออนุสรณ์ สถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่ง เสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

ส่วนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม หรือ Cultural Heritage สำนักงานนโยบายและ แผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้ให้ความหมาย หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็นงาน ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทาง ธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกัน ระหว่าง ธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศ ทางประวัติศาสตร์ ศิลป มนุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์

2.1.1.3 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่าง ธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา และ“พื้นที่ประวัติศาสตร์และ สิ่งแวดล้อมเกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของ มนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และ สิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียง

ความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย” (Feilden & Jokileht, 1998, p. 8) อ้างใน (วิวัฒน์ สีนหาท, 2546) จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

- 1.เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน (park land)
- 2.เป็นภูมิทัศน์ (landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
- 3.เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณภาพทางประวัติศาสตร์ (historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.1.2 แนวคิดด้านการบริหารจัดการย่านและเมืองประวัติศาสตร์

2.1.2.1 การศึกษาการบริหารจัดการย่านและชุมชนดั้งเดิม

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในด้านการบริหารจัดการพื้นที่ย่านและเมืองประวัติศาสตร์ จึงมีความจำเป็นที่ต้องทำความเข้าใจของหน่วยย่อยของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เหล่านั้น ซึ่งประกอบไปด้วย องค์ประกอบประเภทชุมชนดั้งเดิม หรือ ชุมชนเก่าแก่อันเป็นรากฐานของการก่อให้เกิดรูปแบบของย่านและเมือง หรือ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ขึ้น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ย่านชุมชนเก่า หรือ ชุมชนดั้งเดิม หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพที่แสดงออกถึงลักษณะ ของการตั้งถิ่นฐาน ก่อกำเนิดที่แตกต่างกันตามบริบทแวดล้อม ทั้งที่ เป็นเมืองหรือในพื้นที่ชนบท มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน ก่อกำเนิดดังกล่าวที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประจักษ์ ได้จากทั้งสภาพทางกายภาพที่โดดเด่น เช่น โครงสร้างของชุมชน ลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์

แวดล้อม และ สภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี และกิจกรรมของชุมชน ประกอบควบคู่กันอย่างเหมาะสม ภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์สร้าง (Built Environment) และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (natural Environment) (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก, 2554, หน้า 2)

ประเภทของย่านชุมชนเก่า ในการศึกษาที่ผ่านมาของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แบ่ง ประเภทชุมชนเก่า สำหรับในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก จากการศึกษาเอกสาร การลงสำรวจสภาพพื้นที่และนำมาวิเคราะห์ ได้ดังนี้

(1) **ประเภทชุมชนริมน้ำ** เป็นย่านชุมชนที่ยึดเอาลำน้ำในการตั้งถิ่นฐาน อาจจะประกอบไปด้วยตัวตลาดและส่วนบ้านเรือนพักอาศัย มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับสภาพที่ตั้งและประโยชน์ ใช้สอย รวมไปถึงองค์ประกอบในเชิงระบบนิเวศลำนํ้า พืชพันธุ์ และระบบการผลิตเข้ามาเกี่ยวเนื่องด้วย

(2) **ประเภทชุมชนรถไฟ** เป็นย่านชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟ หรือการขยายตัวของย่านชุมชนเดิมที่เกิดจากการเข้ามาของสถานีรถไฟ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นย่านการค้า หากเป็น สถานีที่ผ่านชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็นชุมทาง มักจะมีกลุ่ม สถาปัตยกรรมเกี่ยวเนื่องกับรถไฟที่มีลักษณะเฉพาะ

(3) **ประเภทชุมชนตลาด/การค้า** เป็นย่านชุมชนที่มีกิจกรรมหรือเคยมี กิจกรรมด้านการค้าเป็นหลัก มีลักษณะความเป็นย่านตลาด ของเมือง หรือของชุมชนในละแวก อาจประกอบไปด้วยพื้นที่ ค้าขายรวม เช่น ตลาดสด และส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรม ประเภทเรือนแถวหรือห้องแถวค้าขาย

(4) **ประเภทชุมชนหมู่บ้าน** เป็นพื้นที่หมู่บ้านในบริเวณชนบท มีลักษณะ เป็นชุมชนพื้นถิ่น ประกอบไปด้วยกลุ่มบ้านเรือนที่สะท้อนลักษณะของท้องถิ่น มีบริเวณบ้าน ลาน และเส้นทางสัญจร เป็นองค์ประกอบของชุมชน และมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมในเชิงระบบวิถีชีวิต มีลักษณะการปรับตัวและการ เปลี่ยนแปลงทางกายภาพสูง

(5) **ประเภทชุมชนประมง/เกษตร** เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งทำ มาหากิน แหล่งทำการผลิต ซึ่งพื้นที่เหล่านั้นอาจอยู่ไกลจาก พื้นที่ของชุมชนออกไป มีพื้นที่ที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่าย เช่น แพร ปลา ท่าเรือ หรือพื้นที่ที่ต้องใช้เพื่อจัดการผลผลิตนั้น เช่น ลาน ตากข้าว ที่ตากปลา ที่แกะหอย เป็นต้น

(6) **ประเภทชุมชนชาติพันธุ์** เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มการตั้งถิ่นฐานจาก การที่มีความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่อพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศข้างเคียง โดยนำเอา สัมภาระทางวัฒนธรรม องค์ความรู้ ภาษา ประเพณี ความเชื่อ ต่างๆติดตัวมาด้วย แต่มีรูปแบบของการปรับตัวทั้งลักษณะ กายภาพของชุมชน และทางด้านสังคมกับบริบทที่ใหญ่กว่าแต่ ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่างเอาไว้ ชุมชนลักษณะนี้จะมี ความโดดเด่นในเชิงองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ

จากชนิดประเภทของชุมชนที่กล่าวมา สามารถมีลักษณะร่วมกันได้ เนื่องจากแนวทางในการระบุเกิดจากการพิจารณา องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างชุมชน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ มุมมอง และองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ได้แก่ กิจกรรม ความหมาย ประเพณี ความทรงจำ ไปพร้อมๆ กัน ภายใต้บริบทของการตั้งถิ่นฐานทั้งที่ร่วมกันและแตกต่างกัน โดยมีหลักใน การพิจารณาพื้นที่ที่เข้าข่ายความเป็นย่านชุมชนเก่าอันควรอนุรักษ์ โดย พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นเกณฑ์หลักในการพิจารณา รวมไปถึงองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ อันเป็นองค์ประกอบ เสริม ภายใต้บริบทที่ตั้ง (Setting) ของย่านชุมชนเก่านั้นๆ ดังนี้ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทยานชุมชนเก่า ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก, 2554, p. 11)

(1) **การพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่เป็นองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน** ได้แก่ อาคาร (รูปแบบ ความหนาแน่น และความสูง) สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบที่สำคัญอื่นๆ อันได้แก่ ช่วงระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐาน (life span) ซึ่งทำให้เกิดองค์ประกอบทางกายภาพที่ต่างยุคสมัยกัน แต่สร้างคุณค่าโดยรวมให้เกี่ยวย่านชุมชนเก่าลักษณะของภูมิทัศน์และระบบที่โล่งว่าง การดำรงอยู่ของกิจกรรมทางการค้าและวัฒนธรรม การใช้ที่ดิน การครอบครองที่ดินเป็นต้น โดยมีหลักการพิจารณา ได้แก่

- **ลักษณะโครงสร้างของชุมชนยังคงอยู่** ได้แก่ เส้นทางสัญจร (path) เส้นทางน้ำ ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ตรอก ซอย ทางเดินที่รวมกิจกรรม (node) ลาน ช่วง แยก ลักษณะของกลุ่มอาคารที่สะท้อนลักษณะโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ การ วางตัวของกลุ่มอาคารตึกแถวเก่าในย่าน การค้าเก่า การวางตัว ของกลุ่มเรือนพักอาศัยในย่านชุมชนหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กับเส้นทางและระบบที่วาง เป็นต้น

- **ลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมยังคงอยู่** ได้แก่ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สามารถอ้างอิงถึงยุคสมัยแห่งการก่อกำเนิด และลักษณะสำคัญของย่านชุมชนเก่านั้นเอาไว้ได้ เช่น อาคาร ตึกแถวเก่า บ้านคหบดีเก่า เรือนทรงไทยเดิมเก่า เรือนพื้นถิ่น ศาสนสถานเก่า โดยถึงแม้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวจะมีการปรับเปลี่ยนซ่อมแซม หรือมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ต่างยุคสมัยอยู่ร่วมกันแต่ยังคงสะท้อนให้เห็น ลักษณะโดดเด่นทางศิลปสถาปัตยกรรมเอาไว้ได้

- **ลักษณะทางภูมิทัศน์และระบบนิเวศธรรมชาติในย่านชุมชนเก่า** ได้แก่ ภูมิทัศน์และทัศนียภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองและส่งเสริมบรรยากาศ/สภาพแวดล้อมของพื้นที่ชุมชนเก่า และบริเวณโดยรอบ เช่น พืชพันธุ์พื้นถิ่นและระบบนิเวศที่ เกี่ยวเนื่อง ทั้งระบบนิเวศเมือง นิเวศวัฒนธรรม และนิเวศธรรมชาติ จินตภาพของเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งของที่หมายตาของชุมชนเก่ากับโครงข่ายของเส้นทาง และธรรมชาติ

- **ลักษณะความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง** ได้แก่ การรักษาภาพมุมกว้างของย่านชุมชนเก่าเอาไว้ การรักษาเส้นขอบฟ้า ของเมืองที่ไม่ทำลายลักษณะที่สำคัญของย่านชุมชนเก่าและรวมไปถึงการรักษาพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของภูมิสัญลักษณ์ที่สำคัญ ของย่านชุมชนเก่า เป็นต้น

(2) **การพิจารณาลักษณะขององค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพที่ส่งเสริมลักษณะทางกายภาพที่เป็นลักษณะหลักที่มองเห็นได้ด้วยสายตาอัน** เป็นประจักษ์ของการดำรงอยู่ของย่านชุมชนเก่า โดยองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกิจกรรม ผู้คน และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ โดยมีหลักการศึกษา ได้แก่

- **ลักษณะของกิจกรรมในย่านชุมชนเก่า** ซึ่งอาจจะเป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการค้า ขายของ ย่านการค้าเก่า กิจกรรมในการประกอบอาชีพที่ผูกพันกับ สภาพแวดล้อม เช่น การทำนา ประมง หรือ เป็นกิจกรรมใหม่ที่เข้าไปอยู่ในลักษณะทางกายภาพเดิมเพื่อที่จะทำให้เกิดการใช้งานของย่านชุมชนเก่ากับลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน เช่น กิจกรรม เพื่อการรองรับการท่องเที่ยว กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น

- **ลักษณะทางความหมายทางประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่า** โดยที่ย่านชุมชนเก่านั้นยังคงมีหน้าที่ในทางความหมายเชิงประวัติศาสตร์อยู่มากน้อยเพียงใด เช่น ความเป็นย่านการค้าแห่งแรกของเมือง หรือแหล่งผลิตที่สำคัญในอดีต เป็นต้น

- **การสืบทอดทางขนบประเพณี** โดยขนบประเพณีเหล่านั้นได้สืบทอดอยู่ในย่านชุมชนเก่านั้นมาอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีการ ถือน้ำ สืบสาน ผัก ประเพณีการแข่งขันเรือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นต้น

- **ความทรงจำ** โดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนต่อการดำรงอยู่ของ ย่านชุมชนเก่านั้นๆ ความสัมพันธ์กับวัยเด็กของคนในชุมชน การจดจำถึงช่วงสำคัญของการเปลี่ยนแปลงหรือเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เช่น เหตุการณ์ไฟไหม้ เหตุการณ์น้ำท่วม การก่อสร้างที่มีการ เปลี่ยนแปลงของพื้นที่ เช่น การตัดถนน สะพาน เป็นต้น

(3) การพิจารณาลักษณะของบริบทที่ตั้ง (setting) บริบทที่ตั้ง ของย่านชุมชนเก่า หมายรวมถึงทั้งบริบทแวดล้อมที่ตั้งทั้งทางธรรมชาติและที่ มนุษย์สร้าง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการคงอยู่หรือพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่ย่านชุมชนเก่าเหล่านี้จะต้องเผชิญและผ่านประสบการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งมีผลโดยตรงต่อย่านชุมชนเก่าทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

เนื่องจากการดำเนินการในพื้นที่ชุมชนซึ่งมีผู้คนในฐานะพลเมือง ประชาชนอาศัยอยู่จำเป็นจะต้องพึงระวังในเรื่องของการรุกรอนสิทธิของ ประชาชน เสรีภาพ และการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังต้องทำการศึกษาในส่วน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม ที่ทำกิน แหล่งทรัพยากร โดยเฉพาะเรื่องน้ำประกอบด้วยในการศึกษา และผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เหมาะสม โดยเฉพาะในพื้นที่นำ

ร่อง สำหรับในส่วนของแต่ละประเทศ จะศึกษาตรวจสอบกฎบัตรนานาชาติที่เกี่ยวข้อง ที่มีความทันสมัยและเหมาะสมกับสถานการณ์ ในกระแสปัจจุบัน โดยเฉพาะ Vienna Memorandum ว่าด้วย Historic Urban Landscape ที่ให้ความสำคัญเมืองเก่า ย่านชุมชนเก่า ในฐานะที่เป็นผลจากการซ้อนทับกันทางประวัติศาสตร์ของคุณค่าและคุณลักษณะทางวัฒนธรรมและธรรมชาติมากกว่าการเป็นศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ (historic centre) หรือกลุ่มอาคาร(ensemble)ซึ่งมีบริบทกว้างครอบคลุมลักษณะทางภูมิศาสตร์ สัณฐานของพื้นดิน น้ำ และลักษณะทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างทั้งที่มีมาในอดีตและที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน โครงสร้างพื้นฐานของเมือง พื้นที่โล่งและสวน รูปแบบการใช้ที่ดินและการวางแผนการรับรู้และความสัมพันธ์กับทัศนียภาพเมืองและองค์ประกอบอื่นๆที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังหมายรวมไปถึงกิจกรรมและค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรม รูปแบบทางเศรษฐกิจและมิติทางด้านมรดกวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับความหลากหลาย และเอกลักษณ์ ประเด็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นออกมาในเอกสารในที่ประชุมของ ICOMOS เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas ที่เน้นในเรื่องประเด็นการเปลี่ยนแปลง (Aspect of Changes) ในทุกมิติ ตั้งแต่สิ่งแวดล้อมธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง สิ่งแวดล้อมทางสังคมและกับมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ

ในด้านการศึกษาในอีกนัยยะหนึ่งของชุมชนเก่า คือชุมชนดั้งเดิม (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2553, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของชุมชนที่มีการอยู่อาศัยดั้งเดิม หมายถึงชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะพิเศษในแง่ของคุณค่าทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวพันกับการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการให้นิยามของชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมควรเป็นชุมชนที่มีคุณสมบัติดังนี้

- เป็นชุมชนที่ยังมีอาศัยในปัจจุบันมีที่ตั้งทั้งในเขตเมืองและเขต

ชนบท

- มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน
- มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคล

สำคัญ

- มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์
- มีวิถีชีวิตทางด้านสังคมเศรษฐกิจและประเพณีสืบทอดกันต่อมา

ซึ่งความสำคัญของชุมชนดั้งเดิมมีดังนี้

- เป็นที่อยู่อาศัยปัจจุบันที่รองรับความต้องการของประชากร
- เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นทำให้เกิดเอกลักษณ์
- เป็นแหล่งพัฒนาเศรษฐกิจการค้าของท้องถิ่นและการท่องเที่ยว
- เป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวิถีชีวิตทำ

ให้เกิดความภาคภูมิใจในชาติและท้องถิ่นรวมทั้งความรักชาติ รักตระกูล รักท้องถิ่น

ซึ่งลักษณะที่ทำให้ชุมชนดั้งเดิมมีความแตกต่างซึ่งพิจารณาได้จาก

(1) ด้านความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นคุณค่าที่สำคัญเนื่องจากชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมเป็นหลักฐานที่แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองภูมิปัญญาและพัฒนาการของมนุษย์ซึ่งแต่ละพื้นที่จะไม่เหมือนกันตามคติความเชื่อลักษณะภูมิประเทศและความสามารถในการปรับตัวของมนุษย์ในพื้นที่นั้นๆอีกทั้งประวัติศาสตร์ยังมีความเกี่ยวพันกับบุคคลสำคัญของประเทศหรือของโลกซึ่งเป็นคุณค่าพิเศษที่ทำให้พื้นที่นั้นมีความสำคัญมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ส่วนพื้นที่ทางโบราณคดีจะเกี่ยวพันกับการมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมของคนเช่นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีและความเชื่อต่างๆ

(2) ด้านอายุ เป็นหลักปฏิบัติสากลที่ได้กำหนดเส้นแบ่งระหว่างอดีตกับปัจจุบันไว้ที่ 50 ปี (กรมศิลปากร, 2532) ซึ่งมักจะใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดอายุของโบราณสถานที่จะต้องมียุมากกว่า 50 ปีซึ่งใช้เกณฑ์นี้เช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา แต่แตกต่างกับประเทศอังกฤษที่ใช้อายุ 30 ปีเป็นอย่างน้อย

ประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 ราวปีพ.ศ. 2469 หน่วยงานที่กำกับดูแลด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในอดีตหรือราชบัณฑิตยสภาจึงได้มีการกำหนดอายุของโบราณสถานไว้โดยประมาณอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป แต่ในปัจจุบันกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไม่ได้มีการกำหนดอายุของโบราณสถานหรืออาคารที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้อย่างเป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสมัยใหม่ในหลายประเทศที่มีแนวคิดในเรื่องของการไม่มีความจำเป็นในการกำหนดอายุดังเช่นประเทศฝรั่งเศสซึ่งถือเป็นผู้นำในด้านการอนุรักษ์ ซึ่งพบว่าได้มีรายชื่อโบราณสถานที่สร้างมาได้ไม่นานนักได้ปรากฏอยู่ในฐานข้อมูลโบราณสถานของประเทศฝรั่งเศส แต่สำหรับในประเทศไทย

อาคารเก่าแก่และมีอายุมากมีผลต่อจำนวนที่ขึ้นบัญชีมรดกวัฒนธรรมด้วย
ดังเช่น

- อาคารที่สร้างก่อน ค.ศ.1700 ได้มีการดำเนินการขึ้นบัญชีทุกอาคาร
- อาคารที่สร้างระหว่าง ค.ศ.1700 ถึง ค.ศ. 1840 ได้มีการขึ้นบัญชีเกือบทุกอาคารโดยจะมีกระบวนการคัดเลือกโดยคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ
- อาคารที่สร้างระหว่างค.ศ. 1840 ถึง ค.ศ. 1914 จะขึ้นบัญชีเฉพาะอาคารที่เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดหรือลักษณะเฉพาะตัว
- อาคารที่สร้างหลัง ค.ศ. 1914 จะขึ้นบัญชีเฉพาะอาคารที่มีคุณภาพสูง
- อาคารที่มีอายุ 10 ถึง 30 ปีจะต้องมีคุณค่าโดดเด่น(Out Standing) จริงๆและมีเงื่อนไขที่ตกอยู่ภายใต้ภัยคุกคาม(Under treat)

(3) ด้านลักษณะเฉพาะ หมายถึงชุมชนที่อาจจะมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะพิเศษหรือมีความสวยงาม หรือมีลักษณะแห่งการก่อสร้างที่เป็นแบบอย่างหรือเป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้เกิดเป็นลักษณะเฉพาะในย่านหรือพื้นที่นั้นๆนั้นถือเป็นคุณภาพที่สำคัญดังนั้นชุมชนเดิมไม่จำเป็นต้องมีสถาปัตยกรรมที่สวยงามเป็นที่สุด แต่ควรมีลักษณะโดยรวมที่มีความเฉพาะ อาจซึ่งอาจพิจารณาได้จากลักษณะทางกายภาพและการรับรู้ซึ่งทางกายภาพ ได้แก่ภูมิประเทศ รูปแบบการเข้าถึง โครงข่ายการสัญจร ลักษณะการจัดผังภูมิทัศน์และพืชพันธุ์ รูปแบบสถาปัตยกรรมวัสดุ พื้นผิวอาคาร และอายุสมัย (Manley, Sandra & Guise, 1998, pp. 64-86) อังโน (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2553) ในส่วนด้านการรับรู้หมายถึงจินตภาพที่รับรู้โดยกลุ่มคนต่างๆและบทบาทของชุมชนทั้งอดีตและในปัจจุบัน การใช้พื้นที่สภาพอาคาร การถือครอง มุมมอง เสียง กลิ่น และกิจกรรม

(4) ด้านวิถีชีวิตหมายถึงคุณสมบัติที่ไม่ได้พิจารณาเฉพาะกายภาพหรือการรับรู้เพียงอย่างเดียวแต่เป็นลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ อันหมายถึงภูมิปัญญาซึ่งในปัจจุบันกรมศิลปากรได้แบ่งกลุ่มภูมิปัญญาของไทยที่สร้างสรรค์ในอดีตและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันแบ่งออกเป็น 8 ด้าน คือ

- ปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิต เช่น ความสามารถในการแสวงหาอาหาร
- ภาษาและวรรณกรรม หมายถึงทั้งการพูดการเขียนและการอ่าน
- ศาสนา ปรัชญา และจริยธรรม
- ศิลปะ การบันเทิง ดนตรี ที่เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่น
- ความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบครอบครัวและชุมชน ระบบเครือญาติ
- เศรษฐกิจ ระบบการค้า การคมนาคมขนส่ง
- อุตสาหกรรม เช่น เทคโนโลยี วิธีการผลิต
- การเมืองการปกครอง เช่น ระบบการปกครอง (สำนักโบราณคดี, 2550, หน้า 15-17)

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติหรือ ศวช. ได้แบ่งหมู่วัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 5 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ซึ่งมีหัวข้อย่อยๆได้แก่ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนา ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมาย ธรรมเนียมการปกครอง การปลูกฝัง การสืบทอด และประเพณี

หมวดที่ 2 ภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ข่าวนวนวรรณกรรม ภาษาศาสตร์ และหลักภาษาท้องถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม นิทานและภูมิปัญญา ความเรียง ฉันทลักษณ์ ปริศนาคำทาย วาทกรรมภาษิต

หมวดที่ 3 ศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ จิตรกรรมประติมากรรม สถาปัตยกรรมศิลปะหัตถกรรม โบราณคดี การวางผังเมือง และชุมชนวัฒนธรรมสถาน

หมวดที่ 4 การละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจได้แก่การขับร้องและดนตรี ระบำรำฟ้อน มหรสพ เพลงเด็ก และเพลงกล่อมเด็ก เพลงปฎิภาค การละเล่นพื้นบ้าน กีฬานันทนาการ การท่องเที่ยว ธุรกิจ

หมวดที่ 5 ชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ชีวประวัติ เกษตรกรรมและบริการ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2551, หน้า 37-44) อ้างใน (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2553)

2.1.2.2 การศึกษาการบริหารจัดการย่านประวัติศาสตร์ และเมืองประวัติศาสตร์

ย่านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง ย่านประวัติศาสตร์คือย่านที่มีความสำคัญหรือมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี หรือ หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ (ธาดา สุทธิธรรม, 2533, หน้า 142-150)

ย่านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยงหรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ (National register for Historic place.,US.)

เมืองประวัติศาสตร์ หมายถึง เขต หรือพื้นที่ที่เป็นชุมชนบริเวณหนึ่ง ประกอบด้วยอาคาร, สิ่งก่อสร้างในการดำเนินชีวิตและสภาพแวดล้อม มีการปกครอง มีผู้ปกครองมีการจัดการและการบริหารอย่างมีระบบ

เมืองประวัติศาสตร์ มีหลายลักษณะแตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น สามารถแบ่งตามช่วงอายุ ได้ 4 ประเภท คือ

(1) เมืองร้าง (Abandoned / Dead Ancient / Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน

(2) เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม

(3) เมืองที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient / Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง

(4) เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมามีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐาน

ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบันการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่ หรืออารยธรรมใหม่

1) ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อเมือง

กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ว่า ศูนย์กลางเมืองเก่าที่ได้รับการรักษาไว้อย่างดีเป็นข้อได้เปรียบสำหรับประชาชน คือทำให้ประชาชนมีความคุ้นเคยและมีกิจกรรมที่หลากหลายเมื่อเทียบกับเมืองที่พึ่งได้รับการวางแผน เมืองเก่ามีความสะดวกสบายสำหรับการอยู่อาศัย, มีบริการสาธารณะในขนาดที่เหมาะสม รวมทั้งการจับจ่ายและการสัญจร (Feilden & Jokileht, 1998, p. 78) อ้างใน (วิวัฒน์ สีนันท, 2546) เมืองมักมีศูนย์กลางอยู่รอบอาคารสำคัญ เช่น โบสถ์วิหาร, สุเหร่า หรือลานเมือง (Town Hall) และมืองค์ประกอบของตลาด (Market Square), ทางเดินเท้า, ตรอกซอย คลองและสะพาน พื้นที่เมืองเหล่านี้ สร้างความน่าสนใจประชาชนที่รับรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่จะรู้สึกถึงคุณค่าในการมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์และความมีเอกลักษณ์ ซึ่งเมืองประวัติศาสตร์เป็นระบบที่มีหลายหน้าที่ มีกิจกรรมที่อยู่อาศัย สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ดังนั้นพื้นที่ประวัติศาสตร์ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์อาคารและกิจกรรมทางสังคม เพื่อเป็นการส่งเสริมทางเศรษฐกิจ แต่ในปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์มักถูกคุกคามเสมอ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งสาเหตุของการเสื่อมโทรม ได้แก่

(1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และแนวโน้มการอพยพจากพื้นที่ชนบทไปสู่ศูนย์กลางเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์พระราชวัง กลายเป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัยที่เบียดเสียดและไม่มีมาตรฐาน

(2) การเพิ่มการใช้รถยนต์ ในพื้นที่ที่ไม่เคยใช้ยานพาหนะ สร้างมลภาวะและความสิ้นสะอาด การจราจรของรถยนต์นำไปสู่การสร้างถนนผ่านศูนย์กลางประวัติศาสตร์

(3) การพัฒนาอาคารสูงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ(Microclimate) นอกจากนี้อาคารสมัยใหม่ที่แทรกตัวเข้า

มาขาดรากเหง้าทางวัฒนธรรม และจะทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์

(4) การเปลี่ยนวิธีการและขนาดของอุตสาหกรรมและการค้า ส่งผลต่อเศรษฐกิจของพื้นที่ประวัติศาสตร์

(5) ผลกระทบงานฝีมือมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม (mass production) ซึ่งต้องการอาคารที่ใหญ่ขึ้น และทำให้เกิดการจราจรรคับคั่งในพื้นที่ประวัติศาสตร์

(6) การเริ่มมีกิจกรรมและการบริการสมัยใหม่แทนที่โครงสร้างพื้นฐานดั้งเดิมมากเกินไป

(7) การขาดการดูแลรักษาอาคารเก่า และการไม่เข้าใจคุณค่าของกิจกรรมทางวัฒนธรรม (Feilden และ Jokileht, 1998, หน้า 79) อ้างใน (ฉววรรณ สายเชื้อ, 2541)

2) การกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ ในย่าน หรือเมืองประวัติศาสตร์ (edge of preservation action)

การกำหนดพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เกิดความแน่ชัด เป็นกระบวนการให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในการบริหารและการควบคุมพื้นที่อนุรักษ์ ดังนั้นการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ต้องอาศัยการตัดสินใจจากลักษณะทางกายภาพของหลักฐานที่ปรากฏประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางวัฒนธรรม การบริหารและการจัดสภาพแวดล้อม

การกำหนดพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในบางครั้ง ใช้กำแพงเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลืออยู่นั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ แต่ไม่สามารถใช้พื้นที่ซึ่งอยู่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ทั้งหมดได้ แต่ในขณะเดียวกันก็มีบ่อยครั้งที่สามารถกำหนดขอบเขตทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมโดยใช้เส้นขอบเขตดังเช่น คูเมือง หรือคูคลองเป็นเส้นขอบเขตเพื่อให้สามารถขยายพื้นที่เกินขอบเขตเพื่อประโยชน์ในการปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยรอบบริเวณเมืองนั้นได้

ในการศึกษาที่ผ่านมาของ อ้างใน ได้กล่าวถึงการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของการอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่ยากจะสามารถบ่งบอกได้ว่า จะมีขอบเขตที่แน่นอนอย่างไรเนื่องจากในแต่ละเมืองหรือแต่ละชุมชน ล้วนมี

ข้อจำกัดที่แตกต่างกันทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องยินยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบ้างเพื่อความเหมาะสมในด้านการพัฒนาเหมือนการกำหนดขอบเขตอนุรักษ์จึงมีความยืดหยุ่นโดยต้องมีการศึกษาตามลักษณะเฉพาะของเมืองแต่ละเมือง แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดขอบเขตมีการศึกษาและให้แนวทางในการเลือกขอบเขตให้เหมาะสมกับเมืองที่สอดคล้องกับการพัฒนาไว้ 7 กลุ่มคือ(Catanese,1979)

(1) fragment คือ สถาปัตยกรรมที่คงหลงเหลือบางส่วน โดยที่องค์ประกอบส่วนใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา หรือ ถูกทำลายหรือเพียงสถาปัตยกรรมบางส่วน

(2) building คือ อาคารทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วัด โรงละคร

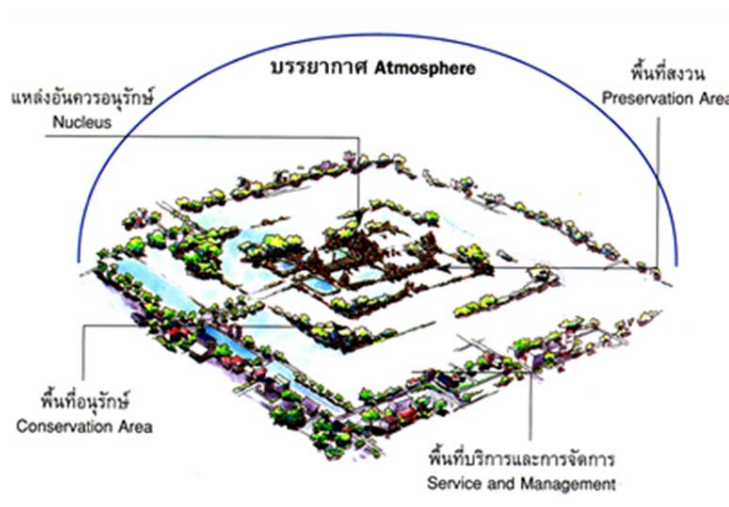
(3) street Space เป็นการเก็บรักษาถนนทั้งสาย เพื่อรักษา Side Walk แต่ภายในอาคารจะเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยเพื่อรักษาภูมิทัศน์ของถนนทั้งสาย ให้มีความต่อเนื่องกัน ของรูปแบบอาคารที่อาจจะร่วมสมัยกัน ใช้วัสดุคล้ายกันมีรูปแบบอาคารเหมือนกัน เป็นต้น

(4) neighbor Hoods คือ ชุมชนที่มีกิจกรรม มีวิถีชีวิตดำเนินอยู่ร่วมกับชุมชนนั้นมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในอดีต ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

(5) district คือย่านที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง หรือย่านที่มีกิจกรรมแตกต่างไปจากย่านอื่น เช่น ย่านท่าพระจันทร์ ย่านเยาวราช

(6) skyline การรักษาเส้นขอบฟ้า ในกรณีที่ไม่สามารถรักษาย่านทั้งย่านได้เหลือเพียงอาคารเดี่ยวโดดๆ จึงต้องรักษาแนวเส้นขอบฟ้าเดิมได้โดยรอบ ไม่ให้เกิดอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นมาบดบังอาคารเดิม ทำให้เสียแนวเส้นขอบฟ้าของอาคารนั้น

(7) village & town เป็นการรักษาเมืองทั้งเมือง เช่น เกาะรัตนโกสินทร์ อยุธยา

รูปที่ 2.1 : แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ที่มา : (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2541, หน้า 18)

2.1.3 แนวคิดด้านเมืองเก่า

2.1.3.1 นิยามและความหมายเมืองเก่า

นิยาม “เมืองเก่า” ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการ อนุรักษ์ และพัฒนารูปร่างโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ.2556 ดังนี้ คือ

เมือง หรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาล ก่อนหรือมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือมีลักษณะจำเพาะของสมัย หนึ่งในประวัติศาสตร์

เมือง หรือบริเวณของเมืองที่มีรูปแบบผสมผสานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือ มีลักษณะเป็นรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาในยุคต่างๆ

เมือง หรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งและยังคงมี ลักษณะเด่นประกอบด้วยโบราณสถาน

เมือง หรือบริเวณของเมืองซึ่งโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งสถาปัตยกรรมหรือคุณค่าในทางศิลปะโบราณคดีหรือ ประวัติศาสตร์

องค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง - คูเมือง ป้อม แบบแผน โครงข่ายคมนาคมในเมืองเก่า ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่าและธรรมชาติในเมือง เก่า (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1, 2554, หน้า 3)

คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ.2548 ได้แบ่งประเภทเมืองเก่าเป็น 4 ประเภท ดังนี้

(1) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อนและมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของ สถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ แต่ไม่พบหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองในอดีต

(2) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อนและมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และปัจจุบันไม่มีผู้คนพักอาศัย หรือพักอาศัยอยู่น้อยมีลักษณะเป็นเมืองร้าง และได้รับการอนุรักษ์ในลักษณะอนุสรณ์สถานหรืออุทยานประวัติศาสตร์ โดยกลายประโยชน์ใช้สอยเป็นแหล่งศึกษาหรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

(3) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ในลักษณะ ชุมชนเมืองขนาดเล็ก หรือเมืองที่มีได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัด

(4) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อนและมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันในลักษณะชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัดที่มีจำนวนประชากรพักอาศัยเป็นจำนวนมาก” (ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่า ในประเทศไทย, 2554, หน้า. 4-7)

โดยหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาจัดลำดับความสำคัญ ของเมืองประวัติศาสตร์ประกอบด้วย

- (1) ที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์
- (2) ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- (3) ขอบเขตพื้นที่และสภาพทางกายภาพโดยรวมของพื้นที่ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม องค์ประกอบเมือง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และภูมิทัศน์
- (4) สภาพความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับ ประเด็นการอนุรักษ์
- (5) คุณค่าความสำคัญ ความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ (authenticity and integrity)
- (6) การบริหารจัดการและระเบียบข้อบังคับในพื้นที่
- (7) ภัยคุกคามและปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่
- (8) คุณค่าความสำคัญโดยรวมของพื้นที่

การแบ่งกลุ่มเมืองเก่าสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่ม ในประเทศไทย ดังนี้(ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่า ในประเทศไทย, 2554, หน้า. 4-7)

กลุ่มที่ 1 เป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมีขนาดใหญ่ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรในยุคใดยุคหนึ่งมีหลักฐานของงานศิลปกรรมที่มีลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรนั้นๆในอดีตและในปัจจุบันมีการอยู่อาศัยของชุมชนใหม่ทับซ้อนชุมชนเดิม เมืองในกลุ่มนี้มี 10 เมือง คือ เมืองเก่า เชียงใหม่ เมืองเก่า น่าน เมืองเก่าลำปาง เมืองเก่าลำพูน เมืองกำแพงเพชร เมืองพิษณุโลก เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าพิมาย เมืองเก่านครศรีธรรมราช และเมืองเก่าสงขลา

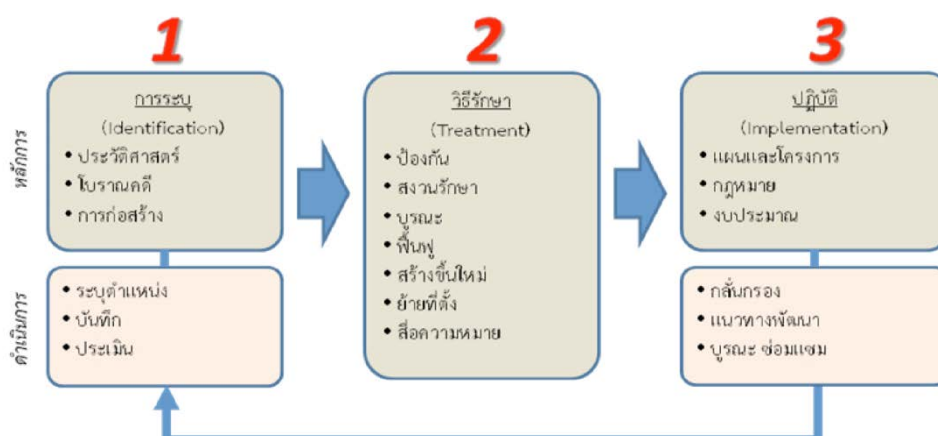
กลุ่มที่ 2 เป็นเมืองที่มีความสำคัญรองลงมาจากกลุ่ม ที่หนึ่ง ทั้งในเรื่องของขนาดเมืองที่เล็กกว่าเมืองในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเมืองบริวารในฐานะเมืองลูกหลวง ประการสำคัญคือสภาพการเป็นเมืองใหม่ที่สร้างขึ้นทับเมืองเก่าและภัยคุกคามต่างๆยังไม่แรงถ้วน เท่ากับในกลุ่มที่หนึ่งประกอบด้วย 26 เมืองได้แก่ เมืองเก่าเชียงราย เมืองเก่าพะเยา เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าตาก เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่าสรรคบุรี เมืองเก่าอุทัย เมืองเก่าสุพรรณบุรี เมืองเก่ากาญจนบุรี เมืองเก่าราชบุรี เมืองเก่าเพชรบุรี เมืองเก่านครนายก เมืองเก่าระยอง เมืองเก่าจันทบุรี เมืองเก่านครราชสีมา เมืองเก่าบุรีรัมย์ เมืองเก่าสุรินทร์ เมืองเก่าร้อยเอ็ด เมืองเก่าสกลนคร เมืองเก่าระนอง เมืองเก่าตะกั่วป่า เมืองเก่าภูเก็ต เมืองเก่าปัตตานี เมืองเก่ายะลา เมืองเก่าสตูล และเมืองนราธิวาส

กลุ่มที่ 3 เป็นเมืองโบราณขนาดเล็กที่มีหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมค่อนข้างน้อยและปัจจุบันมีชุมชนหรือไม่มีการอยู่อาศัยจึงอยู่ในสภาพเมืองร้างถ้ามีการอยู่อาศัยจะเป็นเพียงชุมชนในระดับตำบลหรืออำเภอเท่านั้น จึงยังไม่อยู่ในขอบข่ายของความจำเป็นเร่งด่วนในการประกาศเป็นเมืองเก่าซึ่งฐานข้อมูลมีจำนวน 39 เมืองได้แก่เมืองเชียงแสน เมืองบัว เวียงกุมกาม เวียงเจ็ดลิน เวียงท่ากาน เวียงสวนดอก เวียงท่าวังทอง เวียงบัว เวียงปู่ล้าม เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงล่อ เวียงหนองห้า เมืองโคกไม้เดน เมืองดอนคา เมืองไพศาล เมืองบางช้าง เมืองทุ่งยั้ง เมืองนครไทย เมืองศรีเทพ เมืองกำแพงแสน เมืองชัยจำปา เมืองดงคอน เมืองอุตะเถาเมืองบ้านคูเมือง เมืองครุฑ เมืองสิงห์ เมืองคูบัว เมืองดงละคร เมืองศรีมโหสถ เมืองเสมา เมืองโคกเชียงเหียน เมืองเสือ ดงเมืองแอม ดอนเมือง

เตย เมืองฟ้าแดดสงยาง เมืองสลักไธเมืองหนองหาน เมืองไชยา เมืองยะรัง และยังมีอีกหลายเมืองที่ยังไม่มีการศึกษาข้อมูล

2.1.3.2 การวางแผนเพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่า

ขั้นตอนของการอนุรักษ์เมืองเก่า จะเริ่มต้นจากการกำหนดขอบเขตของเมืองเก่าซึ่งเป็นการกำหนดบริเวณที่จะดำเนินการอนุรักษ์ตามแผนโดยบริเวณดังกล่าวอาจจะได้ครอบคลุมพื้นที่เมืองเก่าทั้งหมด แต่อาจกำหนดเฉพาะบริเวณที่ตกลงกับประชาชนได้ก่อนเป็นอันดับแรก และดำเนินการจัดทำรายการของอาคารที่มีคุณค่ารวมทั้งจัดทำผังบริเวณที่แสดงถึงอาคารที่มีคุณค่า อาคารที่อาจไม่มีคุณค่าแต่มีความกลมกลืนกับความเป็นเมืองเก่า และอาคารใหม่ซึ่งอาจจะต้องมีการปรับปรุงอาคารเพื่อเกิดความกลมกลืนต่อไปในอนาคต (ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่า ในประเทศไทย, 2554, หน้า. 11)

รูปที่ 2.2 : แสดงผังขั้นตอนแสดงกระบวนการวางแผนอนุรักษ์เมืองเก่า

ทีมา (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1, 2554, หน้า 11)

หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการ ระบุ (identification) การรักษา (treatment) และปฏิบัติ (implementation) ตามขั้นตอนของการระบุ หรือ Identification นี่เป็นขั้นตอนที่สำคัญเนื่องจากเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการจัดทำเกณฑ์การประเมินความทรงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของการศึกษาวิจัย

ในครั้งนี้ ซึ่งในขั้นตอนของการระบุประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1) **ขั้นการระบุ (identification)** หมายถึง เป็นขั้นตอนการประกาศว่าอาคารสิ่งก่อสร้างหรือสถานที่นั้นๆมีคุณค่าและความสำคัญซึ่งจะพิจารณาจากปัจจัย 4 ด้านคือ

- **ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์** ซึ่งเป็นการพิจารณาที่เกี่ยวข้องของแหล่งกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญพิจารณาจากวิธีการศึกษาและเขียนประวัติศาสตร์ (Historiography) เอกสารที่ใช้ เช่น พงศาวดาร จดหมายเหตุ บันทึกรายการ ภาพถ่าย แผนที่ หรือแม้แต่การบอกเล่า ฯลฯ

- **ปัจจัยด้านโบราณคดี** เป็นการพิจารณาจากหลักฐานที่อยู่ใต้ดิน จึงต้อง ดำเนินการขุดค้น และพิสูจน์ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อค้นหาคำตอบที่ว่าในอดีตแหล่งนั้นเป็นอย่างไร โดยหลักฐานมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับคน หรือกิจกรรมของคนในอดีตที่แสดงออกถึงอารยธรรมของ คน

- **ปัจจัยด้านการก่อสร้าง** เป็นการพิจารณาถึงโครงสร้างของอาคาร ซึ่ง อาจจะมีโดดเด่น หรือรูปแบบที่สะท้อนถึงยุคของศิลปะและสถาปัตยกรรม หรืออาจเป็นอาคารที่ยังคงเหลือน้อย หรือเป็นอาคารแห่งแรก ทั้งหมดนี้ แสดงถึงแบบอย่างที่ดีที่สุดของยุคนั้น รวมทั้งพิจารณาในเรื่องของสุนทรียภาพ ศิลปกรรม ในหลายเรื่องต้องใช้วิชาการทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมมาช่วยเป็นตัวกำหนด

- **ปัจจัยทางด้านอายุ** เป็นการพิจารณาถึงความเก่าแก่ในทางสากลนิยมกำหนดอาคารอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปเป็นอาคารเก่าแก่ประเทศไทยไม่ได้กำหนดไว้เนื่องจากเกณฑ์ในการเป็นโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมพ.ศ. 2535 คำนิยามไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจนในเรื่องอายุจำนวนกี่ปีถึงจะเป็นโบราณสถาน

การระบุข้อมูลจำเป็นต้องทำการบันทึก (Documentation) ซึ่งเป็นการถ่ายทอดหรือการแปลงคุณค่าความสำคัญลงในเอกสารซึ่งมีความจำเป็นต่อการบริหารจัดการในอนาคต เช่น การบันทึกด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ การบันทึกทางสถาปัตยกรรม และทำการประเมิน (Assesment) ก่อนการตัดสินใจว่าจะอนุรักษ์ หรือพัฒนาอย่างไร โดยส่วนใหญ่จะพิจารณาจาก 2 ปัจจัย ประกอบด้วย

- **ปัจจัยที่ 1 คุณภาพของอาคารที่มีคุณค่า** คือ ระดับของความแท้ ดังนั้นการรักษา คือ การคงความแท้ที่พิจารณาจากลักษณะ 4 ประการ กล่าวคือ วัสดุ รูปแบบ วิธีการก่อสร้าง สภาพโดยรอบ

- **ปัจจัยที่ 2 ความเสี่ยงต่อการสูญสลาย (Integrity)** คือ ระดับบูรณภาพ พิจารณาจากปัจจัย 2 ประการ คือ การรักษาองค์รวม (Wholness) โดยพิจารณาว่าของเดิมยังอยู่ครบมากเพียงใดและการไม่ถูกรบกวน (Intactness) โดยพิจารณาว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

2) ขั้นตอนการรักษา (Treatment) เป็นขั้นตอนของการนำเอาคุณค่าและบูรณภาพที่ได้จากขั้นตอนของการระบุมรดกตัดสินใจเลือกแนวทางการอนุรักษ์ ซึ่งประกอบด้วย 7 วิธี ได้แก่

(1) **การป้องกัน (protection)** เป็นการหยุดการเสื่อมสลายโดยไม่รบกวนแปลงโดยส่วนใหญ่ใช้กับแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญสูงและอ่อนไหวต่อการเสื่อมสลาย

(2) **การสงวนรักษา (preservation)** เป็นการรักษาของเดิมเท่าที่มีอยู่และป้องกันมิให้เสื่อมโดยทั่วไปมักใช้กับอาคารหรือแหล่งที่มีความสำคัญสูงและไม่สามารถต่อเติมได้ซึ่งส่วนที่ป้องกันต้องแสดงถึงความแตกต่างให้ชัดเจน

(3) **การบูรณะ (restoration)** เป็นการนำกลับสู่สภาพเดิมอย่างที่เคยเป็นมาแต่จะต้องพิจารณาถึงประเด็นสำคัญในเรื่องของหลักฐานที่พิสูจน์ได้และสภาพเดิมที่อาจมีหลายยุคสมัย

(4) **การฟื้นฟู (rehabilitation)** เป็นการบอกเล่าส่วนที่มีคุณค่าและนำอาคารกลับมาใช้สอยใหม่บางครั้งเรียกวิธีนี้ว่าการปรับการใช้สอย (Adaptive Reused)

(5) **การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction)** เป็นการสร้างอาคารขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม ของเดิมที่สูญหายไปแล้วอาจด้วยสาเหตุจากภัยพิบัติ มักดำเนินการกับอาคารที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ความรู้สึกหรือมีความสำคัญต่อองค์ประกอบของเมืองสูง จึงต้องสร้างบนพื้นที่เดิม ขนาดเท่าเดิม ใช้เทคนิคดั้งเดิมและที่สำคัญสุดคือ ต้องมีหลักฐานของเดิมที่เพียงพอจะดำเนินการสร้างใหม่ได้

(6) การย้ายที่ตั้ง (relocation) เป็นการย้ายอาคารจากที่เดิมไปยังที่ ตั้งใหม่ เนื่องจากที่ตั้งเดิมอาจถูกรบกวน หรือมีเงื่อนไขอื่น อาทิ การถูกเวนคืน หรือสภาพโดยรอบได้ถูกทำลายไปแล้ว

(7) การสื่อความหมาย (interpretation) เป็นการนำเสนอคุณค่า ความสำคัญโดยไม่ดำเนินการกับอาคาร

3) **ขั้นการนำมาปฏิบัติ (Implementation)** มีสองลักษณะ คือ กรอบและโอกาส เกี่ยวข้องกับเรื่องของแผนและโครงการ กฎหมายและงบประมาณ กับกลไกในการนำมา ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับเรื่องของการกลั่นกรองแนวทางการพัฒนา และการบูรณะซ่อมแซม

2.1.4 แนวคิดเรื่องกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในประเทศไทย

ประเทศไทยมีแนวคิดด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างเป็นรูปธรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ด้วยการออกออกพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2504 ในการกำกับดูแลงานด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณสถานและโบราณวัตถุ และเห็นผลในเชิงปฏิบัติอีกครั้งเมื่อครั้งมีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 โดยมีการให้ความสำคัญในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า เป็นกลไกในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและดำเนินการกำหนดนโยบายการพัฒนาเป็นพิเศษในเฉพาะพื้นที่เมืองเก่า ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546

กระบวนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย ที่สำคัญได้มีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 กำหนดให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า มีหน้าที่ 3 ข้อ คือ

- 1) กำหนดพื้นที่เมืองเก่าโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี
- 2) หลังจากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบพื้นที่แล้ว คณะกรรมการฯ จะต้องวางนโยบาย และจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า นั้นๆ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี

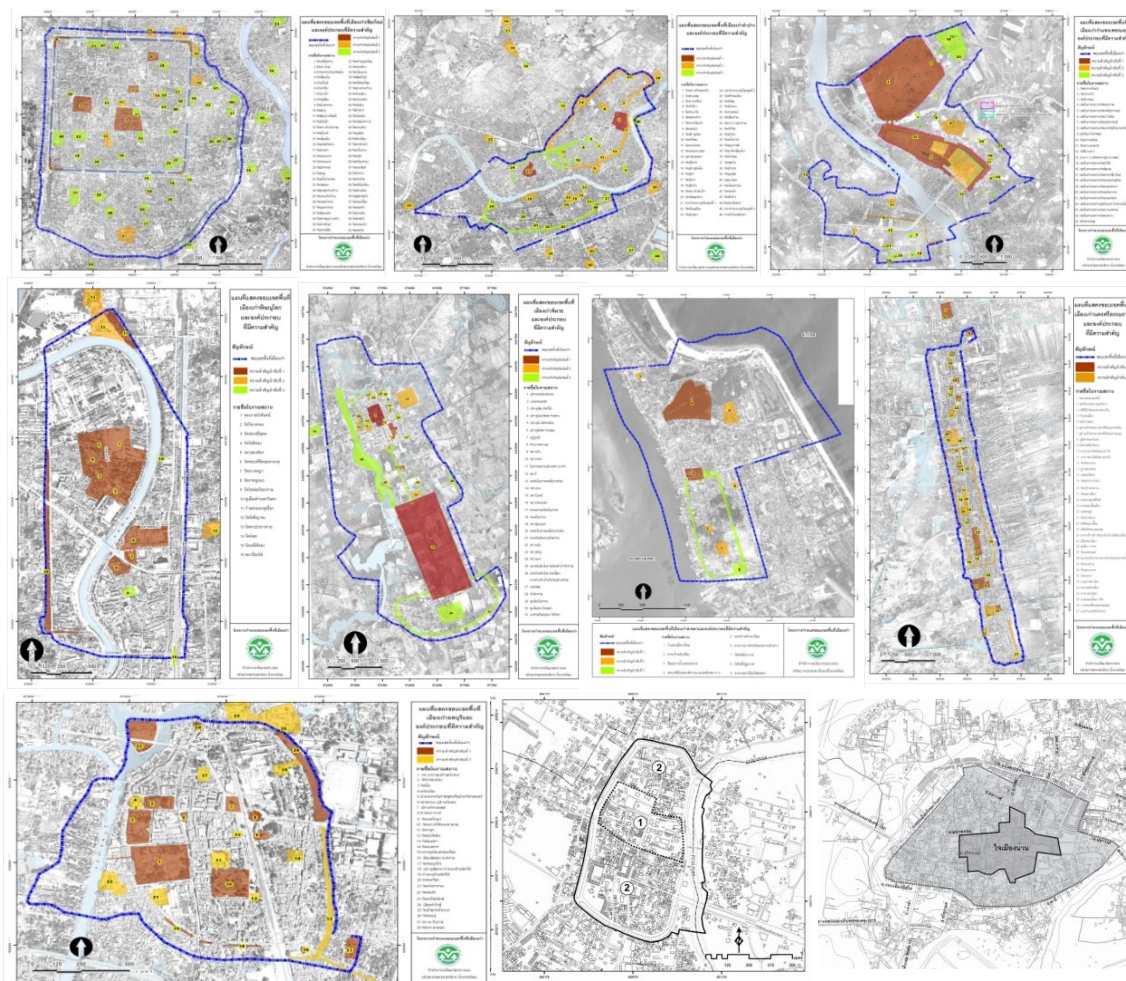
3) จัดทำแนวทาง แผนงาน โครงการ และมาตรการต่างๆ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อดำเนินการในพื้นที่เมืองเก่าต่างๆ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559)

ในเวลาต่อมาคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าได้กำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ.2548-2552 ขึ้น ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า “เมืองเก่าได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเหมาะสม สามารถดำรงคุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติไว้ได้ พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เพื่อคงไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศเมือง และประโยชน์สุขของประชาชน” และ โดยมียุทธศาสตร์ 3 ประการ ดังนี้

- 1) กำหนดและประกาศพื้นที่เมืองเก่า
- 2) พัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าอย่างบูรณาการ
- 3) เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

โดยการแบ่งกลุ่มเมืองเก่ามีลักษณะความแตกต่างของความเป็นเมืองเก่าแตกต่างกันออกไป โดยพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของเมืองประวัติศาสตร์ที่ได้มีผู้ศึกษาไว้แล้วและใช้เกณฑ์ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นในบริเวณพื้นที่เขตเมืองเก่ากลุ่มที่ 1 เนื่องจากเป็นสิ่งที่เร่งด่วน โดยเมืองเก่าเหล่านี้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ประกอบด้วย 2 พื้นที่ คือ พื้นที่หลักหรือพื้นที่สงวน และพื้นที่ต่อเนื่องหรือพื้นที่อนุรักษ์

รูปที่ 2.3 : แสดงตัวอย่างการกำหนดขอบเขตเมืองเก่า
ที่มา : (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558)

ภายหลังจากการเห็นชอบกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ตลอดจนเห็นชอบขอบเขตของพื้นที่เมืองเก่า ส่วนราชการของจังหวัดในฐานะผู้รับผิดชอบพื้นที่เมืองเก่าจึงจะได้มีการนำนโยบายไปจัดทำเป็นแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาย่านเมืองเก่าที่ประกอบด้วยกลไกและกระบวนการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งการกำหนดขอบเขตของพื้นที่เมืองเก่าได้มีการพิจารณาองค์ประกอบจากปัจจัยในหลายด้านที่ส่งผลให้เกิดการกำหนดขอบเขตทางกายภาพที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภายในแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าจะมีการกำหนดมาตรการหรือกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าซึ่งจะประกอบด้วยมาตรการด้านการกำกับดูแลและมาตรการส่งเสริมในด้านต่างๆ เช่น

1) มาตรการด้านการบริหารจัดการ เป็นการอาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2546 และยุทธศาสตร์

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า (พ.ศ.2548–2552) ในการ แต่งตั้ง คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละเมืองในการกำหนดนโยบาย แผนงาน มาตรการ และแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

2) มาตรการด้านการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เพื่อกำหนดให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการออกข้อบัญญัติหรือข้อบังคับควบคุมที่มีมาตรการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เมืองเก่า

3) มาตรการอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ พ.ศ.2504 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 เพื่อคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม การดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน ให้มีการขึ้นทะเบียนและประกาศเขต โบราณสถาน รวมถึงโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้วก็สามารถขยายเขตที่ดินโบราณสถานให้มากขึ้นตามความเหมาะสม เพื่อสร้างพื้นที่คุ้มครองโบราณสถานที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4) มาตรการด้านการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2525 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2535 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นมาใหม่ หรือ หรือการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิ ประเทศทั้งดงาม หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ

5) การจัดระเบียบการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2543 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบ ของเมืองส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคาร ให้เมืองเกิดความ เป็นระเบียบ

6) การจัดระเบียบกิจกรรมบางประเภทให้เหมาะสม อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.2542 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดระเบียบกิจกรรมบางประเภทให้เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่าในรูปประกาศและ/หรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เอื้อต่อการนี้ได้

7) การสร้างแรงจูงใจต่างๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

(1) การจูงใจทางด้านภาษี

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดินและเจ้าของอาคารที่อยู่ในพื้นที่เมืองเก่า

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดิน เจ้าของอาคาร ที่นำเงินไปใช้ในกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เช่น การดัดแปลงอาคารให้เหมาะสมกับแนวทางที่กำหนด

- ปรับระบบการจัดเก็บบางประเภท ให้สอดคล้องกับระดับการจัดให้มีระบบ สาธารณูปโภคสาธารณูปการในพื้นที่ เช่น ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการบริการสมบูรณ์ จะต้องเสียภาษีสูงกว่าพื้นที่ที่ยังขาดแคลน สาธารณูปโภคสาธารณูปการ

- ปรับปรุงระบบภาษีในกิจการบางประเภทให้สอดคล้องกับความเป็นจริง เพื่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะต้องจ่ายภาษีในการแก้ไขปัญหและผลกระทบที่เกิดขึ้น

(2) การนำค่าธรรมเนียมมาใช้บำรุงรักษาโบราณสถาน ให้มีการยกเว้นภาษีหรือ ค่าธรรมเนียมจากผู้ประกอบการประเภทพิพิธภัณฑ์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน เพื่อนำเงินไปใช้ในการดูแล รักษาและบูรณะโบราณสถานและอาคารเก่าอันควรค่าต่อการอนุรักษ์

(3) การให้โอนสิทธิการพัฒนา ในกรณีผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของอาคารอยู่ใน พื้นที่เมืองเก่า ควรมีการพิจารณาให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลกลุ่มนี้ เช่น สิทธิในการก่อสร้างอาคารสูงหรือ อาคารขนาดใหญ่ในบางบริเวณหรือพื้นที่อื่น ให้ได้ สิทธิทางภาษีและค่าธรรมเนียมในการขายหรือโอนเพื่อเป็นการชดเชยการเสียสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์ที่ดินเป็นเจ้าของและ/หรือชดเชยสิทธิอื่นตามความเหมาะสม

(4) การมอบรางวัลอนุรักษ์ดีเด่น จัดให้มีการประกวดอาคารอนุรักษ์ดีเด่น โดยมอบเป็นเงินกองทุนหรือเกียรติบัตรเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่เจ้าของอาคารนั้น ๆ

(5) การจัดหาทุนสมทบการอนุรักษ์ โดยขอรับการสนับสนุนเงินจากกองทุนต่าง ๆ ทั้ง ภาครัฐ เอกชน และประชาคม ได้แก่ กองทุนโบราณคดี กองทุนสิ่งแวดล้อม กองทุนจากองค์กร ระหว่างประเทศ กองทุนส่งเสริมกิจการเทศบาล กองทุนส่งเสริมกิจการองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2553, หน้า 3)

2.1.5 แนวคิดเรื่องกำหนดเขตพื้นที่เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในต่างประเทศ

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นมรดกสากลของมวลมนุษยชาติถูกพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงทำให้พัฒนาการด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้เริ่มต้นตั้งแต่มีกฎบัตรเฮเธนส์ ในช่วง ค.ศ.1931 เป็นกฎบัตรฉบับแรกที่ได้วางรากฐานของการอนุรักษ์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งสนับสนุนการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่และการให้ความสำคัญต่อการใช้สอยอาคารอย่างต่อเนื่องตลอดจนการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม ในขณะที่ Chartre d Athens ค.ศ. 1933 ได้คำนึงถึงการคุ้มครองอาคารประวัติศาสตร์ โดยรอบและไม่ยอมรับการใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมเลียนแบบของเก่าในการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ และในปี 1954 อนุสัญญากรุงเฮกเป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศ ฉบับแรกที่มีสาระสำคัญในด้านการอนุรักษ์ในเนื้อหาและระดับที่แตกต่างกัน และเน้นถึงวิธีการกำหนดเครื่องหมายแสดงสถานที่ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและแนวทางในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม

ในปี ค.ศ.1964 เป็นปีที่เกิดกฎบัตรเวนิส (Venice Charter) ซึ่งสาระหลักนั้นเป็นการปรับปรุงกฎบัตรเฮเธนส์ ค.ศ.1931 ซึ่งการปรับปรุงกฎบัตรครั้งนี้เนื้อหาสาระยังคงให้ความสำคัญกับอาคารแต่มีการให้ความหมายของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งได้มีการขยายขอบเขตครอบคลุมเมืองและพื้นที่ชนบทที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเนื้อหาเน้นคุณค่าของอาคารและพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นองค์รวมของคุณค่าทุกๆด้าน คือคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับทางด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งคุณค่าทั้งสองต้องเป็นคุณค่าที่มาจาก ความแท้ ของทั้งประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตามกฎบัตรที่เกิดขึ้นตามแนวคิดทางด้านวัฒนธรรมของตะวันตกยังมีความขัดแย้งกับแนวคิดและแนวปฏิบัติกับซีกโลกตะวันออกจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ตรงกับความต้องการของแต่ละวัฒนธรรมจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดกฎบัตรบูรา (Burra Charter) ที่สร้างขึ้นโดย The International Council on Monuments and Sites หรือ ICOMOS ในสมัยศตวรรษที่ 20 (ค.ศ.1981) ซึ่งมีแนวคิดที่ขยายขอบเขตของโบราณสถานออกไปสู่สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและเน้นการทำความเข้าใจและการปกป้องรักษาความสำคัญของแหล่งประวัติศาสตร์ซึ่งส่งสมต่อเนื่องมาอย่างเป็นลำดับ

แนวคิดของการอนุรักษ์ที่ได้นำเรื่องการอนุรักษ์เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ที่ให้การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมคือแนวคิดของกฎบัตรวอชิงตัน (Washington Charter) ในปี ค.ศ.1987 และแนวคิดที่ขยายการอนุรักษ์ไปครอบคลุมถึงคุณค่าทางด้านสังคมของมรดกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1999 ตาม

แนวคิดของกฎบัตรการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Charter on the Built Vernacular Heritage) ซึ่งเน้นแนวความคิดที่ว่า “มรดกพื้นถิ่นเป็นผลผลิตจากสังคมที่นอกจากจะแสดงออกถึงวิถีของคนในปัจจุบันแล้วยังเสมือนเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นๆ” นอกจากนี้แนวคิดของการอนุรักษ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมยังขยายแนวคิดของการอนุรักษ์ไปสู่มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ตามแนวคิดของ UNESCO ในปี ค.ศ. 2013 ที่ได้เสนออนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage)

นับแต่ ค.ศ. 1620 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์จากการสนใจทางด้านประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรมของคนบางกลุ่มในประเทศซีกโลกตะวันตก จนมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันที่ทุกประเทศได้หันมาให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์โดยอาศัยแนวทางการอนุรักษ์โดยการออกกฎบัตรหลายฉบับเพื่อเป็นข้อตกลงและแนวทางการอนุรักษ์ในด้านต่างๆ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรม ที่ในอดีตครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นกายภาพสามารถจับต้องได้และครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาการของการอนุรักษ์ที่เริ่มต้นจากอาคารประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณสถาน มีลักษณะเป็นสิ่งปลูกสร้างหลังเดียวมาสู่การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น จะสังเกตได้ว่าระบบของการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีรากฐานแนวคิดทางวัฒนธรรมของโลกตะวันตกที่มีพัฒนาการที่ดีขึ้น แต่ระบบของการอนุรักษ์กลับยังไม่สามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับแนวคิดและวิถีปฏิบัติในการอนุรักษ์ในประเทศแถบซีกโลกตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด (ปิ่นรัฐ กาญจนรัชติ, 2552, p. 9)

2.1.5.1 กรณีศึกษาในประเทศสิงคโปร์

ในปัจจุบันสิงคโปร์มีโครงการอนุรักษ์อาคารตึกแถวเก่าโดยมีแนวทางในการอนุรักษ์อาคาร (conservation guideline) และมีการดำเนินการไปแล้วหลายพื้นที่ โดยกระบวนการอนุรักษ์ของประเทศสิงคโปร์สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ

- 1) ระยะที่ 1 ระยะเริ่มก่อตั้ง (Incubation Period) ในช่วงปี ค.ศ. 1970-1983 คือ เริ่มมากหน่วยงานฟื้นฟูเมืองของสิงคโปร์ คือ Urban Redevelopment Authority (URA) ได้ทำการบูรณะฟื้นฟู (Rehabilitation) ตึกแถวเก่าของ รัฐบาลบริเวณถนน Murray และต่อมาได้มีการประกาศให้บริเวณ Emerald Hill ซึ่งเป็นบริเวณที่พักอาศัยใน ย่านถนนสายธุรกิจ คือ ถนน Orchard เป็นพื้นที่อนุรักษ์ (ทางสิงคโปร์เรียกว่า Conservation Area) โดยมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เช่น ทางเดินเท้า

และภูมิทัศน์ จนปัจจุบันเป็นแหล่งอนุรักษ์เมืองที่มีชื่อเสียงที่สุด แห่งหนึ่งของสิงคโปร์

2) ระยะที่ 2 คือ ระยะจัดทำแผน (Formative Period) ในช่วง ค.ศ. 1983 – 1988 ซึ่งเป็น ระยะที่มีการจัดทำแผนอนุรักษ์ที่ครอบคลุมทุก ด้าน (Comprehensive Conservation Programme) ในปี ค.ศ. 1986 มีการประกาศให้พื้นที่ 10 แห่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ คือ Bukit Pasoh, Greta Ayer, Telok Ayer, Tanjong Pagar (ทั้ง 4 เขตอยู่ในพื้นที่ China Town), Little India, Kampong Glam, Singapore River (พื้นที่ Boat Quay และ Clark Quay), Cairnhill และ Emerald Hill ในปี ค.ศ. 1987 ตึกแถวจำนวน 32 คูหา ใน Tanjong Pagar ได้มีการบูรณะ (restored) เพื่อเป็นแบบอย่าง

3) ระยะที่ 3 คือ ระยะดำเนินการ (Consolidation Period) คือ ช่วงปี ค.ศ. 1989-1992 URA ได้จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์เมืองขึ้น ตั้งแต่ปี 1989 และประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ไม่เฉพาะแต่อาคาร ตึกแถวหากแต่ยังขยายผลไปยังอาคารเดี่ยวอื่นๆซึ่งมีทั้งของราชการและ เอกชน ในปี ค.ศ. 1991 URA ได้ผลักดันให้เอกชนเสนออาคารของตัวเอง เข้าในโครงการอนุรักษ์ของประเทศและประสบความสำเร็จอย่างมาก

4) ระยะที่ 4 คือ ระยะการปรับแผนให้ดีขึ้น (Refinement Period) คือในช่วงปี ค.ศ. 1992 เป็นต้นมา ซึ่ง URA ได้มีการปรับปรุง มาตรฐานการอนุรักษ์ให้ดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีการประชาสัมพันธ์ที่กว้างขวาง ขึ้น URA ยังได้มีโครงการนำร่องที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์อาคารที่ เหมาะสมโดยใช้ตึกแถวที่ Little India และ Kampong Glam เป็น ตัวอย่างด้วย (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โครงการ จัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเพณีย่านชุมชนเก่า ใน พื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก, 2555, หน้า 27)

หลักการโดยกว้างๆของสิงคโปร์ในการอนุรักษ์อาคาร (Degree of Intervention) มีอยู่ 7 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 : รักษาสัญลักษณ์เด่นชัดและจำเป็นของอาคาร

ระดับที่ 2 : ป้องกันการเสื่อมโทรมของอาคาร

ระดับที่ 3 : เสริมความมั่นคงของอาคาร

ระดับที่ 4 : บำรุง (Restoration) คือ การรักษาอาคารโดยใช้ความรู้ และเทคนิคทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย

ระดับที่ 5 : การฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation) คือกระบวนการ ปรับปรุงอาคารที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้ใช้ประโยชน์ได้ใหม่ในยุคปัจจุบันโดย ต้องมีการสงวนรักษาอาคารบางส่วนให้คงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมไว้

ระดับที่ 6 : การผลิตขึ้นใหม่ (Reproduction) คือการผลิตซ้ำใน ส่วนประกอบของอาคารเดิมที่เสื่อมหายไป โดยใช้วัสดุเก่าหรือใหม่ก็ได้

ระดับที่ 7 : การสร้างใหม่ (Reconstruction) คือการก่อสร้างส่วน ของอาคารใหม่เหมือนอาคารเดิมโดยใช้วัสดุ เก่าหรือใหม่ก็ได้ แต่การ สร้างใหม่จะกระทำมิได้หากเป็นการสร้างอาคารใหม่หมดทั้งหลัง

สำหรับการควบคุมรูปแบบของอาคาร สิงคโปร์ได้ออกข้อกำหนดซึ่งจัดทำ เป็นแนวทางการ พัฒนาอาคาร เรียกว่า Guidelines for Envelop Control Sites ซึ่งคำว่า Envelop (โดยนัยหมายความว่า เปลือกหุ้มอาคาร) รวมถึงรูปด้านหน้า (front façade) หลังคา (roof) และรูปด้านหลังอาคาร (rear façade) ซึ่งหมายถึง การควบคุมสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้

- 1) การใช้อาคาร (building use)
- 2) สัดส่วนของที่ดิน (plot ratio)
- 3) ความสูงอาคาร (building height)
- 4) ระยะร่น (setbacks)
- 5) วัสดุผนังหลังคา (roof materials)
- 6) โครงขวาง (profile)

นอกจากนั้น URA ยังได้จัดทำแบบมาตรฐานสำหรับอาคารตึกแถวเพื่อให้ สร้างเป็นแบบเดียวกัน เรียกว่า URA/CONSV/GL ซึ่งมีตั้งแต่ยอดหลังคา รูปด้าน และมุมเอียงของหลังคา ด้านหน้าร้านค้า หน้าต่าง ชั้นสอง ประตูชั้นสอง การติดตั้ง ปล่องระบายควัน การติดตั้งเครื่องปรับอากาศ รูปด้านหลังและการติดตั้งช่อง แสง (skylight)

2.5.1.2 กรณีศึกษาประเทศมาเลเซีย

การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าในประเทศมาเลเซีย นั้น ถึงแม้จะมีการขึ้นทะเบียนมรดกโลกให้แก่ย่านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศได้แก่ มะละกาและปีนัง (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca ขึ้นทะเบียนมรดกโลกปี 2008) แต่การอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ก็ยังมีปัญหาทั้งในด้านการดูแลจากภาครัฐ ภาคสาธารณะ และ ขาดกฎหมาย ที่เข้มแข็ง ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมประเภทย่านชุมชนเก่ามีการเปลี่ยนแปลงและสูญสลายในอัตราสูง อย่างไรก็ตามแนวทางในการอนุรักษ์ย่านชุมชนเก่าในประเทศมาเลเซีย สามารถอธิบายได้ตามกรอบรายละเอียดและ ขั้นตอนดังนี้ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก, 2555, หน้า 31)

การอนุรักษ์อาคารทางประวัติศาสตร์ อาคารทางประวัติศาสตร์ในย่านชุมชนเก่าในประเทศมาเลเซียที่สำคัญคือ ดึกแถวเก่า หรือ shophouses ซึ่งมีทางเดินด้านหน้า (five-foot-way kaki lima) ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญโดดเด่นของสถาปัตยกรรมแบบดึกแถวในย่านชุมชนเก่าในภูมิภาคทางใต้ของไทย ประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์

สำหรับขั้นตอนการดำเนินการอนุรักษ์อาคารทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะ ดึกแถวเก่า มี กระบวนการดังนี้

- 1) การประเมินเบื้องต้น (Preliminary Investigations)
- 2) การสำรวจเพื่อประเมินสภาพ (Dilapidation Survey)
- 3) การเตรียมเอกสารระดับรายละเอียด (Preparation of Tender Document)
- 4) การดำเนินการอนุรักษ์อาคาร (Conservation Works)
- 5) การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม (Heritage Management)

การอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์มีกระบวนการและรายละเอียดองค์ประกอบในการศึกษา ดังนี้

- 1) การระบุพื้นที่ที่มีความสำคัญ (specific Sites)
- 2) การศึกษาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ (landscape Elements)
- 3) แนวทางสำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกถนน (street Furniture)

- 4) การเก็บข้อมูลต้นไม้และพืชพันธุ์ (trees and Plants)
- 5) การฟื้นฟูแม่น้ำลำคลอง (revitalization of Rivers)
- 6) การควบคุมการก่อสร้างอาคาร (building Control
- 7) height, color, façade, materials, signage, flood lighting)

การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากสภาพทางกายภาพแล้ว การอนุรักษ์ย่านชุมชนเก่าในประเทศมาเลเซีย ยังให้ ความสำคัญต่อประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้กิจกรรมและวิถีชีวิตยังดำรงอยู่ต่อไปได้ในพื้นที่ชุมชนเก่า โดย มีรายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

- 1) การเก็บข้อมูลองค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Cultural Items)
- 2) รูปแบบการดำเนินชีวิต/วิถีชีวิต (Lifestyles)
- 3) ธรรมเนียมปฏิบัติ (Mannerism)
- 4) การแสดงออกทางวัฒนธรรม (Expressions)
- 5) งานเทศกาล/งานประเพณี (Festivals)
- 6) อาหารประจำท้องถิ่น (Cuisine)

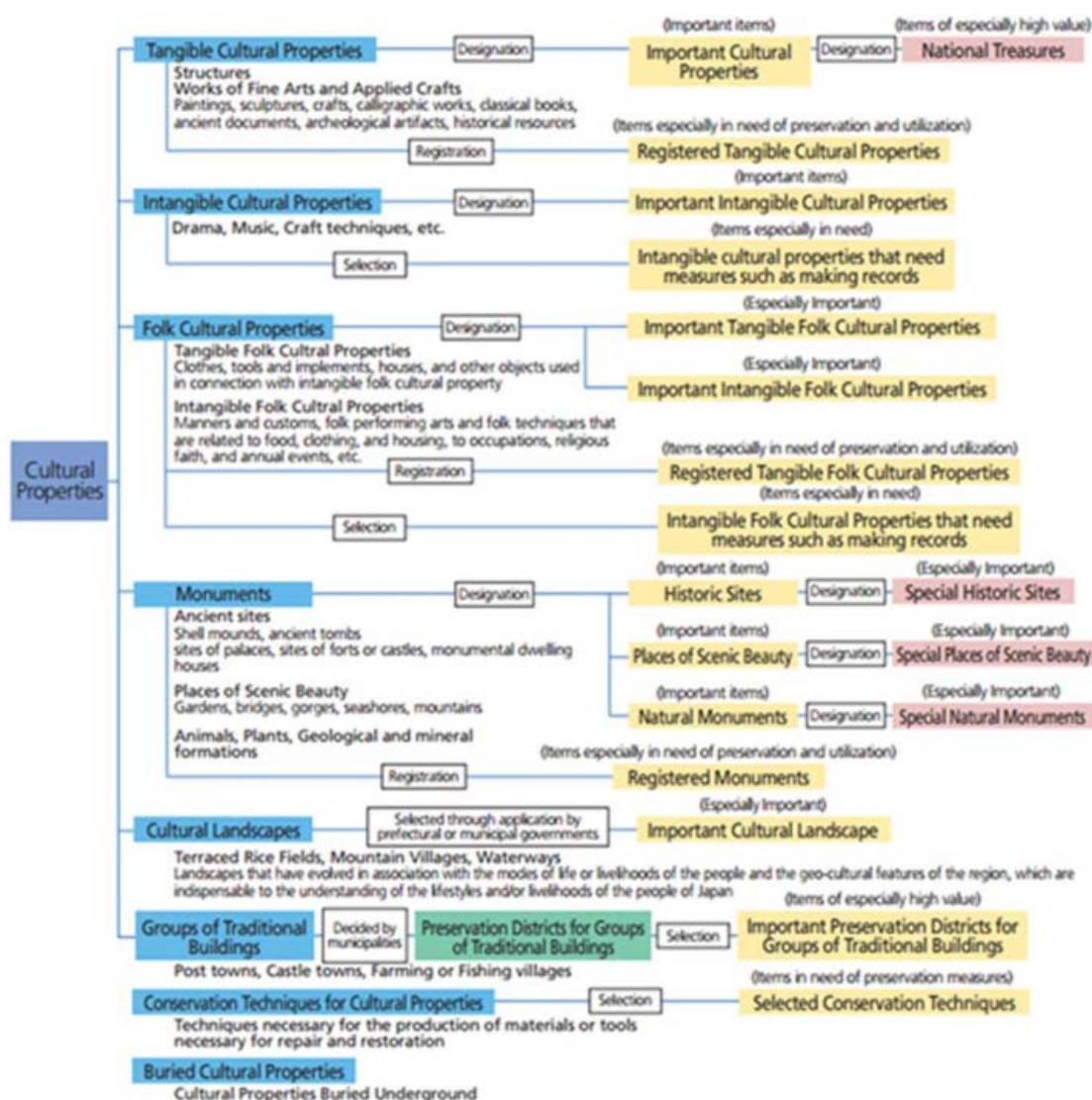
2.5.1.3 กรณีศึกษาในประเทศญี่ปุ่น

ในซีกโลกตะวันออก ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีพัฒนาการด้านการอนุรักษ์ทางด้านสถาปัตยกรรมซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศในซีกโลกตะวันตกเกิดแนวคิดของการต่อต้านการซ่อมแซมต่อเติมการบูรณะอาคาร หรือ Anti-Restoration ในขณะที่จุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของญี่ปุ่นนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในสมัยของการฟื้นฟูญี่ปุ่นสาเหตุของการเกิดกระแสของการอนุรักษ์ทางด้านสถาปัตยกรรมเนื่องมาจากความตื่นตัวและการตระหนักถึงความสำคัญของอาคารบ้านเรือนแบบดั้งเดิมตามหมู่บ้านและเมืองทั่วประเทศซึ่งถูกพัฒนาสู่ความทันสมัยและความเป็นเมือง (Modernization and Urbanization) ซึ่งส่งผลต่อการสูญเสียคุณค่าเชิงอัตลักษณ์และมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนในหมู่บ้านทั้งส่วนเขตชนบทตามภูมิภาคและส่วนเขตเมืองเนื่องจากการเร่งพัฒนาที่ดินอย่างไม่มีระบบระเบียบ ทั้งเพื่อการฟื้นฟูสภาพเมืองและการกระตุ้นเศรษฐกิจ

การอนุรักษ์ของประเทศญี่ปุ่นในช่วงแรกเริ่มได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้รับการประกาศใช้เป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1897 เพื่อสนับสนุน

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบหลังเดี่ยวประเภท วัง วัด และศาลเจ้าในพื้นที่ทั่วประเทศ ญี่ปุ่น โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมวัดและศาลเจ้า สังกัด กระทรวงมหาดไทย จนพัฒนาถึงจุดที่สนับสนุนการขึ้นทะเบียนสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆเป็นมรดกทางวัฒนธรรมระดับชาติ (National Cultural Heritage) โดยมีหลักการสำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับทั้ง สิ่งที่จับต้องได้ (Tangible) ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพของสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างและสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ได้แก่ เทคนิควิธีการกระบวนการในการก่อสร้างสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างนั้นๆ (เทิดศักดิ์ เตะชะกิจจจร, 2016)

นับตั้งแต่ ค.ศ.1897-1976เป็นเวลามากกว่า 79 ปีที่กระบวนการอนุรักษ์ของประเทศญี่ปุ่นได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านต่างๆ ซึ่งได้ผ่านทั้งช่วงเวลาปกติและในช่วงที่ประเทศญี่ปุ่นได้เผชิญกับภาวะสงครามจนทำให้ในที่สุดในปี 1976 การพัฒนาครั้งสำคัญด้านการอนุรักษ์ของประเทศญี่ปุ่นได้ก้าวข้ามการพัฒนาแบบอนุรักษ์รูปแบบเดิมซึ่งคล้ายกับในประเทศซีกโลกตะวันตกที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์ ซึ่งการพัฒนาในครั้งนี้นั้นเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาวิธีการและกระบวนการของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับประเทศญี่ปุ่นทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแนวคิดของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบหลังเดี่ยวไปเป็น เป็นการอนุรักษ์ในระดับกลุ่มอาคาร (group of building)และครอบคลุมทั้งบริเวณโดยรอบ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องและต่อเนื่องทางภูมิทัศน์ของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างต่างๆในละแวกพื้นที่เดียวกันทั้งหมดตลอดจนการให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการรักษาวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องด้วย

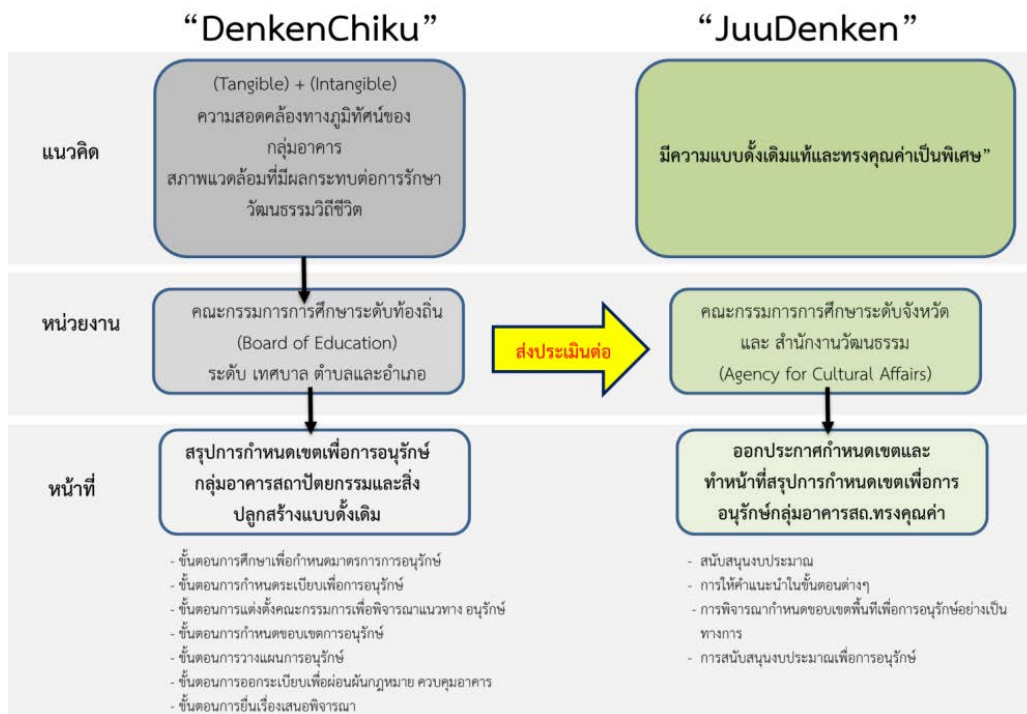
รูปที่ 2.4 : แสดงภาพรวมของระบบการปกป้องทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น (ที่มา : Agency of Cultural Affairs, Japan) อ้างใน (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทยานุชนก ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก, 2554)

แนวคิดของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของญี่ปุ่นดังที่กล่าวข้างต้นนี้เกิดขึ้นภายหลังจากการประกาศ “เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรม” โดยสำนักงานวัฒนธรรม (Agency of Cultural Affairs) กระทรวงศึกษาธิการในอดีตของญี่ปุ่น ตามกฎหมายว่าด้วย “เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่า” ซึ่งแตกต่างจากการประกาศกฎหมายเฉพาะทางด้านผังเมืองซึ่งกำกับด้วยสำนักงานผังเมือง

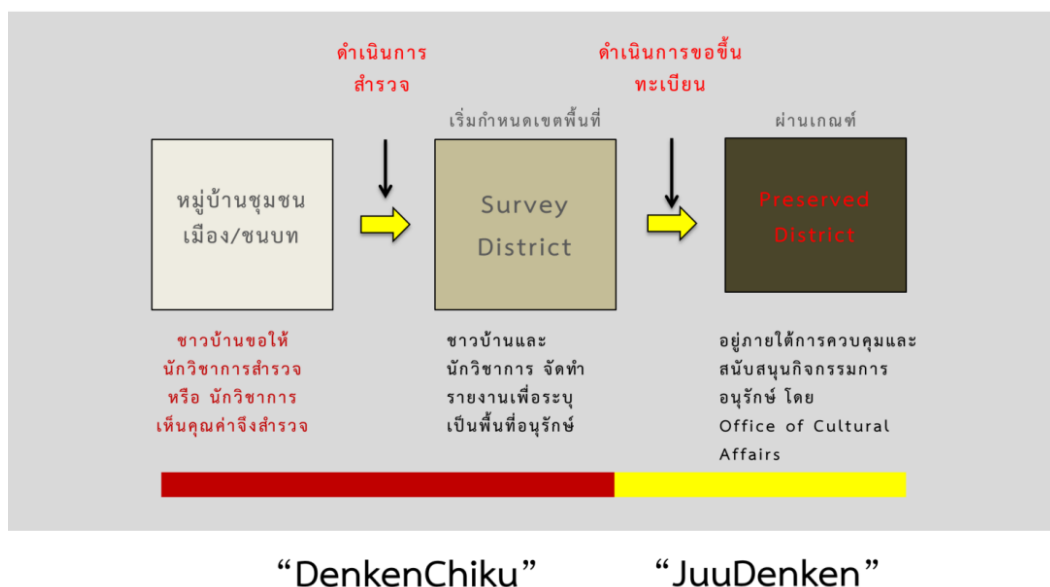
(Office of City Planning) กระทรวงการก่อสร้างและคมนาคม หลังจากนั้นจึงมีการประกาศเขตพื้นที่ซึ่งเป็นวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่สำคัญด้วยการใช้วิธีการกำหนดเขตกลุ่มอาคารอนุรักษ์ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

ประเภทที่ 1 “เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม” (Dentou-teki-Kenzoubutsu-gun-Hozon-Chiku หรือ 伝統的建造物群保存地区 หรือ District for Preservation of Group of traditional buildings) หมายถึง เขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมซึ่งถูกกำหนดขึ้นภายใต้ระเบียบในข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ของกฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมข้อที่ 143 ซึ่งเป็นแนวคิดของการกำหนดพื้นที่เพื่อจัดวางผังเฉพาะในการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับการพิจารณาว่ามีความแบบดั้งเดิมแท้ รวมถึงองค์ประกอบอื่นๆนอกเหนือไปจากอาคารสิ่งปลูกสร้าง เช่น สภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนประกอบในการคงลักษณะภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ภายในพื้นที่นั้นๆ ได้แก่ พื้นที่เพาะปลูก แม่น้ำ ภูเขา ป่า ทะเล เป็นต้น มีชื่อเรียกโดยย่อว่า “DenkenChiku” หรือ 伝建地区 หรือ Preserved District หรือ “เขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรม”

ประเภทที่ 2 “เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่า” (Juuyou-Dentou-teki-Kenzoubutsu-gun-Hozon-Chiku 重要伝統的建造物群保存地区 หรือ District for Preservation of Group of Precious Traditional Buildings) หมายถึง เขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่ถูกที่กำหนดขึ้นภายใต้กฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมข้อที่ 144 โดย กระทรวงศึกษาธิการและวิทยาศาสตร์ ซึ่งกลุ่มอาคารในประเภทที่ 1 จะถูกส่งต่อหากกระบวนการจากท้องถิ่นเห็นว่าควรได้รับการพิจารณาความดั้งเดิมแท้และความทรงคุณค่าเป็นพิเศษ เพื่อรับสิทธิตามกฎหมายการกำหนดเขตกลุ่มอาคารในประเภทที่ 2 ซึ่งในประเภทที่ 2 นี้จะเรียกชื่อย่อโดยทั่วไปว่า JuuDenken” 重伝建 หรือ “Denken” หรือ 伝建 หรือ “JuuDenkenChiku” หรือ 重伝建地区 หรือ Important Denken District หรือ “เขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า”

รูปที่ 2.5 : แสดงการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมในประเทศญี่ปุ่น
ที่มา : (อัมเรศ เทพมา, 2557)

รูปที่ 2.6 : แสดงขั้นตอนการขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า
ที่มา : (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2559)

ในกระบวนการการประกาศเป็น “เขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า” มีขั้นตอนวิธีการ และมาตรการสนับสนุนเขตดังกล่าว ดังนี้

1) ขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียน

กระบวนการเพื่อกำหนด “เขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า” ประกอบไปด้วยการดำเนินงานของสอง ระดับหน่วยงานคู่ขนานกัน ได้แก่ การดำเนินงานโดยหน่วยงาน ส่วนภูมิภาค คือ คณะกรรมการการศึกษา (Board of Education)

ระดับท้องถิ่น ได้แก่ ระดับเทศบาล ระดับตำบล และระดับอำเภอที่รับผิดชอบพื้นที่ในการกำหนดเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมและการดำเนินงานโดยหน่วยงานส่วนกลาง คือ คณะกรรมการการศึกษาระดับจังหวัดและสำนักงานวัฒนธรรม (Agency for Cultural Affairs) ซึ่งเป็นผู้ประกาศเขตพื้นที่ โดยหน้าที่ของการดำเนินงานของหน่วยงานส่วนภูมิภาคได้แก่

(1) การศึกษาเพื่อหามาตรการการอนุรักษ์ เป็นขั้นตอนของการสำรวจและศึกษาประวัติตลอดจนการศึกษาสภาพปัจจุบันของอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างเพื่อประกอบการประเมินเชิงคุณค่า วัฒนธรรมตลอดจนการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเพื่อหาแนวทางการจัดการปัญหาและมองจากชุมชนในด้านการปรับปรุงทางด้านกายภาพเมื่อพิจารณาภาพรวมของมาตรการด้านการอนุรักษ์

(2) การออกระเบียบในด้านการอนุรักษ์ เป็นขั้นตอนของการกำหนดระเบียบและแนวทางเชิงปฏิบัติเพื่อสนับสนุนงานด้านการอนุรักษ์ เช่นการจัดเตรียมเอกสารแสดงแผนที่และการอนุรักษ์การกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์

(3) การแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาด้านการอนุรักษ์ เป็นขั้นตอนของการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณางานด้านการอนุรักษ์ตามระเบียบ ทำหน้าที่ในการพิจารณาตัดสินเนื้อหาของแนวทางงานด้านอนุรักษ์และพิจารณาขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ซึ่งจะใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อกำหนดเขตพื้นที่ และมีและที่พิจารณาตรวจสอบปัญหาและประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับงานด้านการอนุรักษ์

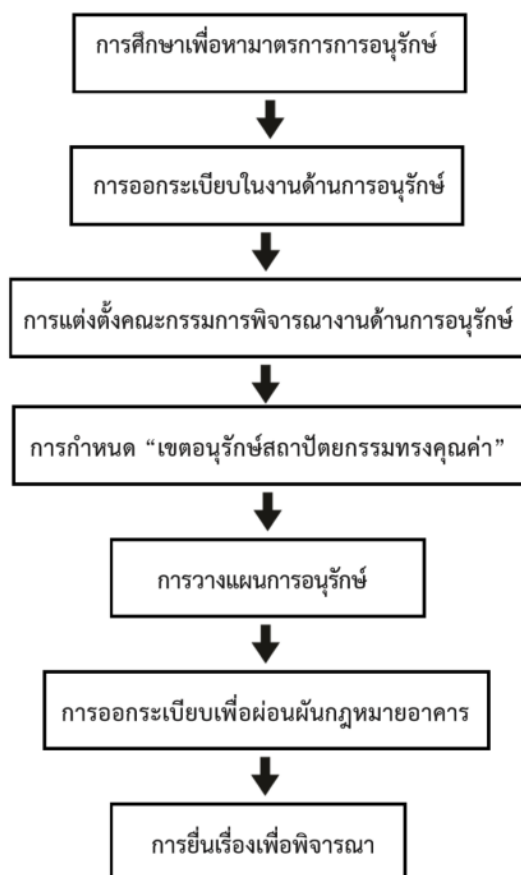
(4) การกำหนดเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า เป็นขั้นตอนของการกำหนดเขตเพื่อบังคับใช้ผังเฉพาะหากเป็นพื้นที่ภายในเขตเทศบาล

จะดำเนินงานโดยหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนพื้นที่นอกเขตเทศบาลจะดำเนินงานโดยคณะกรรมการการศึกษาของเขตของส่วนท้องถิ่น

(5) การวางแผนการอนุรักษ์ เป็นขั้นตอนของการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ขั้นพื้นฐานเพื่อการจำแนกอาคารและดำเนินงานวางแผนจัดการด้านการอนุรักษ์และด้านสิ่งแวดล้อมภายในเขตพื้นที่อนุรักษ์

(6) การออกระเบียบเพื่อผ่อนผันกฎหมาย อาคาร เป็นขั้นตอนที่งานปกครองส่วนท้องถิ่นทำเรื่องขออนุญาตเป็นกรณีพิเศษไปยังกระทรวงที่ดินและงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอผ่อนผันการดำเนินงานในใดภายในเขตอนุรักษ์

(7) การยื่นเรื่องเพื่อพิจารณา เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่เป็นการยื่นเรื่องให้หน่วยงานปกครองกลางทำหน้าที่พิจารณาตัดสินคุณสมบัติที่พร้อมจะขึ้นทะเบียน ให้เป็นเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม คุณค่าโดยทำหน้าที่รวบรวมรายงานทั้งหมดประกอบเอกสารการพิจารณา ส่งไปยังกระทรวงศึกษาธิการและวิทยาศาสตร์ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะมีการประชาพิจารณ์จากชาวบ้านในท้องถิ่นเพื่อขอความเห็นชอบก่อนทุกครั้งหากประชาพิจารณ์แล้วไม่ได้รับความยินยอมโดยเสียงข้างมาก จากชาวบ้านหรือหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นว่าไม่เหมาะสมก็อาจเกิดกรณีที่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นตัดสินใจไม่ยื่นเรื่องเพื่อพิจารณาได้

รูปที่ 2.7 : แสดงหน้าที่ของคณะกรรมการส่วนภูมิภาค

ที่มา : (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2559)

2) มาตรการสนับสนุนในเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

(1) การสนับสนุนด้านงบประมาณ หน่วยงานปกครองส่วนกลางจะเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในขั้นตอนการศึกษาเบื้องต้นเพื่อหามาตรการการการอนุรักษ์และงบประมาณตามแผนดำเนินการด้านการอนุรักษ์

(2) การให้คำแนะนำ หน่วยงานปกครองส่วนกลางจะดำเนินการให้คำแนะนำในทุกขั้นตอน ซึ่งผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจะมีหน้าที่รับรองและรายงานสรุปหรือ รายงานการปรับปรุงการเปลี่ยนแปลงระเบียบเพื่อการอนุรักษ์

(3) การพิจารณากำหนดเขต สำนักงานวัฒนธรรมจะดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาตัดสินคุณสมบัติของเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งสร้างดั้งเดิมเพื่อประกาศเป็นเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่า โดยใช้ข้อมูลให้องค์จาก

เอกสารรายงานรวมไปถึงการสัมภาษณ์และสอบถามรายละเอียดต่างๆจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรงให้ หลังจากนั้นหน่วยงานกลางจะออกประกาศผลการพิจารณาอย่างเป็นทางการ

3) งบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน

(1) งบประมาณจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นใช้สนับสนุนในการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะทั่วไปหรืองานปรับปรุงณะเค้านเฉพาะหลังเพื่อรักษาสภาพภูมิทัศน์พื้นที่โดยรวมและงานวางมาตรการพร้อมกับเหมือนกันป้องกันด้านอัคคีภัย

(2) งบประมาณที่เจ้าของหรือผู้ถือของกรรมสิทธิ์สามารถรับการสนับสนุนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นได้แก่ งานปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง

(3) งบประมาณที่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามแผนงานระยะยาวเช่นการซื้อหรือเช่าอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง งานปรับปรุงทางกายภาพเพื่อรักษาสภาพภูมิทัศน์พื้นที่โดยรวม และงานติดตั้งแผ่นป้ายและงานประชาสัมพันธ์ต่างๆ

(4) งบประมาณที่รัฐบาลหรือหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นประสานงานร่วมกันเช่นวางแผนและปฏิบัติตามมาตรการยกเว้นทางภาษีรูปแบบต่างๆให้กับเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นของสิทธิ์สิ่งปลูกสร้าง

4) การสนับสนุนงบประมาณสำหรับซ่อมแซมอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง

ส่วนแรก เป็นงบประมาณด้านการรักษาสภาพของอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างหรืองานบูรณะสภาพอาคารซึ่งได้รับความเสียหายอย่างรุนแรงโดยการปรับเสริมความแข็งแรงของอาคาร

ส่วนที่สอง งบประมาณสำหรับการปรับปรุงอาคารเฉพาะหลังเพื่อรักษาสภาพพื้นที่โดยรวม เช่นงานตกแต่งปรับปรุงรูปลักษณ์จากภายนอกทั้งที่เป็นของเอกชนและส่วนของการราชการถือครองสิทธิ์

การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการจัดซื้อ หรือเช่าอาคารสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างเป็นงบประมาณที่ใช้ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อการรักษาไว้ซึ่งที่ดิน หรืออาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งสามารถดำเนินการซื้อหรือเช่าสิ่งปลูกสร้างเพื่อใช้ในการบริหารจัดการต่อในฐานะสิ่งปลูกสร้างสาธารณะ เช่น การใช้งาน เพื่อการประชาสัมพันธ์การใช้งานเพื่อการประชุม เป็นต้น

การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการวางมาตรการพร้อมดำเนินการป้องกัน อัคคีภัยเป็นงบประมาณสำหรับการจัดเตรียมอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยหรือ การ จัดสร้างสถานียดับเพลิงย่อยเพื่อป้องกันอัคคีภัยนอกจากนี้ยังต้องมีการจัดทำ แผนงานด้านมาตรการป้องกันอัคคีภัยควบคู่ไปกับการกำจัดปลวกและแมลงที่สร้างความเสียหายต่ออาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง หรืองานปรับปรุงซ่อมแซม โครงสร้างกำแพงหินที่ไม่มีความแข็งแรง

5) งบประมาณด้านการติดตั้งแผ่นป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ

ดำเนินงานโดยหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำหรือจะเตรียม ติดตั้งแผ่นป้ายแนะนำหรือแผ่นป้ายอธิบายให้ข้อมูลความรู้ต่างๆ เพื่อให้ประชาชน เข้าใจขอบเขตของพื้นที่ตำแหน่งที่ตั้ง ตลอดจนข้อมูลความรู้เกี่ยวกับอาคาร สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างภายในเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

6) การสนับสนุนงบประมาณเพื่อลดภาระเจ้าของหรือผู้ถือครองสิทธิ์

เป็นมาตรการยกเว้นภาษีในรูปแบบต่างๆสำหรับเจ้าของหรือผู้ครองสิทธิ์ ซึ่ง สามารถจำแนกได้สองลักษณะคือมาตรการลดหย่อนภาษีที่จัดเก็บโดยรัฐบาล ส่วนกลางเช่นภาษีที่ดินภาษีมรดก เป็นต้น ลักษณะส่วนที่สอง การลดหย่อนภาษีที่ จัดเก็บโดยหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นเช่น การงดเว้นภาษีสินทรัพย์ถาวรหรือ การงดเว้นหรือลดหย่อนภาษีสินทรัพย์สำหรับที่ดินซึ่งครอบคลุมบริเวณทั้งอาคาร สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง

2.2 บริบทและโลกแวดล้อมของพื้นที่การศึกษา (ลำพูน แพร่ น่าน)

2.2.1 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่การศึกษา

2.2.1.1 จังหวัดลำพูน

1) ข้อมูลด้านกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (สายเอเชีย) เป็นระยะทาง 689 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินสายพหลโยธิน เป็นระยะทาง 724 กิโลเมตร และตามทางรถไฟ 729 กิโลเมตร ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน อยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่เพียง 22 ก.ม. เป็นพื้นที่ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคเหนือตอนบน และอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง หรือพื้นที่ สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจร่วมกับ จังหวัดเชียงใหม่

รูปที่ 2.8 แสดงแผนที่จังหวัดลำพูน
ที่มา : (แผนที่จังหวัดลำพูน, 2559)

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคเหนือมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 4,505.882 ตร.กม. หรือประมาณ 2,815,675 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 4.85 ของพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน บริเวณที่กว้างที่สุดประมาณ 43 กม. และยาวจากเหนือจดใต้ 136 กม.

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดลำพูน สภาพพื้นที่ราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบและอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 200-400 เมตร ประกอบด้วยพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงในเขตอำเภอเมืองลำพูนและอำเภอป่าซาง พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวงในเขตอำเภอบ้านธิและอำเภอเมืองลำพูน พื้นที่ลุ่มแม่น้ำทาในเขตอำเภอแม่ทา อำเภอเมืองลำพูนและอำเภอป่าซาง และพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำลี้ในเขตอำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอลี้และอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

สภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยถึงเป็นลูกคลื่นลอนชันและอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 400-800 เมตร ประกอบด้วยพื้นที่เนินตะกอนน้ำพัดพาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านธิ อำเภอเมืองลำพูนและอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พื้นที่ระหว่างเนินเขาของอำเภอแม่ทา อำเภอทุ่งหัวช้าง และอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

สภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงเป็นเนินเขา และอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 600 - 1,000 เมตร ประกอบด้วยพื้นที่ที่มีการเกลี่ยผิวแผ่นดินหรือที่ลาดเชิงเขา ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ทา อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอทุ่งหัวช้างและอำเภอลี้ พื้นที่ลาดเชิงชัน (Slope complex) เป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์และอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางโดยเฉลี่ยประมาณ 800 - 1,300 เมตร ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ทา อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอทุ่งหัวช้างและอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สำนักสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

จังหวัดลำพูนมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อ.สารภี อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ.เถิน จ.ลำปาง และ อ.สามเงา จ.ตาก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.ห้างฉัตร อ.สบปราบ อ.เสริมงาม จ.ลำปาง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อ.ฮอด อ.จอมทอง อ.หางดง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (จังหวัดลำพูน, ข้อมูลจังหวัดลำพูน, 2559)

2) ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดลำพูนตั้งอยู่ในภาคเหนือ ซึ่งตามตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนที่ค่อนข้างไปทาง เขตอากาศอบอุ่น ในฤดูหนาวจึงมีอากาศเย็นค่อนข้างหนาว แต่เนื่องจากอยู่ลึกเข้าไปใน แผ่นดินห่างไกลจากทะเล จึงมีฤดูแล้งที่ยาวนาน และอากาศจะร้อนถึงร้อนจัดในฤดูร้อน จังหวัดลำพูนมีสภาพภูมิอากาศแตกต่างกันอย่างเด่นชัด 3 ช่วงฤดู คือช่วงเดือนมีนาคม กับเมษายนมีอากาศร้อน ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม จะมีฝนตกชุกเป็นฤดูฝน และช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์มีอากาศหนาวเย็นเป็นฤดูหนาว ซึ่งฤดูหนาวและฤดูร้อนนั้น เป็นช่วงฤดูแล้ง ที่มีระยะเวลาติดต่อกันประมาณ 6 เดือน ในช่วงฤดูฝนอีก 6 เดือน นั้น

อากาศจะไม่ร้อนเท่ากับ ในฤดูร้อน และไม่หนาวเย็นเท่า ฤดูหนาว คือมีอุณหภูมิปานกลางอยู่ระหว่างสองฤดูดังกล่าว (จังหวัดลำพูน, 2559)

3) การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดลำพูน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 51 ตำบล 575 หมู่บ้าน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลเมือง 34 เทศบาลตำบล 22 องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน่วยราชการต่าง ๆ ที่บริหารราชการในพื้นที่ ประกอบด้วย

1. หน่วยงานการบริหารราชการส่วนกลางที่มาปฏิบัติงานในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน รวมทั้งสิ้น 33 หน่วยงานหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ 11 หน่วยงาน
2. หน่วยงานการบริหารราชการส่วนภูมิภาค เป็นส่วนราชการประจำจังหวัด ซึ่งกระทรวงทบวง กรม ต่าง ๆ ได้ส่งมาปฏิบัติราชการในจังหวัด รวมทั้งสิ้น 32 หน่วยงาน
3. หน่วยงานการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมืองลำพูน 1 แห่ง เทศบาลตำบล 34 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล 22 แห่ง (จังหวัดลำพูน, ข้อมูลจังหวัดลำพูน, 2559)

4) เศรษฐกิจของจังหวัด

ด้านการเกษตรกรรม จังหวัดลำพูนมีพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรรวม 639,916 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 22.72 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด จำนวนเกษตรกร 71,798 คน คิดเป็นร้อยละ 47.17 ของประชากรทั้งหมด

ด้านการอุตสาหกรรม ปี 2553 จังหวัดลำพูนมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 923 โรงงาน เงินลงทุน 86,430 ล้านบาท การจ้างงานกว่า 68,652 คน แยกเป็น นอกเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จำนวน 848 โรงงาน มีเงินลงทุน 19,593 ล้านบาท มีคนงาน 27,061 คน รวมโรงงานที่ตั้งในพื้นที่สวนอุตสาหกรรมเอกชนในเครือสหพัฒน์อินเตอร์โฮลดิ้ง จำกัด จำนวน 16 โรงงาน เงินลงทุนประมาณ 6,491 ล้านบาท คนงาน 9,306 คน โรงงานที่ตั้งอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ที่เปิดดำเนินการแล้ว 75 โรงงาน มีเงินลงทุน ประมาณ 66,837 ล้านบาท และมีแรงงานประมาณ 41,591 คน มีมูลค่าการส่งออก (ปี 2552) 41,730 ล้านบาท

ภาวะการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน จังหวัดลำพูน มีโรงงานอุตสาหกรรม กระจายอยู่ทุกพื้นที่ของแต่ละอำเภอ แต่ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำพูนมากที่สุด รองลงมา คือ อำเภอป่าซาง และอำเภอแม่ทา โดยทั้ง 3 อำเภอมีอาณาเขตติดต่อกัน มีปัจจัยด้านวัตถุดิบในการผลิต ด้านแรงงาน ด้านคมนาคมขนส่ง ที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุน ซึ่งการลงทุนส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรม ที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นโดยเฉพาะวัตถุดิบทางการเกษตร

5) สินค้าที่สำคัญของจังหวัด

สินค้าเกษตร ลำไย แหล่งผลิตที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอเมือง ป่าซาง ลี้ และบ้านโฮ่ง กระเทียม แหล่งผลิตสำคัญ ได้แก่ อำเภอลี้ ป่าซาง และบ้านโฮ่ง

สินค้าอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่ได้แก่ สินค้าที่ผลิตจากโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือและ สวนอุตสาหกรรมบริษัทสหพัฒนาอินเตอร์โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) ได้แก่ – ชิ้นส่วนและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ – ชิ้นส่วนและอุปกรณ์ – อาหารและเครื่องดื่ม – การแปรรูปพืชผลทางการเกษตร – อัญมณีและเครื่องประดับ – เครื่องหนัง – เสื้อผ้าสำเร็จรูป (จังหวัดลำพูน, ข้อมูลเศรษฐกิจจังหวัดลำพูน, 2559)

6) สังคมวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

ด้านเชื้อชาติและภาษาของประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิมมีภาษา คำเมือง เป็นเอกลักษณ์ทางภาษาและภาษายองเป็นภาษาท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตนับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาคริสต์ อิสลาม

(1) ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญในจังหวัดลำพูน

- ประเพณีสงกรานต์พระบรมธาตุหริภุญชัย
- ประเพณีปอยหลวง
- ประเพณีการฟักเทศน์มหาชาติหรือประเพณีตั้งธรรม

หลวง

- ประเพณีการถวายทานสลากย้อม
- ประเพณีตานก๋วยสลาก

- ประเพณีการทานสลากย้อม
- ประเพณีขึ้นดอยชะม้อ
- ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ (เลี้ยงผีฝ่าย)

(2) เทศกาลในจังหวัดลำพูน

เทศกาลชิมไวน์ จัดขึ้นเพื่อเผยแพร่ลำไยมาแปรรูปเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ในรูปของไวน์ผลไม้ พร้อมทั้งสรรหาอาหารพื้นเมืองที่รสชาติดี เหมาะสำหรับรับประทานคู่กับไวน์ นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้สัมผัสกับบรรยากาศของธรรมชาติริมแม่น้ำปิงท่า และลิ้มรสชาติของไวน์ลำไยที่ขึ้นชื่อของ ต.อุ่มงค์ และความอร่อยของไส้อั่ว

มหรธรมผ้าทอของดีเมืองหละปูน ผ้าทอของ จ.ลำพูน ที่ขึ้นชื่อมานาน และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งผ้าทอสืบทอดลวดลายฝีมือจากราชสำนักโบราณมาสู่พื้นบ้านด้วยความประณีตสวยงาม โดยงานใช้ชื่อว่า “แอ่วข้าวมุง นุ่งผ้าตอ ผ่อของดี เมืองหละปูน” ข้าว ภาษาเหนือหมายถึง สะพานคนเดินข้าม ลำคลอง ลำเหมือง หรือแม่น้ำ ดังนั้น ข้าวมุง จึงหมายถึงสะพานที่มีหลังคาคลุมตลอดตัวสะพาน

มหรธรมกลองหลวงล้านนาไหว้สาพระพุทธรบาทตากผ้า เริ่มจัดขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2544 เพื่อสืบสานอนุรักษ์ประเพณีล้านนามิให้ชนรุ่นหลังลืมเลือนประเพณีอันดีงามนี้ ซึ่ง “สา” ภาษาเหนือหมายถึง การบูชา วันที่จัดงาน ช่วงเดือน มี.ค. ณ วัดพระพุทธรบาทตากผ้า อ.ป่าซาง สิ่งที่น่าสนใจ มีขบวนแห่ประกอบด้วยขบวนฟ้อนเล็บ สลุงหลวง น้ำมนต์ และขบวนกลองหลวง กองสะบัดชัย กลองมอชิง โดยแห่จากบริเวณทางเข้าวัดไปถึงโบสถ์เพื่อที่จะนำน้ำมนต์จากขบวนแห่ลงสร้งรอยพระพุทธรบาทตามประเพณี นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันการตีกลองสะบัดชัย กลองมอชิง กลองหลวง และมหรสพอื่น ๆ มากมาย

ประเพณีสงกรานต์ งานประเพณีสงกรานต์จัดไว้เป็นงานที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือ ซึ่งคนจากต่างถิ่นนิยมมาเที่ยวงานนี้กันมาก สำหรับ จ.ลำพูน งานก็มีความน่าสนใจไม่แพ้ที่อื่น วันที่จัด

งาน 13 – 15 เม.ย. ณ บริเวณเชิงสะพานท่าข้ามและเทศบาลเมืองลำพูน สิ่งที่น่าสนใจ ตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ และช่วงบ่ายจะมีขบวนแห่สงกรานต์ จาก รร.จักรคำคณาทร ไปจนถึงเชิงสะพานท่าข้าม ช่วงกลางวันมีการประกวดคนลอย การแสดงทางวัฒนธรรม เช่น สะล้อ ซอ ซึง การประกวดฟ้อนเล็บ ฟ้อนยอ และชมการประกวดนางสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์พระหริภุญไชยเป็นประเพณีเก่าแก่ มีขึ้นในวันเพ็ญเดือน 6 หรือที่ชาวลำพูนเรียกว่า “ วันแปดเป็ง ” งานนี้นอกจากชาวลำพูนแล้ว ยังมีชาวจังหวัดใกล้เคียง นักท่องเที่ยวชาวไทย และต่างประเทศ ให้ความสนใจ วันที่จัดงาน ราวเดือน พ.ค. หรือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 จัดงาน 5 วัน ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย สิ่งที่น่าสนใจ มีการสงกรานต์ตั้งแต่วันขึ้น 11 ค่ำ ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 จะทำพิธีสงกรานต์โดยนำน้ำพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และเครื่องสักการะเพื่อประกอบพิธีรวมทั้งจังหวัดได้อัญเชิญน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์จากดอยชะม้อเข้าร่วมพิธีสงกรานต์ บริเวณที่ทำพิธีอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระธาตุ นอกจากนี้ยังมีการแสดงทางวัฒนธรรม ตอนกลางวันจะเป็นประกวดตีกลองสะบัดชัย และกลางคืนจะมีการประกวดฟ้อนยอ ฟ้อนเล็บ

เทศกาลลำไย ลำพูนนอกจากจะขึ้นชื่อเรื่องกระเทียม หัวหอม ยังมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งผลิตลำไยมากที่สุดของประเทศ โดยเทศกาลลำไยจัดขึ้นเพื่อเป็นการเผยแพร่ผลผลิตให้แก่นักท่องเที่ยวและเกษตรกรด้วยกันแล้ว ยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มเกษตรกรชาวสวนลำไย วันที่จัดงาน ราวเดือน ก.ค. – ช่วงต้นสัปดาห์แรกของเดือน ส.ค. ณ สนามกีฬากลาง จ.ลำพูน สิ่งที่น่าสนใจ มีการจัดนิทรรศกาลทางวิชาการให้เกษตรกร การประกวดผลผลิตลำไย และการประกวดธิดาชาวสวนลำไย นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ทางวิชาการ และสามารถเลือกซื้อลำไยผลโต คุณภาพดี ราคาถูกได้

งานเจ้าแม่จามเทวีและงานฤดูหนาว วันที่จัดงาน 29 พ.ย. – 8 ธ.ค. ณ สนามกีฬากลาง จ.ลำพูน สิ่งที่น่าสนใจ มีการ

แสดงมหรสพต่าง ๆ การแสดงบนเวที การออกร้านจำหน่ายทั้งภาครัฐ และเอกชน มีการแสดงทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น การฟ้อน การตีกลองสะบัดชัย ฯลฯ

งานอะเมซิงกะเหรี่ยง จัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2540 เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่บ้านพระบาทห้วยต้ม ซึ่งมีสองชนเผ่า คือ กะเหรี่ยงโปว์ และกะเหรี่ยงปะก้อ ซึ่งกะเหรี่ยงพวกนี้นับถือศาสนาพุทธ กินมังสวิรัตและมีอาชีพทำเครื่องเงินขาย เพื่อเสริมรายได้ให้กับชุมชน และครอบครัวนอกเหนือจากการทำไร่ วันที่จัดงาน ช่วงเดือน ธ.ค (สัปดาห์สุดท้ายของเดือน) ที่หมู่บ้านพระบาทห้วยต้ม ต.ลี้ จ.ลำพูน สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ศูนย์พัฒนาชาวเขา โทร. 0-5353-7707 สิ่งที่น่าสนใจ งานเริ่มตั้งแต่วันที่ 07.00-19.00 น. ภายในงานมีการแสดงการปั่นจักรยานโบราณ จากที่ว่าการอำเภอลี้ ไปจนถึงหมู่บ้านพระบาทห้วยต้ม การชกมวยกะโน การแข่งขันเป่าเขาควาย กรอกร้านขายเครื่องเงิน และผ้าทอของชาวกะเหรี่ยง และการประกวดผ้าทอ

งานร่วมใจสืบสานตำนานป้าซาง จัดขึ้นเพื่อฟื้นฟูอดีตอันรุ่งเรืองของ อ.ป้าซาง นับแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากในยุคหนึ่ง อ.ป้าซางเป็นอำเภอที่คึกคักที่สุดของ จ.ลำพูน เป็นแหล่งจำหน่ายผ้าทอ ของที่ระลึกที่นักท่องเที่ยวแวะมาไม่ขาด กระทั่งเส้นทางคมนาคมเปลี่ยนแปลงไป อ.ป้าซาง แม้จะยังเป็นแหล่งผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ผ้านวม แต่ก็แบบค้าส่งไม่ใช่ ศูนย์กลางจำหน่ายที่นักท่องเที่ยวรู้จักอีกแล้ว วันที่จัดงาน สัปดาห์สุดท้ายของปี ในช่วงเดือน ธ.ค. ณ บริเวณศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรมและสาธิตเทศบาลตำบลป้าซาง สิ่งที่น่าสนใจ การออกร้านจำหน่ายของดีป้าซาง ได้แก่ ผ้าฝ้ายทอ ผ้าทอมือ ผ้านวมเย็บมือ งานหัตถกรรมต่าง ๆ และไวน์จาก อ.ป้าซาง อาหารพื้นเมือง การแสดงบนเวที การแสดง ประกวดเย็บผ้านวม ชิมอาหารพื้นเมืองในบรรยากาศพื้นบ้าน

7) ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์

จังหวัดลำพูน เดิมชื่อเมืองหริภุญไชย เป็นเมืองเก่าที่รุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือมีวิวัฒนาการตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องกว่า 3,000 ปีคือยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยสามารถปรากฏหลักฐานในแหล่งโบราณคดีบ้านวังไฮซึ่งเป็นชุมชนโบราณยุคแรกตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวังในเขตตำบล เวียงยองอำเภอเมืองลำพูนซึ่งพบว่ามีกลุ่มชนชนดั้งเดิมอยู่สองกลุ่มคือ ลัวะ และเม็งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ก่อนที่จะมีการรับเอาวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่แผ่ขยายเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมในพุทธศตวรรษที่ 13 การสร้างเมืองหริภุญชัยจึงได้เริ่มขึ้นเมื่อถาชีวิสุเทพได้ให้ถาชีสุกกทันตะและนายคะวะยะไปทูลเชิญพระนางจามเทวีจากเมืองละโว้มาเป็นกษัตริย์พระองค์แรกซึ่งการมาของพระนางจามเทวีได้ทรงนำเอาผู้มีความรู้แขนงต่างๆจำนวน 15 กลุ่ม กลุ่มละประมาณ 500 คนซึ่งประกอบด้วยมหาเถระ ผู้รอบรู้พระไตรปิฎก ปะชาวุฒยในเบญจศีล บัณฑิต ช่างแกะสลัก และช่างต่างๆ โหราจารย์ และหมอยา รวมแล้วกว่า 7,500 คนเข้ามาด้วย และที่สำคัญพระองค์ได้นำเอารูปแบบวัฒนธรรมแบบทวารวดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนานิกายเถรวาท(หินยาน)ได้เข้ามาเผยแพร่ในเมืองหริภุญชัยจึงทำให้ประชาชนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงมีการสร้างพุทธศาสนสถานขึ้นจำนวนมากซึ่งทำให้ยุคหริภุญชัยมีกษัตริย์ปกครองต่อเนื่องนับตั้งแต่พระนางจามเทวีจนถึงพญาธิบาดวง รวมเวลาแล้วเวลานานกว่า 402 ปี

ในราวพ.ศ. 1835 พญามังรายได้เข้ามายึดครองเมืองหริภุญไชยจากพญาธิบาดซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของแคว้นหริภุญไชยและได้รวมเอาแคว้นโยนกกับแคว้นหริภุญไชย ก่อตั้งเป็นอาณาจักรล้านนา

ในปี พ.ศ. 2057เมืองลำพูนตกเป็นเมืองในฐานะเมืองบริวารของเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาโดยมีพระเมืองแก้วกษัตริย์ลำดับที่ 13 แห่งราชวงศ์มังรายเป็นผู้ครองเมือง

ในปีพ.ศ. 2304 พม่าได้ยกทัพมาตีเชียงใหม่และลำพูน ทำให้เมืองลำพูนตกอยู่ในฐานะเมืองขึ้นของพม่าในปลายพุทธศตวรรษที่ 23

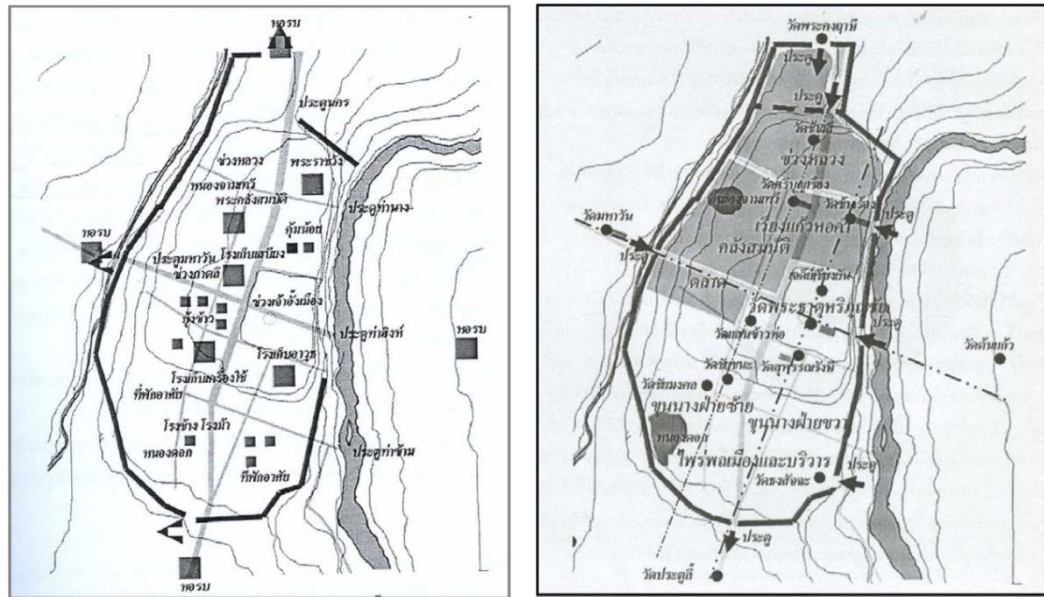
ในปีพ.ศ. 2317 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกกองทัพขึ้นมามีเชียงใหม่เชียงใหม่คืนจากพม่าและได้โปรดเกล้าให้พยากาวิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2325 ซึ่งต่อมาพระยาวิละ ได้ไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยองมา

ตั้งถิ่นฐานบริเวณทางฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำกวังตรงกันข้ามกับกำแพงที่ด้านตะวันออกของเมืองเก่าลำพูนซึ่งนอกจากผู้คนในเมืองยงแล้วยังมีผู้คนจากเมืองยู่ เมืองหลวย และชาวไทยเงินจากเมืองเชียงตุงอีกด้วย

ปีพ.ศ. 2348 เมืองลำพูนได้รับการจัดตั้งใหม่โดยพระยาบุรุษรัตนคัมภีร์ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้ากาวิละมาของมาเป็นกษัตริย์ครองนครต่อจากพระเจ้าคำพัน และมีเจ้าผู้ครองนครต่อจากพระเจ้าคำพันอีก 9 พระองค์ ซึ่งองค์สุดท้ายคือนายพลตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เมื่อเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายคือ พลตรีเจ้าจักรคำ ขจรศักดิ์ ถึงแก่พิราลัย เมืองลำพูนจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครอง สืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

เมืองหริภุญชัยเป็นเมืองรูปแบบที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบมีผังเป็นรูปวงรีหรือเรียกว่ารูปหอยสังข์ขนาดกว้างประมาณ 450 เมตรยาวประมาณ 825 เมตร คือ เมืองเป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งองค์ประกอบของเมืองเปรียบเสมือนอวัยวะที่ประกอบกันเป็นร่างกายและใช้คิดเรื่องความเชื่อ ประกอบกับลักษณะทางกายภาพของเมืองนำมาสู่การกำหนด พื้นที่ใช้สอยซึ่งตามลักษณะของผังเมืองลำพูนโดยถือเอาทางด้านทิศเหนือเป็นอวัยวะส่วนศีรษะซึ่งอยู่ในที่ของคนและเป็นที่เนินหลังเต่าจึงเป็นที่ตั้งของพระราชวังห้วงคุ่มจ้าวหักหลังสมบัติและวัดสำคัญส่วนตอนใต้ของเมืองหรือเป็นอวัยวะส่วนขาซึ่งเป็นที่ที่ต่อยกว่าและเป็นที่รืงต่ำจึงเป็นที่อยู่ของเสนาบดี เจ้าชั้นรองและพื้นที่เลี้ยงสัตว์เช่น โรงช้าง โรงม้า เป็นต้น

ลักษณะผังเมืองหริภุญชัยใช้การกำหนดวางแผนหลักในแนวทางด้านเหนือใต้คือแนวถนนอินทะยงยศเป็นแกนหลักโดยแนวแกนพาดผ่านสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารพระราชวัง พระลาน หรือช่วงหลวง ส่วนแกนรองลงมาอยู่ในทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตก มีลักษณะตัดกับแกนหลักคือตั้งแต่ประตูมาหาวันทางด้านทิศตะวันตกไปตามถนนมุกดาและถนนชัยมงคลยาวไปถึงท่าน้ำด้านทิศตะวันออก

รูปที่ 2.9 แสดงแผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน สมัยจามเทวีและสมัยทริภุญชัย
ที่มา : (เพ็ญสุภา สุคตะ ใจอินทร์, 2553)

รูปที่ 2.10 แสดงแผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน ในปัจจุบัน
ที่มา : (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนแม่บทและผัง
แม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน, 2553)

8) เมืองเก่าลำพูน

แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลำพูน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ.2553 ด้วยเห็นความสำคัญของการดำเนินการบริหารจัดการให้เขตเมืองเก่าลำพูนเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ โดยมีบริษัทที่ปรึกษาศึกษาและจัดทำขึ้นนำเสนอแผนยุทธศาสตร์ที่ผลักดันไปสู่ความเป็นเมืองเก่ามีชีวิต เมืองประวัติศาสตร์ เมืองศิลปวัฒนธรรม และเป็นเมืองน่าอยู่ ดำรงเอกลักษณ์ มีการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ภายใต้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

ในแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลำพูนดังกล่าว ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2553 และคณะรัฐมนตรีเห็นชอบเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2554 มีสาระสำคัญเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) องค์ประกอบของเมือง

คูเมือง รอบเมือง 3 ด้าน ด้านตะวันออกใช้น้ำแม่กวังแทน ยังอยู่ในสภาพดี ปรากฏให้เห็นชัด

กำแพงและประตูเมือง ของเดิมถูกรื้อไปเกือบหมด เหลือเพียงร่องรอยประตุมหาวันเหลือฐานและกองอิฐ

วัง น่าจะตั้งอยู่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง

ช่วงหลวง ช่วงหลวงในยุคทวารวดียังไม่ปรากฏและไม่พบร่องรอยแล้ว

วัด วัดสำคัญแบ่งตามยุคสมัย ได้ ดังนี้

ในยุคทวารวดีตอนต้น ได้แก่ วัดทั้ง 4 ทิศที่สร้างวัดเสมือนปราการรักษาเมือง คือ

วัดอรัญญิการาม ทิศตะวันออก ปัจจุบันคือวัดร้างดอนแก้ว

วัดอาพัทธาราม ทิศเหนือ ปัจจุบันคือวัดพระคงฤๅษี

วัดมหาวนาราม (ป่าใหญ่) ทิศตะวันตก ปัจจุบันคือวัดมหาวัน

วัดมหารัตตาราม (วัดมหารัตตาราม) ปัจจุบันคือวัดสังฆารามหรือวัดประตูลี้

ในยุคทวารวดีตอนปลาย ได้แก่ **วัดพระธาตุทวารวดี**

วัดสำคัญสูงสุด สร้างเป็นวัดกลางเวียง ศูนย์กลางของเมือง

ตลาด ไม่ปรากฏร่องรอยหรือหลักฐานแสดงที่ตั้งของตลาดในยุคทวารวดี

แหล่งน้ำ แหล่งน้ำนอกเมืองได้แก่น้ำแม่กวัง แหล่งน้ำในเมืองได้แก่ **หนอง**

จามเทวี และ**หนองดอก** (ปัจจุบันถูกถมทำเป็นตลาดและลานอนุสาวรีย์เจ้าแม่จามเทวี)

รูปที่ 2.11 : คูเมืองลำพูนในปัจจุบัน

(2) ศิลปะทวารวดีที่ยังมีให้เห็นในเมืองเก่า

เจดีย์ ได้แก่ พระบรมธาตุทวารวดี เจดีย์กู่กุด รัตนเจดีย์ สุวรรณเจดีย์(ปทุมวดีเจดีย์) เจดีย์เชียงยัน เจดีย์ชัยชนะ กู่ช้าง เจดีย์ต้นก้อ

ประติมากรรม ได้แก่ พระพิมพ์ พระพุทธรูป และภาพสลักหินทราย

ศาสนสถาน ได้แก่ วัดต่างๆ วัดสำคัญส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดีจนถึงยุคธนพล ประกอบด้วย วัดพระธาตุทวารวดี วัดชัยมงคล วัดช้างสี วัดช้างรอง วัดธงสัจจะ วัดศรีบุญเรือง วัดสุพรรณรังสี วัดดอนแก้ว

วัดพระคงฤๅษี วัดมหาวัน วัดประตูลี้ วัดสันป่ายางหลวง วัดจามเทวี วัดพระ
ยืน วัดสันตอมรอม วัดบ้านหลวย และวัดร้าง 6 วัด

รูปที่ 2.12 : เจดีย์สำคัญในเขตเมืองเก่า

(3) อาคารเก่าที่มีความงามและทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ คຸ້ມ
หลวง คຸ້ມເຈົ້າຣາຊສັມພັນຮວງສ໌ คຸ້ມເຈົ້າພັດນາ ณ ลำพูน คຸ້ມເຈົ້າຍອດເຣືອນ อาคาร
ร้านค้าและเคหสถาน

รูปที่ 2.13 : อาคารเก่าทรงคุณค่าในเมืองประจักษ์ศิลปาคม และบ้านพักอาศัย

(4) ต้นไม้ใหญ่ที่ปรากฏให้เห็นในเขตเมืองเก่า ต้นไม้ใหญ่ที่ปรากฏในเมืองเก่า โดยเฉพาะบริเวณรอบคูเมือง

(5) คุณค่าความสำคัญ ความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ ศิลปกรรมที่สำคัญที่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมแบบทวารวดีเผยแพร่ขึ้นมาจากภาคกลาง รับการพัฒนาและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่น จนเป็นแบบของท้องถิ่น เรียกว่า วัฒนธรรมแบบทริภุญชัย

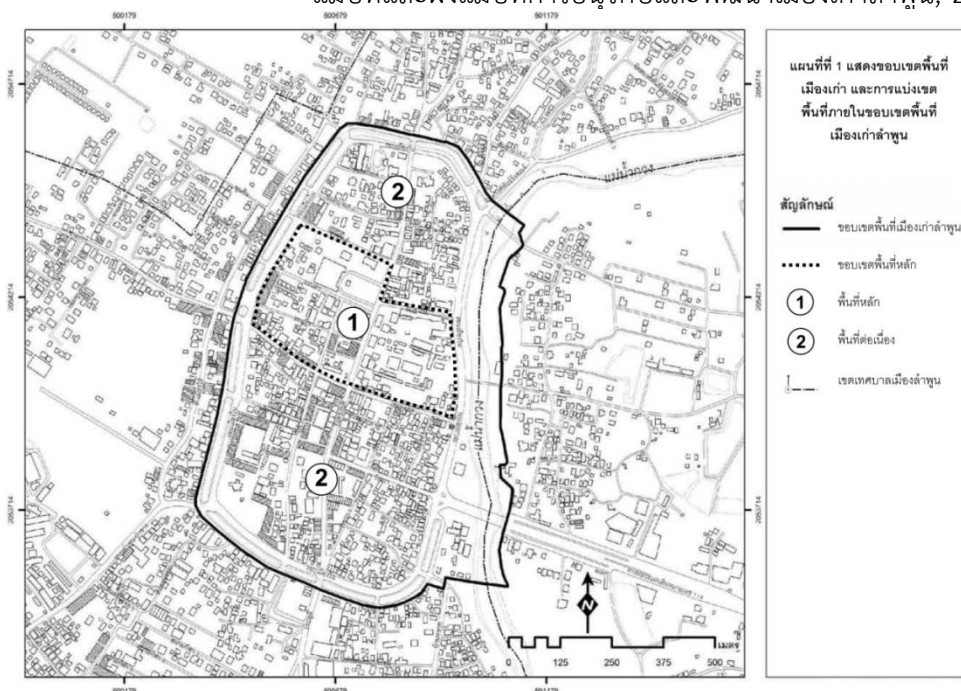
รูปที่ 12.14 : ศิลปะทริภุญชัย

(6) ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าลำพูน

พื้นที่เมืองเก่าลำพูนตามการศึกษา ประกอบด้วยพื้นที่ ดังนี้

บริเวณที่ 1 เป็นบริเวณศูนย์กลางเมืองเก่า มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมกระจุกตัว สมควรได้รับการคุ้มครองอย่างเข้มข้น ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัย พิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑชุมชนเมือง ศาลากลางจังหวัด และหนองน้ำจามเทวี

บริเวณที่ 2 เป็นบริเวณที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่หลัก (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน, 2553)

รูปที่ 2.15 แผนที่เมืองเก่าลำพูน

ที่มา: (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน, 2553)

(7) การบริหารจัดการเมืองเก่าลำพูน

แผนงานและข้อเสนอแนะที่มีผลต่อการศึกษาและดำเนินโครงการนี้ คือแผนงานการกำหนดแนวทางการฟื้นฟูและดูแลรักษาพื้นที่เมืองเก่าลำพูน โครงการกำหนดและบังคับใช้มาตรการควบคุมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน ที่เสนอแนะให้ควบคุมการใช้ที่ดินและการก่อสร้างอาคาร โดยเป็นเพียงการนำเสนอกรอบแนวทางอย่างกว้างๆ หลายประการ

และเสนอและให้มีการศึกษาและกำหนดมาตรการที่มีรายละเอียดมากขึ้นต่อไป ข้อเสนอการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

(ก) พื้นที่หลัก

- การจัดการที่ดินของรัฐและที่ธรณีสงฆ์ (วัดร้าง) ที่ย้ายออกหรือเลิกใช้ ให้เป็นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์
- ห้ามประกอบกิจการที่กระทบสิ่งแวดล้อม สถานบริการ คลังสินค้า
- จำกัดการประกอบพาณิชย์กรรม
- มีจัดให้มีการเห็นชอบการก่อสร้างดัดแปลงอาคารเก่าจากคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน
- จัดบริเวณที่ว่างหน้าศาลากลางจังหวัดเป็นช่วงเมือง
- ควบคุมสภาพแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานและศาสนสถาน กำหนดระยะถอยร่น
- ส่งเสริมการดูแลรักษาอาคารเก่าที่มีคุณค่า
- ส่งเสริมให้มีการจัดการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมซึ่งสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีไทย
- ควบคุมการก่อสร้างดัดแปลงอาคารเดิมจะดัดแปลงปรับปรุงให้สูงกว่าเดิมไม่ได้ อาคารสร้างใหม่ต้องสูงไม่เกิน 6 เมตรหรือ 2 ชั้น กำหนดให้มีที่ว่างอย่างน้อยร้อยละ 30 ของพื้นที่ดิน และให้เป็นสีเขียวไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของที่ว่างนั้น
- กำหนดรูปทรงหลังคาอาคารที่สร้างใหม่ให้เป็นทรงจั่วหรือปั้นหยาเท่านั้น
- กำหนดสีทาอาคารเป็นสีโทนธรรมชาติ
- กำหนดขนาด รูปแบบ และจัดระเบียบป้ายโฆษณาและป้ายชื่อร้าน
- ห้ามก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่และอาคารบางประเภท

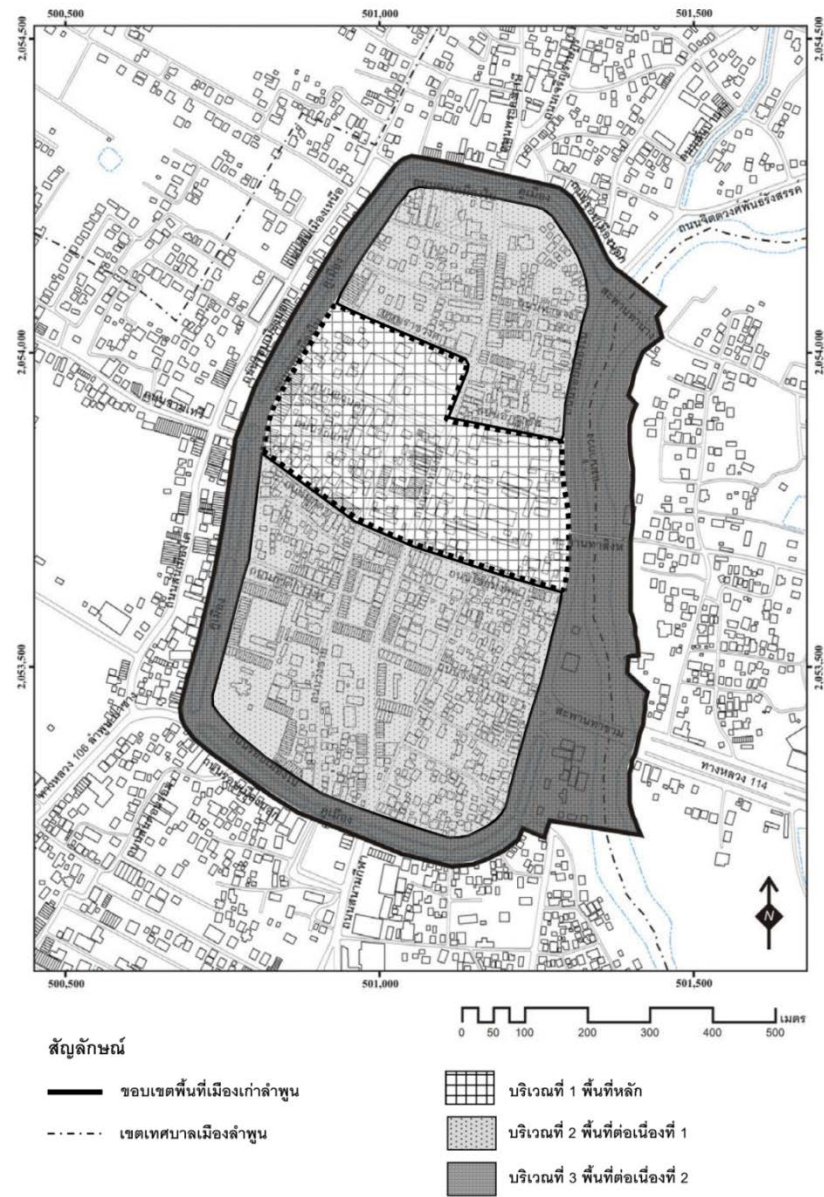
(ข) พื้นที่ต่อเนื่องที่ 1

- การจัดการที่ดินของรัฐและที่ธรณีสงฆ์ (วัดร้าง) ที่ย้ายออกหรือเลิกใช้ ให้เป็นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์
- ห้ามประกอบกิจการที่กระทบสิ่งแวดล้อม สถานบริการ คลังสินค้า
- จำกัดการประกอบพาณิชยกรรม
- มีจัดให้มีการเห็นชอบการก่อสร้างดัดแปลงอาคารเก่าจากคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน
- ควบคุมสภาพแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานและศาสนสถาน กำหนดระยะยถะยรั่น
- ส่งเสริมการดูแลรักษาอาคารเก่าที่มีคุณค่า
- ส่งเสริมให้มีการจัดการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมซึ่งสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีไทย
- ควบคุมการก่อสร้างดัดแปลงอาคารเดิมจะดัดแปลงปรับปรุงให้สูงกว่าเดิมไม่ได้ อาคารสร้างใหม่ต้องสูงไม่เกิน 9 เมตรหรือ 3 ชั้น กำหนดให้มีที่ว่างอย่างน้อยร้อยละ 20 ของพื้นที่ดิน และให้เป็นสีเขียวไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของที่ว่างนั้น
- กำหนดขนาด รูปแบบ และจัดระเบียบป้ายโฆษณาและป้ายชื่อร้าน
- ห้ามก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่และอาคารบางประเภท

(ค) พื้นที่ต่อเนื่องที่ 2

- ให้ใช้ประโยชน์เป็นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- ห้ามก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารทุกประเภท
- กำหนดให้มีแผนลดขนาดศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวเทศบาลเมืองลำพูน ย้ายอาคารร้านค้าและสำนักงานการประปาออก ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่โล่งสาธารณะ
- จัดภูมิทัศน์เพื่อแสดงความเป็นแนวประตูเมือง กำแพงเมือง และคูเมืองในอดีต

- กำหนดขนาด รูปแบบ และจัดระเบียบป้ายโฆษณา

รูปที่ 2.16 ผังบริเวณการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าลำพูน

ที่มา: (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน, 2553)

กำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน

รูปที่ 2.17 ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูนตามข้อเสนอของทีปภิรักษา ซึ่งได้รับความเห็นชอบแล้ว

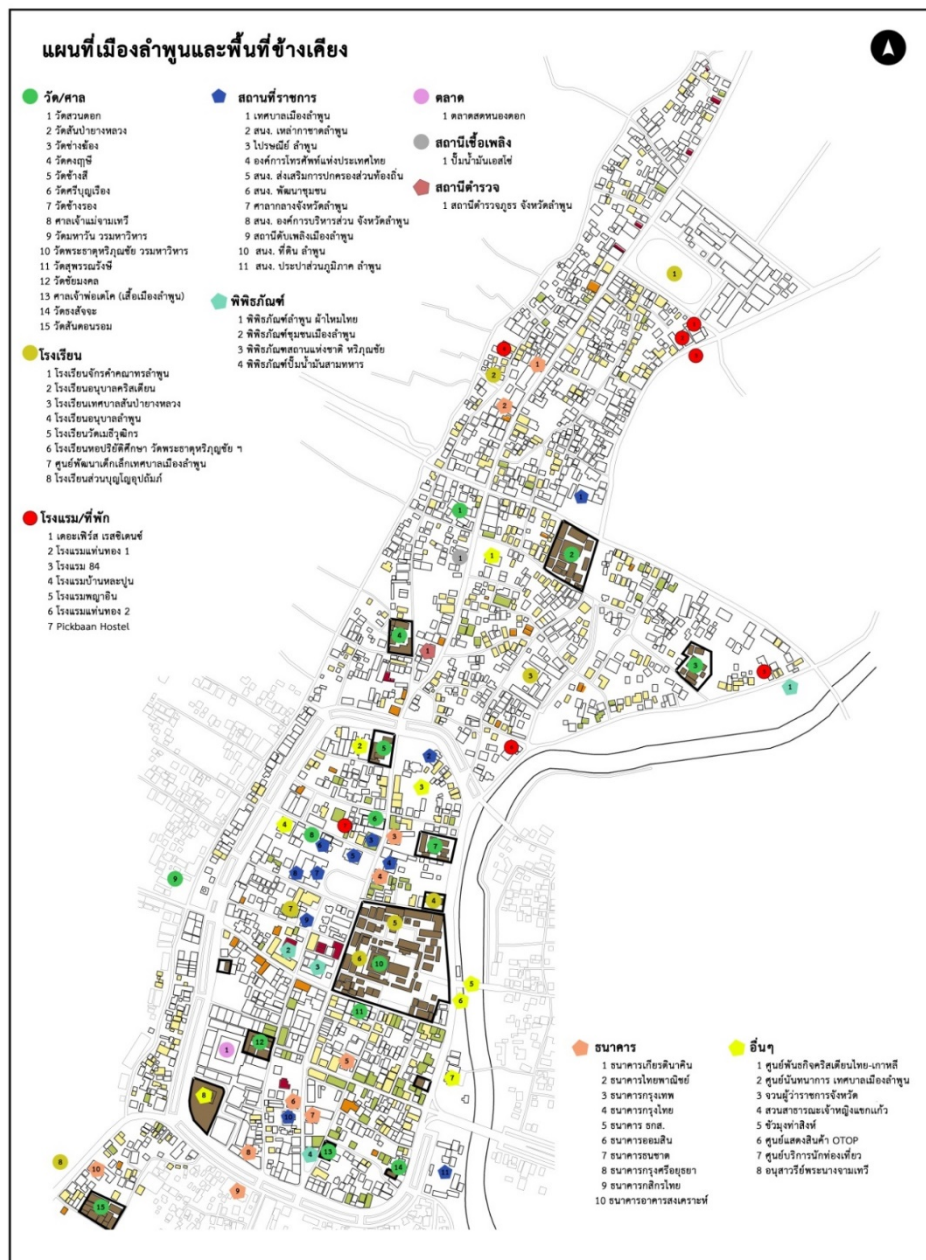
ที่มา: (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน, 2553)

(8) กำหนดแนวทางและวิธีการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

การดำเนินการของหน่วยงานระดับนโยบาย สนับสนุนโดย คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า สนับสนุนกระบวนการการบริหาร เช่น การผลักดันให้การอนุรักษ์เป็นนโยบายระดับชาติ และบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การดำเนินการระดับจังหวัด/บริเวณเมืองเก่าลำพูน ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลำพูน ภาคประชาสังคม ร่วมผลักดันให้วาระการบริหารจัดการเมืองเก่าเป็นวาระของจังหวัด ตั้งวสัยทัศน์ เป็นเมืองน่าอยู่ มีการบริหารจัดการที่ดี มีผู้นำและทีมบริหารที่เข้มแข็ง และมีการกำหนดกรอบเวลาและกรอบการบริหารอย่างชัดเจน ในระยะ 5 – 10 – 15 – 20 ปี และมีดำเนินการอนุรักษ์และ

พัฒนาเมืองโดยกระบวนการการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของประชาสังคมในลักษณะต่างๆ โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มดำเนินการศึกษา ให้ความเห็นชอบในหลักการดำเนินการด้านการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน คมนาคม ควบคุมอาคารและสภาพแวดล้อม ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบผลกระทบจากการดำเนินการ ตลอดจนมีการสร้างแรงจูงใจทางตรงและทางอ้อมในการอนุรักษ์

รูปที่ 2.18 แสดงแผนที่กายภาพในพื้นที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน

2.2.1.2 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่การศึกษาจังหวัดแพร่

1) ลักษณะทางกายภาพ

จังหวัดแพร่เป็น 1 ใน 9 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งเหนือที่ 14.70 ถึง 18.44 องศา กับเส้นแวงที่ 99.58 ถึง 100.32 องศา อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 155 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตาม ทางหลวงหมายเลข 11 และ 101 ประมาณ 551 กิโลเมตร และทางรถไฟ 550 กิโลเมตร (ถึงสถานีรถไฟเด่นชัย) มีเนื้อที่ประมาณ 6,538.59 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,086,625 ไร่และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่

ทิศเหนือ เขตอำเภอสองและอำเภอร้องกวาง ติดต่อกับ จังหวัด ลำปาง น่าน และพะเยา

ทิศตะวันออก เขตอำเภอเมืองแพร่และอำเภอร้องกวาง ติดต่อกับ จังหวัดน่านและอุดรดิตถ์

ทิศใต้ เขตอำเภอเด่นชัยและอำเภอวังชิ้น ติดต่อกับ จังหวัด อุดรดิตถ์และสุโขทัย

ทิศตะวันตก เขตอำเภอสอง อำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น ติดต่อกับ จังหวัด ลำปาง (หนังสือประวัติศาสตร์มหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดแพร่)

รูปที่ 2.19 แสดงแผนที่จังหวัดแพร่
ที่มา : (แผนที่จังหวัดแพร่, 2559)

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่จังหวัดแพร่ล้อมรอบด้วยภูเขาทั้ง 4 ทิศ พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 เป็นภูเขา มีพื้นที่ราบเพียงร้อยละ 20 โดยลาดเอียงไปทางทิศใต้ตามแนวไหลของแม่น้ำยม คล้ายกันกระทะ พื้นที่ราบของจังหวัดจะอยู่ระหว่างหุบเขา มี 2 แปลงใหญ่ คือ ที่ราบบริเวณพื้นที่อำเภอร้องกวาง อำเภอเมือง อำเภอสูงเม่น และอำเภอเด่นชัย ซึ่งเป็นที่ราบแปลงใหญ่ และอีกหนึ่งแปลง คือ บริเวณที่ตั้งอำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น ซึ่งที่ราบดังกล่าว ใช้เป็นที่อยู่อาศัย และทำการเกษตร

2) ลักษณะภูมิอากาศ

ฤดูกาล ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดแพร่จัดอยู่ในลักษณะแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดูหรือแบบทุ่งหญ้า เมืองร้อน (Tropical Savanna) บริเวณดังกล่าวอยู่ในเขตร่องอากาศเขตร้อน (Intertropical Convergence Zone) ปริมาณและการกระจายของฝนจะได้รับอิทธิพล

จากลมมรสุม 2 ประเภท คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ทำให้มีฝนตกชุก และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ที่นำเอาอากาศหนาวและแห้งแล้งจาก ประเทศจีนมาปกคลุมทั่วบริเวณภาคเหนือของ ประเทศไทย นอกจากนี้ ลักษณะพื้นที่ของจังหวัดแพร่ที่เป็นแอ่งคล้ายกันกระทะและลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา จึงทำให้ สภาพอากาศแตกต่างกันมาก ลักษณะ ภูมิอากาศของจังหวัดแพร่แบ่งเป็น 3 ฤดูกาล ฤดูหนาว เริ่มประมาณ กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อน เริ่มประมาณ กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มประมาณ กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม (สถานีอุตุนิยมวิทยาแพร่, 2559)

3) การปกครอง

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดแพร่แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 8 อำเภอ 78 ตำบล 708 หมู่บ้าน 18 ชุมชน องค์การปกครองส่วน ท้องถิ่น 84 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล เมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 25 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 57 แห่ง (ที่ทำการปกครองจังหวัดแพร่ สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดแพร่, 2559)

4) ประเพณีและวัฒนธรรม

งานประเพณีมีสการพระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่แห่ตุงหลวง ตาม ตำนานพระธาตุช่อแฮ ระหว่างจุลศักราช 586-588 (พ.ศ. 1879-1881) พระมหาธรรมราชา(ลิไท) ได้เสด็จมา บูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุช่อแฮ แล้ว จัดงานสักการะ 5 วัน 5 คืน ระหว่างวันขึ้น 11 ค่ำ ถึง วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 เหนือ (เดือน 4 ใต้ : ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม) ณ วันนั้น จึงเป็นจุดกำเนิดงานประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮเพื่อให้ ประชาชนได้มา ทำบุญไหว้องค์พระธาตุและพักผ่อนฉลอง งานบุญ นับแต่นั้นมาเจ้าผู้ ครองนครแพร่ทุกพระองค์จึงได้ยึดถือ ประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮเป็น ประจำทุกปี งานไหว้พระธาตุช่อแฮได้จัดเป็นประเพณีสืบทอดกันเรื่อยมา โดยมีกิจกรรมและพิธีกรรมสืบทอดจวบจนปีพ.ศ. 2529 เพื่อเตรียมการจัด งานเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

และปีท่องเที่ยวไทย จังหวัดแพร่ได้กำหนดวันแรกของงานคือ วันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 เหนือ โดยจัดให้มีขบวนแห่เครื่องสักการะไหว้พระธาตุจาก ทุก อำเภอ จึงเป็นแนวปฏิบัติการไหว้พระธาตุเป็นต้นมา พอถึงปีพุทธศักราช 2530 ทางวัดได้ขยายเวลาการจัดงานเป็น 7 วัน 7 คืน มีการตั้งขบวนช้าง ขบวนเครื่องสักการะ ขบวนของแต่ละอำเภอ

งานประเพณีกินสลากหลวง เป็นประเพณีที่ชาวภาคเหนือได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณกาล ตรงกับการทำบุญสลากภัตของชาวไทยภาคกลาง และประเพณี “ทิ้งกระจาด” ของชาวจีน ประเพณีดังกล่าวได้รับการเรียกขานแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น “ตานก๋วยสลาก” “กินข้าวสลาก” หรือ “ตานสลาก” สำหรับจังหวัดแพร่ เรียกว่า “กินสลาก” ระยะเวลาการจัดงานโดยปกติตามประเพณีนิยมมักจัดขึ้นระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เหนือ เดือน 10 ได้ (ภาคเหนือนับเวลาเร็วกว่าภาคกลางไป 2 เดือน) ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือนเกียงเหนือ เดือน 12 ได้ (เดือนเกียง คือเดือนอ้าย หรือเดือนที่ 1) คือ ภายใน 45 วัน

งานประเพณีแห่น้ำช้าง ประชาชนในเขตตำบลนาพูน อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ และประชาชนในเขตอำเภอศรีสัชนาลัยจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีเขตติดต่อกับอำเภอวังชิ้น ได้ร่วมจัดงานประเพณีแห่น้ำช้างมาเป็นเวลาหลายร้อยปีเดิมที่ตั้งของหมู่บ้านแห่งนี้อุดมไปด้วยป่าไม้อันมีค่า ได้แก่ ไม้สักทอง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า อาชีพหลักของหมู่บ้านคือการทำไม้ช้างจึงเป็นพาหนะที่สำคัญในการชักลากไม้จึงมีการคล้องช้างปามาเพื่อใช้งาน เมื่อคล้องช้างปามาได้แล้วก็จะเอาช้างมาทำพิธีสู่ขวัญเป็นการ ปลอดภัยช้างให้หายตกใจ เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปีเป็นช่วงระยะเวลาที่อากาศร้อนจึงให้ช้างได้พักผ่อน ถือ โอกาสนี้ที่เจ้าของช้างจะทำพิธีขอมาและบายศรีสู่ขวัญรดน้ำดำหัวช้าง เพื่อระลึกถึงบุญคุณที่ช้างมีต่อคนในการทำมา หาเลี้ยงชีพ จึงมีพิธีแห่น้ำช้างสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษต้องการปลูกฝังจิตสำนึกให้คน รุ่นหลังรู้จักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

งานประเพณีกำฟ้าไทยพวน เป็นประเพณีของชาวไทยพวนบ้านทุ่งไ้ย้ง อำเภอเมืองแพร่จัดขึ้นเพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้รำลึกถึงบรรพบุรุษของ ชาวไทยพวนอย่างลึกซึ้ง และสร้างความสามัคคีในหมู่ชาวไทยพวนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งได้ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน เป็นเวลาร้อยกว่าปี

เท่ากับการอพยพมาจากเวียงจันทร์และไม่เคยปรากฏว่ามีคนไทยพวนบ้าน
ทุ่งไธ้ถูกฟ้าผ่าตายเลย กำหนดจัดขึ้นระหว่างวันที่ 1-4 กุมภาพันธ์ของทุก
ปีโดยประมาณ

งานประเพณีดอกกลมแล้งบาน สงกรานต์เมืองแพร่ ประเพณีปี
ใหม่ หรือสงกรานต์ของเมืองแพร่ จะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่มี
ระยะเวลาการจัดงานตั้งแต่ วันที่ 12-17 เมษายนของทุกปีมีกิจกรรมที่
สำคัญคือการรดน้ำดำหัว ขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่การรณรงค์การแต่งกาย
ด้วย ผ้าหม้อห้อมตลอดทั้งเดือน การประกวดเจดีย์ทราย การประกวดซุ้ม
ประติมากรรม การประกวดขบวนแห่สงกรานต์ของชุมชน ต่างๆ และการจัด
แสดงดนตรีซิมโฟนี ของเด็กและเยาวชน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด
แพร่,2559)

5) ประวัติศาสตร์เมืองแพร่

เมืองแพร่ เมืองแพร่เป็นเมืองโบราณสร้างมาช้านานแล้วแต่อดีต
กาล แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า สร้างขึ้น ในสมัยใดและใครเป็น
ผู้สร้าง เมืองแพร่เป็นเมืองที่ไม่มีประวัติของตนเองจารึกไว้ในที่ใดๆ
โดยเฉพาะ นอกจากปรากฏ ในตำนานพงศาวดาร และจารึกของเมืองอื่นๆ
บ้างเพียงเล็กน้อย จากการศึกษาค้นคว้า และตรวจสอบหลักฐานจาก
ตำนานเมืองเหนือพงศาวดารโยนกและ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เมือง
แพร่ น่าจะสร้างยุคเดียวกันกับกรุงสุโขทัย เชียงใหม่ ลำพูน พะเยา น่าน
เมืองแพร่มีชื่อเรียกกันหลายอย่าง ตำนานเมืองเหนือเรียกว่า “พลนคร”
หรือ “เมืองพล” ดังปรากฏในตำนานสร้างพระธาตุลำปางหลวง ว่า “เบื้อง
หน้าแต่นั้นนานมา ยังมีพระยาสามนตราองค์หนึ่ง เสวยราชสมบัติในพลรัฐ
นคร อันมีในที่ใกล้กันกับลัมภักปะนคร (ลำปาง) นี้ ทราบว่าสรีรพระธาตุ
พระพุทธรเจ้ามีในลัมภักปะนคร ก็ปรารถนาจะใคร่ได้” ในสมัยขอมเรือง
อำนาจ ราว พ.ศ. 1430-1560 นั้น พระนางจามเทวีได้แผ่อำนาจเข้า
ครอบครองดินแดนในเขตลานนา ได้เปลี่ยนชื่อเมืองในเขตลานนาเป็นภาษา
เขมร เช่น ลำพูนเป็น หริภุญไชย น่านเป็นนันทบุรีเมืองแพร่เป็นโกศยนคร
หรือ นครโกศย ชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่า “เมือง
พล” และได้กลายเสียงตาม หลักภาษาศาสตร์เป็น “แพร่” ชาวเมืองนิยม
ออกเสียงว่า “แป้” (หนังสือประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดแพร่)

ตำนานพระธาตุช่อแฮกล่าวว่าเมืองแพร่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ส่วนตำนานวัดหลวงกล่าวไว้ว่าประมาณปีพ.ศ. 1371 พ่อขุนหลวงพละราช ภูคชาแห่งกษัตริย์นั้น ได้อพยพคนไทยเชื้อสายไทยลื้อ และไทยจีนส่วนหนึ่ง จากเมืองเชียงแสน เมืองไชยบุรี และเวียงพางคำ ลงมาสร้างเมืองบนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำยมจึงขนานนามว่าเมืองพลนครตำนานสิงหนวัตีกล่าวถึงเมืองแพร่เป็นเมืองที่ปกครองโดยพญาธิบา แห่งแคว้นหริภุญซึ่งไชยสันนิษฐานว่าเมืองแพร่และเมืองลำพูนเป็นเมืองที่สร้างขึ้นมาในระยะเวลาใกล้เคียงกัน สอดคล้องกับหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหลักที่ 1 ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 24 ถึง 25 ซึ่ง จารึกไว้ว่าเบื้องต้นนอนรอดเมืองแพล เมืองน่าน เมืองพลัวพันฝั่งของ เมือง...เมืองชาวเป็นที่แล้ว ในข้อความนี้เมืองแพล คือ เมืองแพร่ ศิลาจารึกนี้สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 1826 จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเก่าแก่ของเมืองแพร่ว่าตั้งขึ้นมาก่อนเมืองเชียงใหม่และเชื่อว่าเมืองแพร่ได้ก่อตั้งขึ้นแล้วก่อนการตั้งสุโขทัยเป็นราชธานี

ในตำนานเมืองเหนือฉบับโบราณ พ.ศ.1824 กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่าเจ้าเมืองลำปางได้ส่งคนมาติดต่อเจ้านครพลให้ไปร่วมงานนมัสการฉลองวัดพระธาตุลำปางหลวง และจากตำนานพระธาตุลำปางหลวงตอนนั้นได้กล่าวถึง เจ้าเมืองพลกำลังยกกำลังคนไปบูชาพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระธาตุแต่ไม่พบ เมื่อศึกษาถึงตำแหน่งที่ตั้งของนครพลตามตำนานดังกล่าวพบว่าคนเมืองแพร่ปัจจุบัน

ชื่อพลนครปรากฏเป็นชื่อวิหารในวัดหลวงตำบลในเวียงอำเภอแพร่ โดยเชื่อว่าวัดนี้ เป็นวัดที่สร้างมาพร้อมกับการสร้างเมืองแพร่และเจ้าเมืองแพร่ให้ความอุปถัมภ์มาตลอดจนหมดยุคการปกครองโดยเจ้าเมืองโกศัยเป็นชื่อที่ปรากฏในพงษาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนชื่อนี้ใช้เรียกเมืองแพร่ในสมัยขอมเรืองอำนาจ

ชื่อเวียงโกศัยน่าจะมาจากชื่อดอยที่เป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุช่อแฮ ซึ่งเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองแพร่ คือ ดอยโกสียชัศบรรพต หมายถึงดอยแห่งผ้าแพร เมืองแพลเป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหลักที่ 1 ด้านที่ 4 โดยคำว่าแพลน่าจะมาจากศรัทธาของชาวเมืองที่มีต่อพระธาตุช่อแฮ หรือช่อแฮที่สร้างขึ้นภายหลังการสร้างนั้นต่อมาจึงได้เรียกชื่อเมืองของตนว่าเมืองแพร่และได้กลายเสียงเป็นเมืองแพร่ ในปัจจุบัน

ช่วงที่ 1 พุทธศตวรรษที่ 12-17 กรอบรูปร่างโครงร่างของเมือง	ช่วงที่ 2 พุทธศตวรรษที่ 18-21 รับอิทธิพลจากหลากหลาย	ช่วงที่ 3 พุทธศตวรรษที่ 22-23 เมืองเปลี่ยนโครงสร้างชัดเจน	ช่วงที่ 4 พุทธศตวรรษที่ 24 เมืองขยายตัวตามสมัย	ช่วงที่ 5 พุทธศตวรรษที่ 25-เป็นต้นมา เมืองขยายตัวตามสมัย
				
สร้างขอบเขตและตำแหน่งทิศทางเมืองตามคติความเชื่อแบบขอม(คติจักรวาล) รูปแบบหอยสังข์ผสมผสานกับภูมิลักษณะบนที่ดอน ไกลแม่น้ำยมสร้างกำแพงเนินดินสูงกันน้ำท่วมและกันศัตรูในพื้นที่เมืองมีแอ่งกักน้ำเก็บน้ำส่วนเหนือได้	รับอิทธิพลจากเชียงแสน สุโขทัย อโยธยา ตามลำดับสัมพันธ์ โดยสร้างวัดตามแนวกำแพงฝั่งตะวันตก เพราะไม่เป็นที่ลุ่มมีชุมชนโอบล้อมวัดตามศรัทธาในระยะห่างที่พอดี มีพื้นที่ช่วงเมืองอยู่ส่วนกลางเมืองเพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกัน	เป็นช่วงศึกสงครามเมืองแพร่เป็นรัฐอิสระและตกอยู่ใต้อำนาจปกครองพม่าบ้าง อโยธยาบ้าง แต่สภาพเมืองยังคงสภาพเนื่องจากเป็นเมืองผ่านและมีไร่เมืองใหญ่ โครงสร้างขอบเขตชัดเจนและผู้คนอาศัยมากขึ้นเกิดความหนาแน่นขึ้น	มีการทำป่าไม้กับอังกฤษ ตัวเมืองขยายตัวทางกายภาพชัดเจนมีการสร้างวัดไทย วัดพม่า คู่มต่างๆ และค้าขายแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เกิดการแบ่งย่านตามกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มโดยกระจายอยู่นอกพื้นที่เขตเมืองเก่า	หลังจากตัดถนนเมืองแพร่โตเร็วขึ้นประกอบกับที่เป็นเมืองค้าขายมาแต่ก่อนเกิดการขยายตัวออกทางตะวันออกของเมืองทับพื้นที่หนองน้ำและที่ทำนา รูปแบบกายภาพสมัยใหม่เข้ามา พื้นที่เมืองถูกใช้งานเปลี่ยนไปเกิดเนื้อเมืองใหม่

รูปที่ 2.20 วิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานเมืองเก่าแพร่

ที่มา : (การเคหะแห่งชาติ, 2555, หน้า 3-9)

6) เมืองเก่าแพร่

ย่านเมืองเก่าแพร่ซึ่งปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่ครั้งเป็นเมืองเก่ามาหลายรุ่นอายุพบว่ามียุ่สองส่วนคือในเขตเมืองเก่าและบริเวณรอบนอกบริเวณย่านถนนเจริญเมืองซึ่งเป็นเส้นทางหลัก ตรงเข้าสู่ใจกลางเมืองและเป็นเส้นทางผ่านเข้าออกตัวเมืองแพร่ นับแต่อดีตเรียกพื้นที่ตรงนี้ว่าประตูชัยซึ่งหมายถึงประตูแห่งชัยชนะ

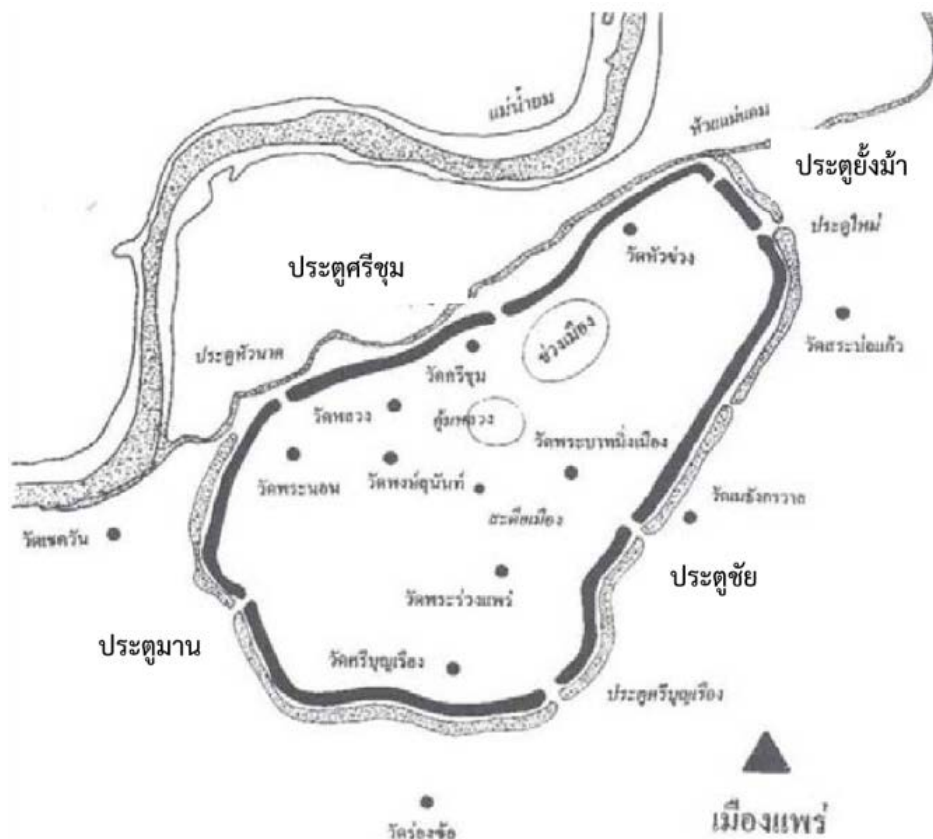
การตั้งถิ่นฐานของพื้นที่เมืองเก่าแพร่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมทิศตะวันออก ฝั่งเมืองของแพร่เป็นลักษณะรูปวงรีไม่สม่ำเสมอลักษณะคล้ายหอยสังข์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าคล้ายกับการสร้างผังเมืองของหริภุญชัยหรือเมืองเก่าลำพูนซึ่งสอดคล้องกับการขุดค้นทางโบราณคดีที่พบว่าอายุของการสร้างเมืองทั้งสองเมืองนั้นเกิดขึ้นในช่วงเดียวกันในประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งในด้านของผัง เมืองสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับการอิทธิพลจากการวางผังอาณาจักรหริภุญชัยโดยการวางผังเป็นลักษณะรูปหอยสังข์ ซึ่งมีขนาดพื้นที่ภายในกำแพงประมาณ 0.9 ตารางกิโลเมตรใน ด้านส่วนที่กว้างที่สุดของเมืองกว้าง 800 เมตรส่วนที่ยาวที่สุดของเมืองยาว

ทั้งหมด 1,400 เมตร มีประตูเมืองทั้งหมดสี่ทิศ จำนวน 4 ประตู ภายในเมืองเก่าพบว่ามีเขตศาสนสถานจำนวน 8 วัด เป็นต้น

องค์ประกอบของเมืองเก่าแพร์ มีกำแพงเมือง คูเมือง และ ประตูเมือง กำแพงเมือง ชาวแพร์เรียกแนวคันดินที่ล้อมรอบตัวเมืองว่า เมก แนวคันดินนี้คือ กำแพงเมืองปัจจุบัน มีความสูงประมาณ 5 เมตร กว้างประมาณ 10 เมตร ล้อมรอบเมืองที่ยาวประมาณ 1,400 เมตร และกว้างประมาณ 800 เมตร แต่เดิมเมื่อเริ่มสร้างกำแพงนั้น ไม่ได้สูงใหญ่เท่าไรนัก คงสร้างเพิ่มกันมาหลายชั่วอายุคนกำแพงจึงดูเหมือนเพื่อเกะเขาย่อมๆ การสร้างกำแพงเวียงใหญ่โต นอกจากจะป้องกันศัตรูผู้รุกรานแล้ว ยังป้องกันอุทกภัยอีกด้วย คูเมือง อยู่ชั้รอบนอกคันดินชาวแพร์เรียกว่า น้ำคือ คูเมืองที่ปรากฏอยู่ใน ปัจจุบันกว้างประมาณ 10 เมตร แนวคูเมืองโอบล้อมแนวกำแพงเมือง ทางด้านทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออก และทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนด้านที่เหลืออาศัยลำน้ำแม่แคม ซึ่งไหลเลียบบำแพงเมืองเป็นคูเมืองตามธรรมชาติ มีความยาวประมาณ 1,000 เมตร

ประตูเมือง แต่เดิมมี 4 ประตู คือ ประตูชัย ประตูศรีชุม ประตูยังม้า หรือประตูเลี้ยงม้า และประตูบากหรือประตูมาน ความกว้างของประตูมีขนาดเพียงให้เกวียนและช้าง ผ่านได้เท่านั้น ประตูเมืองทิศตะวันตก ตั้งชื่อว่าประตูฤๅษีชุมชุม ปัจจุบันเปลี่ยนไปเรียกประตูศรีชุม หรือศรีชุม (ศรีคือ ต้นศรีมหาโพธิ์ จุม หมายถึง มารวมกัน) ประตูเมืองทิศตะวันออก ตั้งชื่อว่า ประตูชัย ประตูนี้นอกจากจะเป็นประตูเข้าออก ของเมืองแล้ว ยังใช้ในการนำแขกผู้มีเกียรติเข้าเมือง นำขบวนเครื่องพิธีมงคลผ่าน เมื่อเจ้าผู้ครองเมืองเดินทางไปต่างเมือง ขากลับจะเข้าประตูนี้ เมื่อเดินทางไปทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อได้ชัยชนะก็ให้เดินขบวนผ่านพิธีให้พร ซึ่งมีขุ่มพิธีอยู่ข้างประตู ประตูเมืองทิศเหนือ ตั้งชื่อว่า ประตูถือน้ำ คำว่าถือน้ำเป็นคำของชาวล้านนาโบราณ แต่ต่อมาเปลี่ยนมาเรียก ประตูเลี้ยงม้า หรือประตูยังม้า ประตูเมืองทิศใต้ ไม่ได้ตั้งชื่อไว้ แต่เปิดให้ประชาชนผ่านเข้าออกได้ด้วยความเชื่อ ว่า การสร้างเมืองใหม่ จะทำประตูบากไว้ประตูหนึ่ง ประตูนี้จะมีพิธีประหารคนผู้มิใช่ตาถึง ฆาต ให้อาณัติรักษาประตูเมือง ต่อมาจะมีหญิงมีครรภ์ถูกบากให้เฝ้าประตูนี้ตามความเชื่อ จึงเรียกประตูนี้ว่าประตูมาน (ชาวล้านนาเรียกหญิงมีครรภ์ว่าแม่มาน) ตามความเชื่อ การ สร้างกำแพงเมืองนั้นจะทำประตูเมืองไว้ 4 ทิศก่อน ใน 4 ทิศนั้นจะเรียกประตู

ทิศใต้ หรือ ทิศ ตะวันตก ต่อมามีการพัฒนาเส้นทางการเข้าออกเมือง จึงได้ ขุดเบิกกำแพงเมือง เป็นประตูขึ้น อีกประตูหนึ่งและได้สร้างสะพานข้ามคู น้ำเพื่อต่อกับถนนเพื่อเข้าในกำแพงเมือง โดยตั้งชื่อว่า ประตูใหม่

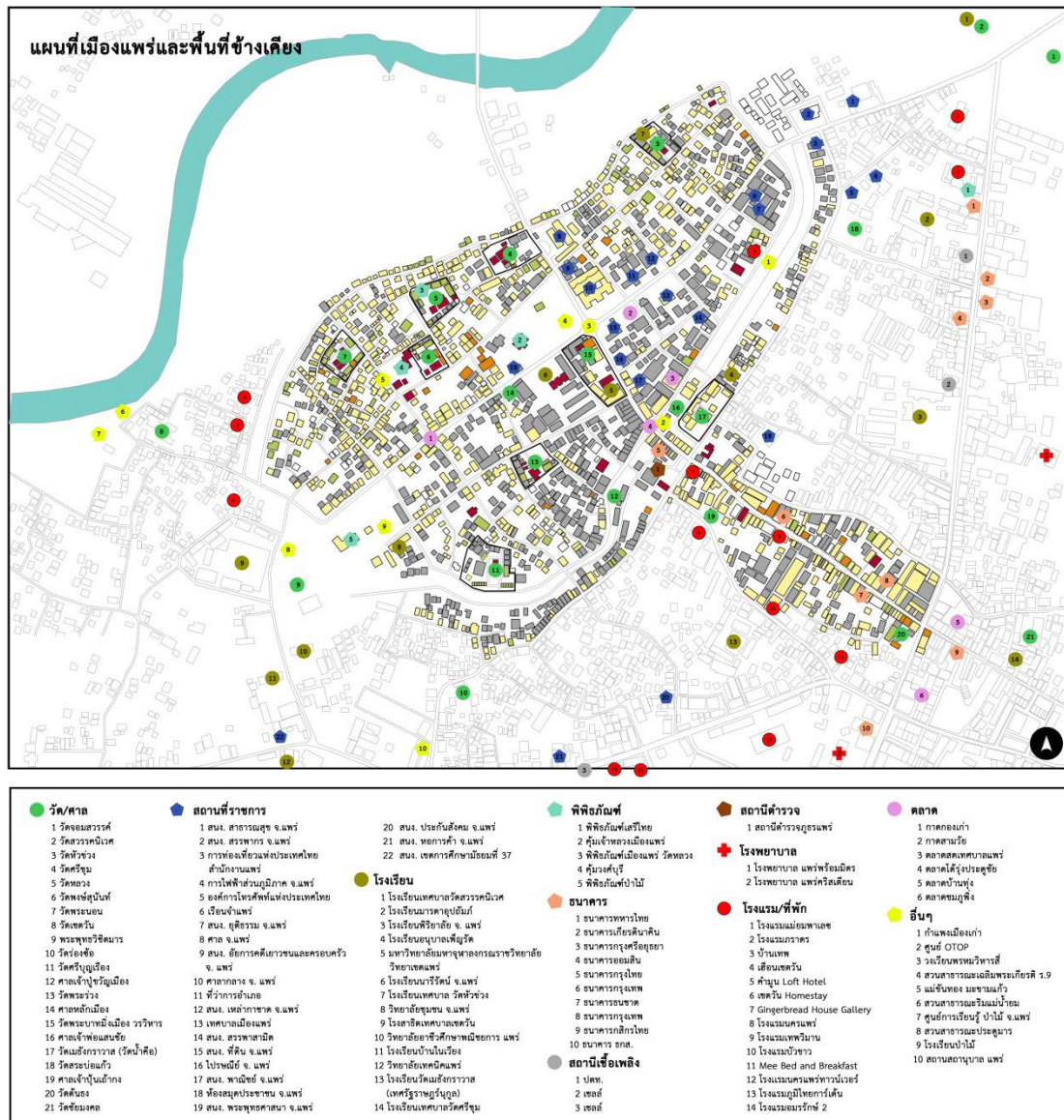
รูปที่ 2.21 แสดงประตูเวียง

ที่มา : (การเคหะแห่งชาติ, 2555, หน้า 3-10)

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเมืองเก่าแพร์เป็นลักษณะของการสร้าง บ้านเรือนแบบพื้นเมืองและแบบที่ได้รับอิทธิพลทางด้านตะวันตกซึ่งทั้งสอง รูปแบบมีอายุตั้งแต่ 20 ถึง 100 ปี หลังรวมจังหวัดแพร์ พบว่ารูปแบบของ บ้านนั้นมีลักษณะแบบแผนเป็นแบบเรือนพื้นถิ่นล้านนาซึ่งมีรูปแบบ ไกล่เคียงกันในพื้นที่ล้านนาส่วนของบ้านแบบอิทธิพลตะวันตกลักษณะ รูปแบบเป็นแบบแผนแบบขนมปังขิงแต่ก่อสร้างด้วยไม้ทั้งหลังจึงทำให้มี ความแตกต่างจากเรือนซึ่งอยู่ในพื้นที่ภาคกลางที่มักจะเป็นอาคารคอนกรีตหรือ ติกหรือครึ่งตึกครึ่งไม้ (โครงการฟื้นฟูเมืองและการอยู่อาศัยใน ภูมิภาค ขอบเขตพื้นที่เทศบาลเมืองแพร์, หน้า 3-7)

รูปที่ 2.22 ตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่เมืองเก่าแพร่
ที่มา : (การเคหะแห่งชาติ, 2555)

รูปที่ 2.23 แสดงแผนที่ทางกายภาพในพื้นที่เมืองเก่าจังหวัดแพร่

2.2.1.3 ข้อมูลด้านกายภาพเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดน่าน

1) ลักษณะทางกายภาพ

จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ติดกับชายแดนทางด้านทิศตะวันออกของภาคเหนือตอนบน ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ ประมาณ 668 กิโลเมตร บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 46 ลิปดา 30 พิลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ 102 องศา 46 ลิปดา 44 พิลิปดาตะวันออก ระดับความสูงของพื้นที่อยู่สูง 2,112 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ 11,472.076ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ

อาณาเขตโดยรอบของจังหวัดน่าน

ทิศเหนือ ประกอบด้วย อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว มี
อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ่อเกลือ ที่มีพื้นที่
ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ เชียงฮ่อน - หงสา(สปป.ลาว)

ทิศตะวันออก ประกอบด้วย อำเภอภูเพียง อำเภอสันติสุข
โดยมีอำเภอแม่จริม อำเภอเวียงสา มีพื้นที่ติดต่อกับแขวงไชยบุรี
(สปป.ลาว)

ทิศใต้ ประกอบด้วย อำเภอนาน้อย อำเภอนาหมื่น มีพื้นที่
ติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์ อำเภอนาน้อย มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัด
แพร่ อำเภอเวียงสา มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดแพร่

ทิศตะวันตก ประกอบด้วย อำเภอบ้านหลวง มีพื้นที่ติดต่อ
กับอำเภอเชียงม่วนจังหวัดพะเยา อำเภอท่าวังผา มีพื้นที่ติดกับ
อำเภอปง จังหวัดพะเยา อำเภอสองแคว มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอ
เชียงคำ จังหวัดพะเยา

ทิศเหนือ และทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) (จังหวัดน่าน,
จังหวัดน่าน, 2559)

2) ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดน่าน มีความแตกต่างกันของฤดูกาล โดยอากาศจะร้อนอบ
อ้าวในฤดูร้อน และหนาวเย็นในฤดูหนาว โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม
ตะวันตกเฉียงใต้ พัดพาเอาความชุ่มชื้นมาสู่ภูมิภาค ทำให้มีผลตกชุก ในเดือน
พฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน และจะได้รับอิทธิพลจากลม
มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดพาเอาความหนาวเย็นสู่ภูมิภาค ในเดือน
ตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ และในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน จะได้รับอิทธิพล
จากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีสภาพอากาศร้อน

นอกจากนี้จังหวัดน่าน ยังมีสภาพภูมิประเทศโดยรอบ เป็นหุบเขา
และภูเขาสูงชันมาก ทิวเขาวางตัวในแนวเหนือใต้ ทำให้บริเวณยอดเขา
สามารถรับความกดอากาศสูงที่แผ่มาจากประเทศจีนในฤดูหนาว ได้อย่าง
ทั่วถึงและเต็มที่ ขณะเดียวกันที่ทิวเขาวางตัวเหนือใต้ ทำให้เสมือนกำแพงปิด
กั้นลมมรสุมทางทิศตะวันออก รวมทั้งยังมีระดับความสูงเฉลี่ยบนยอดเขา กับ

ความสูงเฉลี่ยที่ผิวแตกต่างกันมาก และยังมีระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเล จากปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ ในตอนกลางวัน ถูกอิทธิพลของแสงแดดเผา ทำให้ อุณหภูมิร้อนมาก และในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลของลมภูเขา พัดลงสู่ หุบเขา ทำให้อากาศเย็นในตอนกลางคืน (จังหวัดน่าน, 2016)

3) การแบ่งเขตการปกครองปกครอง

จังหวัดน่านมีประชากรทั้งหมด 476,612 คนแยกเป็นชาย 240,465 คนหญิง 236,147 คน แบ่งการปกครองเป็น 15 อำเภอ 98 ตำบล 891 หมู่บ้าน 28 ชุมชน ได้แก่ อ.เมืองน่าน อ.เวียงสา อ.ท่าวังผา อ.น่าน้อย อ.นาหมื่น อ.ทุ่งช้าง อ.ปัว อ.แม่จริม อ.สันติสุข อ.บ่อเกลือ อ.สองแคว อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.เชียงกลาง อ.บ้านหลวง และ อ.ภูเพียง

การปกครองส่วนท้องถิ่นมี องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จำนวน 1 แห่ง เทศบาลเมืองจำนวน 1 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 14 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 84 แห่ง มีสมาชิกวุฒิสภา จำนวน 1 คนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 3 คน

4) วัฒนธรรมประเพณี และเทศกาลที่สำคัญ

(1) งานประเพณีไหว้พระธาตุ เมืองน่านและที่อำเภอปัวจะมีพระธาตุตั้งอยู่บนเนินในแต่ละปีมีงานประเพณีบูชาพระธาตุสำคัญ ได้แก่

- งานนมัสการพระธาตุเบ็งสกัด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ

- งานประเพณี “หกเป็งไหว้สามหาธาตุแช่แห้ง” ในวันเพ็ญ เดือน 6 เหนือ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 4 ภาคกลาง (กุมภาพันธ์-มีนาคม) มีการจุดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา

- งานประเพณีนมัสการพระธาตุเขาน้อย ในวันเพ็ญเดือน 8 เหนือ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ภาคกลาง(พฤษภาคม) มีการจุดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา

- งานประเพณีนมัสการสงฆ์พระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาลช่วงเทศกาลสงกรานต์ 12-15 เมษายน

(2) **งานตานก้วยสลาก งานแห่ควตาน หรือควตาน** ทานสลาก หรือก้วยสลากเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สำหรับชาวเหนือ ถือว่าเป็นประเพณีทำบุญกลางบ้านที่ยิ่งใหญ่และสำคัญเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พระภิกษุรับนิมนต์เพื่อมารับการถวายทานโดยการจับสลาก

(3) **งานประเพณีแข่งเรือจังหวัดน่าน** ประเพณีแข่งเรือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานต่อมาในพ.ศ. 2479 ได้จัดให้มีการแข่งเรือในงานทอดกฐินสามัคคีที่สืบทอดมาจนถึงงานทอดกฐินพระราชทานในปัจจุบัน รวากลางเดือนตุลาคม หรือต้นเดือนพฤศจิกายนของทุกปี โดยถือเอาวันเปิดสนามแข่งเรือตามวันถวายสลากภัตของวัดช้างค้ำวรวิหารซึ่งเป็นวัดหลวง จะจัดงานถวายสลากภัตก่อน งานแข่งเรือประเพณีจังหวัดน่านจึงเป็นประเพณีคู่กับตานก้วยสลากของวัดช้างค้ำมาจนทุกวันนี้ ภายหลังทางจังหวัดได้ผนวกงานสมโภชงาช้างดำอันเป็นสมบัติล้ำค่าคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่านเข้าไปด้วย นอกจากนั้นยังมีงานแข่งเรือที่อำเภอเวียงสาในเทศกาลตานก้วยสลาก เรือที่เข้าแข่งแต่ละลำใช้ไม้ซุงใหญ่ ๆ เอามาขุดเป็นเรือ เอกลักษณ์โดดเด่นของเรือแข่งเมืองน่าน คือ ที่หัวเรือแกะเป็นรูปพญานาค ชูคอสง่างาม ทางเรือเป็นหางพญานาคงอนสูง ด้วยคนเมืองน่านเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนคือ เจ้าขุนขุนฟอง เกิดจากไข่พญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ การต่อเรือแข่งเป็นรูปพญานาคจึงถือเป็นการบูชาบุญคุณพญานาคผู้เป็นเจ้าแห่งน้ำ และบรรพบุรุษของชาวเมืองน่าน

ประเภทการแข่งขัน มีทั้งเรือใหญ่ เรือกลาง และเรือเล็ก รวมทั้งประเภทยาวงาม นอกจากนี้ยังมีการประกวดกองเชียร์อีกด้วย และหากมาในช่วงซอมนก่อนการแข่งขัน ตอนเย็น ๆ จะเห็นชาวบ้าน นักเรียนจับกลุ่มอยู่ริมน้ำเพื่อดูการซอมนเรือ เชียร์ทีมเรือ และผีพาย ที่เป็นคนท้องถิ่น เป็นวิถีชีวิตที่มีสีสัน และเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ นับเป็นประเพณีที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

(4) **งานเทศกาลส้มสีทองและงานกาชาดจังหวัดน่าน** จัดขึ้นในเดือนธันวาคมของทุกปี บางปีอาจจัดร่วมกับเทศกาลของดีเมืองน่าน ส้มสีทองเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่าน พันธุ์เดียวกับส้มเขียวหวาน แต่ส้มสีทองจะมีเปลือกสีเหลืองทองสวยงาม และรสชาติหวานหอมอร่อยกว่า เป็นเพราะอิทธิพลของดินฟ้าอากาศคือ อุณหภูมิระหว่างกลางวันและกลางคืนต่างกัน ๘ องศา เป็นเหตุให้สาร “คาร์ทีนอยพิคเมนต์” ในเปลือกส้มเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีทองดังกล่าว

กิจกรรมในงานที่น่าสนใจมีหลายอย่าง ได้แก่ การประกวดขบวนรถส้มสีทอง การออกร้านนิทรรศการ การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมจากอำเภอต่าง ๆ และจากเมืองฮ่อน-หงสา สปป.ลาว การแสดงพื้นเมืองและมหรสพต่าง ๆ อีกมากมาย

(5) พิธีสืบชะตา เป็นประเพณีโบราณ มักทำในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันเกิดอายุครบรอบ พ้นจากการเจ็บป่วย การสืบชะตาถือเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ เป็นสิริมงคล และขับไล่สิ่งเลวร้ายให้ผ่านพ้นไป ต่อมามีการประยุกต์พิธีสืบชะตากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559)

5) ประวัติศาสตร์น่าน

เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่าน เริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 1825 ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน กำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม 2 คนไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองบัว

ภายหลังขุนฟองถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนราชบุตรจึงได้ขึ้นครองเมืองบัวแทน ด้านพญาภูคา ครองเมืองอย่างมานานและมีอายุมากขึ้น มีความประสงค์จะให้เจ้าแก้วเถื่อนผู้หลานมาครองเมืองย่างแทนจึงให้เสนาอำมาตย์ไปเชิญเจ้าแก้วเถื่อนเกรงใจปู่จึงยอมไปอยู่เมืองย่างและมอบให้ชายา คือนางพญาแม่ท้าวคำปิ่น ดูแลรักษาเมืองบัวแทน เมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนจึงครองเมืองย่างแทน ในช่วงที่เมืองบัวว่างจากผู้นำ เนื่องจากเจ้าแก้วเถื่อนไปครองเมืองย่างแทนปู่คือพญาภูคา พญาจ่าเมืองเจ้าผู้ครองเมืองพะเยาจึงได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบ้านเมืองในเขตเมืองน่านทั้งหมด นางพญาแม่ท้าวคำปิ่นพร้อมด้วยบุตรในครรภ์ ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร้ง จนคลอดได้บุตรชายชื่อว่าเจ้าขุนใสเดิบบใหญ่ได้เป็นขุนนางรับใช้พญาจ่าเมือง จนเป็นที่โปรดปรานจึงสถาปนาให้เป็นเจ้าขุนใสยศครองเมืองปราดภายหลังมีกำลังพลมากขึ้นจึงยกทัพมาต่อสู้อันหลุดพ้นจากอำนาจเมืองพะเยา และได้รับ

การสถาปนาเป็นพญาผานองขึ้นครองเมืองปัวอย่างอิสระระหว่างปี 1865 - 1894 รวม 30 ปี จึงพิราลัย

ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองปัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจน มีความสัมพันธ์ กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย(วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ ให้กับพญาการเมือง มาบูชา ณ เมืองปัวด้วย พญาการเมือง ได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาล จึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองปัว ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้งในปี พ.ศ. 1902 โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง

หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัย โอรสคือ พญาผากองขึ้นครองแทนอยู่มาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยไค้ คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 1911 ในสมัยเจ้าปู่แข่งครองเมืองระหว่างปี พ.ศ. 1950 - 1960 ได้สร้างวัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร วัดพระธาตุเขาน้อย วัดพญาภู แต่สร้างไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน พญาจ้าวพารผาสุมผู้เป็นหลาน ได้สร้างต่อจนแล้วเสร็จและได้สร้าง พระพุทธรูปทองคำปางลีลา ปัจจุบันคือ พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

ในปี พ.ศ. 1993 พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่าน และแหล่งเกลือ บ่อมาง (ต.บ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือ จึงได้จัดกองทัพเข้ายึด เมืองน่าน พญาอินต๊ะแก่นท้าว ไม่อาจต้านทาน ได้จึงอพยพหนีไปอาศัยอยู่ ที่เมืองเซียง (ศรีสัชชนาลัย) เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา

ตลอดระยะเวลาเกือบ 100 ปี ที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของอาณาจักรล้านนา ได้ค่อย ๆ ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนา มาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนา ปรากฏศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัย อย่างชัดเจน ดังเช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ แม้จะเหลือส่วนฐานที่มี

ช้างล้อมรอบ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่ แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอด เปลี่ยนเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น

ในระหว่างปี พ.ศ. 2103 - 2328 เมืองน่านได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า อยู่หลายครั้งและต้องเป็นเมืองร้าง ไร้ผู้คนถึง 2 ครา คือ ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2247 - 2249 ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2321 - 2344 ปี พ.ศ. 2331 เจ้าอัตถวรปัญโญ ได้ลงมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1 เพื่อขอเป็น ข้าขอบขัณฑสีมา เจ้าอัตถวรปัญโญ หลังจากขึ้นครองเมืองน่านยังมิได้เข้าไปอยู่เมืองน่านเสียทีเดียว เนื่องจากเมืองน่าน ยังรกร้างอยู่ ได้ย้ายไปอาศัยอยู่ตามที่ต่างๆ คือ บ้านตึ๊ดบุญเรือง เมืองจั่ว (บริเวณอำเภอนาน้อย) เมืองพ้อ (บริเวณอำเภอเวียงสา) หลังจากได้บูรณะซ่อมแซมเมืองน่านแล้ว พร้อมทั้งได้ขอพระบรมราชานุญาตกลับเข้ามาอยู่ในเมืองน่าน ในปี พ.ศ. 2344 ในยุคนั้นกรุงรัตนโกสินทร์เมืองน่านมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช เจ้าผู้ครองนครน่านในชั้นหลังทุกองค์ ต่างปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความเที่ยงธรรม มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ได้ช่วยราชการบ้านเมืองสำคัญหลายครั้งหลายคราด้วยกัน นอกจากนี้ เจ้าผู้ครองนครน่าน ต่างได้ทำนุบำรุง กิจการพุทธศาสนาในเมืองน่าน และอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ได้สร้างธรรมนิทานชาดก การจารพระไตรปิฎกลงในคัมภีร์ใบลาน นับเป็นคัมภีร์ได้ 335 คัมภีร์ นับเป็นผูกได้ 2,606 ผูก ได้นำไปมอบให้เมืองต่างๆ มีเมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย และเมืองหลวงพระบาง

ในปี พ.ศ. 2446 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เลื่อนยศฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น "พระเจ้านครน่าน" มีพระนามปรากฏตามสุพรรณบัฏว่า "พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุรมหาราชวงศาธิปัตติ สิริตจาริราชานุภาวรักษ์ วิบูลยศักดิ์กิตติไพศาล ภูบาลบพิตรสถิตย์ ณ นันทราชวงษ์" เป็นพระเจ้านครน่านองค์แรก และองค์เดียวในประวัติศาสตร์น่าน ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้าน่าน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ จึงได้สร้าง หอคำ (คุ่มหลวง) ขึ้นแทนหลังเดิมซึ่งสร้างในสมัยของ เจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ และด้านหน้าหอคำมีข่วงไว้ทำหน้าที่คล้ายสนามหลวง สำหรับจัดงานพิธีต่างๆ ตลอดจนเป็นที่จัดขบวนทัพออกสู้ศึกจัดขบวนนำเสด็จหรือขบวนรับแขกเมืองสำคัญ และในปี พ.ศ. 2474 เจ้ามหาพรหมสุรธาดาเจ้าผู้ครองนครน่าน ถึงแก่

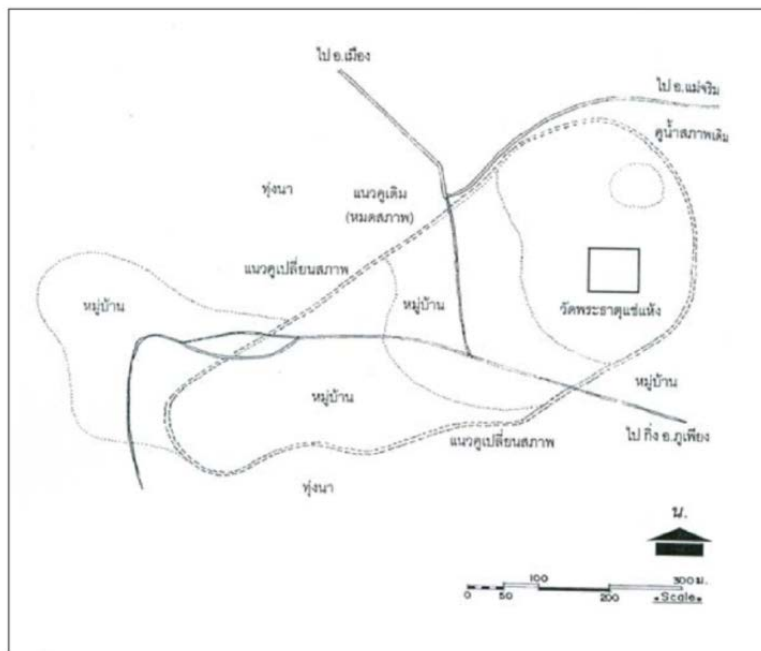
พิราลัย ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครก็ถูกยุบเลิกตั้งแต่นั้นมา ส่วนหอคำได้ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดน่านจนปี พ.ศ. 2511 จังหวัดน่านได้มอบหอคำให้กรมศิลปากร ใช้เป็นสถานที่จัดตั้ง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่านจนกระทั่งปัจจุบัน (เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดน่าน, 2559)

6) เขตเมืองเก่า

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสามารถค้นพบว่า จังหวัดน่านนั้นปัจจุบันได้ตั้งทับบนตัวเมืองโบราณเดิม มีการย้ายถิ่นฐานและการสร้างเมืองใหม่หลายครั้งซึ่งมีเหตุผลต่างกันไปทำให้เกิดการย้ายออกและการตั้งถิ่นฐานใหม่ เมื่อจัดกลุ่มชุมชนและเมืองโบราณออกตามตำแหน่งต่างๆ พบว่าปัจจุบันมีเมืองโบราณ 3 คือ

(1) **เวียงพระธาตุแช่แห้ง**เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยตั้งแต่ประมาณพ.ศ. 1902 โดยพยาการเมืองได้มีการสร้างกำแพงเมืองคูเมืองล้อมรอบพระธาตุแช่แห้งในเขตตำบลหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด กิ่งอำเภอภูเพียง ซึ่งเรียกว่าเวียงพระธาตุแช่แห้งหรือเวียงภูเพียงแช่แห้ง มีตำแหน่งห่างจากทิศตะวันออกแม่น้ำน่านประมาณ 2 กิโลเมตร มีระดับความสูงจากน้ำทะเล ประมาณ 200 - 220 เมตรหรือสูงกว่าระดับน้ำท่วมแม่น้ำน่านประมาณ 20 เมตร

ลักษณะกำแพงเมืองและคูเมืองของเวียงเป็นลักษณะแบบเมืองป้อมภูเขา มีการขุดคูเมืองลึกต่างระดับเพื่อไว้ใช้ในการป้องกันและหลบหนีภัยซึ่งมีตำแหน่งที่ตั้งของพระธาตุแช่แห้งเป็นพื้นที่สูงที่สุด และมีพื้นที่เชิงเนินลาดลงสู่ระดับพื้นที่ทำนาใช้เป็นที่อยู่อาศัย จากการสันนิษฐานของลักษณะผังเมืองเวียงพระธาตุแช่แห้งในสมัยโบราณจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมโค้งมนกว้างประมาณ 350 เมตรยาวประมาณ 500 เมตรโดยมีองค์พระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางของเมือง

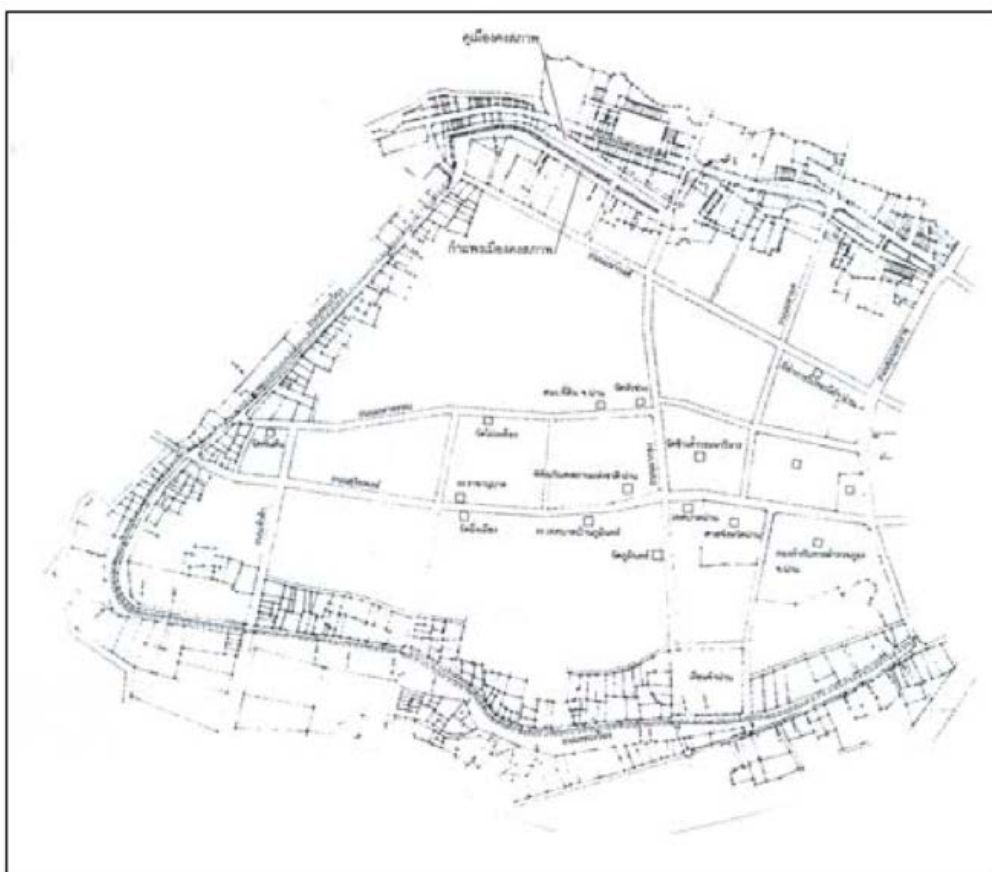
รูปที่ 2.25 ผังเวียงภูเพียงแช่แห้ง

ที่มา : (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ผังแม่บทและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า น่าน, 2553, หน้า 3-16)

(2) **พื้นที่เมืองน่าน** เกิดขึ้นในสมัยพญาผากองโอรสของพญาการเมืองประมาณพ.ศ. 1911 เพื่อแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้งจึงได้มีการย้ายเมืองเข้ามาตั้งในพื้นที่แห่งใหม่ในบริเวณฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำน่านซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบันลักษณะของเมืองยังรอรูปแบบแบบเมืองป้อมภูเขาซึ่งประกอบด้วยารขุดขุดลึกลึกต่างระดับบนขอบเนินเพื่อใช้ในการระบายและกักเก็บน้ำเป็นบางส่วนจนในพ.ศ. 1969 สมัยเจ้าจ้าวพารผาสุม จึงได้มีการก่อกำแพงเมืองขึ้นใหม่โดยใช้หมายสูงตามแนวกำแพงเมืองเดิมเพื่อเป็นป้อมปราการชั้นนอก

หลังจากที่ได้มีการตั้งพื้นที่เมืองน่านในบริเวณเมืองปัจจุบันยังมีการย้ายเมืองไปตั้งในบริเวณดงเพนียดช้างทางตอนเหนือเรียกว่าเมืองเวียงเหนือในปีพ.ศ. 2360 จนถึงปีพ.ศ. 2398 จึงได้มีการกลับมาบูรณะปฏิสังขรณ์เมืองน่านในพื้นที่เดิมอีกครั้งโดยเจ้าอนันตวรฤทธิเดชในการปฏิสังขรณ์ได้มีการสร้างกำแพงเมืองประตูเมืองและการก่ออิฐถือปูนสอนทับบริเวณบนแนวกำแพงเมืองเดิม

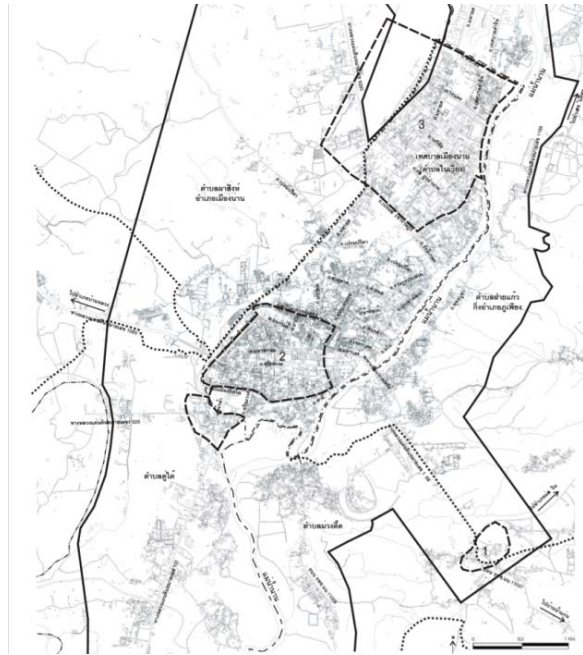
ในบริเวณเมืองเก่าของงานในพื้นที่ใกล้เคียงกับบริเวณทิศใต้ มีเมืองโบราณแห่งหนึ่งซึ่งสันนิษฐานว่ามีการสร้างพร้อมกันหรือก่อนการสร้างเมืองน่านครั้งที่หนึ่งในราวพ.ศ. 1911 เรียกว่าเวียงพญาวัต มีขนาดเล็กคล้ายกับลักษณะของเวียงเหล็กซึ่งหมายถึงเวียง ที่สร้างก่อนการสร้างเมืองใหม่เมืองโคง์ไปตามสภาพภูมิประเทศและลำน้ำที่ผ่านเมือง

รูปที่ 2.26 แสดงผังเมืองน่าน

ที่มา : (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ผังแม่บทและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่าน, 2553, หน้า 3-16)

(3) **เวียงดงพระเนตร** เป็นเมืองที่เกิดขึ้นในราวปีพ.ศ. 2360 เพื่อการแก้ปัญหาการเกิดอุทกภัยน้ำท่วมใหญ่ซึ่งเจ้าสมุณเทวราชย้ายเมืองขึ้นไปตั้งบนที่ดอนบริเวณดงเพนียดช้างทางตอนเหนือของเมืองน่านมีการสร้างกำแพงล้อมรอบบริเวณใหม่เรียกว่าเวียงเหนือตำแหน่งที่ตั้งของเมือง ห่างจากตัวเมืองน่าน

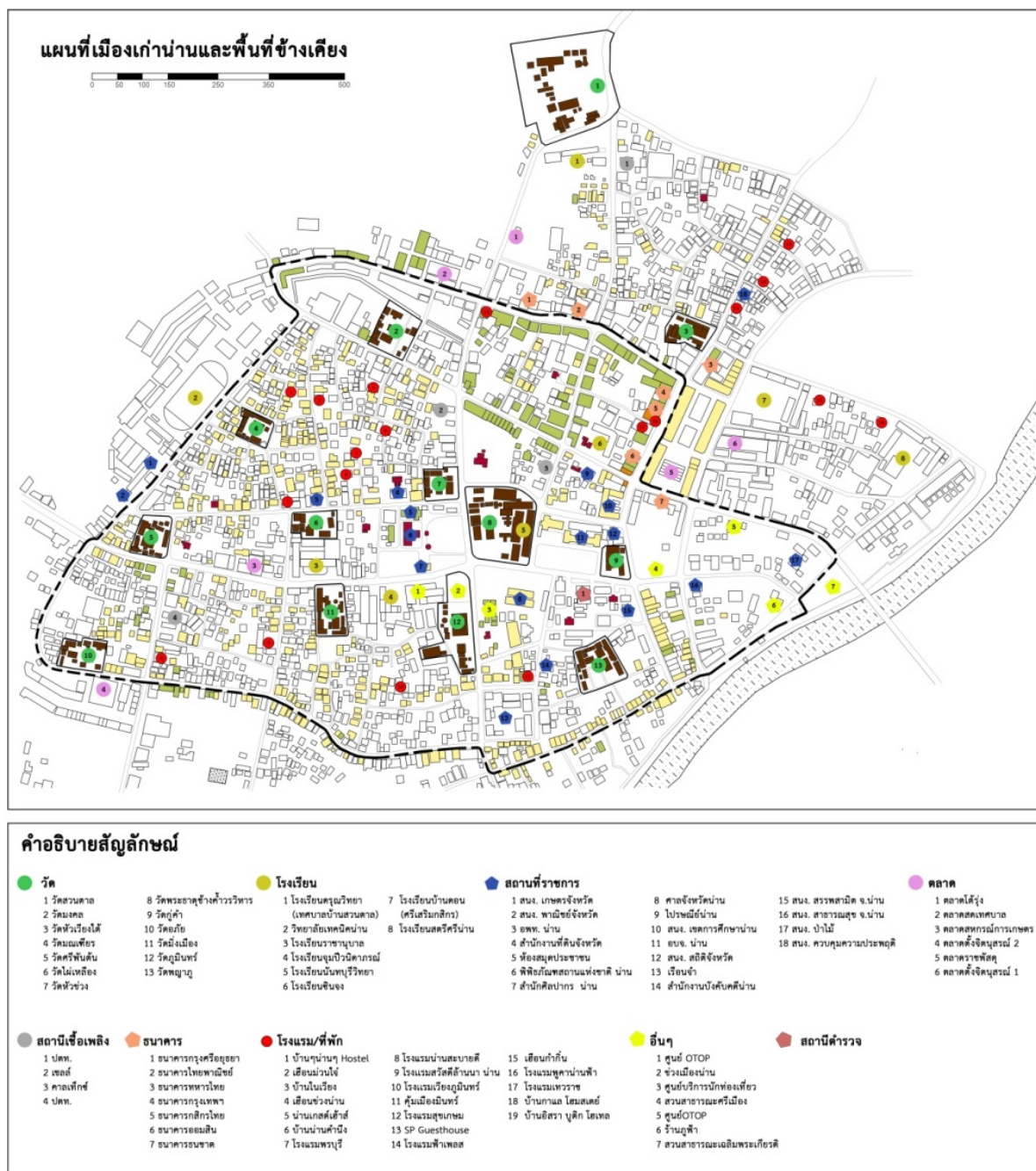

รูปที่ 2.28 แสดงผังเมืองเก่าน่าน

ที่มา : (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ผังแม่บทและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่าน, 2553, หน้า 3-19)

รูปที่ 2.29 ตัวอย่างสถาปัตยกรรม เมืองน่าน

รูปที่ 2.30 แสดงแผนที่ทางกายภาพในพื้นที่เมืองเก่าจังหวัดแพร่

2.2.2 มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ภายในพื้นที่การศึกษา

การศึกษารวบรวมข้อมูลซึ่งได้จากผลการศึกษาก่อนหน้านี้ได้มีการรวบรวมและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมไว้บางส่วน จากการทบทวนเอกสารสามารถสรุปได้ ดังนี้

2.2.2.1 มรดกทางวัฒนธรรมภายในจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนมีการทบทวนเอกสารและกิจกรรมที่ได้มีการสำรวจมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ จำนวน 6 โครงการ ได้แก่

- 1) การพัฒนาเมืองเก่าลำพูน
- 2) แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลำพูน
- 3) บ้านเก่าเมืองลำพูน มรดกสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์
- 4) เกือบเก่า สถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ในเขตภาคเหนือ พ.ศ.2552-2559
- 5) แผนงานวิจัย การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาฯ
- 6) รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น

จากผลการรวบรวมปรากฏมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	รายงานผลการศึกษาและรางวัล					
		1	2	3	4	5	6
1	คุ้ม						
	คุ้มเจ้าหลวงเจ้าคำขจรศักดิ์	●	●	●			
	คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์	●	●	●			●
	คุ้มเจ้ายอดเรือน ณ ลำพูน	●	●	●			
	คุ้มเจ้าพัฒนา ณ ลำพูน	●	●				
2	ศาสนสถาน						
	วัดพระธาตุหริภุญชัย	●	●				
	วัดชัยมงคล	●	●				

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	รายงานผลการศึกษาและรางวัล					
		1	2	3	4	5	6
	วัดช้างสี	●	●				
	วัดช้างรอง	●	●		●		
	วัดธงสัจจะ	●	●				
	วัดศรีบุญเรือง	●	●				
	วัดสุพรรณรังษี	●	●				
3	อาคารเก่าย่านค้าขาย						
	ย่านตัวเมือง		●				
	ธนาคารอิสลาม เจ้าของบ้าน นายอุดมการณ์ ตระกูลนาง			●			
	บ้านเลขที่ 4 ถ.เจริญราษฎร์ เจ้าของ นางอำพันธ์ รัตวานิช			●			
	บ้านเลขที่ 28,26,24 เจ้าของ บ้าน หจก.อนุจะนำ			●			
4	อาคารราชการ						
	ศาลากลาง	●					
5	อาคารบ้านเรือน(เรือนพื้น ถิ่น)	●					
6	กำแพงเมือง						
7	คูเมือง	●					
	คูเมืองด้านทิศเหนือ		●				
	คูเมืองด้านทิศใต้		●				
	คูเมืองด้านทิศตะวันออก		●				

2.2.2.2 มรดกทางวัฒนธรรมภายในจังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่มีการทบทวนเอกสารและกิจกรรมเพื่อรวบรวมเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่ก่อนหน้า จำนวน 2 โครงการ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) แนวทางการอนุรักษ์เรือนไม้พื้นถิ่นในเขตเขตเทศบาลเมืองแพร่

2) โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าแพร่

ตารางที่ 2.2 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดแพร่

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	แนวทางการอนุรักษ์เรือนไม้พื้นถิ่นในเขตเขตเทศบาลเมืองแพร่	โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าแพร่
1	คุ้ม		
	คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่	●	●
	คุ้มวงศ์บุรี	●	
	คุ้มวิชัยราชา	●	
	บ้านหลวงศรี	●	
	บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์	●	
2	ศาสนสถาน		
	วัดพระบาทมิ่งเมือง		●
	วัดหัวข่วง		●
	วัดศรีชุม		●
	วัดหลวง		●
	วัดพระนอน		●
	วัดจอมสวรรค์		●
	วัดสระบ่อแก้ว		●
	เสาอินทขิล		●
3	อาคารเก่า		
	ย่านการค้าดั้งเดิมเจริญเมือง		●
	เรือนไม้ร้านค้า 5 หลัง	●	

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	แนวทางการอนุรักษ์เรือนไม้ พื้นถิ่นในเขตเทศบาล เมืองแพร่	โครงการกำหนดขอบเขต พื้นที่เมืองเก่าแพร่
4	อาคารบ้านเรือน(เรือนพื้นถิ่น)		●
	เรือนเก่า 7 หลัง	●	
	เรือนไม้ประยุกต์ 14 หลัง	●	
	เรือนขนมปังขิง 4 หลัง	●	
5	กำแพงเมือง		●
6	คูเมือง		●
	ประตูศรีชุม		●
	ประตูยี่งม้า		●
	ประตูमार		●
	ประตูใหม่		●

2.2.2.3 มรดกทางวัฒนธรรมภายในจังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน มีการทบทวนเอกสารและกิจกรรมที่ได้มีการนำเสนอในรายงาน
การศึกษาก่อนหน้า จำนวน 6 โครงการ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) แผนที่ชุมชนเก่าเมืองน่าน
- 2) โครงการศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในเขต
เทศบาล เมืองน่านเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3) การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่าน
- 4) เก็บเก่า สถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ในเขตภาคเหนือ
พ.ศ 2552-2559
- 5) แผนงานวิจัย การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 6) รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น
จากผลการรวบรวมปรากฏมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

ตารางที่ 2.3 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดน่าน

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	รายงานผลการศึกษาและรางวัล					
		1	2	3	4	5	6
1	คุ้ม						
	พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน	●	●	●			
	คุ้มเจ้าเทพมาลา	●	●		●		
	คุ้มเจ้าเทพราชบุตร	●	●	●			
	คุ้มเจ้าหมอกฟ้า	●	●				
	คุ้มเจ้าจันทร์ทองดี	●	●		●		
	คุ้มเมฆวดี	●	●				
	บ้านคุณหลวงธรรณสาร	●	●				
	คุ้มเจ้าทองย่น	●	●		●		
	คุ้มเจ้าบัวเขียวสงวนศรี	●	●				
2	ศาสนสถาน						
	วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร	●	●	●		●	
	วัดหัวข่วง	●		●	●		
	วัดภูมินทร์	●		●		●	
	วัดพระบาทมิ่งเมือง			●		●	
	วัดพญาวัด			●			
	วัดกู่คำ		●	●			
	วัดพญาภู			●			
	วัดอภัย			●			
	วัดศรีพันต้น		●	●			

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	รายงานผลการศึกษาและรางวัล					
		1	2	3	4	5	6
	วัดไผ่เหลือง			●			
	วัดน้อย		●				
	วัดมงคล		●				
	วัดมหาโพธิ์		●				
3	อาคารเก่า						
	บ้านเลขที่ 42/1-12		●				
	บ้านเลขที่ 75,77		●				
	บ้านเลขที่ 78		●				
	บ้านเลขที่ 494 – 496 ถนนสุมนเทวราช		●				
	บ้านเลขที่ 480 ถนน สุมนเทวราช		●				
	โรงแรมภูคาน่านฟ้า		●				
	บ้านเลขที่ 38/1-2 ถ.สุริยพงษ์		●				
	บ้านเลขที่ 36/6		●				
	บ้านมิ่งเมือง		●				
	บ้านเลขที่ 15 /7 ถ.เจ้าฟ้า		●				
	บ้านเลขที่ 2/1 ถ.เจ้าฟ้า		●				
	บ้านเลขที่ 96/3 ต. ข้าหลวง		●				
	อาคารพาณิชย์ สีแยก ประตูน้ำเข้ม (2559)						●

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	รายงานผลการศึกษาและรางวัล					
		1	2	3	4	5	6
4. สถานที่ราชการ							
	ห้องสมุดพร้อมปัญญา เรือนจำจังหวัดน่าน จังหวัดน่าน (2550)						☐
5	อาคารบ้านเรือน(เรือน พื้นถิ่น)	●					
	บ้านเลขที่ 89 บ้าน มหาพรหม		●				
	บ้านเลขที่ 11/1 ถนน ปากก่อง		●				
	บ้านเลขที่ 52		●				
	บ้านเลขที่ 50		●				
	มิ่งเมือง ซอย1		●				
	บ้านเลขที่ 5 ถนนมิ่ง เมือง		●				
	บ้านเลขที่ 4 ถนนเจ้าฟ้า		●				
	บ้านเลขที่ 2/1 ถนนเจ้า ฟ้า รอบเมืองด้านใต้		●				
	บ้านเลขที่ 12/6 ถนน รอบเมืองด้านใต้		●				
	บ้านเลขที่ 10/2 ถนน รอบเมืองด้านใต้		●				
	บ้านเลขที่ 1/1 เขากอง ซอย 2 ถนนรอบเมือง ด้านใต้		●				

ลำดับ	มรดกทางวัฒนธรรม	รายงานผลการศึกษาและรางวัล					
		1	2	3	4	5	6
	บ้านเลขที่ 12		●				
	บ้านเลขที่ 108		●				
	บ้านเลขที่ 140 ถนน พญาภู		●				
	บ้านเลขที่ 118		●				
	บ้านเลขที่ 38บ้าน มณเฑียร		●				
	บ้านเลขที่ 5/1 บ้าน มณเฑียร		●				
	บ้านเลขที่ 14 ถนน มณเฑียร		●				
	บ้านเลขที่ 10 ถนน มณเฑียร		●				
	บ้านเลขที่ 8 ถนน มณเฑียร		●				
	บ้านเลขที่ 59/2		●				
	บ้านเลขที่ 29/1 บ้าน มณเฑียร		●				
	บ้านเลขที่ 106 /2		●				
	บ้านเลขที่ 14 / 3		●				
6	กำแพงเมือง		●				

ที่มา : จากการทบทวนวรรณกรรม

2.2.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นภายในพื้นที่การศึกษา

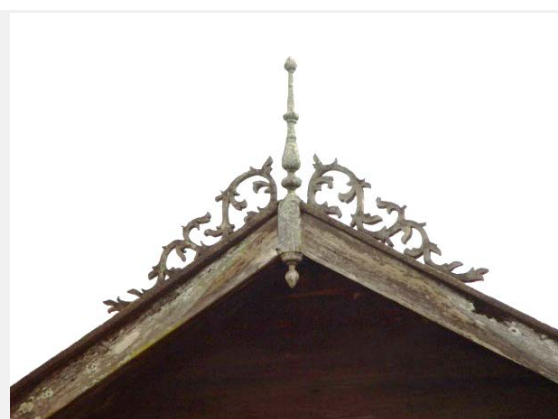
ในเมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าแพร่ และเมืองเก่าน่าน ล้วนมีเรือนพื้นถิ่นแบบประเพณี ประเภทต่างๆ ของล้านนาหลงเหลืออยู่ มากบ้างน้อยบ้าง แทรกตัวอยู่ในหมู่เรือนพักอาศัยและอาคารสมัยใหม่ มีรายละเอียดแตกต่างกันบ้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เรือนพื้นถิ่นตามแบบประเพณีของล้านนาเหล่านี้ ประกอบด้วย (สีบพงศ์, 2558) **เฮือนกาแล**¹ **เฮือนบะเกา**(เรือนไม้)² **เฮือนสมัยกลาง**³ **เฮือนแปเฮือนร้านค้า**⁴ และ**เฮือนอิทธิพลตะวันตก**⁵ นอกจากนี้ ยังมีเรือนพักอาศัยและร้านค้าที่มีพัฒนาการต่อมาในยุคสมัยหลังต่อมาปรากฏอยู่ให้เห็นทั่วไป ดังนี้

2.2.3.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นหัตลำพูน

1) **เรือนพื้นถิ่นในเมืองเก่าลำพูน** ประกอบด้วยเรือนพักอาศัยและร้านค้าหลายประเภท แต่ประเภทที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือ “**เฮือนสรไน**” (สะ-ระ-ไน) นิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายในตัวเมืองและรอบๆ ทั้งบ้านเรือนราษฎรและคุ้มเจ้านาย ลักษณะเป็นเรือนสมัยกลางแบบหนึ่ง เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว ทรงปั้นหยา แต่ที่พบมากคือทรงจั่วผสมปั้นหยา (มนิลา) ลักษณะเด่นคือ มีไม้ประดับหลังคาที่เรียกว่า “สรไน” อันเป็นที่มาของชื่อเรียกเรือนประเภทนี้ ไม้สรไนจะติดประดับอยู่ที่ยอดจั่ว ปลายปั้นลมของหลังคาจั่ว และมุมชายคาตรงที่เชิงชายมาบรรจบกันของหลังคาปั้นหยาหรือมนิลา บางหลังก็ใช้ไม้ฉลุลายแบบล้านนาประกอบเข้าด้วยกันกับไม้สรไนที่ยอดจั่วคล้ายเรือนขนมปังขิง แต่ไม่ได้ประดับไม้จนทั่วเรือนเหมือนเรือนขนมปังขิง ส่วนใหญ่จะประดับที่ยอดจั่วและตกแต่งด้านหน้าหรือซุ้มบันไดเท่านั้น

เฮือนสรไน เมืองเก่าลำพูน

สรไนแบบมีไม้ฉลุลายประกอบ

รูปที่ 2.31 เฮือนสรไน เอกลักษณ์เรือนพักอาศัยในเมืองเก่าลำพูน

ส่วนเรือนสรไนที่เป็นเรือนเจ้านาย เรียกว่า “คุ้ม” มีธรรมเนียมการใช้เสาปูนหรือเสาก่ออิฐรับตัวเรือนไม้ เสาปูนนี้แถวริมด้านนอกจะมีบัวหัวเสา ซึ่งเรือนของชาวบ้านทั่วไปจะไม่ทำกัน

คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์

คุ้มเจ้ายอดเรือน

รูปที่ 2.32 เรือนสรไนของเจ้านาย หรือ คุ้ม

นอกจากเรือนสรไนซึ่งเอกลักษณ์และความภูมิใจของชาวลำพูนแล้ว เมืองเก่าลำพูนยังมีอาคารเก่าแบบประเพณีประเภทต่างๆ มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ดังนี้

เรือนบะเก่า หรือเรือนโบราณ รูปแบบประเพณีล้านนา เช่นเดียวกับในพื้นที่อื่นๆ ของล้านนา เป็นเรือนไม้สองจั่วจั่วแฝด ยกใต้ถุนสูง เรือนแบบนี้ในตัวเมืองเก่าลำพูนพบเห็นน้อยกว่าเรือนสมัยกลางและเรือนสรไน ส่วนใหญ่จะอยู่ในอำเภอรอบนอก

เรือนสมัยกลาง นอกจากเรือนสรไนแล้ว ก็ปรากฏมีเรือนสมัยกลางรูปแบบอื่นที่ไม่มีสรไนประดับหลังคาอยู่ด้วย เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง รูปหลังคาไม่เป็นจั่วแฝดหรือจั่วเดี่ยวตามแบบเรือนบะเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมี “หลังคาสตูป” คือหลังคาขนาดเล็กแบบหลังคาปั้นหยาศรีทนต์หรือเสี้ยว ซ้อนอยู่ใต้หลังคาใหญ่ ใช้คลุมชานบันได หรือระเบียงนั่งเล่น เป็นเอกลักษณ์ของเรือนในลำพูน มีทั้งในเรือนสรไนและเรือนสมัยกลาง

เรือนอิทธิพลตะวันตก เรือนที่ปรับรูปแบบหลังคาจากแบบประเพณีของล้านนาหรือเรือนโบราณ เป็นรูปปั้นหยาศรีทนต์ วัสดุ และผังเรือนก็ปรับเปลี่ยนไป บันไดย้ายเข้าไว้ในตัวเรือน ใต้ถุนทำติดดินไม่ยกสูง หรือทำเป็นเรือนสองชั้นไปเลย มีคุ้มหลวงเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เป็นอาคารทรงคุณค่าที่สำคัญที่สุดในกลุ่มนี้ ตั้งอยู่ริมถนนอินทยงยศ ใจกลางเขตเมืองเก่า

นอกจากอาคารประเภทเรือนพักอาศัยแล้ว อาคารประเภท**เรือนร้านค้า** ทั้งเรือนไม้แบบประเพณี และอาคารตึกแถวที่มีพัฒนาการต่อมา ได้แก่

เรือนร้านค้าแบบเือนแป เือนร้านค้า ชั้นเดียวและสองชั้น ริมถนนสายหลัก โดยเฉพาะถนนอินทยงยศ ถนนสายแกนหลักแนวเหนือ-ใต้ของเขตเมืองเก่าลำพูน เป็นเรือนไม้หลังคามุงกระเบื้องดินขอ กระเบื้องซีเมนต์ เปิดด้านหน้ากว้างเต็มหน้าเพื่อค้าขาย เือนร้านค้าสองชั้น ชั้นบนใช้พักอาศัย มีระเบียงแคบยาวตลอดความยาวเรือน ใช้ซี่ลูกกรงราวกันตกเป็นส่วนตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ

อาคารร้านค้าอิทธิพลตะวันตก ได้แก่ ตึกแถวในยุค 50 - 70 ปี มีโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเกิดขึ้นในลำพูนหลังจากทางรถไฟขึ้นมาถึงลำพูนและเชียงใหม่ สามารถขนส่งเหล็กเส้นและปูนซีเมนต์ขึ้นมาได้ อาคารตึกแถวเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ริมถนนอินทยงยศเช่นกัน โดยใช้รูปแบบจากเือนร้านค้าสองชั้น มาปรับใช้ด้วยโครงสร้าง วัสดุ และลวดลายประดับ คือวางตัวยาวตามทางสัญจร ชั้นล่างเปิดกว้าง ชั้นบนพักอาศัย มีระเบียงแคบยาวตลอดความยาวเรือน ใช้ซี่ลูกกรงราวกันตกเป็นส่วนตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆเช่นเดียวกัน

รูปที่ 2.33 เือนสมัยกลางลำพูน

รูปที่ 2.34 เรือนร้านค้าสองชั้นและชั้นเดียว

รูปที่ 2.35 เรือนร้านค้าแบบตึกแถวสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก

รูปที่ 2.36 เรือนพักอาศัยสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก

2.2.3.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่

สถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นจังหวัดแพร่ ประกอบด้วยเรือนพื้นถิ่นแบบประเพณีหลายประเภท ประเภทที่นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของเมืองเก่าแพร่ ได้แก่ **เรือนขนมปังขิง** หรือเรือนที่รับอิทธิพลการตกแต่งเรือนอย่างแพร่พรวดด้วยไม้ ฉลุลายจากเรือนสมัยวิคตอเรียของอังกฤษที่มาได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกรุงเทพฯ ในช่วงรัชกาลที่ 5 ก่อนจะแพร่หลายมาสู่ล้านนา พบได้ในหลายเมือง แต่พบจำนวนมาก หนาแน่น และสวยงามที่เมืองแพร่ ลักษณะเป็นเรือนสองชั้น รูปแบบเป็นแบบตะวันตก บันไดอยู่ภายในเรือน อาคารสำคัญในกลุ่มนี้ เช่น คຸ່ມหลวง บ้านวงศ์บุรี บ้านหลวงศรีนครานุกุล คຸ່ມวิชัยราชา บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์

นอกจากเรือนขนมปังขิงที่เป็นจุดเด่นของเรือนแบบประเพณีของเมืองเก่าแพร่แล้ว ยังมีเรือนแบบประเพณีประเภทต่างๆอีก แยกตามประเภทต่างๆ ดังนี้

ประเภทเรือนพักอาศัย ได้แก่ **เฮือนบะเกา** หรือเรือนแบบโบราณ เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุน หลังคาจั่วแฝดหรือจั่วเดี่ยว บันไดอยู่ภายนอกเรือนพร้อมหลังคาคลุมแบบล้านนา ต่างจากเรือนอิทธิพลตะวันตก ที่มีบันไดอยู่ภายในเรือน เฮือนบะเกาเมืองเก่าแพร่ส่วนใหญ่ถูกต่อเติมหรือดัดแปลงไปตามวิถีชีวิตสมัยใหม่และความจำเป็นที่เพิ่มขึ้น

เรือนร้านค้า หรือ เอือนแป ในเมืองเก่าแพร่พบทั้งที่เป็นเรือนริมทางที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขายและพักอาศัย และเรือนริมทางที่สร้างขึ้นในรูปแบบเรือนร้านค้าใช้เพื่อการพักอาศัยเท่านั้น มีทั้งเรือนชั้นเดียว และสองชั้น แต่เรือนร้านค้าสองชั้นที่พบในเมืองเก่าแพร่หลายหลังไม่ทำระเบียงที่ชั้นสองด้านริมทางตามแบบประเพณีที่พบในล้านนา แต่ทำเป็นหลังคาพาไลยื่นจากระดับพื้นชั้นสองออกมาคลุมทางเข้าด้านหน้าชั้นล่างแทน

เอือนสมัยกลาง พบจำนวนมาก หลายหลัง เป็นเรือนไม้หรือไม้ผสมปูน ชั้นเดียวยกได้สูง และสองชั้น รูปหลังคาซับซ้อน ฉากชนกัน ไม่เป็นจั่วแปดจั่วเดี่ยว แบบเอือนบะเก่า ผังพื้นซับซ้อนขึ้น ที่เมืองเก่าแพร่นี้ รายละเอียดตกแต่งของเรือนกลุ่มนี้น่าสนใจ เพราะมีลูกเล่นของรายละเอียดนี้แทบทุกหลัง พิถีพิถันออกแบบและมีมือช่างประณีตเรียบร้อย เช่น ราวระเบียงกันตก ช่องระบายลม ประตูหน้าต่าง และซุ้มลูกกรงหน้าต่าง

เอือนอิทธิพลตะวันตก นอกจากเรือนขนมปังขิงที่ตกแต่งอาคารด้วยไม้ฉลุลายแล้ว เรือนไม้พักอาศัยพัฒนาการที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกประเภทนี้ที่กระจายอยู่ในเมืองเก่าแพร่ ไม่มีไม้ฉลุลายประดับตกแต่งให้เห็นแบบเรือนขนมปังขิง ได้แก่ เรือนปั้นหยา เรือนมนิลา ชั้นเดียวยกได้สูง และสองชั้น นิยมหน้าต่างบานเปิดที่มีลูกฟักเป็นบานกระทุ้งเป็นเกล็ดไม้ติดตาย เช่นเดียวกับกลุ่มเรือนขนมปังขิง

อาคารร้านค้าอิทธิพลตะวันตก ได้แก่ตึกแถว 2 ชั้นถนนย่านการค้าสำคัญของเมืองเก่าแพร่ คือ ถนนเจริญเมือง ทั้งอาคารกำแพงรับน้ำหนัก และอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กที่สร้างขึ้นหลังจากทางรถไฟมาถึงอำเภอเด่นชัย ทำให้สามารถขนสินค้าประเภทเหล็กเส้นและปูนซิเมนต์มาขายที่เมืองแพร่ได้

นอกจากนี้ ยังมีอาคารบ้านเรือนพักอาศัยและร้านค้า ตลอดจนอาคารประเภทอื่นๆ เช่น โรงแรม ศาลเจ้า ฯลฯ ที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาตามยุคตามสมัยเกิดขึ้นในเมืองเก่าแพร่อีกจำนวนมาก

รูปที่ 2.37 เรือนขนมปังขิงเมืองเก่าแพร่ คุ่มหลวง / คุ่มวิชัยราชา บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์ / บ้านวงศ์บุรี
บ้านวงศ์พระถาง

รูปที่ 2.38 เรือนสมัยกลางในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 2.39 เรือนแบบตะวันตกในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 2.40 เรือนร้านค้าในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 2.41 เรือนร้านค้าแบบตึกแถวในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 2.42 เฮือนบะเก่าเมืองแพร่

2.2.3.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นหัตน่าน

เรือนพื้นถิ่นเมืองน่านทั้งส่วนที่เป็นเรือนเจ้านาย หรือคุ้ม หรือเรือนของชาวบ้าน เป็นเรือนที่มีพัฒนาการผ่านยุคที่เป็นแบบประเพณีล้านนา หรือเฮือนบะเก่า เป็นส่วนใหญ่ โดยเป็นเรือนที่มีอิทธิพลอื่นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงเข้ามาใช้กัน **เฮือนบะเก่า**ในเขตเมืองเก่าหลงเหลือให้เห็นน้อยกว่าเมืองเก่าแพร่และลำพูน ส่วนหนึ่งคืออยู่ในชุมชนรอบนอกเมืองเก่า โดยเป็นเฮือนบะเก่าที่มีเอกลักษณ์ต่างจากเฮือนบะเก่าในที่อื่นๆในล้านนา คือ เป็นเรือนไม้จั่วแฝดจั่วเดี่ยวหรือปั้นหยา ยกใต้ถุนสูง เช่นเดียวกัน แต่เสารับตัวเรือนเป็นเสาก่ออิฐแบบโบราณขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ 40-50 ซม. ตัวเรือนวางไถ่บนหัวเสา ยกขึ้นได้ ซึ่งต่างจากเรือนไม้พื้นถิ่นแหล่งอื่นๆในล้านนา ที่มักใช้เสาไม้ หรือเสาคอนกรีตเสริมเหล็กแบบโบราณ ที่เรียกว่า “เสาสะตาย” และหลายหลังยังทำชานเชื่อมตัวเรือนนอนกับเรือนยั้งข้าว ซึ่งเป็นรูปแบบเรือนไถ่ล้อ ต่างจากชาวล้านนาที่อื่นๆที่ไม่เชื่อมตัวเรือนนอนกับเรือนยั้งตามความเชื่อ นับเป็นเอกลักษณ์ของเรือนน่าน

เรือนเก่าอีกกลุ่มหนึ่งที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในเขตเมืองเก่าน่าน คือ คุ้ม หรือเรือนของเจ้านาย ส่วนใหญ่มีรูปแบบที่มีอิทธิพลตะวันตก หรือมีพัฒนาการจากเรือนแบบประเพณีโบราณแล้ว เช่น หอคำเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน) คุ้มเจ้าราชบุตร โองเจ้าฟองคำ คุ้มเจ้าเทพมาลา เป็นต้น

รูปที่ 2.43 เรือนพื้นถิ่นประเภทเฮือนบะเก่าในเมืองเก่าน่าน

รูปที่ 2.44 หอค้าและคุ้มในเมืองเก่าน่าน

เรือนร้านค้าในเขตเมืองเก่าน่าน เป็นเรือนไม้ ทำเป็นเรือนแถวหรือหลังเดี่ยว มีอยู่หนาแน่นย่านหัวเวียงใต้ สองข้างถนนสุนทรเทวราช เป็นเรือนชั้นเดียวและสองชั้น เรือนสองชั้นมักมีระเบียงแคบๆ ขึ้นบน ปัจจุบันอาคารส่วนใหญ่ซึ่งชำรุดทรุดโทรมในระยะที่ผ่านมา ได้รับการบูรณะซ่อมแซม พื้นฟูให้กลับมาสวยงามและสภาพดีอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งโรงแรมน่านฟ้า อาคารเรือนไม้ 3 ชั้น อายุกว่า 80 ปี ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกของเมืองน่าน ที่ได้รับการบูรณะ ปรับปรุงและตกแต่งใหม่เป็นโรงแรมบูติก ชื่อโรงแรมพुकาน่านฟ้า

รูปที่ 2.45 เรือนร้านค้าในเขตเมืองเก่าน่าน

อาคารเก่าประเภทอื่นๆ เช่น ดึกแถวร้านค้า ตลาด อาคารที่ทำการ ฯลฯ ที่สร้างขึ้นในยุคสมัยต่อมา กระจายอยู่ทั่วไปตามแนวถนนสายหลัก และบ้านเรือนตามถนนสายรองถูกสร้างขึ้นด้วยรูปแบบตามยุคสมัยต่างๆ แทนที่อาคารร้านค้าและเรือนพักอาศัยตามแบบประเพณีดั้งเดิมจนแทบไม่เหลือให้เห็น มีจำนวนน้อยและไม่หนาแน่นเท่าเมืองเก่าลำพูนและแพร่

เชิงอรรถ

¹ เรือนสำหรับผู้มีฐานะทางสังคม หรือผู้นำชุมชน หรือชนชั้นสูงในสังคม ตั้งแต่ระดับชนบทจนถึงระดับเมือง (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2539: 11) เอกลักษณ์สำคัญของเรือนประเภทนี้ คือ **มีกาแล** ไม้แกะสลักอย่างสวยงามประดับบนยอดจั่ว และเป็นเหตุให้เรียกเรือนประเภทนี้ว่า **เรือนกาแล** สร้างด้วยไม้จริง มีความประณีตเรียบร้อยมากกว่าเรือนของสามัญชนทั่วไป มีแบบแผนการสร้างที่ชัดเจน และเป็นระเบียบมากกว่าเรือนทั่วไป

² เรือนของผู้ที่พอจะมีฐานะ ใช้ไม้จริงทั้งหลัง ใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้อง ขนาดใหญ่ เป็นเรือนที่คลี่คลายแบบแผนการสร้างมาจากเรือนกาแล ใช้รูปแบบและความพิถีพิถันน้อยลง ใช้ช่างไม้ออกแบบและก่อสร้างแทนการสร้างเองโดยเจ้าของ ผังพื้นยังคงเป็นแบบแผนเดิมจากเรือนกาแล เป็นเรือนแฝด มีทางเดินผ่านกลางไปครัวไฟด้านหลังเรือน

³ เรือนไม้ที่พัฒนาต่อเรือนไม้แบบเรือนบะเก่า รูปแบบซับซ้อนมากขึ้น ผังพื้นถูกจัดวางใหม่ ไม่เป็นแบบเรือนบะเก่าที่ใช้ผังพื้นของเรือนกาแล เรือนไม้ในระยะนี้ เกิดการพัฒนาจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัสดุก่อสร้างใหม่ คือ สังกะสี ที่นำมาใช้กับตะเข้รางได้ดี ทำให้สามารถออกแบบหลังคาที่วิ่งชนกันใส่ตะเข้รางได้ บางพื้นที่ ชาวบ้านเรียกเรือนแบบนี้ว่า “**เรือนคู้**” เป็นเรือนที่ “แปะ” หรืออะเส วิ่งชนกัน

⁴ เรือนพักอาศัยริมทาง และเรือนร้านค้า มีรูปแบบคล้ายกัน เป็นรูปแบบเฉพาะ คือ วางอาคารให้หันส่วนยาวของอาคารขนานไปตามทางสัญจร จั่วเรือนขนานทางสัญจร หากเป็นเรือนร้านค้า ก็จะใช้พื้นที่ด้านยาวของเรือนด้านติดกับทางสัญจรเปิดเป็นหน้าร้าน ฝาเรือนด้านนี้ทำเป็นบานพับม หรือบานกระทุ้งขนาดใหญ่เต็มหน้าถึง พื้นที่ภายในใช้เป็นพื้นที่วางสินค้า บางหลัง ต่อชายคายื่นยาวออกมาเพื่อคลุมพื้นที่หน้าร้าน บางหลัง ชายคานี้ยื่นยาว จะมีเสารับชายคาส่วนนี้อีกแถวหนึ่ง

เรือนพักอาศัยที่สร้างริมทางสัญจร แม้ไม่ได้ค้าขาย ก็จะใช้รูปแบบเรือนร้านค้าในการสร้าง ฝาเรือนด้านหน้าทำให้เปิดได้เต็มหน้าถึง แต่การใช้งานก็จะไม่ได้เปิดทั้งหมด จะเปิดเป็นช่องสำหรับเข้าออกเท่านั้น พื้นที่ภายในใช้เป็นพื้นที่ใช้งานในบ้าน เป็นพื้นที่พักผ่อน หรือการใช้งานอื่นๆเนกประสงค์

⁵ เรือนที่รับวัฒนธรรมการสร้างบ้านแบบตะวันตก เป็นเรือนไม้แบบฝรั่ง จนถึงบ้านตึกแบบฝรั่ง เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในเมืองหลวง ก่อนกระจายออกสู่ภูมิภาคและล้านนา ได้แก่ เรือนปั้นหยา เรือนมะนิลา เรือนขนมปังขิง ทั้งบ้านพักอาศัยและเรือนร้านค้าหรือตึกแถว

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

โครงการศึกษาวิจัยแนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

2) เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา

3) เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

4) เพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

เพื่อให้การศึกษาแนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ฯ ในครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงได้มีการกำหนดแนวทางในการศึกษาดังนี้

3.1 กลุ่มตัวอย่างการวิจัย

3.1.1 กลุ่มตัวอย่างการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่การวิจัยแบบเจาะจง (purposive Sampling) โดยคัดเลือกเมืองเก่า ตามประกาศคณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะกรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าในกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2 ซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากการประเมินศักยภาพด้านการรองรับนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดภาคเหนือตอนบน ประกอบกับเป็นพื้นที่เมืองเก่าที่มีประเด็นที่ต้องการการศึกษาในด้านการพัฒนาพื้นที่ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ทางวัฒนธรรมและการพัฒนาพื้นที่เชิงวัฒนธรรมเพื่อรองรับด้านการท่องเที่ยว จึงได้คัดเลือกพื้นที่เมืองเก่า 3 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน โดยทั้งจังหวัดเป็นกลุ่มเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถเป็นตัวแทนของข้อมูล“กลุ่มจังหวัดล้านนา” ดังนี้

1) พื้นที่จังหวัดลำพูน

ความสำคัญเมืองลำพูน ในฐานะตัวแทนเมืองล้านนา เนื่องจากลำพูนเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรหริภุญชัย ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณและเป็นราชธานีแห่งแรกของภาคเหนือ ซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมล้านนา ล้านช้าง และสิบสองปันนา ซึ่งมีหลักฐานอันยืนยันได้จากงานศิลปกรรมและจารึกอักษรมอญโบราณในสมัยพุทธศตวรรษที่ 15-17 ที่มีอิทธิพลต่ออักษรมอญในพุกาม สะเทิม อักษรพม่า และอักษรล้านนา เป็นต้น นอกจากนี้ความสำคัญนับแต่อดีตเป็นต้นมากกว่า 1,300 ปี ลำพูนยังคงมีความสำคัญในมิติหลายด้านทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการนำมาสนับสนุนการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ขอบเขตการศึกษามุ่งเน้นเขตเมืองเก่าของจังหวัดลำพูน ได้แก่พื้นที่ต่อเนื่องซึ่งครอบคลุมพื้นที่คูเมืองเก่าลำพูนและถนนรอบเมืองทั้งสามด้าน (ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศตะวันออก) ส่วนด้านตะวันออกที่จรดแนวแม่น้ำกวังซึ่งไหลผ่านเมืองเก่าลำพูน

2) พื้นที่จังหวัดแพร่

ความสำคัญของเมืองแพร่ ในฐานะตัวแทนเมืองล้านนาเนื่องจากจังหวัดแพร่สันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 1371 โดยพ่อขุนหลวงพล พระราชนัดดาแห่งกษัตริย์น่านเจ้าและในตำนานอย่างเช่นตำนานสิงหนวัตร ถูกปกครองในช่วงเวลาต่อมาโดยพญาธิบาแห่งแคว้นหริภุญชัย และเปลี่ยนจากชื่อเมือง “พลนคร” เป็น โกศัยนคร หรือเวียงโกสัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแพร่และลำพูนคือเมืองที่มีการสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยเป็นที่สอดคล้องกับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในหลักที่ 1 ด้านที่ 4 และบรรทัดที่ 24-25 ซึ่งได้กล่าวถึงเมืองแพล เมืองน่าน เมืองพลว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1826 เป็นต้น จนมาในยุครัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง โดยเจ้าพิริยชัยเทพวงศ์ (เจ้าผู้ครองนครแพร่องค์ที่ 18) เป็นเจ้าหลวงกำกับด้วยข้าหลวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาไชยบูรณ์ข้าหลวงคนแรก แพร่จึงเป็น “หัวเมืองสำคัญในล้านนา” ดังสังเกตได้จากการมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ประกอบกับความเจริญรุ่งเรืองในด้านการค้าขายอันเกิดจากภูมิศาสตร์ที่เป็น “ประตูสู่เมืองล้านนา” จึงก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่

สำคัญในการนำมาสนับสนุนการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นขอบเขตการศึกษาในเขตเมืองเก่าของจังหวัดแพร่ ได้แก่ พื้นที่ต่อเนื่องซึ่งมีแนวพื้นที่ตามกำแพงเมืองเก่าและคูเมือง โดยทางทิศตะวันออกมีอาณาเขตขยายกว่าแนวกำแพงเมืองเก่า กล่าวคือ ครอบคลุมพื้นที่ย่านการค้าเก่าบนถนนเจริญเมืองตั้งแต่บริเวณประตูชัยไปจรดถนนยันตรกิจโกศล

3) พื้นที่จังหวัดน่าน

น่าน เป็นเมืองที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์โดยพบหลักฐานของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่กำหนดอายุได้ถึง 5,000-7,000 ปี น่านมีความสัมพันธ์กับหัวเมืองภาคกลางนับตั้งแต่เมืองสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.1915-1981 จากความสำคัญดังกล่าวเมืองน่านจึงถูกยกทัพเข้าตีและปกครองโดยอาณาจักรล้านนาในสมัยพญาติโลกราช กษัตริย์ผู้แผ่อำนาจอย่างกว้างขวางในพื้นที่ล้านนา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1993-2101 และพม่า ใน พ.ศ. 2103-2328 ในอดีตและในช่วงท้ายของสมัยหลังในยุครัตนโกสินทร์ ในช่วงปี พ.ศ.2331-2474 น่าน ถูกขนานนามว่า กาวน่าน ซึ่งคำว่า “กาว” เลื่อนมาจากคำว่า แกว กอย ก้อ กุ้ย อันหมายถึงพวกมืตดำหรืออนารยชน ส่วนคำว่าน่าน มีสำเนียงคล้ายภาษาจีนว่า “นาง” หรือ นางเจียง แปลว่า ทิศใต้ ดังนั้นคำว่า กาวน่าน จึงหมายถึง อนารยชนที่อยู่ทางทิศใต้ ในเวลาต่อมามีอีกแนวคิดหนึ่งที่เรียกน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่พระพุทธศาสนาและภาษาบาลีมีความเจริญรุ่งเรือง จากการถูกรุกรานและถูกปกครองในหลายช่วงสมัยจึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ในการนำมาสนับสนุนแนวทางการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาในพื้นที่เขตเมืองเก่าของจังหวัดน่าน ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ใจเมืองน่านตามประกาศของมตคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า โดยครอบคลุมพื้นที่ภายในเขตกำแพงเมือง และคูเมืองน่าน ซึ่ง ทิศเหนือจรดถนนอันตรฤทธิเดช และแนวถนนสาธารณะที่เชื่อมต่อกับถนนผากอง ทิศตะวันออกจรดแนวถนนข้าหลวง เชื่อมต่อถนนมหาวงศ์จนถึงเชิงสะพานพัฒนาภาคเหนือ ทิศตะวันตกจรดถนนรอบเมืองทิศตะวันตก และทิศใต้จรดถนนรอบเมืองทิศใต้และถนนท่าลี่

ในการคัดเลือกพื้นที่กลุ่มย่อยการดำเนินในพื้นที่จังหวัดลำพูน แพร่ น่าน จะดำเนินการสำรวจและขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมในพื้นที่เขตพื้นที่เมืองเก่าและพื้นที่นอกเขตเมืองเก่า ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าทั้งสามจังหวัด

3.1.2 ประชากร

ประชากรประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน สมาชิกในชุมชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาวิจัย และผู้บริหารองค์กรภาครัฐระดับเทศบาลเมือง

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมระหว่างคณะผู้วิจัย ผู้คนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และทำความเข้าใจองค์ประกอบทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ในพื้นที่ที่จะคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาเป็นพื้นที่สนับสนุนการท่องเที่ยว โดยการสำรวจศักยภาพเบื้องต้นถึงความแตกต่าง ความโดดเด่น และความน่าสนใจ อันสะท้อนเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีวิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary data) ในกระบวนการการศึกษาภาคสนาม (field research)

- ใช้การศึกษาแผนที่ทางอากาศ แผนที่โบราณย้อนหลัง 50 ปี และแผนที่ทางอากาศปัจจุบัน

- ใช้การสำรวจด้วยการถ่ายภาพ (field survey) เพื่อเก็บข้อมูลในด้านกายภาพ

- ใช้การสังเกต เก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (oral history) เหตุการณ์สำคัญ

ต่างๆ ในชุมชนหรือเพื่อสืบค้นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น

- ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview) และจินตภาพของเมือง

- ใช้กระบวนการประชุม และการสนทนากลุ่ม (group discussion)

ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (secondary Data) จากข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อนำมาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 กระบวนการศึกษาทางด้านกายภาพของพื้นที่เบื้องต้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษาทางด้านกายภาพของพื้นที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรม แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน โดยกระบวนการการศึกษาได้ตามขั้นตอนดังนี้

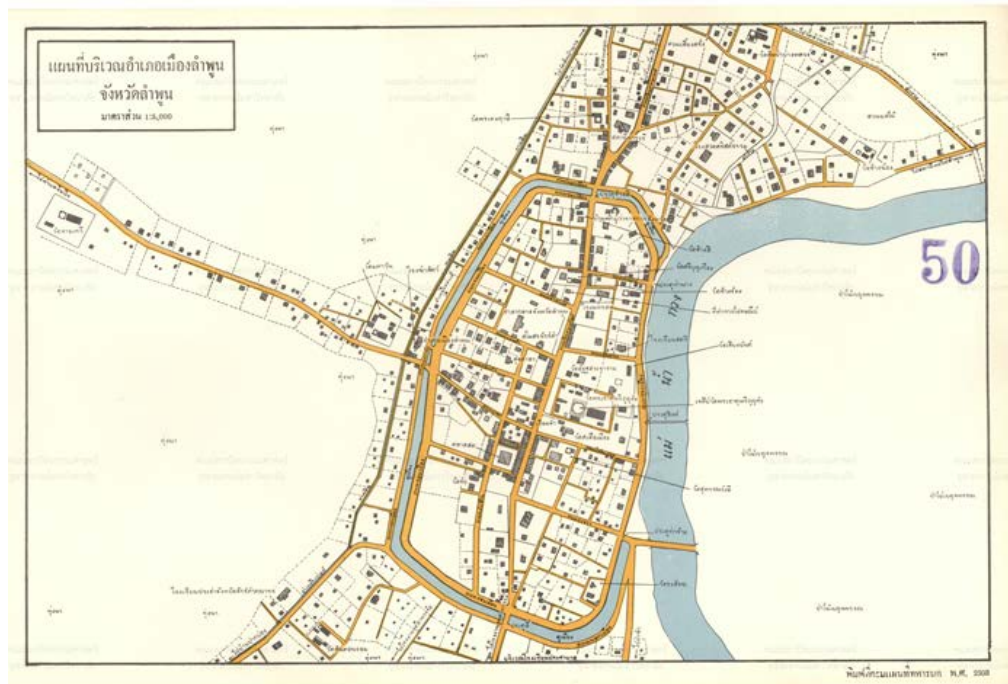
1) การศึกษาและกำหนดขอบเขตพื้นที่สำรวจ มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการกำหนดขอบเขตการสำรวจ (survey areas) โดยพิจารณาจากแผนที่ทางกายภาพซึ่งแสดงออกด้วยหลักฐานทางกายภาพในอดีต และ หลักเกณฑ์ด้านการอนุรักษ์บางประการพิจารณาประกอบและตัดสินใจในการพิจารณากำหนดร่างขอบเขตพื้นที่สำรวจเบื้องต้น

2) การสำรวจและการยืนยันข้อมูลทางกายภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการสำรวจเชิงกายภาพพื้นที่ ประกอบด้วยการสำรวจกายภาพของงานสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม

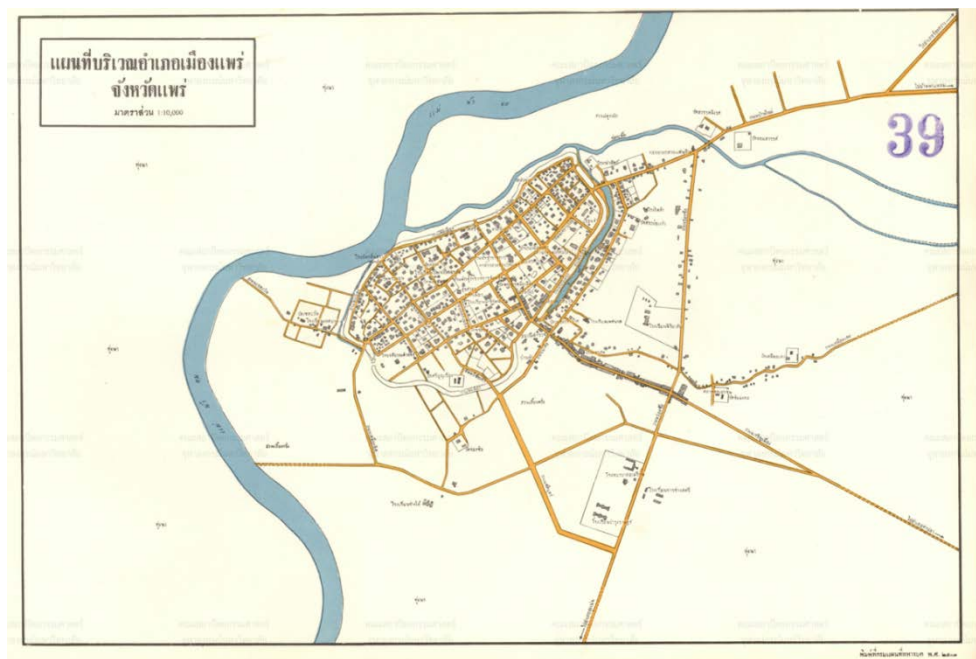
3.3.2 การกำหนดขอบเขตพื้นที่สำรวจ

ในการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่สำรวจ ใช้วิธีการกำหนดพื้นที่ โดยการใช้เครื่องมือในการดำเนินงานดังนี้

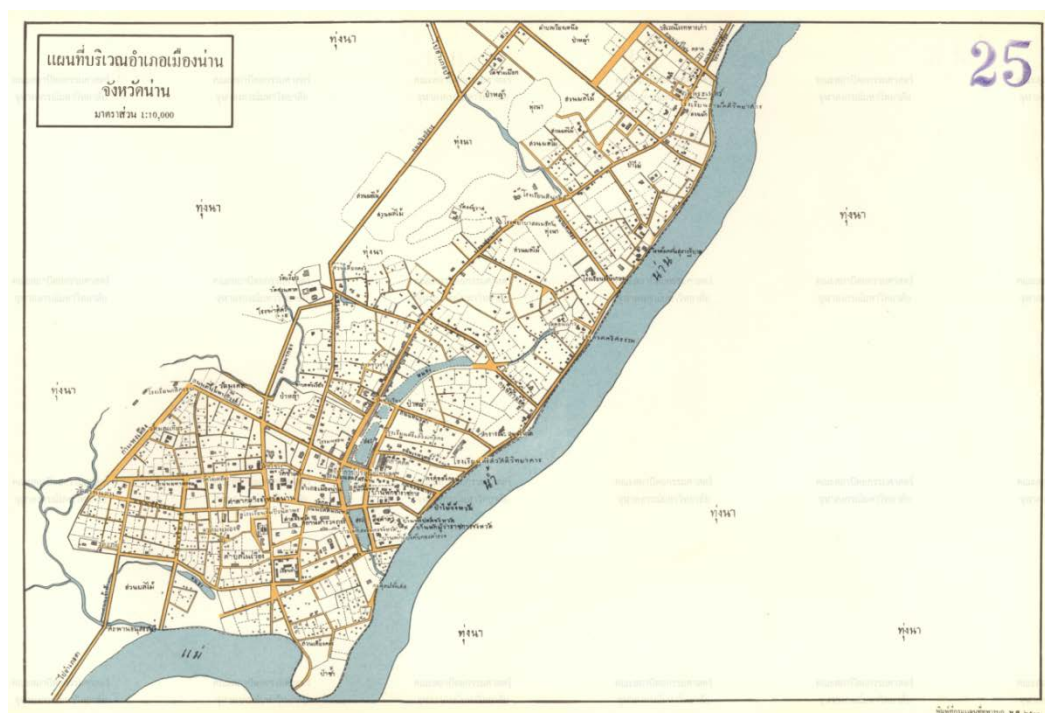
1) การเก็บข้อมูลโดยการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์จากกรมแผนที่ทหารด้วยการใช้แผนที่โบราณย้อนหลัง 50 ปี เพื่อแสดงให้เห็นกายภาพของเมืองในอดีต ซึ่งใช้กำหนดอายุตามแนวปฏิบัติสากลที่ได้กำหนดเส้นแบ่งระหว่างอดีตกับปัจจุบันไว้ที่ 50 ปี (กรมศิลปากร, 2532) แผนที่โบราณทั้ง 3 พื้นที่ สามารถสืบค้นได้ดังนี้

รูปที่ 3.1 แสดงแผนที่ทางทหารถ่ายขึ้นเมื่อปี 2508 มาตรฐาน 1: 5,000
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

รูปที่ 3.2 แสดงแผนที่ทางทหารถ่ายขึ้นเมื่อปี 2503 มาตรฐาน 1: 10,000
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

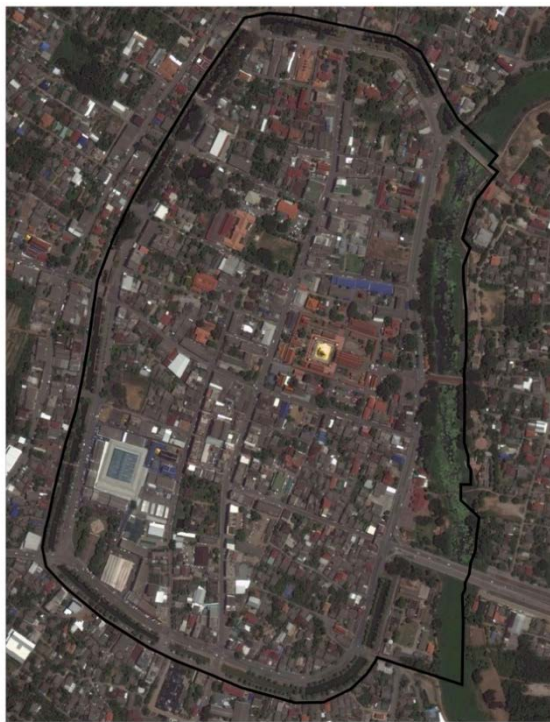

รูปที่ 3.3 แสดงแผนที่ทางทหารถ่ายขึ้นเมื่อปี 2503 มาตราส่วน 1: 10,000

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

การใช้แผนที่โบราณย้อนหลัง 50 ปีเพื่อประโยชน์ในด้านการยืนยันทางด้านอายุ และที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญและแปลงที่ดิน ตลอดจนแสดงให้เห็นพัฒนาของการเปลี่ยนแปลงของโครงข่ายการคมนาคมทางถนน นอกจากนี้แผนที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งสามชุดนี้ยังแสดงให้เห็นกิจกรรมอันเป็นการใช้พื้นที่และกิจกรรมต่างๆของเมืองที่สำคัญ เช่น พื้นที่แปลงเกษตร พื้นที่ลานเมือง เป็นต้น

2) การเก็บข้อมูลด้วยการใช้แผนที่ทางอากาศในปัจจุบันเพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพทางกายภาพในปัจจุบัน โดยการเก็บข้อมูลทางกายภาพที่สำคัญได้จากภาพถ่ายทางดาวเทียมซึ่งแสดงให้เห็นข้อมูลทางกายภาพของเมืองในปัจจุบัน ตลอดจนการนำข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศไปให้เป็นข้อมูลเพื่อแสดงให้เห็นที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้างอย่างเป็นปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลจากทั้ง 3 พื้นที่ นักวิจัยสามารถแสดงตำแหน่งของสิ่งปลูกสร้างได้ ดังนี้

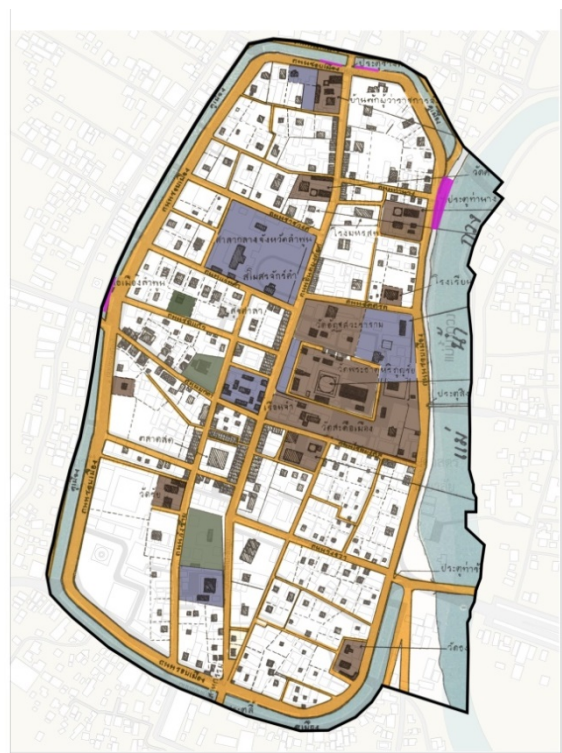
ภาพถ่ายทางอากาศจากเมืองเก่าจังหวัดลำพูน : ขอบเขตเมืองเก่า

แผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน : ขอบเขตเมืองเก่า 1

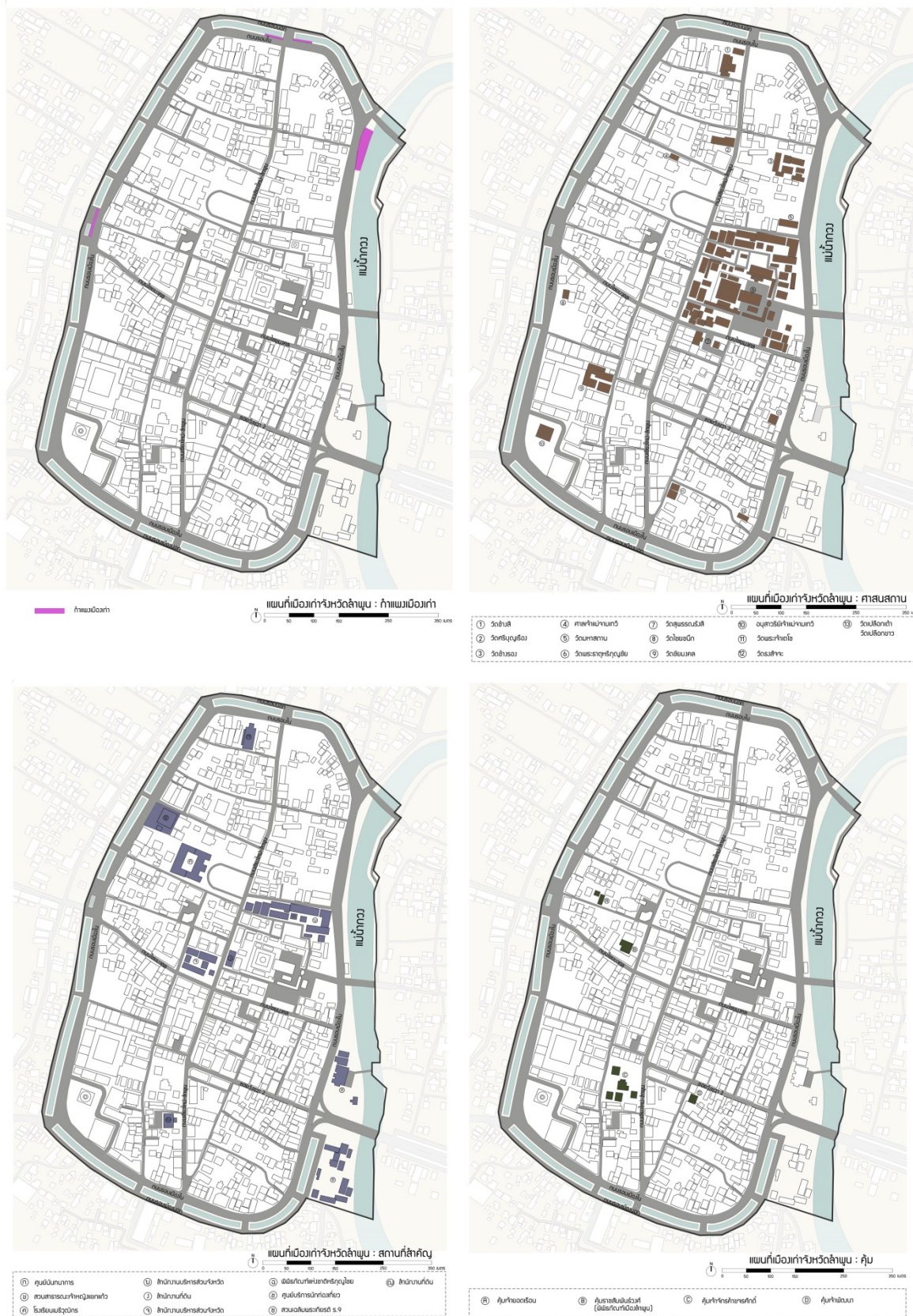

แผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน : ขอบเขตเมืองเก่า 2

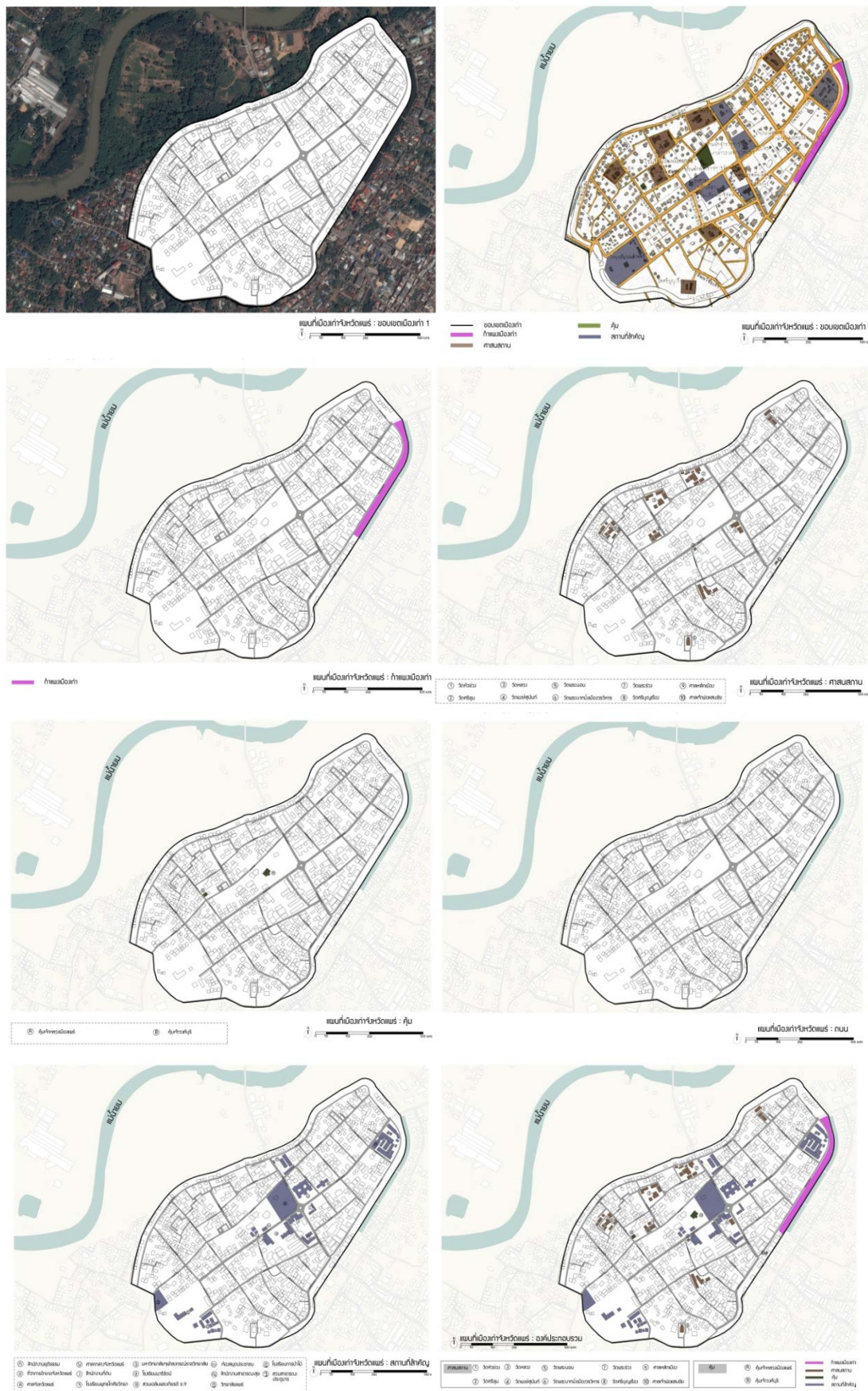

แผนที่เมืองเก่าจังหวัดลำพูน : ขอบเขตเมืองเก่า 3

รูปที่ 3.4 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าลำพูน

รูปที่ 3.5 แผนที่ทางอากาศแสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตเมืองเก่าลำพูน

รูปที่ 3.8 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าแพร์

รูปที่ 3.9 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่าน่าน

รูปที่ 3.10 แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตเมืองเก่านนทบุรี

การกำหนดขอบเขตพื้นที่สำรวจเพื่อจัดทำเป็น ขอบเขตสำรวจ(survey area) เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 3 จังหวัด ใช้หลักเกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตที่นักวิชาการและนักอนุรักษ์นิยมนำมาพิจารณาประกอบการใช้ตัดสินใจเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพิจารณากำหนดขอบเขตในบางประการ (catanese & snyder,1969) อ้างใน (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2547) ประกอบกับการพิจารณาโดยการขอบเขตซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทรงคุณค่า หรือ DENKEN ดังนี้

(1) สุนทรียภาพ (aesthetic) ความสวยงาม แบบอย่างความสำเร็จในการออกแบบหรือการก่อสร้างในสมัยหนึ่ง ความพิเศษทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรมและวิศวกรรม

(2) การเป็นตัวแทน (typical) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนของรูปแบบทางศิลปะสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมที่แพร่หลาย

(3) ความหายาก (scarcity) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะพิเศษแปลก ไม่มีที่อื่นในโลก หรือยังเหลืออยู่เพียงหลังเดียว

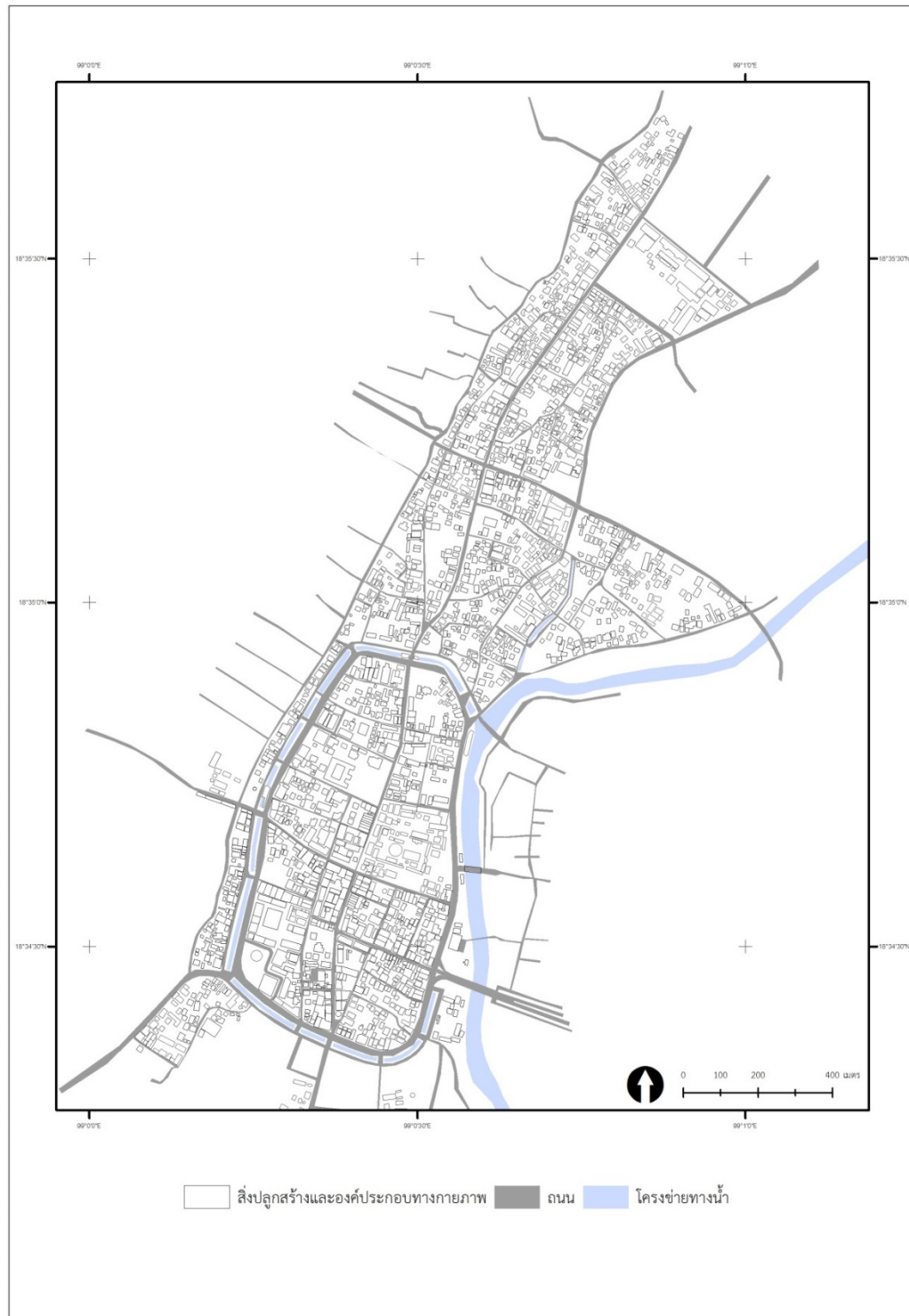
(4) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (historical role) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญในสมัยใดสมัยหนึ่งหรือเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์

(5) การส่งเสริมบริเวณข้างเคียง (enhancement of adjacent areas) อาคาร กลุ่มอาคารหรือบริเวณที่ช่วยส่งเสริมให้บริเวณนั้นโดยรวมทั้งหมดมีคุณค่าหากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งจะทำให้คุณค่าลดลง

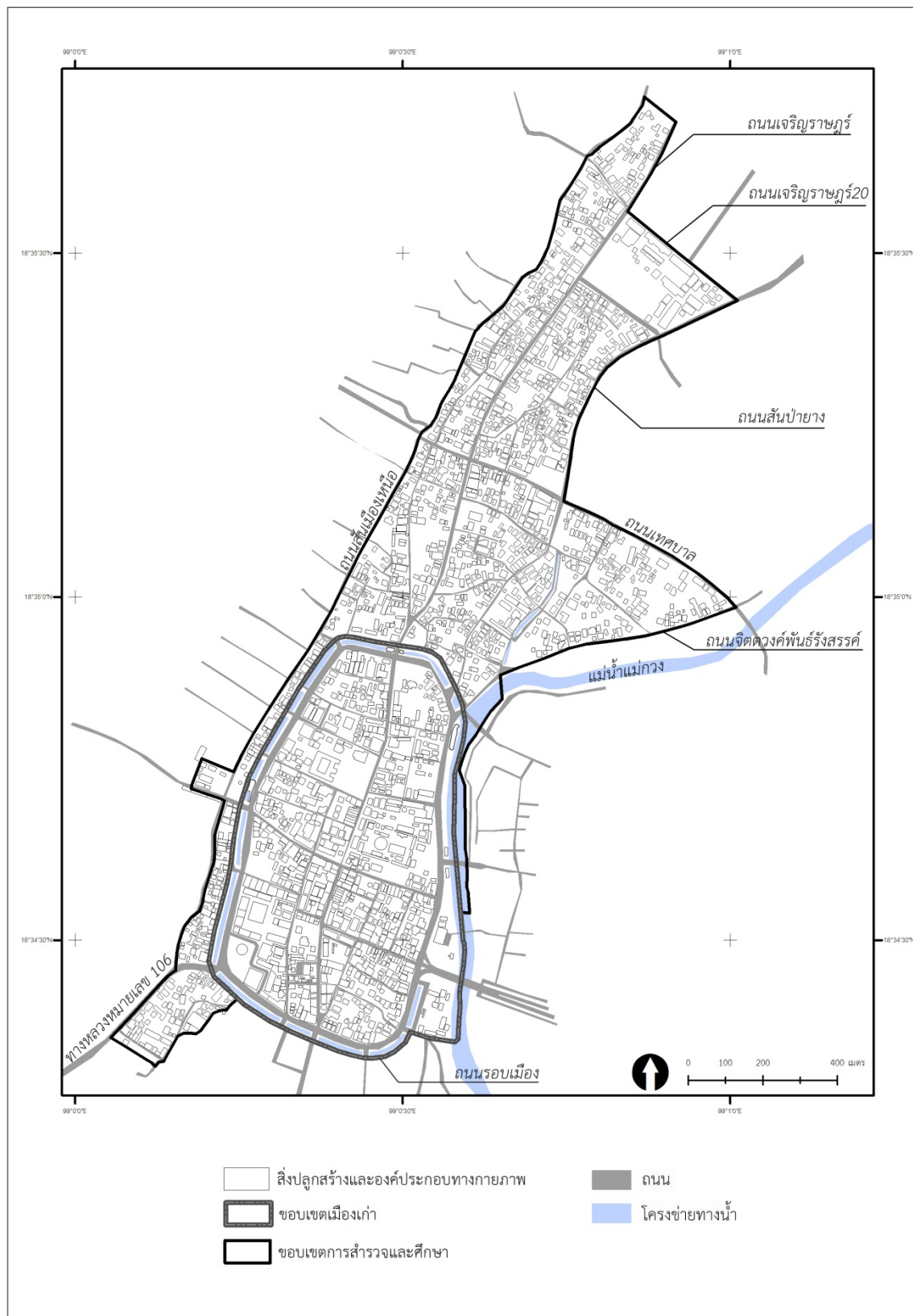
(6) ความเป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง (superlatives) อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีความเป็นเลิศหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง เช่น การเป็นอาคารหลังแรก อาคารที่เก่าแก่ที่สุด สูงที่สุด ยาวที่สุด ใหญ่ที่สุด ฯลฯ

(7) ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม (cultural significances) อาคารสถานที่ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน กลุ่มเชื้อชาติ การสักการบูชาและพิธีกรรมทางศาสนา อาจมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมสำหรับชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ

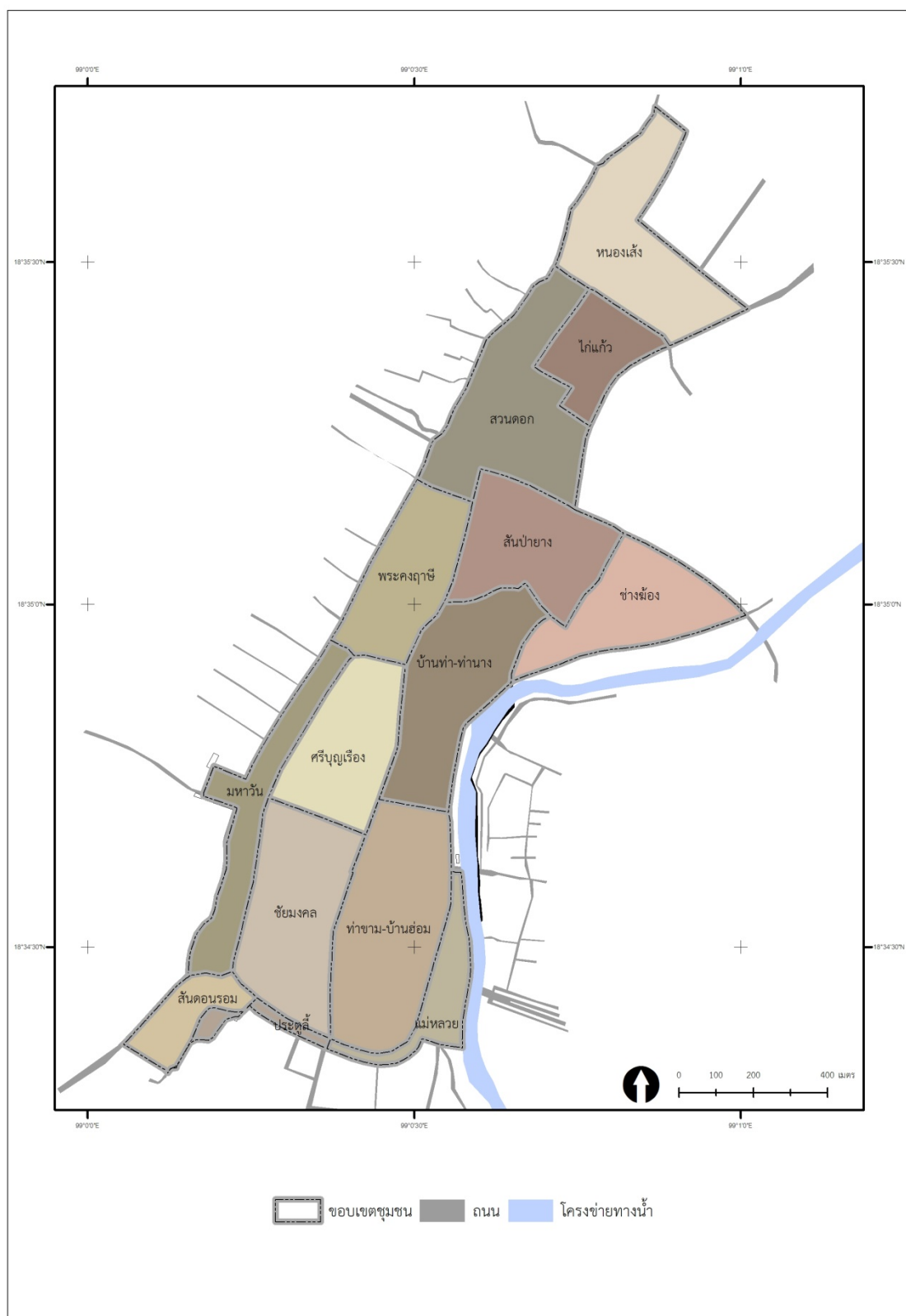
จากหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถกำหนดขอบเขตที่ครอบคลุมพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญตามหลักเกณฑ์การอนุรักษ์ข้างต้น ซึ่งก่อให้เกิดการกำหนดขอบเขตในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 จังหวัด ดังนี้

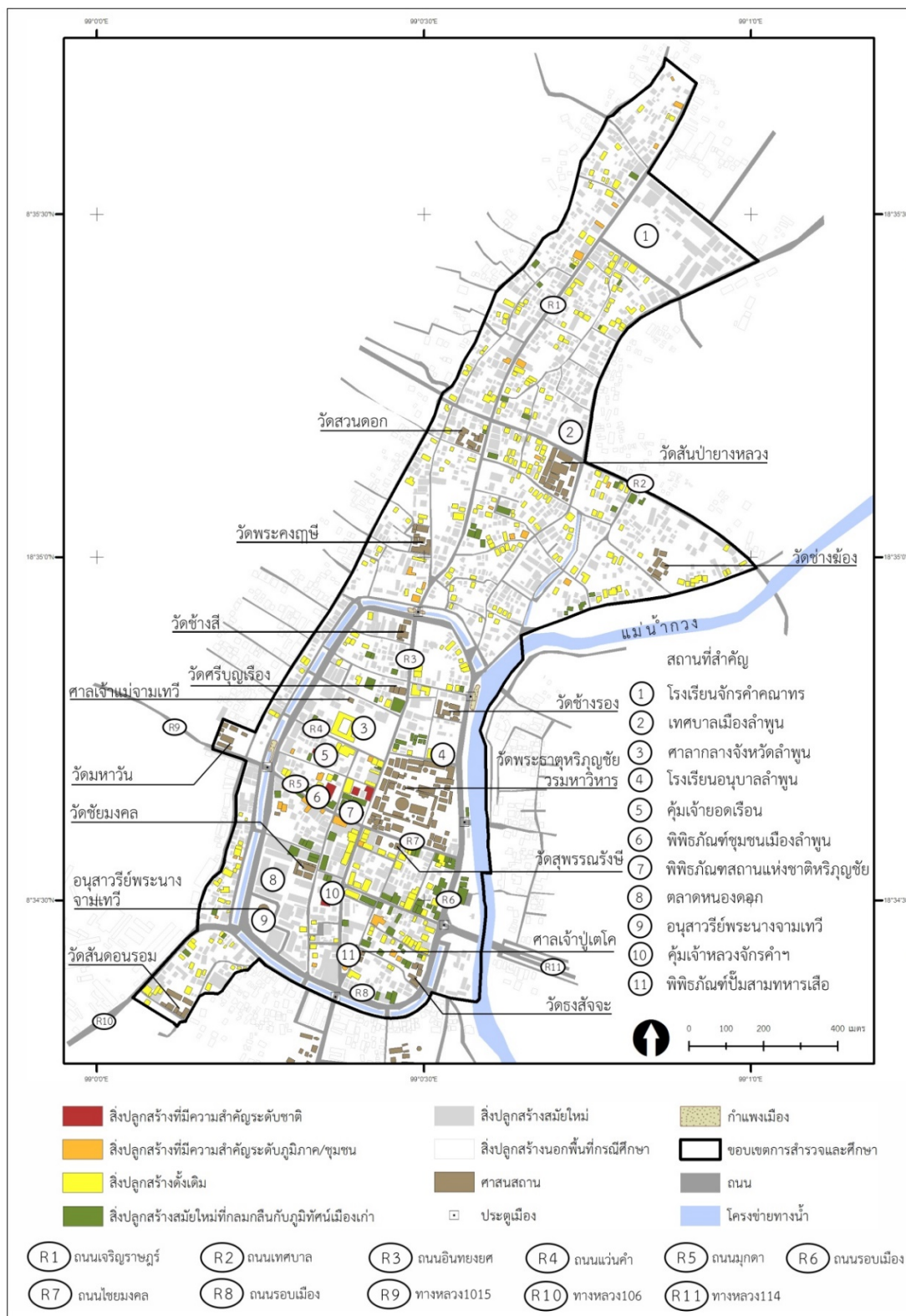
รูปที่ 3.11 แสดงแผนที่เทศบาลเมืองลำพูน

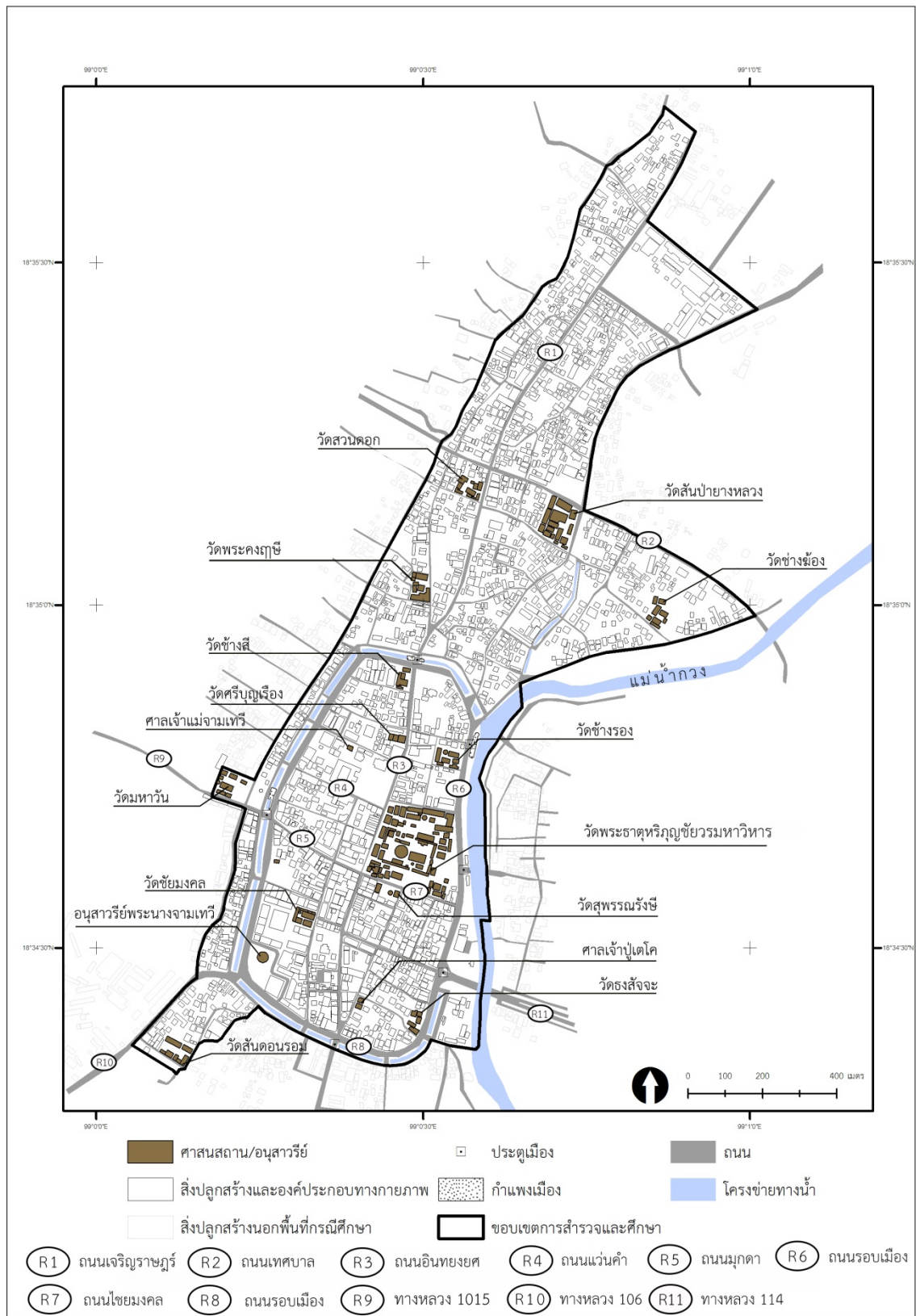
รูปที่ 3.12 แสดงแผนที่ขอบเขตการสำรวจในเทศบาลเมืองลำพูน

รูปที่ 3.13 แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนที่ครอบคลุมในการสำรวจในเทศบาลเมืองลำพูน

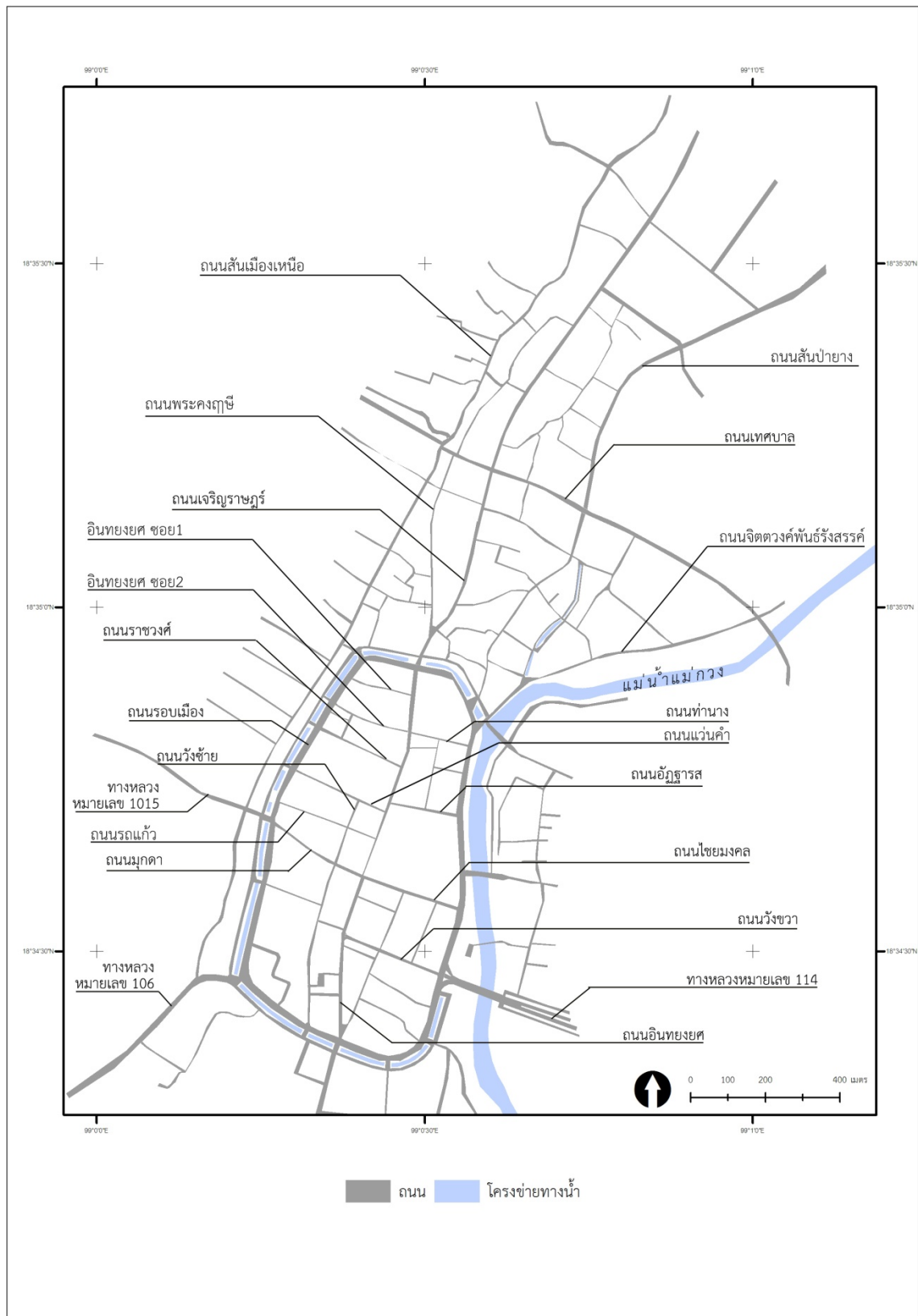

รูปที่ 3.14 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในเทศบาลเมืองลำพูน

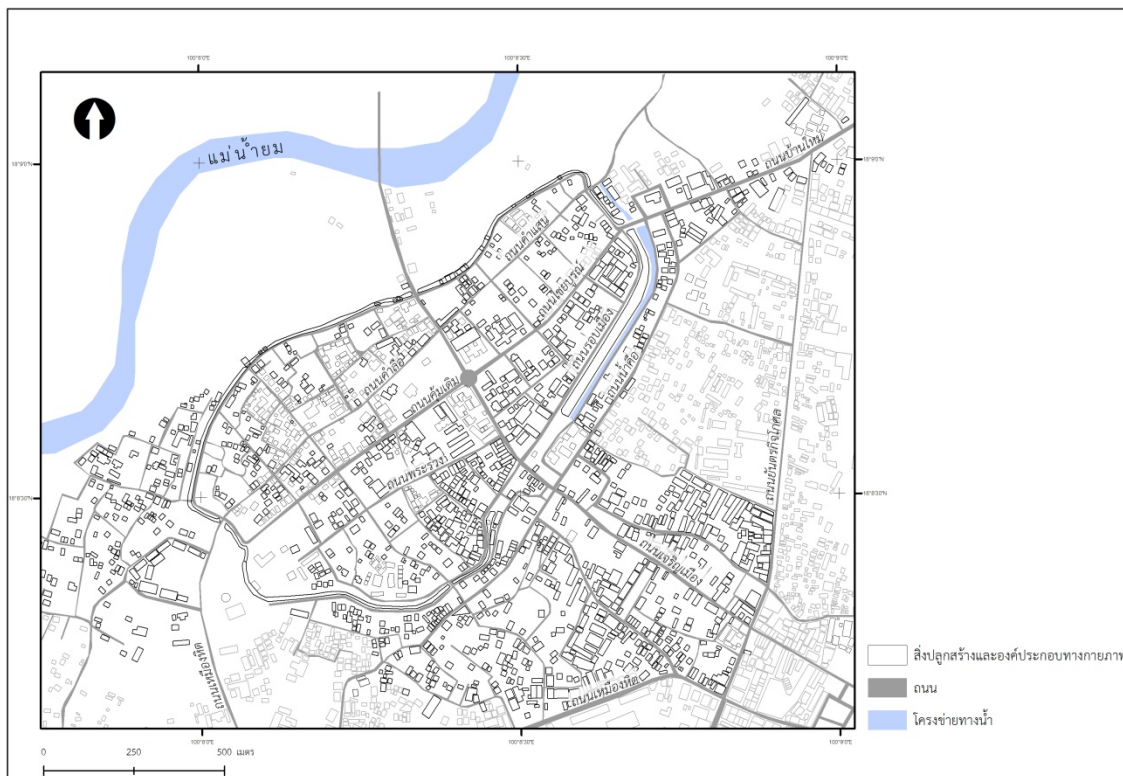
รูปที่ 3.15 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถานในเทศบาลเมืองลำพูน

รูปที่ 3.16 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทประตูเมืองในเทศบาลเมืองลำพูน

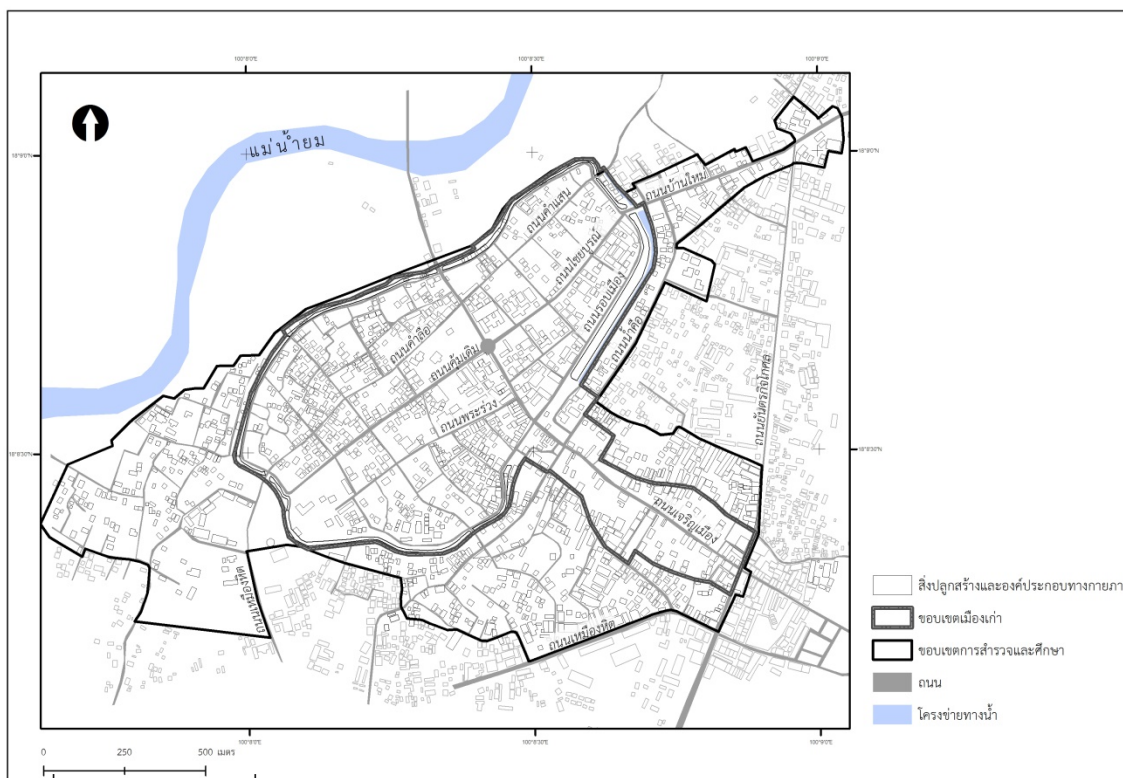

รูปที่ 3.17 แสดงผลการสำรวจโครงข่ายถนนในเขตเทศบาลเมืองลำพูน

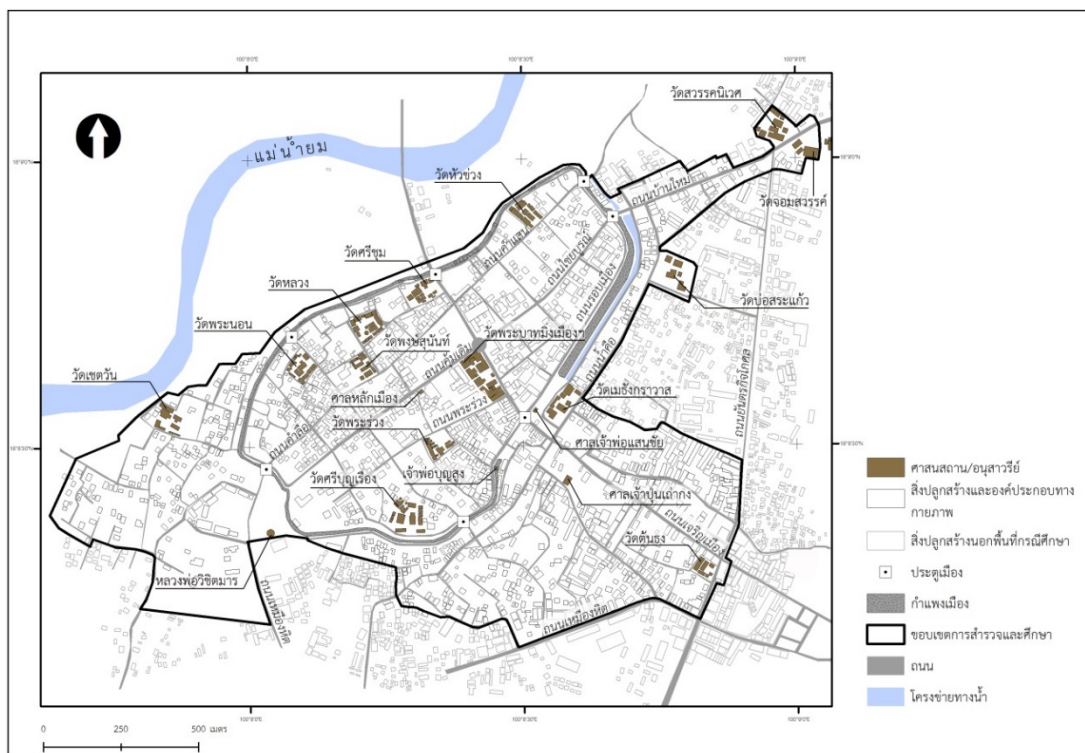
3.3.1.2 การกำหนดพื้นที่ขอบเขตสำรวจเขตเมืองเก่าแพร่

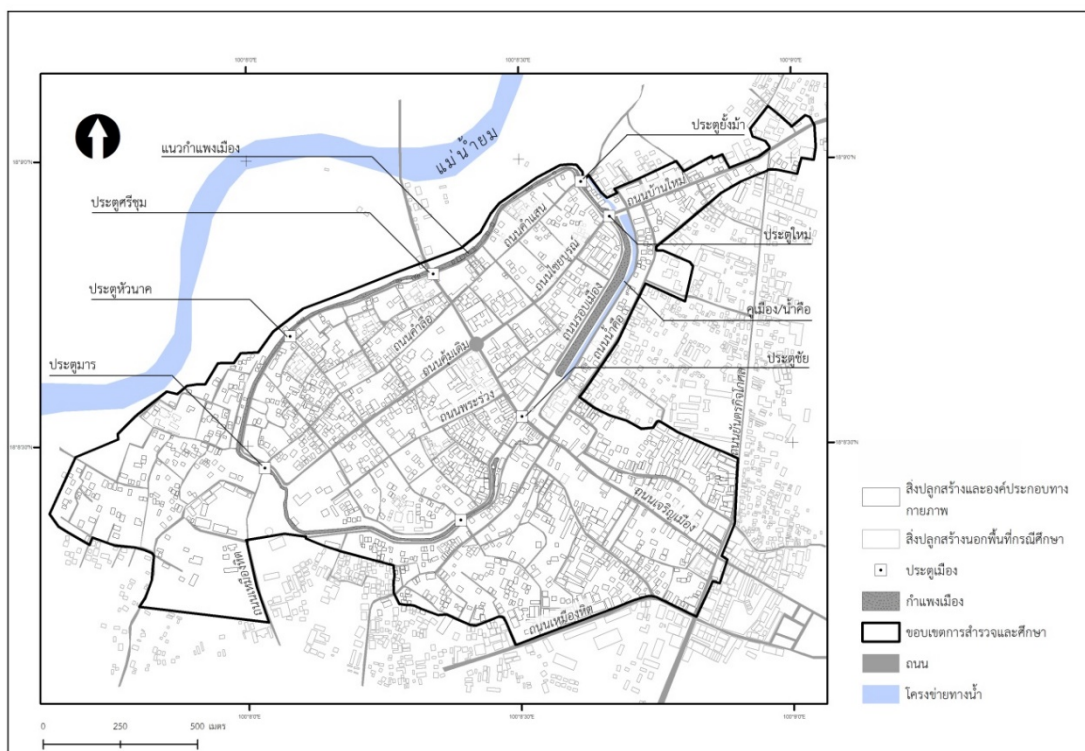
รูปที่ 3.18 แสดงแผนที่เทศบาลเมืองแพร่

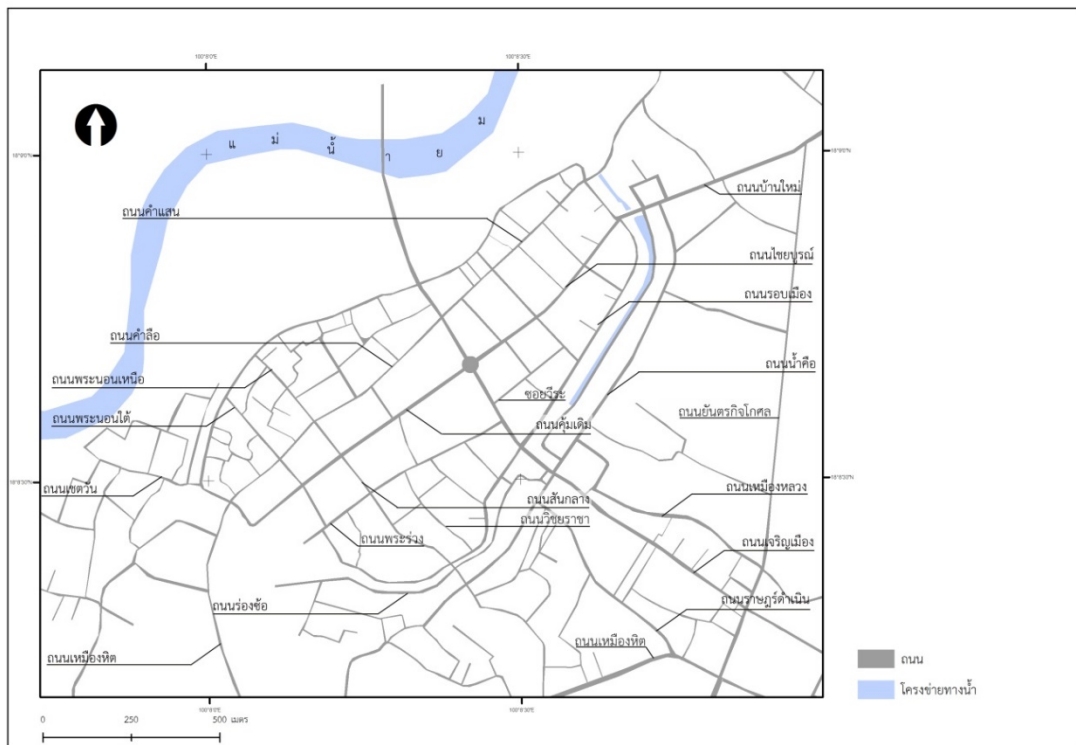
รูปที่ 3.19 แสดงแผนที่ขอบเขตการสำรวจในเขตเทศบาลเมืองแพร่

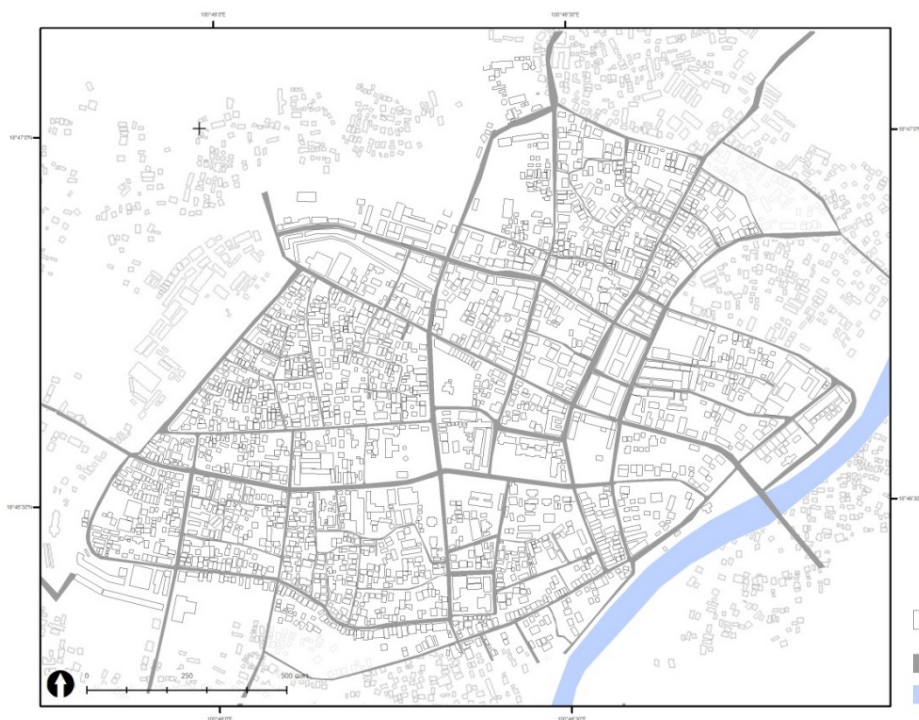
รูปที่ 3.22 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถานในเทศบาลเมืองแพร่

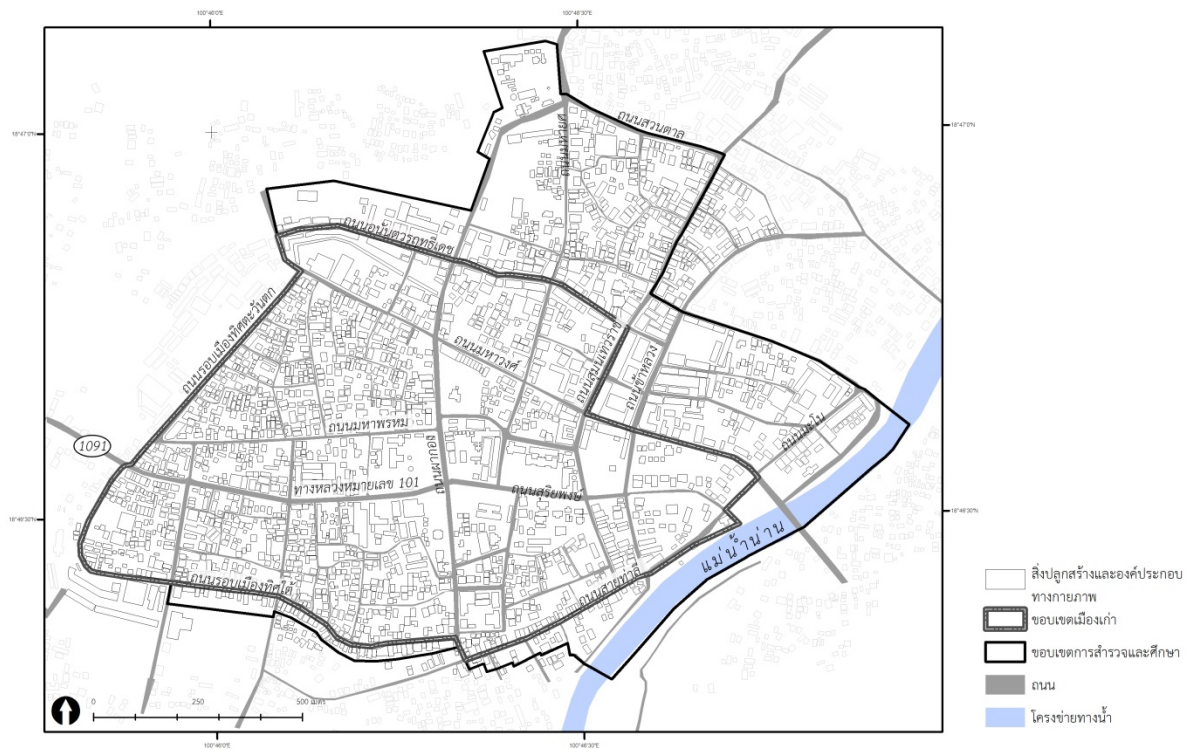
รูปที่ 3.23 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทประตูเมืองในเทศบาลเมืองแพร่

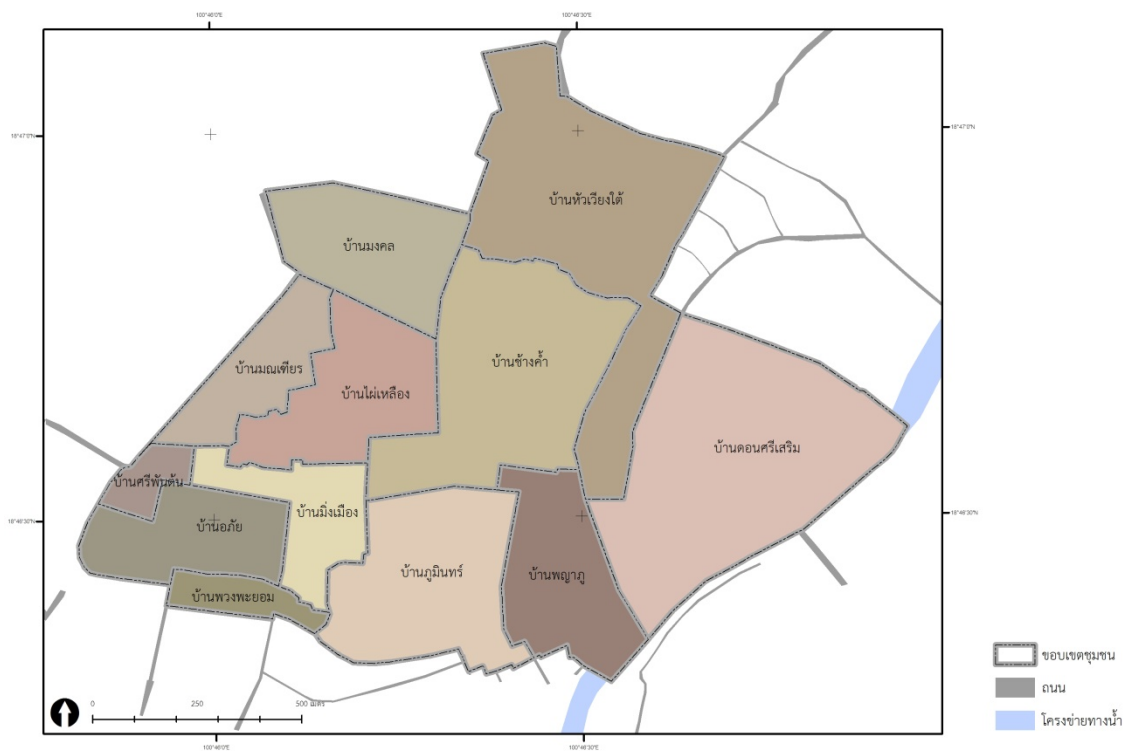
รูปที่ 3.24 แสดงผลการสำรวจโครงข่ายถนนในเขตเทศบาลเมืองแพร่

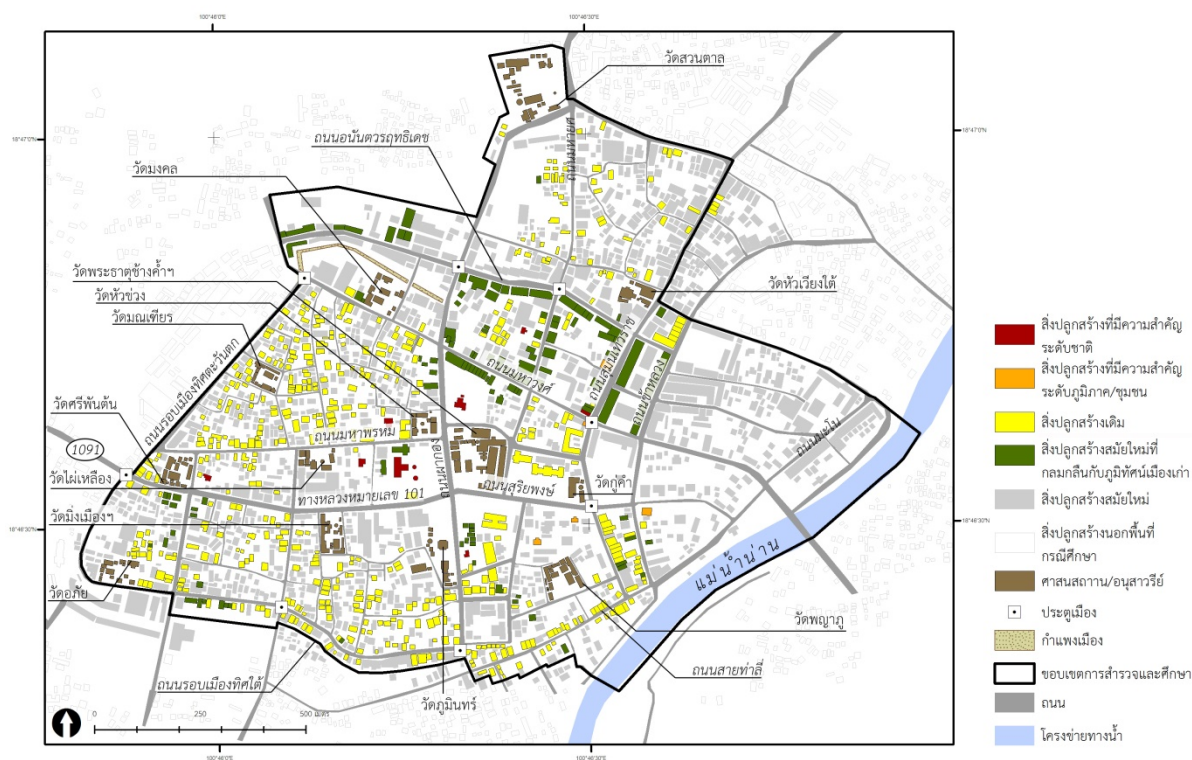
รูปที่ 3.25 แสดงแผนที่เทศบาลเมืองน่าน

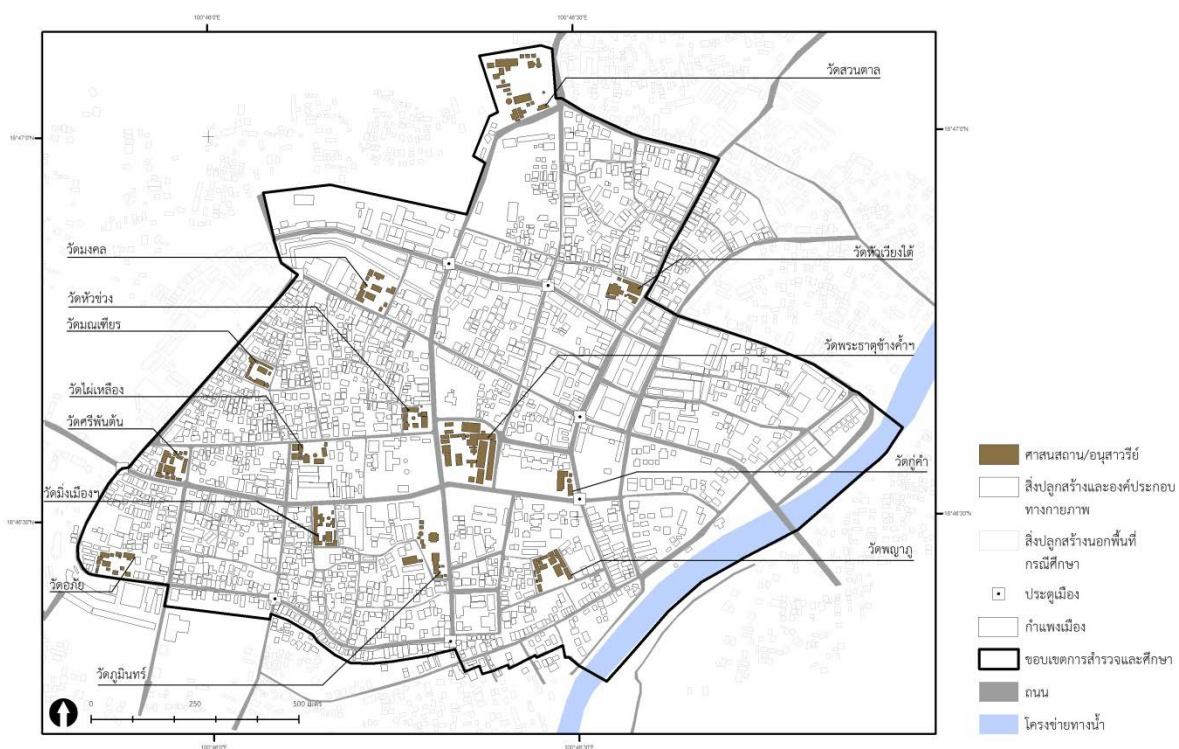
รูปที่ 3.26 แสดงแผนที่ขอบเขตการสำรวจในเขตเทศบาลเมืองน่าน

รูปที่ 3.27 แสดงแผนที่ขอบเขตชุมชนที่ครอบคลุมในการสำรวจในเทศบาลเมืองน่าน

รูปที่ 3.28 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในเทศบาลเมืองน่าน

รูปที่ 3.29 แสดงผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างประเภทศาสนสถานในเทศบาลเมืองน่าน

3.3.3 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียน (Proposed Area)

การสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม เป็นขั้นตอนการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่กระบวนการกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (proposed areas) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นแรกด้วยการใช้เครื่องมือขั้นปฐมภูมิ ประกอบด้วย ดังนี้

- (1) ขั้นตอนสำรวจพื้นที่ทางกายภาพ ด้วยการสังเกตและการถ่ายภาพ (field survey)
- (2) ขั้นตอนการเก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (oral history) และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชุมชน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมา และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview)
- (3) การสนทนากลุ่ม (group discussion) การศึกษาดูงานชุมชนตัวอย่าง (case study)

ผลจากทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าว ก่อให้เกิดข้อมูลการศึกษาวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดขอบเขตพื้นที่ ที่มีศักยภาพและเป็นพื้นที่เป้าหมายของการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน สามารถสรุปผลการดำเนินการได้ดังนี้

3.3.3.1 ขั้นตอนสำรวจพื้นที่เมืองและทางกายภาพ (field survey)

การสำรวจพื้นที่ของเมืองใช้กระบวนการสำรวจด้วยวิธีแบบรวดเร็ว (rapid survey) ด้วยความร่วมมือจากภาควิชาการ เครือข่ายนิสิตนักศึกษา และภาคประชาสังคม

1) พื้นที่เทศบาลเมืองลำพูน

รูปที่ 3.32 แสดงกิจกรรมและการสำรวจภาคสนามพื้นที่เขตเทศบาลเมืองลำพูน

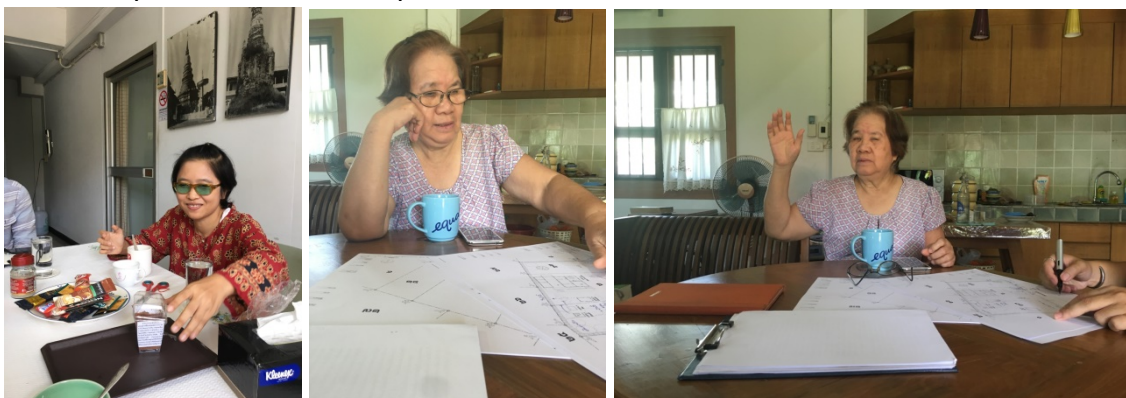

รูปที่ 3.33 แสดงกิจกรรมและการสำรวจภาคสนามพื้นที่เขตเทศบาลเมืองแพร่

รูปที่ 3.34 แสดงกิจกรรมและการสำรวจภาคสนามพื้นที่เขตเทศบาลเมืองน่าน

3.3.3.2 ขั้นตอนการเก็บบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (Oral History) และ เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชุมชน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น

รูปที่ 3.35 แสดงบันทึกเรื่องราวจากคำบอกเล่า (Oral History) และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชุมชน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น

3.3.3.3 การสนทนากลุ่ม (Group Discussion) การศึกษาชุมชนตัวอย่าง (Case Study)

รูปที่ 3.36 แสดงการสนทนากลุ่ม (group discussion)

3.3.3.4 การกำหนดเขตเสนอขึ้นทะเบียน

การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียน(proposed area) ใช้กระบวนการกำหนดขอบเขตเพื่อก่อให้เกิดความครอบคลุมพื้นที่สำรวจภายใต้กระบวนการสำรวจและแบ่งประเภทของอาคาร ภายใต้การศึกษาในทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าว ซึ่งจะก่อให้เกิดข้อมูลการศึกษาวิจัยในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน (proposed areas) โดยภายหลังการสำรวจทางด้านกายภาพแล้ว จึงได้ดำเนินการคัดแยกประเภทของอาคาร เพื่อประโยชน์ในด้านการแสดงผลให้เห็นถึงความหนาแน่นเชิงกายภาพของกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า (group of precious building) และการกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวตามเอกลักษณ์ของแต่ละเมือง โดยแบ่งระดับความสำคัญของความทรงคุณค่าทางด้านกายภาพเป็น 6 ประเภท สามารถแสดงด้วยสัญลักษณ์สี ดังนี้

- สีแดง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับประเทศ
- สีส้ม หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับภูมิภาค
- สีเหลือง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม
- สีเขียว หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่มีรูปแบบสอดคล้องกับภูมิทัศน์เมือง
- สีเทา หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่
- สีน้ำตลหมายถึง กลุ่มอาคารทางศาสนา

โดยกลุ่มอาคารทั้ง 6 ประเภทเกิดขึ้นจากกระบวนการตรวจสอบทางกายภาพซึ่งสามารถยกตัวอย่างตามตารางที่ 3.1

ภายหลังจากกระบวนการระบุ(identify) สิ่งปลูกสร้างและดำเนินการประเมินระดับของความทรงคุณค่า นักวิจัยจึงได้ดำเนินการระบุด้วยสัญลักษณ์สี ตามรายการสัญลักษณ์ข้างต้น และได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมโดยอาศัยการกำหนดขอบเขตโดยใช้หลักการ 3 หลักการ ซึ่งจะก่อให้เกิดขอบเขตที่ชี้ให้เห็นความเด่นชัดของรูปแบบเมืองมรดกทางวัฒนธรรมประเภทต่างๆ เช่น เมืองบ้านไม้ เมืองพระธาตุ เมืองช่วง อันประกอบด้วย

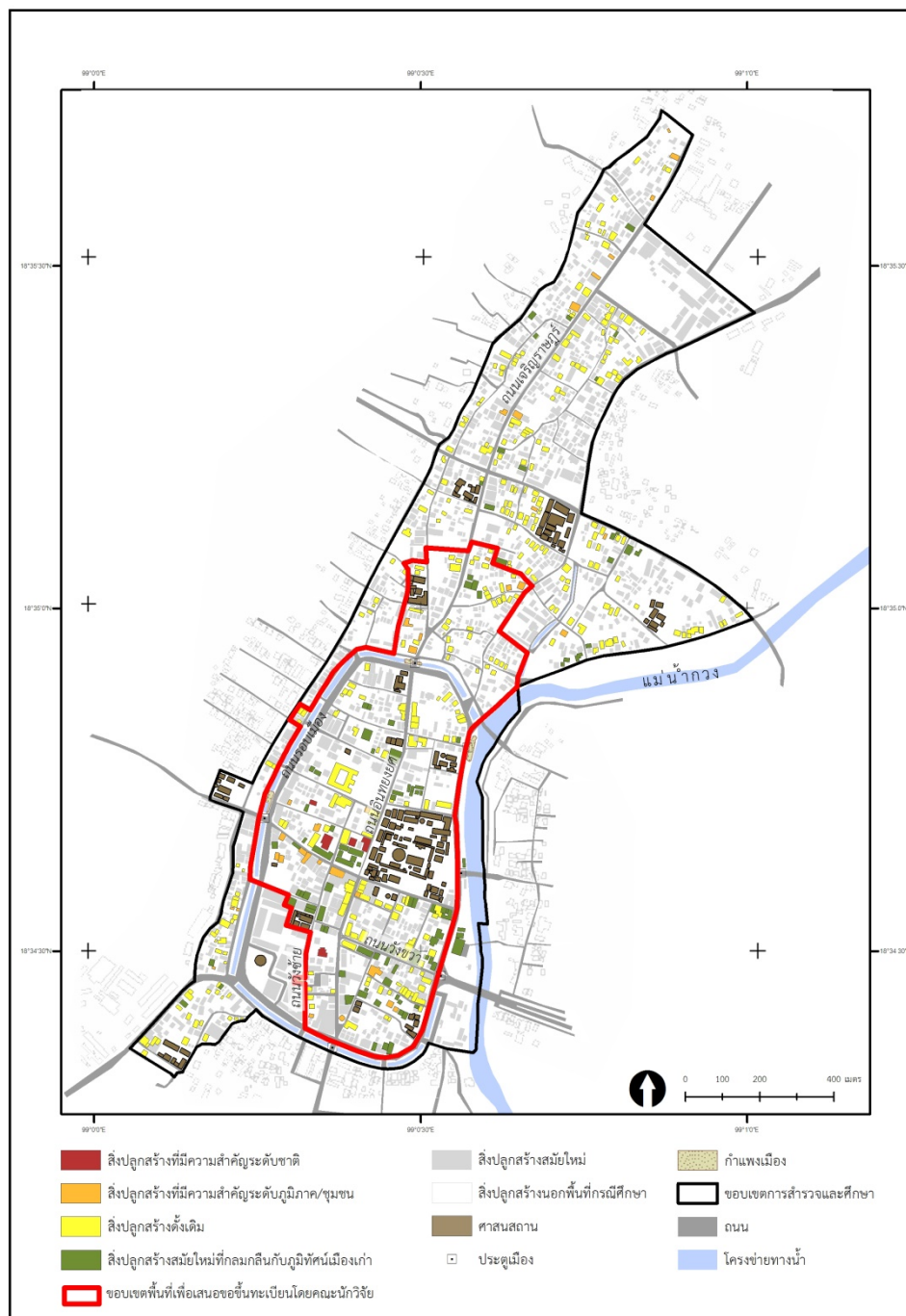
- ความต่อเนื่องของกลุ่มอาคาร(การกระจุกตัว) หมายถึง การแสดงถึงที่ตั้งของมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า ซึ่งมีที่ตั้งที่ต่อเนื่องกัน หรือตั้งอยู่ในที่ตั้งที่มีความต่อเนื่องหรือมีรูปแบบที่ซ้ำกัน
- ความเข้มข้น หมายถึง ปริมาณทางกายภาพหรือจำนวน ของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า
- ภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเกิดทิวเมืองหรือก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของเมือง

ดังนั้นการกำหนดขอบเขตในขั้นตอนนี้จึงใช้การกำหนดขอบเขตกลุ่มสิ่งปลูกสร้างประเภทสีแดง สีเหลือง สีส้ม และสีน้ำตาล ซึ่งแสดงถึงกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าในระดับต่างๆ เป็นหลัก โดยสามารถกำหนดขอบเขตและนำเสนอพื้นที่เพื่อเสนอเป็นเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม ตามรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างประเภทอาคารและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่า

พื้นที่	สีแดง 	สีส้ม 	สีเหลือง 	สีเขียว 	สีเทา 	สีน้ำตาล
ลำพูน						
แพร่						
น่าน						

3.3.3.5 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน

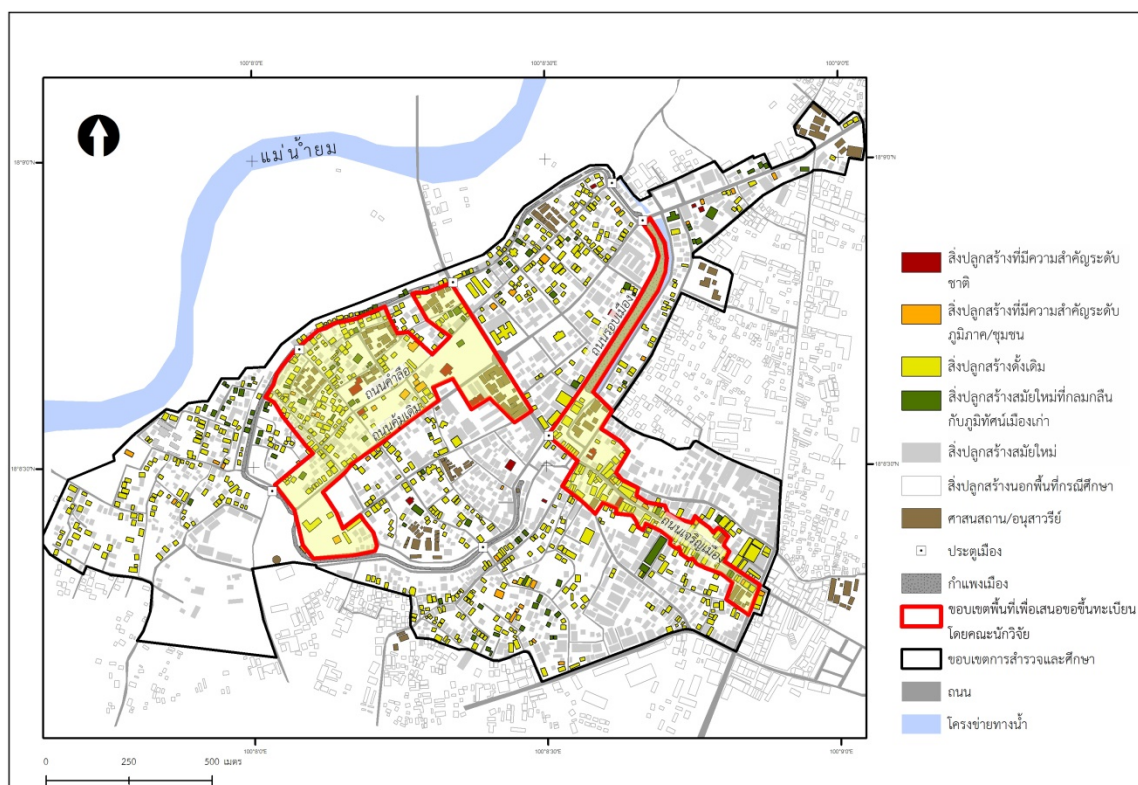

ภาพที่ 3.37 แสดงขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน

การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมของเมืองเก่าลำพูนใช้การกำหนดขอบเขตโดยครอบคลุมกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

ตามลำดับความสำคัญซึ่งแสดงด้วยสัญลักษณ์สีต่างๆ ร่วมกับการกำหนดขอบเขตโดยอาศัยแนวคิดและหลักการของการเป็นเมืองมรดก วัฒนธรรมประเภทเมืองพระธาตุศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวกำหนด อัตลักษณ์เมือง (theme) โดยขอบเขตของเขตมรดกวัฒนธรรมของลำพูนเป็นไปตามแนวนนรอบเมืองใน ลักษณะของเส้นขอบเขตเป็นรูปทรงอิสระ ไม่ได้ใช้รูปขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนฯ ตามแนวกำแพงเมืองหรือเขตเมืองเก่าเป็นหลัก มีพื้นที่บางส่วนที่มีพื้นที่ตามแนวนนเจริญราษฎร์และถนนสันป่าตองไปทางด้านทิศเหนือของเมือง

3.3.3.6 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าแพร่

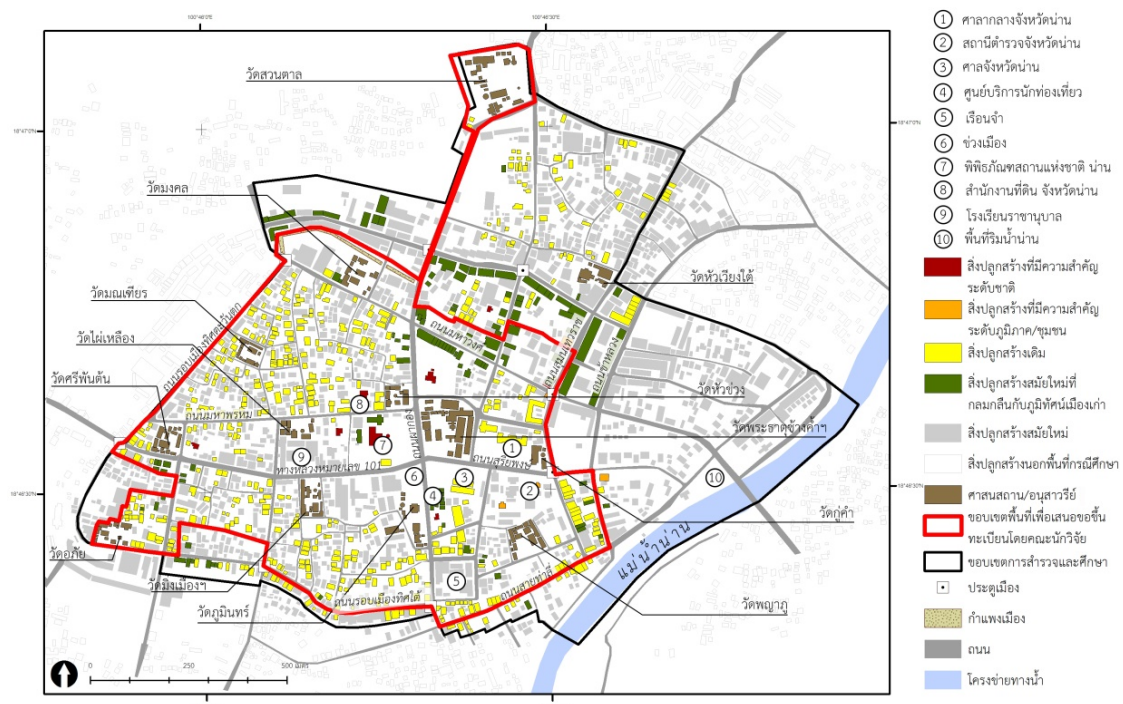
ภาพที่ 3.38 แสดงขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าแพร่

การกำหนดขอบเขตเพื่อเสนอขึ้นทะเบียนเขตมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมของเมืองเก่าแพร่ ใช้การกำหนดขอบเขตโดยครอบคลุมกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าตามลำดับความสำคัญซึ่งแสดงด้วยสัญลักษณ์สีต่างๆ ร่วมกับการกำหนดขอบเขตโดยอาศัยแนวคิดและหลักการของการเป็นเมืองมรดกวัฒนธรรมประเภทเมืองบ้านไม้ และมีแนวทางในการเสนอขึ้นทะเบียนคล้ายลักษณะของ

ขอบเขตเมืองเก่าแพร่ กล่าวคือ มีการแยกเขตขึ้นทะเบียนเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีพื้นที่หลักในเขตคูเมืองชั้นใน พื้นที่ที่ได้เสนอขึ้นทะเบียนอยู่ในแนวเขตถนนคำลือเชื่อมต่อบริเวณถนนคุ้มเดิมทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเขตเมืองเก่า

ในกลุ่มที่ 2 พื้นที่เสนอขึ้นทะเบียนอยู่สองฟากฝั่งถนนเจริญเมืองซึ่งเป็นพื้นที่อาคารพาณิชย์และอาคารการค้าของเมืองเก่าแพร่

3.3.3.7 การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าน่าน

ภาพที่ 3.39 แสดงขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิชาการในพื้นที่เมืองเก่าน่าน

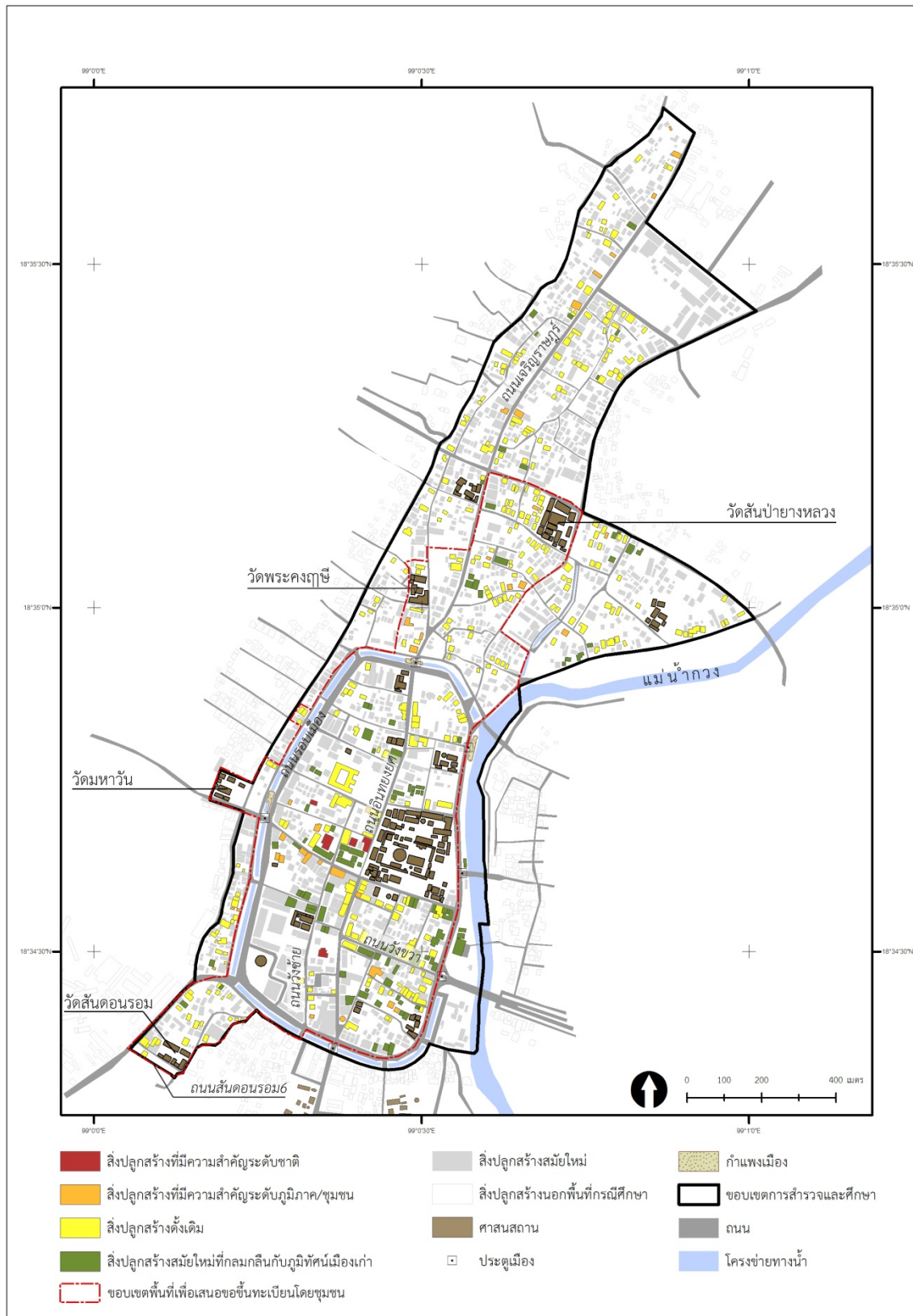
การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมของเมืองเก่าน่านใช้การกำหนดขอบเขตโดยครอบคลุมกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าตามลำดับความสำคัญซึ่งแสดงด้วยสัญลักษณ์สีต่างๆ ร่วมกับการกำหนดขอบเขตโดยอาศัยแนวคิดและหลักการของการเป็นเมืองมรดกวัฒนธรรมประเภทเมืองช่วง ทำให้การกำหนดขอบเขตได้ครอบคลุมพื้นที่หัวแวนเมืองน่านและมีขอบเขตตามแนวถนนรอบเมืองตามแนวเขตเมืองเก่า แนวถนนมยุ และครอบคลุมโบราณสถานของน่านเช่น วัดสวนตาล ตามแนวถนนมหาชัย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

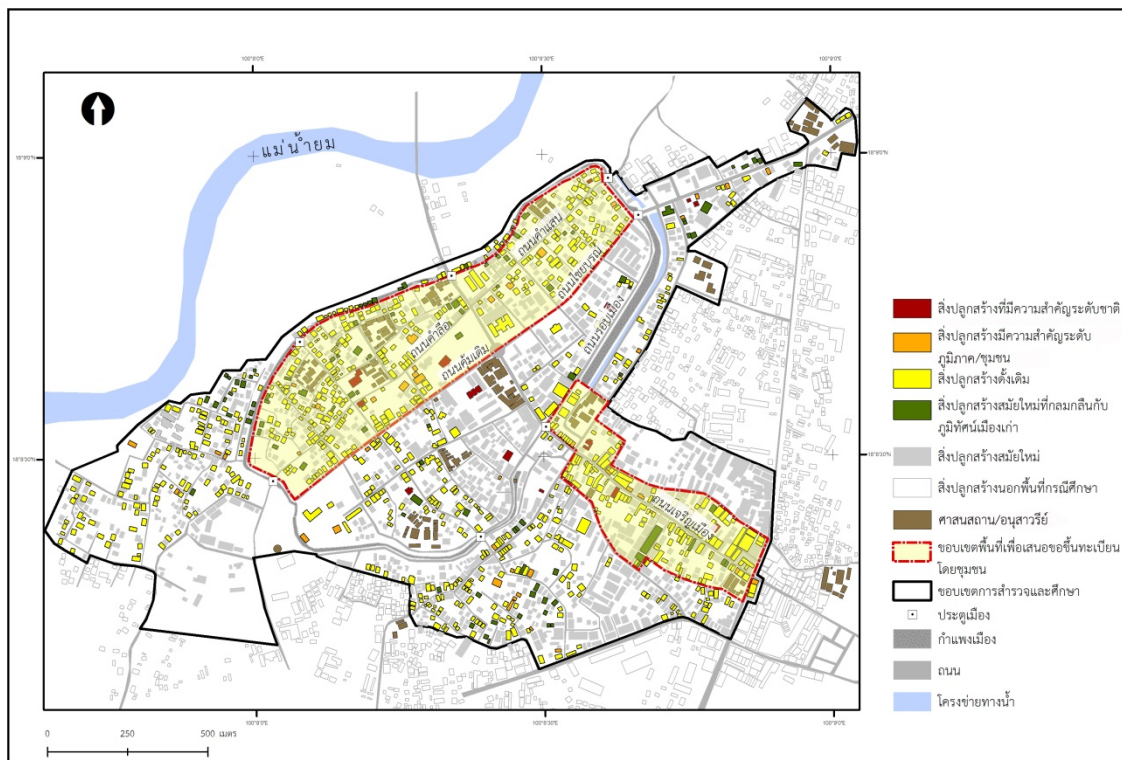
หลังจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน(proposed areas) ซึ่งทำโดยนักวิชาการ การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการภาคประชาสังคมในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และการเสนอขอความเห็นชอบในการกำหนดขอบเขตขึ้นทะเบียนเป็นเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมตามความต้องการของชุมชนซึ่งใช้กระบวนการประชุมกลุ่มย่อย โดยเชิญตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐผู้ดูแลพื้นที่ และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเข้าร่วมในการกำหนดขอบเขตดังกล่าว

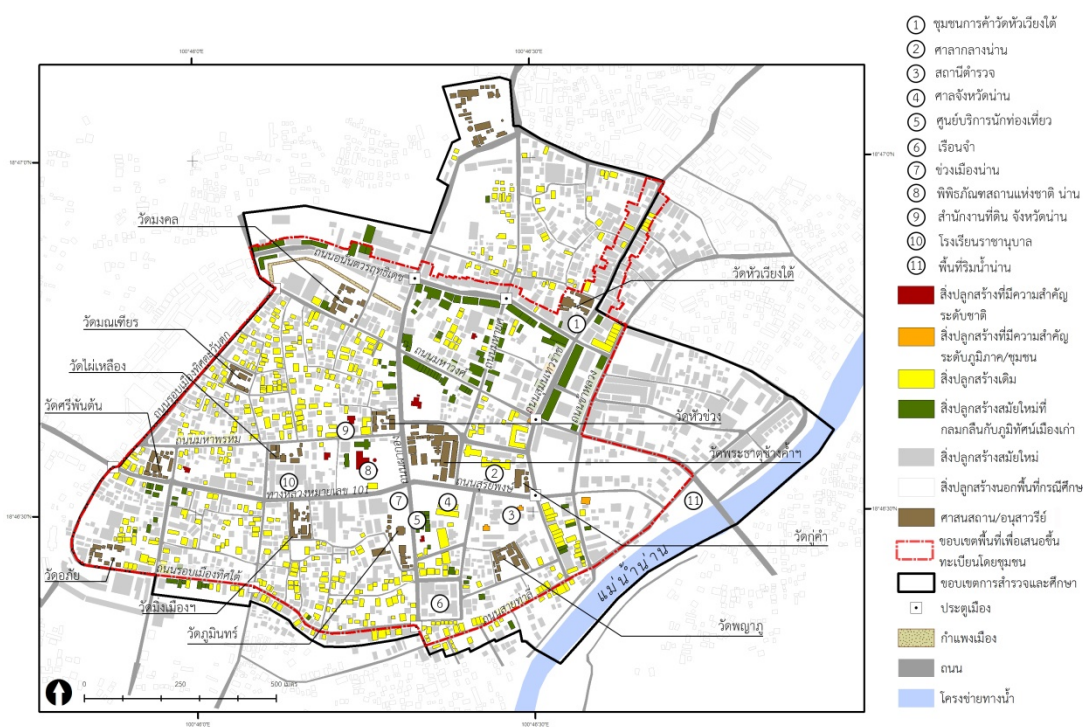
ภาพที่ 3.40 ภาพแสดงการตรวจสอบข้อมูลและขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยชุมชน

ภาพที่ 3.41 ภาพแสดงแผนที่เสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองเก่าลำพูน

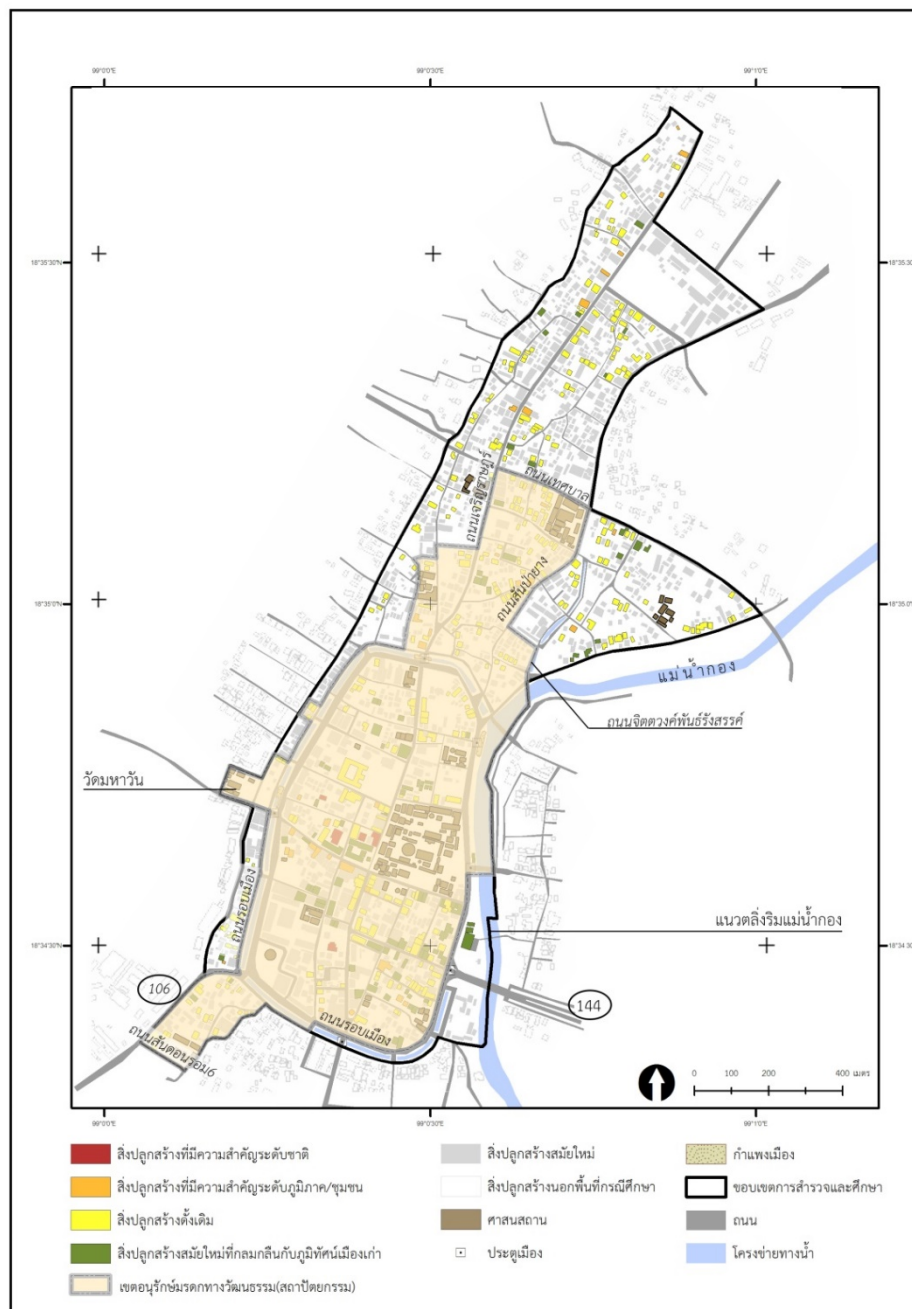

ภาพที่ 3.42 ภาพแสดงแผนที่เสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองเก่าแพะ

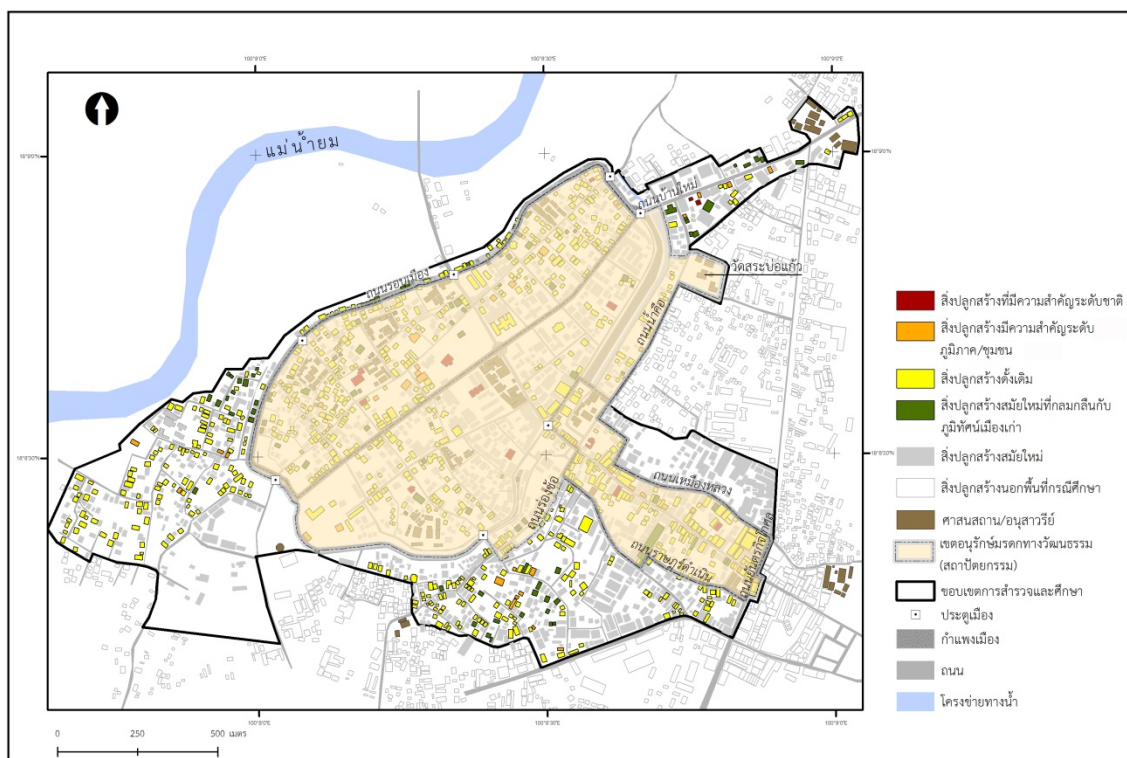

ภาพที่ 3.43 ภาพแสดงแผนที่เสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองเก่าบ้าน

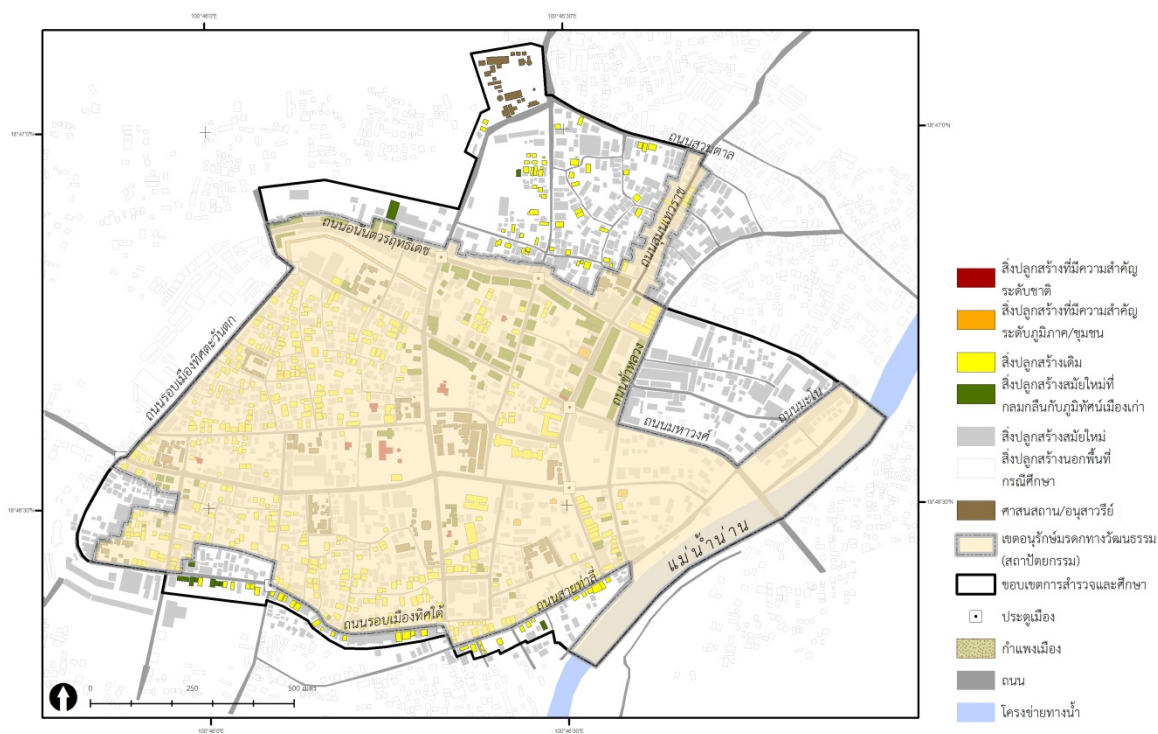
ภายหลังจากกระบวนการกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของนักวิจัยและมีการตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชน มีกระบวนการเสนอขอความเห็นชอบในการกำหนดขอบเขตจากชุมชน และมีการปรับปรุงแก้ไขขอบเขตอนุรักษ์ฯ ตามความต้องการของชุมชน จึงทำให้สามารถกำหนดขอบเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ในพื้นที่วิจัย ทั้ง 3 พื้นที่ ดังนี้

ภาพที่ 3.44 ภาพแสดงแผนที่เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองเก่าพูน

ภาพที่ 3.45 ภาพแสดงแผนที่เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองแพะ

ภาพที่ 3.46 ภาพแสดงแผนที่เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองแก่นาน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน แพร่ และน่าน โดยวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาประกอบด้วย

1) เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(งานสถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (Tangible) และนามธรรม (Intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

2) เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(งานสถาปัตยกรรม)ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา

3) เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรมและ(สถาปัตยกรรม)สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

4) เพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

จากการดำเนินศึกษาวิจัยสามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

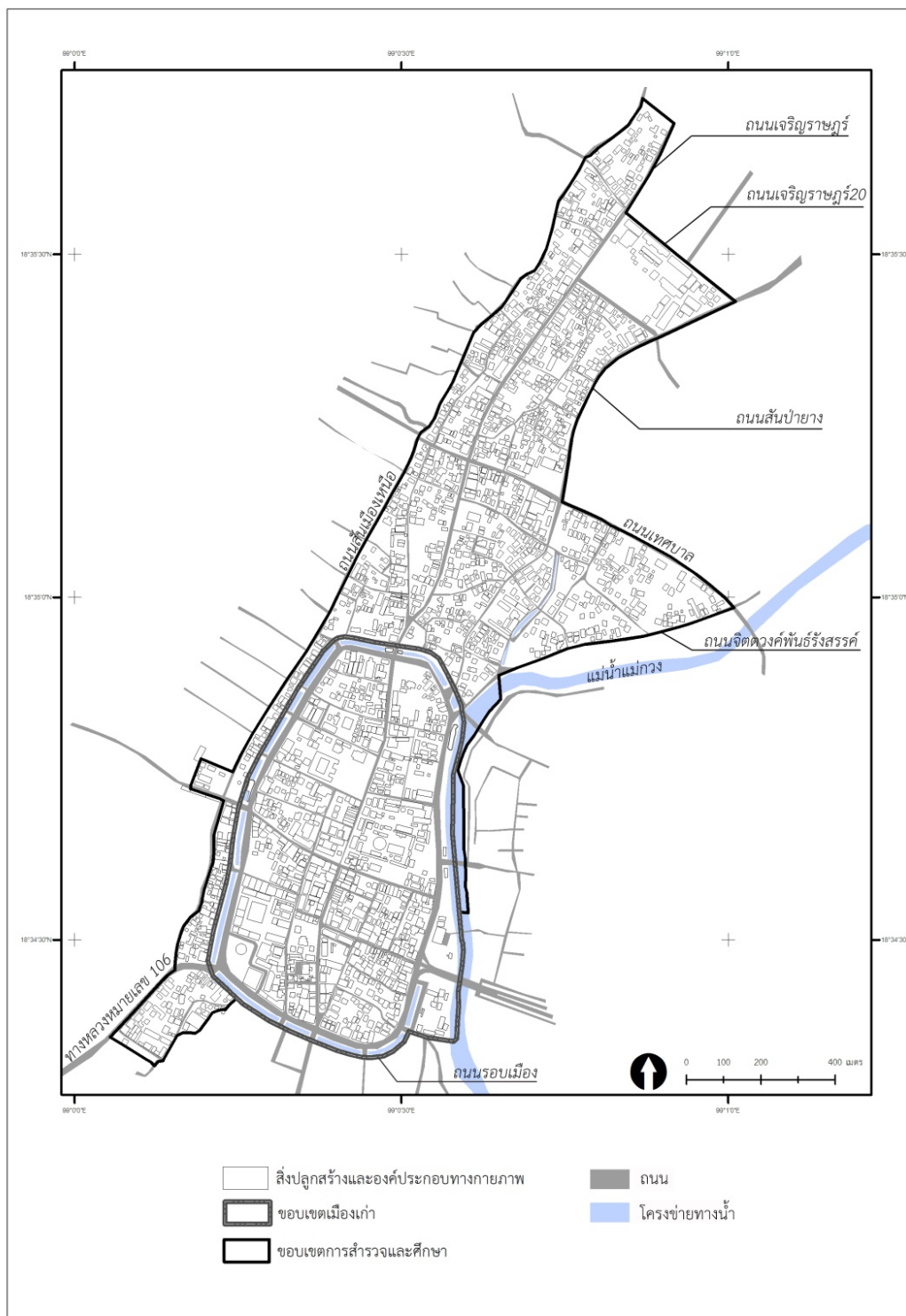
4.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (Tangible) และนามธรรม (Intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

จากการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรม แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ที่ดำเนินการภายใต้กระบวนการของนักวิชาการประกอบกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกระบวนการการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม สามารถวิเคราะห์ผลและวิเคราะห์ผลแยกรายจังหวัดภายใต้การวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

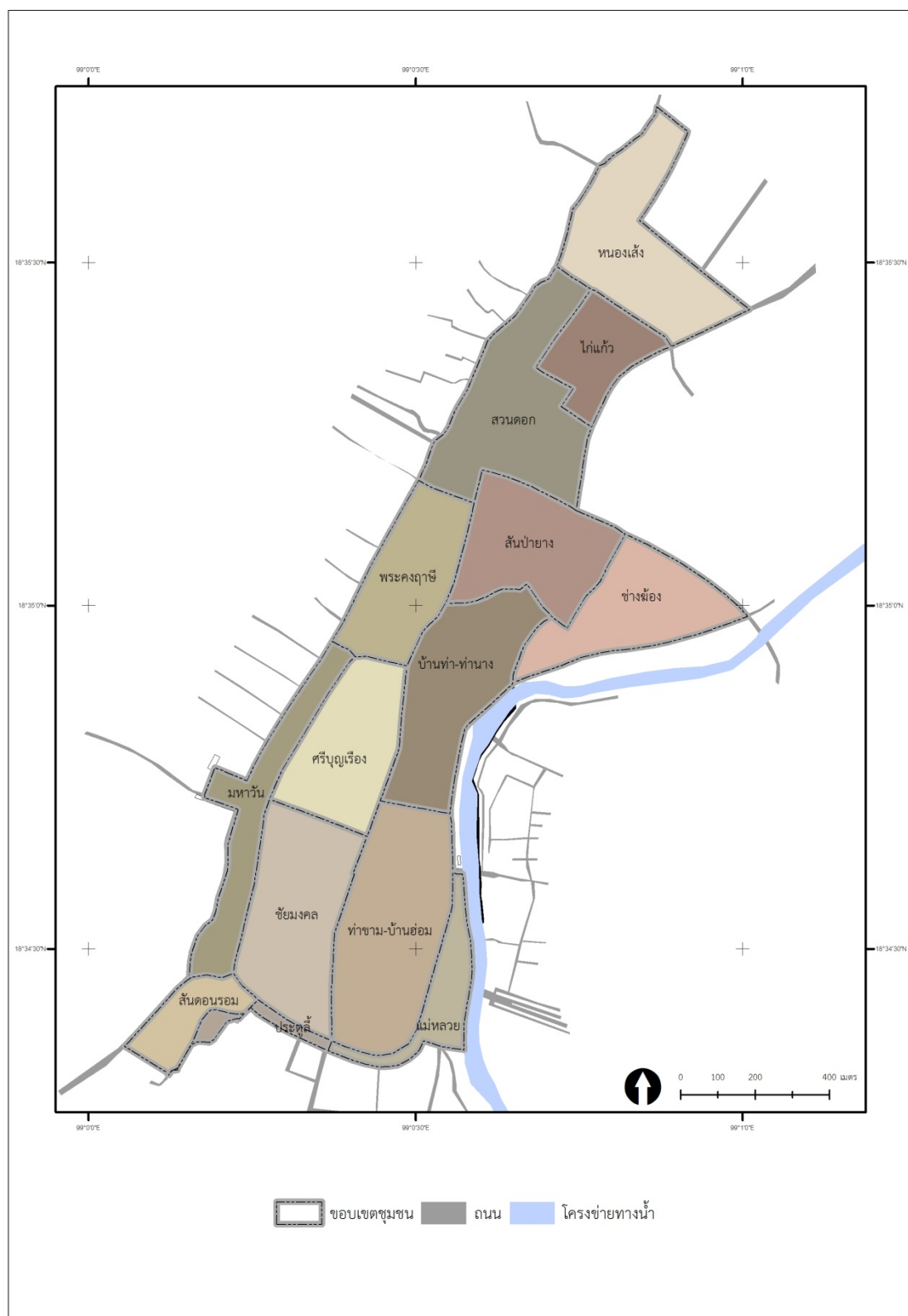
4.1.1 พื้นที่เมืองเก่าลำพูน

การกำหนดขอบเขตสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมได้ใช้การกำหนดขอบเขตสำรวจตามแนวนอนภายในพื้นที่เขตจังหวัดลำพูนครอบคลุมพื้นที่เขตชุมชนในเขตเมืองเก่าและเทศบาลบาลเมืองลำพูน กว่า 12 ชุมชน โดยภายหลังจากการวิเคราะห์และ

กำหนดขอบเขตร่วมกันระหว่างนักวิจัยและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ก่อให้เกิดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ซึ่งตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ดังนี้

รูปที่ 4.1 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจและผลการสำรวจสิ่งปลูกสร้างภายในเขตสำรวจเมืองเก่าลำพูน

รูปที่ 4.2 แสดงขอบเขตพื้นที่สำรวจในเขตสำรวจชุมชนเมืองเก่าลำพูน

ภายหลังการกำหนดขอบเขตการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของจังหวัดลำพูน ได้ดำเนินการสำรวจและจัดทำทะเบียนของมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรม (tangible heritage) สามารถสรุปรายละเอียดได้ตามตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)เมืองเก่าลำพูน

รายการ	พื้นที่สำรวจ
ขนาดพื้นที่ (ตร.ม.)	1,446,928
ขนาดพื้นที่ (ตร.กม.)	1.45
สิ่งปลูกสร้าง(ทั้งหมด)	1,963

ในด้านการขึ้นทะเบียนอาคารภายในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ของจังหวัดลำพูน การศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนของอาคารมรดกทางวัฒนธรรมประเภทอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน และสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม ตามขอบเขตสำรวจของเขตเมืองเก่าลำพูน ซึ่งมีขอบเขตการสำรวจประมาณ 1.45 ตารางกิโลเมตร มีอาคารภายใต้การเก็บข้อมูล 1,963 อาคาร

จากการสรุปข้อมูลของมรดกทางวัฒนธรรม พบว่ายังคงหลงเหลือสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัย “เจ้านาย” ที่ยังมีความทรงคุณค่าซึ่งเรียกว่า “คุ้ม” กระจายอยู่ในพื้นที่เขตเมืองเก่าลำพูน โดยปัจจุบันในพื้นที่ปรากฏคุ้มหลายหลัง ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นทั้งทางด้านการพัฒนาทางกายภาพและการส่งเสริมการใช้พื้นที่ในเชิงวิชาการ ทั้งที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐและที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยเจ้าของอาคารเอง โดยการขึ้นทะเบียนครั้งนี้ใช้วิธีการดำเนินการสรุปข้อมูลทั้งทางด้านประวัติศาสตร์อันได้จากการศึกษาก่อนหน้า และการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภายในพื้นที่และการจัดกิจกรรมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าลำพูนซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ตามภาคผนวก ก.

ในด้านข้อมูลทางด้านมรดกวัฒนธรรมด้านนามธรรม ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในด้านกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ หรือพื้นที่ทางกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ และเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางกายภาพในเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะนามธรรม

ลำดับ	งานประเพณี/ความเชื่อ	พื้นที่กิจกรรม
1	มหรธรมผ้าทอของดีเหมืองหละปูน	สะพานข้ามงทำสิงห์
2	ประเพณีสงกรานต์ / ประเพณีปีใหม่เมือง	เชิงสะพานท่าขาม และเทศบาลลำพูน
3	ประเพณีสงรน้ำพระหริภุญชัย	วัดพระธาตุนริภุญชัย
4	งานของดีศรีหริภุญชัย	บริเวณหน้าวัดพระธาตุนริภุญชัย รวมหาวิหาร
5	งานประเพณีตักบาตรเทโวฯ	วัดพระธาตุนริภุญชัยรวมหาวิหาร
6	งานสลากภัตและสลากย้อม	วัดพระธาตุนริภุญชัยรวมหาวิหาร
7	งานประเพณีลอยกระทง	เชิงสะพานท่าขาม
8	งานเทศกาลเปิดเมืองหละปูน	ข้ามง (สะพานข้ามน้ำปิง)
9	งานปอยหลวง	ทุกวัด
10	เทศน์มหาชาติ/ ประเพณีตั้งธรรมลวง	ทุกวัด
11	วันวิสาขบูชา	ทุกวัด
12	งานประเพณีตักบาตรวันมาฆบูชา	วัดพระธาตุนริภุญชัยรวมหาวิหาร / และวัดอื่นๆ
13	วันอาสาฬหบูชา	ทุกวัด
14	วันเข้าพรรษา / งานแห่เทียนพรรษา	ทุกวัด
15	งานประเพณีปีใหม่เมือง	ทุกวัด
16	ความเชื่อเรื่องพระรอดลำพูน	วัดมหาวันรวมหาวิหาร
17	ความเชื่อเรื่องพระธาตุนริภุญชัยประจำปีเกิด	วัดพระธาตุนริภุญชัยรวมหาวิหาร

มีขอบเขตการสำรวจประมาณ 1.98 ตารางกิโลเมตร มีอาคารภายใต้การเก็บข้อมูล 23,212 อาคาร

จากตารางข้างต้นเพื่อให้เห็นศักยภาพของอาคารที่อยู่ภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าแพร่ สามารถวิเคราะห์ทางด้านศักยภาพในด้านต่างๆ ดังนี้

ในด้านการขึ้นทะเบียนอาคารภายในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมแพรวนั้น การศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนของอาคารมรดกทางวัฒนธรรมประเภทอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน ตามขอบเขตสำรวจของเขตเมืองเก่าแพร่ ซึ่งจากการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล พบว่ามีสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัย “เจ้านาย” หรือ “คุ้ม” ตลอดจน บ้านพักอาศัยคหบดี บ้านพักอาศัยผู้มีฐานะดีในอดีต ซึ่งเป็นอาคารไม้แบบเรือนพื้นถิ่นประเพณีกระจายอยู่ในพื้นที่เขตเมืองเก่าแพร่ เช่น “เรือนขนมปังขิง” ซึ่งค้นพบว่ามีย่านจำนวนมาก หนาแน่น ลักษณะเรือนดังกล่าว เป็นเรือนสองชั้น รูปแบบเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นผสมสถาปัตยกรรมตะวันตก ลักษณะองค์ประกอบเรือนมีบันไดอยู่ภายในเรือน ดังเช่น คุ้มหลวง บ้านวงศ์บุรี บ้านหลวงศรีนครานุกุล คุ้มวิชัยราชา บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์ เป็นต้น

สำหรับการขึ้นทะเบียนครั้งนี้ใช้วิธีการดำเนินการสรุปข้อมูลทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ อันได้จากการศึกษาท่อนหน้า และการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภายในพื้นที่ และการจัดกิจกรรมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน สามารถสรุปรายละเอียดได้ตามภาคผนวก ข

ในด้านข้อมูลทางด้านมรดกวัฒนธรรมด้านนามธรรม(Intangible heritage) ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในด้านกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ หรือ พื้นที่ทางกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ และเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางกายภาพในเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมแพรว ดังนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะนามธรรมจังหวัดแพร่

ลำดับ	งานประเพณี	พื้นที่จัดกิจกรรม
1	งานขนมเส้นเมืองแพร่	ลานน้ำพุ ถนนคุ้มเดิม
2	ประเพณีไหว้สาสร่งน้ำปิดทองพระพุทธรูป	วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร
3	งานประเพณีสงกรานต์ (ประเพณีปีใหม่เมืองแป้)	สวนสุขภาพ 90 ปี และหน้าศาลากลางจังหวัดแพร่
4	สวดเบิก หรือ พิธี “เข้าเบิก”	ประตูเมือง

ลำดับ	งานประเพณี	พื้นที่จัดกิจกรรม
5	งานนมัสการพระธาตุวัดหัวข่วงเพื่อห่มผ้า	วัดหัวข่วง
6	งานประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ แห่ตุงหลวง	วัดพระธาตุช่อแฮ
7	ประเพณีไหว้พระเจ้านอน	วัดพระนอน
8	ประเพณีกินสลากหลวง	วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร
9	ประเพณีตานทางประตีสันกา ปูจามแม่กาเผือก	บริเวณสวนสุขภาพ
10	งานเทศกาลลอยกระทง เผาเทียนเล่นไฟ พะเนียงเวียงโกศัย	ทำนน้ำวัดศรีชุม
11	ประเพณีตานก๋วยสลาก	เริ่มต้นที่วัดศรีชุม
12	ประเพณีการตั้งธรรมเดือนยี่เป็ง	ทุกวัด
13	ประเพณีการแห่บอไฟ	ทุกวัด
14	การเล่นจิสะโป๊ก	ทุกวัด
15	งานประเพณีตานข้าวใหม่	ทุกวัด
16	ประเพณีตักบาตรเที่ยงคืน	วัดสระป้อแก้ว
17	ประเพณีเทศน์มหาชาติ	มณฑปวัดศรีชุม
18	วันวิสาขบูชา	ทุกวัด
19	วันมาฆบูชา	ทุกวัด
20	วันอาสาฬหบูชา	ทุกวัด
21	วันเข้าพรรษา	ทุกวัด
22	งานประเพณีตักบาตรเทโว	ทุกวัด

4.1.3 พื้นที่เมืองเก่า

การกำหนดขอบเขตสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมได้ใช้การกำหนดขอบเขตสำรวจตามแนวนอนภายในพื้นที่เขตจังหวัดน่านครอบคลุมพื้นที่เขตชุมชนในเขตเมืองเก่าและเทศบาลเมืองลำพูน กว่า 12 ชุมชน โดยภายหลังจากการวิเคราะห์และกำหนดขอบเขตร่วมกันระหว่างนักวิจัยและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ก่อให้เกิดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งรายละเอียดได้แสดงให้เห็นขอบเขตซึ่งถูกกำหนดขึ้นตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 โดยมีขอบเขตดังนี้

ภายหลังการกำหนดขอบเขตการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของจังหวัดน่าน ได้ดำเนินการสำรวจและจัดทำทะเบียนของมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรม (tangible heritage) และได้ดำเนินการวิเคราะห์จำแนกประเภทของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรม โดยสามารถสรุปรายละเอียดได้ตามตารางที่ 4.5 ดังนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าน่าน

รายการ	พื้นที่สำรวจ
ขนาดพื้นที่ (ตร.ม.)	1,600,218
ขนาดพื้นที่ (ตร.กม.)	1.60
สิ่งปลูกสร้าง(ทั้งหมด)	2,074

ในด้านการขึ้นทะเบียนอาคารภายในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมน่านนั้น การศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนของอาคารมรดกทางวัฒนธรรม ประเภทอาคาร และสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชนตามขอบเขตสำรวจของเขตเมืองเก่าน่าน ซึ่งจากการวิเคราะห์และสรุปข้อมูลออกมา พบว่ามีสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัยที่ยังมีความทรงคุณค่าซึ่งเรียกว่า “คุ้ม” กระจายอยู่ในพื้นที่เขตเมืองเก่าน่านแต่หลงเหลือปริมาณไม่มากนัก แต่ในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมน่านยังมีกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมทางศาสนสถานที่คงเหลืออยู่มาก ซึ่งแสดงถึงการรับเอาอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากต่างพื้นที่ผ่านความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนานับแต่อดีตเป็นต้นมา

สำหรับการขึ้นทะเบียนครั้งนี้ใช้วิธีการดำเนินการสรุปข้อมูลทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ อันได้จากการศึกษาก่อนหน้า และการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภายในพื้นที่ และการจัดกิจกรรมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าน่าน สามารถสรุปรายละเอียดได้ตามภาคผนวก ค

ในด้านข้อมูลทางด้านมรดกวัฒนธรรมด้านนามธรรม(Intangible heritage) ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในด้านกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ หรือ พื้นที่ทางกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ และเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ทางกายภาพในเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมน่าน ดังนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะนามธรรมเมืองเก่าน่าน

ลำดับ	เทศกาล/งานประเพณี	พื้นที่จัดกิจกรรม
1	งานประเพณีลอยกระทง	ทุกวัด
2	พิธีถวายเครื่องสักการะแด่พระเจ้าล้านน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เนื่องวันคล้ายวันพิราลัย	ลานด้านหน้าอนุสาวรีย์พระเจ้าล้านน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน
3	งานประเพณีปีใหม่เมือง และนมัสการสงกรานต์ พระเจ้าทองทิพย์	วัดสวนตาล
4	ประเพณีตานก๋วยสลาก/ถวายทานสลากมปู	เริ่มต้น ณ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
5	งานประเพณีแข่งเรือ จังหวัดน่าน	ลำน้ำน่าน
6	งานกฐินหลวง	เริ่มต้น ณ.วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
7	งานปั่นฝ้าย สายบุญ จุลกฐิน ถิ่นเมืองน่าน	วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
8	งานสักการะเสาหลักเมือง	วัดมิ่งเมือง
9	ประเพณีจิบอกไฟ (จุดบ้องไฟ)/ บอกไฟขึ้น	ทุกวัด
10	ประเพณีส่งเคราะห์หลวง	วัดมิ่งเมือง
11	เทศกาลทำบุญตักบาตรปีใหม่	ช่วงเมืองน่าน
12	เทศกาลศิลปะน่าน	ทุกวัด
13	เทศน์มหาชาติ	ทุกวัด
14	วันวิสาขบูชา	ทุกวัด
15	วันมาฆบูชา	ทุกวัด
16	วันอาสาฬหบูชา	ทุกวัด
17	วันเข้าพรรษา / งานแห่เทียนพรรษา	ทุกวัด
18	งานประเพณีตักบาตรเทโว	วัดพระธาตุแช่แห้ง / ทุกวัด
19	งานกระซิบรักที่เมืองน่าน	ทุกวัด

4.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรมงานสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมและมีการดำเนินการประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ได้ดำเนินการจัดทำเกณฑ์การประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมภายใต้เกณฑ์การประเมินที่ครอบคลุมเนื้อหาของการประเมินมรดกทางวัฒนธรรมโดยใช้การประยุกต์ตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมตามหลักเกณฑ์มาตรฐานของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ พ.ศ. 2515 (World Heritage Cultural Criteria) (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2556) โดยครอบคลุมในประเด็น ดังนี้

- 1) เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์
- 2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
- 3) เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว
- 4) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
- 5) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา
- 6) มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่ง ในประวัติศาสตร์

ลักษณะขององค์ประกอบที่จะเป็นลักษณะมรดกวัฒนธรรมตามมาตรฐาน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, 2556) ต้องประกอบด้วย

- 1) ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ
- 2) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนและสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา
- 3) มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้
- 4) มีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น
- 5) หากไม่มีการอนุรักษ์ รักษาไว้จะสูญหายไปในที่สุด

ดังนั้นการพัฒนาเครื่องมือเพื่อที่จะสามารถนำไปใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมซึ่งได้ถูกขึ้นทะเบียนได้ประยุกต์เกณฑ์การประเมินให้ครอบคลุมหลักการมาตรฐานสากลดังกล่าว แต่เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินในครั้งนี้มีการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนเมืองเก่าในประเทศไทย โดยการพัฒนาเกณฑ์ประเมินจะสอดคล้องและครอบคลุมเกณฑ์มาตรฐานต่าง ๆ ที่นานาชาติยอมรับ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการพัฒนาและอนุรักษ์อย่างเป็นสากล ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดเกณฑ์การประเมินความทรงคุณค่าตามมุมมองต่างๆ ดังนี้

- 1) **ด้านประวัติศาสตร์** หมายถึง เรื่องราวความเป็นมา คุณค่าและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นด้านการประเมินทางด้านยุ และคุณค่าทางวิชาการ
- 2) **ด้านสังคม** หมายถึง พัฒนาการและคุณค่าทางสังคม การมีส่วนร่วม การใช้สอยจากสังคม
- 3) **ด้านวัฒนธรรม** หมายถึง คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณี
- 4) **มุมมองสภาพทางกายภาพภาพ** หมายถึง สภาพทางกายภาพ ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมของบริบทโดยรอบ

การจัดทำเกณฑ์การประเมินในครั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการกำหนดพื้นที่ศักยภาพในขั้นต่อไป ซึ่งเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการประเมินสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วย ดังนี้

ตารางที่ 4.7 ตารางแสดงเกณฑ์การประเมิน

ความทรงคุณค่า	รายละเอียดเกณฑ์การประเมิน	ระดับการประเมินความสำคัญ			
		A	B	C	D
ประวัติศาสตร์ (History)	ความเก่าแก่ (อายุ)	มากกว่า / เท่ากับ 50 ปี	30 - 50	10 - 30	10
	คุณค่าทางวิชาการ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดี	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	ไม่มี
สังคม (Social)	คุณค่าทางสังคม (ชาวบ้านคิดอย่างไร)	มาก	สำคัญ	ธรรมดา	ไม่มี
	การใช้สอยของสังคม	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
	การมีส่วนร่วมภาคสังคม (ชาวบ้าน)	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
วัฒนธรรม (Culture)	ความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคมที่ เกี่ยวข้อง	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
	วิถีชีวิต และ คติความเชื่อ	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
สภาพทาง กายภาพ (Tangible)	ความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ (Authenticity and Integrity)	มากกว่า 80 %	มากกว่า 50-80 %	น้อยกว่า 50 %	ไม่มี
	ความเป็นกลุ่มก้อนและความหนาแน่น	สูง	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
	รูปแบบทางสถาปัตยกรรม	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	ไม่มี
	สภาพทางโครงสร้าง	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	อันตราย
	ทัศนียภาพและองค์ประกอบแวดล้อม	สูง	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
	ความต่อเนื่องของการใช้งาน	มากกว่า / เท่ากับ 50 ปี	30 - 50	10 - 30	10

ในการประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมกลุ่มอาคารภายในพื้นที่สำรวจแล้วจึงได้มีการ ประเมินคุณค่าของอาคารโดยใช้การคัดแยกประเภทของอาคารตามกลุ่มตัวแทนด้วยสีต่างๆ เพื่อประโยชน์ ในด้านการแสดงผลให้เห็นถึงความหนาแน่นเชิงกายภาพของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า (Group of precious building) และการกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวตามเอกลักษณ์ของแต่ละเมืองโดย แสดงความสำคัญของความทรงคุณค่าทางด้านกายภาพเป็น 5 ประเภท และแสดงด้วยสัญลักษณ์สีได้ ดังนี้

- สีแดง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับประเทศ
- สีส้ม หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับภูมิภาค

- สีเหลือง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม
- สีเขียว หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่มีรูปแบบสอดคล้องกับภูมิทัศน์เมือง
- สีเทา หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่
- สีนํ้าตาล หมายถึง กลุ่มอาคารทางศาสนา

ภายหลังการประเมินและวิเคราะห์ ความทรงคุณค่าของกลุ่มอาคารและการประเมินความทรงคุณค่าในมิติต่างๆ ด้วยการใช้สัญลักษณ์สีเหล่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพขององค์ประกอบทางกายภาพของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการนำไปเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตศักยภาพเป็นต้นแบบพื้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้ประเมินและวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ ดังนี้

- การวิเคราะห์ศักยภาพด้านจำนวนของสิ่งปลูกสร้างแบ่งตามความสำคัญของแต่ละประเภทอาคาร
- การวิเคราะห์ทางด้านความหนาแน่นขององค์ประกอบทางมรดกวัฒนธรรม

ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลสามารถแบ่งแยกตามพื้นที่ต่างๆ ได้ดังนี้

4.2.1 พื้นที่เมืองเก่าลำพูน

การประเมินมรดกทางวัฒนธรรมงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองเก่าลำพูนตามขอบเขตสำรวจตามแนวนอนภายในพื้นที่เขตจังหวัดลำพูนครอบคลุมพื้นที่เขตชุมชนในเขตเมืองเก่าและเทศบาลบาลเมืองลำพูน กว่า 12 ชุมชน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรม ตามสัญลักษณ์สีต่างๆ ตามความหมายข้างต้นดังนี้

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าลำพูน

รายการ	พื้นที่สำรวจ	หน่วย
ขนาดพื้นที่	1,446,928	ตร.ม.
ขนาดพื้นที่	1.45	ตร.กม.
สิ่งปลูกสร้าง(ทั้งหมด)	1,963	อาคาร
สีแดง	5	อาคาร
สีส้ม	36	อาคาร
สีเหลือง	337	อาคาร
สีเขียว	107	อาคาร
สีเทา	1,478	อาคาร
สีน้ำตาล	17	อาคาร

รูปที่ 4.7 แสดงผลการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรมเขตเมืองเก่า
ลำพูน

ภายหลังจากการกำหนดสัญลักษณ์สีเพื่อแสดงให้เห็นตำแหน่งของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (Intangible heritage) ในพื้นที่ตามขอบเขตการสำรวจในพื้นที่เมืองเก่าลำพูน เพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพในด้านต่างๆ ขององค์ประกอบทางกายภาพของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าลำพูน เพื่อใช้ในการนำไปเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตศักยภาพเป็นต้นแบบพื้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ ได้ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ศักยภาพด้านจำนวนของสิ่งปลูกสร้างแบ่งตามประเภทอาคาร

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สิ่งปลูกสร้างซึ่งอยู่ในเขตเมืองเก่าลำพูนซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ส่วนใหญ่เป็นประเภทมรดกทางวัฒนธรรมประเภทอาคารดั้งเดิม (สีเหลือง) มีการกระจายตัวโดยทั่วไปโดยรอบเขตพื้นที่สำรวจ ซึ่งพบว่ามีจำนวนมากกว่าสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน(สีส้ม) และมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมมีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง)

(2) การวิเคราะห์ทางด้านการหนาแน่นขององค์ประกอบทางมรดกวัฒนธรรม

ในด้านการวิเคราะห์ทางด้านการหนาแน่นของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพของของทัศนียภาพเมืองอันเกิดจากความหนาแน่นและก่อให้เกิดหรือ “ย่าน” ทางด้านสถาปัตยกรรม ที่มีทิวเมืองเกิดขึ้นและเหมาะสมที่จะนำไปใช้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพในการนำไปส่งเสริมให้เกิดเป็นทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว นั้น มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน(สีส้ม) และมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมมีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง) และพบว่ามีควาหนาแน่นของกลุ่มสิ่งปลูกสร้างในบริเวณถนนมุกดา และถนนไชยมงคล ซึ่งเป็นแนวถนนที่ติดกับที่ตั้งของศาสนาสถานสำคัญของลำพูน คือ วัดพระธาตุหริภุญชัย

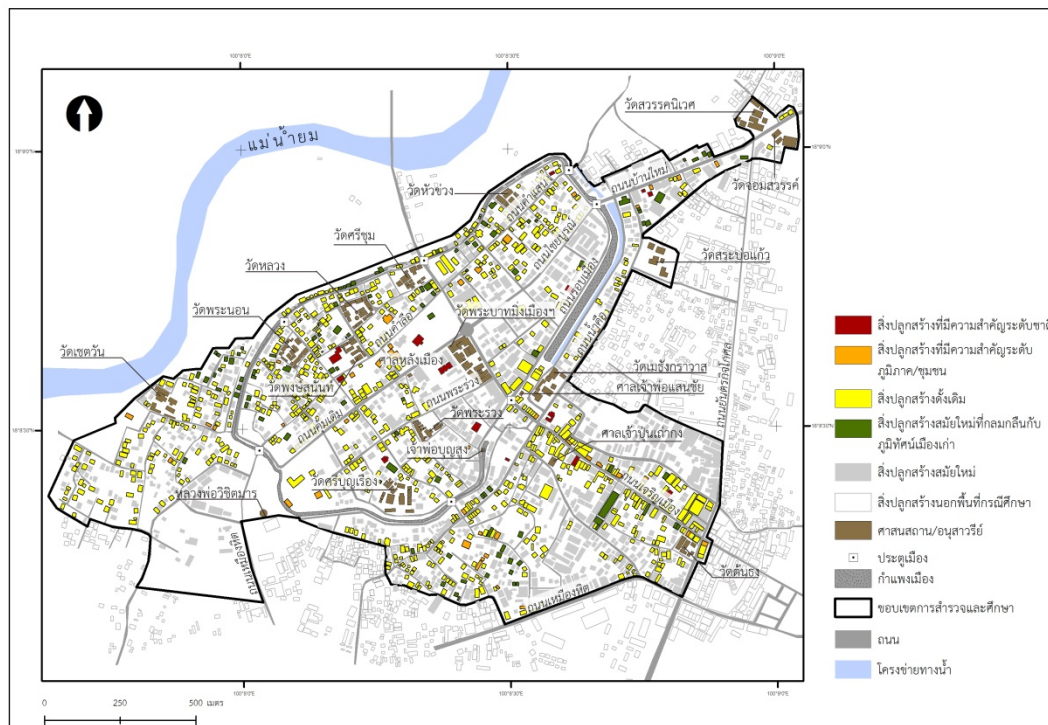
รูปที่ 4.8 แสดงความหนาแน่นองค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเขตเมืองเก่าลำพูน

4.2.2 พื้นที่เมืองเก่าแพร่

การประเมินมรดกทางวัฒนธรรมงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองเก่าแพร่ตามขอบเขตสำรวจตามแนวนอนภายในพื้นที่เขตจังหวัดแพร่ครอบคลุมพื้นที่เขตชุมชนในเขตเมืองเก่าและเทศบาลเมืองแพร่กว่า 14 ชุมชน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรม ตามสัญลักษณ์สีต่างๆ ตามความหมายข้างต้น ดังนี้

ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าแพร่

รายการ	พื้นที่สำรวจ	หน่วย
ขนาดพื้นที่	1,988,536	ตร.ม.
ขนาดพื้นที่	1.98	ตร.กม.
สิ่งปลูกสร้าง(ทั้งหมด)	23,212	อาคาร
สีแดง	14	อาคาร
สีส้ม	46	อาคาร
สีเหลือง	809	อาคาร
สีเขียว	103	อาคาร
สีเทา	1,340	อาคาร
สีน้ำตาล	19	อาคาร

รูปที่ 4.9 แสดงผลการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรมเขตเมืองเก่าแพร่

ภายหลังจากการกำหนดสัญลักษณ์สีเพื่อแสดงให้เห็นตำแหน่งของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (Intangible heritage) ในพื้นที่ตามขอบเขตการสำรวจในพื้นที่เมืองเก่าแพร่ เพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพในด้านต่างๆ ขององค์ประกอบทางกายภาพของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าแพร่ เพื่อใช้ในการนำไปเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตศักยภาพเป็นต้นแบบพื้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆได้ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ศักยภาพด้านจำนวนของสิ่งปลูกสร้างแบ่งตามประเภทอาคาร

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สิ่งปลูกสร้างซึ่งอยู่ในเขตเมืองเก่าแพร่ ส่วนใหญ่เป็นประเภทมรดกทางวัฒนธรรมประเภทอาคารดั้งเดิม (สีเหลือง) มีการกระจายตัวโดยทั่วไปโดยรอบเขตพื้นที่สำรวจ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน (สีส้ม) รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง) และยังพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับชาติ (สีส้ม) มีจำนวนมากกว่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน (สีแดง)

(2) การวิเคราะห์ทางด้านความหนาแน่นขององค์ประกอบทางมรดกวัฒนธรรม

ในด้านความหนาแน่นของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่ก่อให้เกิด “ย่าน” ทางด้านสถาปัตยกรรม ที่มีทิวเมืองเกิดขึ้นและเหมาะสมที่จะนำไปใช้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพในการนำไปส่งเสริมให้เกิดเป็นทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว นั้น มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน(สีส้ม) และมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมมีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง) มีความหนาแน่นในบริเวณคำลือและบริเวณถนนเจริญราช โดยในบริเวณถนนเจริญเมืองซึ่งเป็นบริเวณย่านการค้าและเป็นขอบเขตเมืองเก่าของแพร่ ส่วนในบริเวณถนนคำลือเป็นบริเวณแนวแกนถนนหลักของเขตเมืองเก่าแพร่ซึ่งยังคงมีทิวเมืองอันเกิดจากกลุ่มบ้านพักอาศัยประเภทบ้านไม้ และกลุ่มอาคารศาสนสถานอยู่บนแนวถนนเส้นนี้ อย่างหนาแน่น

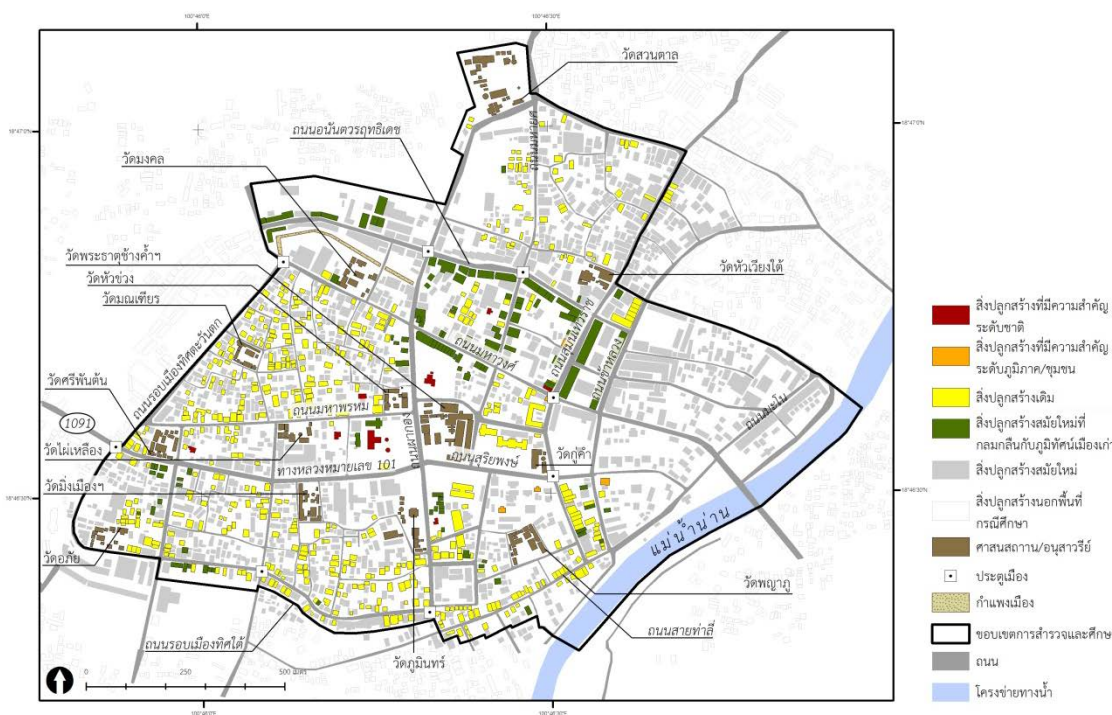
รูปที่ 4.10 แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเขตเมืองเก่าแพร่

4.2.3 พื้นที่เมืองเก่าน่าน

การประเมินมรดกทางวัฒนธรรมงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองเก่าน่านตามขอบเขตสำรวจตามแนวถนนภายในพื้นที่เมืองเก่าครอบคลุมพื้นที่เขตชุมชนในเขตเมืองเก่าและเทศบาลเมืองน่านกว่า 12 ชุมชน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรม ตามสัญลักษณ์สีต่างๆ ตามความหมายข้างต้น ดังนี้

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่า

รายการ	พื้นที่สำรวจ	หน่วย
ขนาดพื้นที่ (ตร.ม.)	1,600,218	ตร.ม.
ขนาดพื้นที่ (ตร.กม.)	1.60	ตร.กม.
สิ่งปลูกสร้าง(ทั้งหมด)	2,074	อาคาร
สีแดง	10	อาคาร
สีส้ม	5	อาคาร
สีเหลือง	512	อาคาร
สีเขียว	124	อาคาร
สีเทา	1,423	อาคาร
สีน้ำตาล	12	อาคาร

รูปที่ 4.11 แสดงผลการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรมเขตเมืองเก่า

ภายหลังจากการกำหนดสัญลักษณ์สีเพื่อแสดงให้เห็นตำแหน่งของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (Intangible heritage) ในพื้นที่ตามขอบเขตการสำรวจในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพในด้านต่างๆ ขององค์ประกอบทางกายภาพของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่า เพื่อใช้ในการนำไปเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตศักยภาพเป็นต้นแบบพื้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ ได้ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ศักยภาพด้านจำนวนของสิ่งปลูกสร้างแบ่งตามประเภทอาคาร

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สิ่งปลูกสร้างซึ่งอยู่ในเขตเมืองเก่าบางส่วนใหญ่เป็นประเภทมรดกทางวัฒนธรรมประเภทอาคารดั้งเดิม (สีเหลือง) มีการกระจายตัวโดยทั่วไปโดยรอบเขตเขตพื้นที่สำรวจ ซึ่งพบว่ามีความมากกว่าสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน(สีส้ม) และมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง) โดยในพื้นที่เมืองเก่าพบว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง) มีจำนวนมากกว่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน(สีส้ม)

(2) การวิเคราะห์ทางด้านการหนาแน่นขององค์ประกอบทางมรดกวัฒนธรรม

ในด้านความหนาแน่นของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่ก่อให้เกิด “ย่าน” ทางด้านสถาปัตยกรรม ที่มีทิวเมืองเกิดขึ้นและเหมาะสมที่จะนำไปใช้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพในการนำไปส่งเสริมให้เกิดเป็นทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว นั้น มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับภูมิภาคและชุมชน(สีส้ม) และมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับชาติ (สีแดง) มีความหนาแน่นในบริเวณหัวแหวเมืองเก่าและบริเวณถนนมหาพรหม ในเขตชุมชนบ้านไผ่เหลือง ซึ่งยังคงมีทิวเมืองอันเกิดทัศนียภาพแวดล้อม และสิ่งปลูกสร้างจากกลุ่มบ้านพักอาศัยประเภทบ้านไม้และกลุ่มอาคารศาสนสถานอยู่บนแนวถนนเส้นนี้

รูปที่ 4.12 แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเขตเมืองเก่า

4.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรมสำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมและดำเนินการประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งค้นพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมยังคงหลงเหลือและแทรกตัวอยู่ในกลุ่มเรือนพักอาศัยและกลุ่มอาคารในยุคสมัยปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการจัดทำหมวดหมู่ของกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมที่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลไว้อย่างเป็นหมวดหมู่เพื่อทำให้เกิดฐานข้อมูลประเภทมรดกทางสถาปัตยกรรมภายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 พื้นที่ ซึ่งในโครงการวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นในการจัดทำฐานข้อมูลในมรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพักอาศัย หรือ เรือนและอาคารพาณิชย์ หรือ กลุ่มอาคารเรือนร้านค้า ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลของกลุ่มอาคารแบ่งตามประเภทและชนิดอาคารได้ ดังนี้

(1) ประเภทเอือนกาแล

เรือนสำหรับผู้มีฐานะทางสังคม หรือผู้นำชุมชน หรือชนชั้นสูงในสังคม ตั้งแต่ระดับชนบทจนถึงระดับเมือง (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2539: 11) เอกลักษณะสำคัญของเรือนประเภทนี้ คือ มีกาแล ไม้แกะสลักอย่างสวยงามประดับบนยอดจั่ว และเป็นเหตุให้เรียกเรือนประเภทนี้ว่า เรือนกาแล สร้างด้วยไม้จริง มีความประณีตเรียบร้อยมากกว่าเรือนของสามัญชนทั่วไป มีแบบแผนการสร้างที่ชัดเจน และเป็นระเบียบมากกว่าเรือนทั่วไป

(2) ประเภทเอือนบะเก่า(เรือนไม้)

เรือนของผู้ที่พอจะมีฐานะ ใช้ไม้จริงทั้งหลัง ใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องขนาดใหญ่ เป็นเรือนที่คลี่คลายแบบแผนการสร้างมาจากเรือนกาแล ใช้รูปแบบและความพิถีพิถันน้อยลง ใช้ช่างไม้ออกแบบและก่อสร้างแทนการสร้างเองโดยเจ้าของ ผังพื้นยังคงเป็นแบบแผนเดิมจากเอือนกาแล เป็นเรือนแฝด มีทางเดินผ่านกลางไปครัวไฟด้านหลังเรือน

(3) ประเภทเอือนสมัยกลาง

เรือนไม้ที่พัฒนาต่อเรือนไม้แบบเอือนบะเก่า รูปแบบซับซ้อนมากขึ้น ผังพื้นถูกจัดวางใหม่ ไม่เป็นแบบเอือนบะเก่าที่ใช้ผังพื้นของเอือนกาแล เรือนไม้ในระยะนี้เกิดการพัฒนาจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัสดุก่อสร้างใหม่ คือ สังกะสี ที่นำมาใช้กับตะเข้รางได้ดี ทำให้สามารถออกแบบหลังคาที่วิงชนกัน ใส่ตะเข้รางได้ บางพื้นที่ชาวบ้านเรียกเรือนแบบนี้ว่า “เอือนคู้” เป็นเรือนที่ “แป้” หรืออะเส วิงชนกัน

(4) ประเภทเอือนแป เอือนร้านค้า

เรือนพักอาศัยริมทาง และเรือนร้านค้า มีรูปแบบคล้ายกัน เป็นรูปแบบเฉพาะ คือ วางอาคารให้หันส่วนยาวของอาคารขนานไปตามทางสัญจร จั่วเรือนขนานทางสัญจร หากเป็นเรือนร้านค้า ก็จะใช้พื้นที่ด้านยาวของเรือนด้านติดกับทางสัญจรเปิดเป็นหน้าร้าน ฝาเรือนด้านนี้ทำเป็นบานเฟี้ยม หรือบานกระทุ้งขนาดใหญ่เต็มหน้าถึงพื้นที่ภายในใช้เป็นที่ยางสินค้า บางหลัง ต่อชายคายื่นยาวออกมาเพื่อคลุมพื้นที่หน้าร้าน บางหลัง ชายคายื่นยาว จะมีเสารับชายคาส่วนนี้อีกแถวหนึ่ง

เรือนพักอาศัยที่สร้างริมทางสัญจร แม้ไม่ได้ค้าขาย ก็จะใช้รูปแบบเรือนร้านค้าในการสร้าง ฝาเรือนด้านหน้าทำให้เปิดได้เต็มหน้าถึง แต่การใช้งานก็ไม่ได้เปิดทั้งหมด จะเปิดเป็นช่องสำหรับเข้าออกเท่านั้น พื้นที่ภายในใช้เป็นพื้นที่ใช้งานในบ้าน เป็นพื้นที่พักผ่อน หรือการใช้งานอื่นๆ

(5) ประเภทเอือนอิทธิพลตะวันตก

เรือนที่รับวัฒนธรรมการสร้างบ้านแบบตะวันตก เป็นเรือนไม้แบบฝรั่ง จนถึงบ้านตึกแบบฝรั่ง เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในเมืองหลวง ก่อนกระจายออกสู่ภูมิภาค และล้านนา ได้แก่ เรือนปั้นหยา เรือนมะนิลา เรือนขนมปังขิง ทั้งบ้านพักอาศัยและเรือนร้านค้าหรือตึกแถว

ในเมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าแพร่ และเมืองเก่าน่าน ล้วนมีเรือนพื้นถิ่นแบบประเพณีประเภทต่างๆของล้านนาหลงเหลืออยู่ มากบ้างน้อยบ้าง แทรกตัวอยู่ในหมู่เรือนพักอาศัยและอาคารสมัยใหม่ มีรายละเอียดแตกต่างกันบ้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เรือนพื้นถิ่นตามแบบประเพณีของล้านนาเหล่านี้ ประกอบด้วย (สืบทวงศ์, 2558) เอือนกาแล เอือนบะเก่า(เรือนไม้) เอือนสมัยกลาง เอือนแปเอือนร้านค้า และเอือนอิทธิพลตะวันตก นอกจากนี้ ยังมีเรือนพักอาศัยและร้านค้าที่มีพัฒนาการต่อมาในยุคสมัยหลังต่อมาปรากฏอยู่ให้เห็นทั่วไป ดังนี้

4.3.1 มรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าลำพูน

เรือนพื้นถิ่นในเมืองเก่าลำพูน ประกอบด้วยเรือนพักอาศัยและร้านค้าหลายประเภท แต่ประเภทที่ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองลำพูน โดดเด่น คือ “เอือนสรโน” (สะ-ระ-โน) นิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายในตัวเมืองและรอบๆ ทั้งบ้านเรือนราษฎรและคัมเจ้านาย ลักษณะเป็นเรือนสมัยกลางแบบหนึ่ง เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว ทรงปั้นหยา แต่ที่พบมากคือทรงจั่วผสมปั้นหยา (มนิลา) ลักษณะเด่นคือ มีไม้ประดับหลังคาที่เรียกว่า “สรโน” อันเป็นที่มาของชื่อเรียกเรือนประเภทนี้ ไม้สรโนจะติดประดับอยู่ที่ยอดจั่ว ปลายปั้นลมของหลังคาจั่ว

และมุงชายคาตรงที่เชิงชายมาบรรจบกันของหลังคาปั้นหยาทหรือมนิลา บางหลังก็ใช้ไม้ฉลุลายแบบล้านนาประกอบเข้าด้วยกันกับไม้สรไนที่ยอดจั่วคล้ายเรือนขนมปังขิง แต่ไม่ได้ประดับไม้จนทั่วเรือนเหมือนเรือนขนมปังขิง ส่วนใหญ่จะประดับที่ยอดจั่วและตกแต่งด้านหน้าหรือซุ้มบันไดเท่านั้น

เฮือนสรไน เมืองเกาลำพูน

สรไนแบบมีไม้ฉลุลายประกอบ

รูปที่ 4.13 เฮือนสรไน เอกลักษณ์เรือนพักอาศัยในเมืองเกาลำพูน

ส่วนเฮือนสรไนที่เป็นเรือนเจ้านายที่เรียกว่า “คຸ້ມ” นั้น มีธรรมเนียมการใช้เสาปูนหรือเสาก่ออิฐรับตัวเรือนไม้ เสาปูนนี้แถวริมด้านนอกจะมีบัวหัวเสา ซึ่งเรือนของชาวบ้านทั่วไปจะไม่ทำกัน

คຸ້ມเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์

คຸ້ມเจ้ายอดเรือน

รูปที่ 4.14 เฮือนสรไนของเจ้านาย หรือ คຸ້ມ

นอกจากเฮือนสรไนซึ่งเอกลักษณ์ แล้ว เมืองเกาลำพูนยังมีอาคารเก่าแบบประเพณีประเภทต่างๆ มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ดังนี้

เฮือนบะเก่า หรือเรือนโบราณ รูปแบบประเพณีล้านนา เช่นเดียวกับในพื้นที่อื่นๆ ของล้านนา เป็นเรือนไม้สองจ่อจั่วแฝด ยกใต้ถุนสูง เรือนแบบนี้ในตัวเมืองเกาลำพูนพบเห็นน้อยกว่าเรือนสมัยกลางและเรือนสรไน ส่วนใหญ่จะอยู่ในอำเภอรอบนอก

เขื่อนสมัยกลาง นอกจากเขื่อนสรไนแล้ว ก็ปรากฏมีเขื่อนสมัยกลางรูปแบบอื่นที่ไม่มีสรไนประดับหลังคาอยู่ด้วย เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง รูปหลังคาไม่เป็นจั่วแฝดหรือจั่วเดี่ยวตามแบบเขื่อนบะเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมี “หลังคาstup” คือหลังคาขนาดเล็กแบบหลังคาปั้นหยารั้งท่อนหรือเสี้ยว ซ้อนอยู่ใต้หลังคาใหญ่ ใช้คลุมชานบันได หรือระเบียงนั่งเล่น เป็นเอกลักษณ์ของเรือนในลำพูน มีทั้งในเรือนสรไนและเรือนสมัยกลาง

เขื่อนอิทธิพลตะวันตก เขื่อนที่ปรับรูปแบบหลังคาจากแบบประเพณีของล้านนาหรือเขื่อนโบราณ เป็นรูปปั้นหยารูปแบบ วัสดุ และผังเรือนก็ปรับเปลี่ยนไป บันไดย้ายเข้าไว้ในตัวเรือน ใต้ถุนทำติดดินไม่ยกสูง หรือทำเป็นเรือนสองชั้นไปเลย มีคุ่มหลวงเจ้าจักรคำขจรศักดิ์เป็นอาคารทรงคุณค่าที่สำคัญที่สุดในกลุ่มนี้ ตั้ง อยู่ถนนอินทยงยศ ใจกลางเขตเมืองเก่า

นอกจากอาคารประเภทเรือนพักอาศัยแล้ว อาคารประเภท**เรือนร้านค้า** ทั้งเรือนไม้แบบประเพณี และอาคารตึกแถวที่มีพัฒนาการต่อมา ได้แก่

เรือนร้านค้าแบบ**เขื่อนแป** **เขื่อนร้านค้า** ชั้นเดียว สองชั้น ริมถนนสายหลัก โดยเฉพาะถนนอินทยงยศ ถนนสายแกนหลักแนวเหนือ-ใต้ของเขตเมืองเก่าลำพูน เป็นเรือนไม้หลังคามุงกระเบื้องดินขอ กระเบื้องซิเมนต์ เปิดด้านหน้ากว้างเต็มหน้าเพื่อค้าขาย เขื่อนร้านค้าสองชั้น ชั้นบนใช้พักอาศัย มีระเบียงแคบยาวตลอดความยาวเรือน ใช้ชู้ลูกกรงราวกันตกเป็นส่วนตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ

อาคารร้านค้าอิทธิพลตะวันตก ได้แก่ตึกแถวในยุค 50 – 70 ปี มีโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเกิดขึ้นในล้านนาหลังจากทางรถไฟขึ้นมาถึงลำพูนและเชียงใหม่ สามารถขนส่งเหล็กเส้นและปูนซิเมนต์ขึ้นมาได้ อาคารตึกแถวเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ริมถนนอินทยงยศเช่นกัน โดยใช้รูปแบบจากเขื่อนร้านค้าสองชั้น มาปรับใช้ด้วยโครงสร้าง วัสดุ และลวดลายประดับ คือวางตัวยาวตามทางสัญจร ชั้นล่างเปิดกว้าง ชั้นบนพักอาศัย มีระเบียงแคบยาวตลอดความยาวเรือน ใช้ชู้ลูกกรงราวกันตกเป็นส่วนตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆเช่นเดียวกัน

รูปที่ 4.15 เขื่อนสมัยกลางลำพูน

รูปที่ 4.16 เรือนร้านค้าสองชั้นและชั้นเดียว

รูปที่ 4.17 เรือนร้านค้าแบบตึกแถวสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก

รูปที่ 4.18 เรือนพักอาศัยสองชั้นคอนกรีตเสริมเหล็ก

4.3.2 มรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าแพร่

เรือนพื้นถิ่นในเมืองเก่าแพร่ ประกอบด้วยเรือนพื้นถิ่นแบบประเพณีหลายประเภท ประเภทที่นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของเมืองเก่าแพร่ ได้แก่ เรือนขนมปังขิง หรือเรือนที่รับอิทธิพลการตกแต่งเรือนอย่างแพรวพราวด้วยไม้ฉลุลายจากเรือนสมัยวิคตอเรียของอังกฤษ ที่มาได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกรุงเทพฯ ในช่วงรัชกาลที่ 5 ก่อนจะแพร่หลายมาสู่ล้านนา พบได้ในหลายเมือง แต่พบจำนวนมาก หนาแน่น และสวยงามที่เมืองแพร่ ลักษณะเป็นเรือนสองชั้น รูปแบบเป็นแบบตะวันตก บันไดอยู่ภายในเรือน อาคารสำคัญในกลุ่มนี้ เช่น คุ่มหลวง บ้านวงศ์บุรี บ้านหลวงศรีนครานุกุล คุ่มวิชัยราชา บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์

นอกจากเรือนขนมปังขิงที่เป็นจุดเด่นของเรือนแบบประเพณีของเมืองเก่าแพร่แล้ว ยังมีเรือนแบบประเพณีประเภทต่างๆอีก แยกตามประเภทต่างๆ ดังนี้

ประเภทเรือนพักอาศัย ได้แก่ เฮือนบะเก่า หรือเรือนแบบโบราณ เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุน หลังคาจั่วแฝดหรือจั่วเดี่ยว บันไดอยู่ภายนอกเรือนพร้อมหลังคาคลุมแบบล้านนา ต่างจากเรือนอิทธิพลตะวันตก ที่มีบันไดอยู่ภายในเรือน เฮือนบะเก่าเมืองเก่าแพร่ส่วนใหญ่ถูกต่อเติมหรือดัดแปลงไปตามวิถีชีวิตสมัยใหม่และความจำเป็นที่เพิ่มขึ้น

เรือนร้านค้า หรือเฮือนแป ในเมืองเก่าแพร่พบทั้งที่เป็นเรือนริมทางที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขายและพักอาศัย และเรือนริมทางที่สร้างขึ้นในรูปแบบเรือนร้านค้าแต่ไม่ได้ค้าขาย แต่เพื่อการพักอาศัยเท่านั้น มีทั้งเรือนชั้นเดียว และสองชั้น แต่เรือนร้านค้าสองชั้นที่พบในเมืองเก่าแพร่หลายหลังไม่ทำระเบียงที่ชั้นสองด้านริมทางตามแบบประเพณีที่พบในล้านนา แต่ทำเป็นหลังคาพาไลยื่นจากระดับพื้นชั้นสองออกมาคลุมทางเข้าด้านหน้าชั้นล่างแทน

เฮือนสมัยกลาง พบจำนวนมาก หลายหลัง เป็นเรือนไม้หรือไม้ผสมปูน ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง และสองชั้น รูปหลังคาซับซ้อน ฉากชนกัน ไม่เป็นจั่วแฝดจั่วเดี่ยวแบบเฮือนบะเก่า ผนังซับซ้อนขึ้น ที่เมืองเก่าแพร่นี้ รายละเอียดตกแต่งของเรือนกลุ่มนี้น่าสนใจ เพราะมีลูกเล่นของรายละเอียดนี้แทบทุกหลัง พิถีพิถันออกแบบและมีมือช่างประณีตเรียบร้อย เช่น รวาระเปียง กันทก ช่องระบายลม ประตูหน้าต่าง และซีกุกรงหน้าต่าง

เฮือนอิทธิพลตะวันตก นอกจากเรือนขนมปังขิงที่ตกแต่งอาคารด้วยไม้ฉลุสวยแล้ว เรือนไม้พักอาศัยพัฒนาการที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกประเภทนี้ที่กระจายอยู่ในเมืองเก่าแพร่ ไม่มีไม้ฉลุเลยประดับตกแต่งให้เห็นแบบเรือนขนมปังขิง ได้แก่ เรือนปั้นหยา เรือนมนิลา ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง และสองชั้น นิยมหน้าต่างบานเปิดที่มีลูกฟักเป็นบานกระทุ้งเป็นเกล็ดไม้ติดตาย เช่นเดียวกับกลุ่มเรือนขนมปังขิง

อาคารร้านค้าอิทธิพลตะวันตก ได้แก่ตึกแถว 2 ข้างถนนย่านการค้าสำคัญของเมืองเก่าแพร่ คือ ถนนเจริญเมือง ทั้งอาคารกำแพงรับน้ำหนัก และอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กที่สร้างขึ้นหลังจากทางรถไฟมาถึงเด่นชัย ขนสินค้าประเภทเหล็กเส้นและปูนซิเมนต์มาขายที่เมืองแพร่ได้

นอกจากนี้ ยังมีอาคารบ้านเรือนพักอาศัยและร้านค้า ตลอดจนอาคารประเภทอื่นๆ เช่น โรงแรม ศาลเจ้า ฯลฯ ที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาตามยุคตามสมัยเกิดขึ้นในเมืองเก่าแพร่อีกจำนวนมากที่นับถึงปีนี้นับได้ว่าเป็นอาคารเก่า ช่วยส่งเสริมบรรยากาศความเป็นเมืองเก่าของแพร่ได้

รูปที่ 4.19 เรือนขนมปังจิงเมืองเก่าแพร่คุ้มหลวง/คุ้มวิชัยราชา บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์/บ้านวงศ์บุรี
บ้านวงศ์พระถาง

รูปที่ 4.20 เรือนสมัยกลางในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 4.21 เรือนแบบตะวันตกในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 4.22 เรือนร้านค้าในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 4.23 เรือนร้านค้าแบบตึกแถวในเมืองเก่าแพร่

รูปที่ 4.24 เชื้อนบะเก่าเมืองแพร่

4.3.3 มรดกทางวัฒนธรรมและงานสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าน่าน

เรือนพื้นถิ่นในเมืองเก่าน่าน เป็นเรือนเจ้านาย หรือคุ้ม หรือเรือนของชาวบ้าน เป็นเรือนที่มีพัฒนาการผ่านยุคที่เป็นแบบประเพณีล้านนา หรือเฮือนบะเก่าเป็นส่วนใหญ่เป็นเรือนที่มีอิทธิพลอื่นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงเข้ามาใช้กัน **เฮือนบะเก่า** ในเขตเมืองเก่าหลงเหลือให้เห็นน้อยกว่าแพร่และลำพูน ส่วนหนึ่งคืออยู่ในชุมชนรอบนอกเมืองเก่า โดยมีเอกลักษณ์ต่างจากเฮือนอื่นๆในล้านนา คือ เป็นเรือนไม้จั่วแฝดจั่วเดี่ยวหรือปั้นหยา ยกใต้ถุนสูงเช่นเดียวกัน แต่เสารับตัวเรือนเป็นเสาก่ออิฐแบบโบราณขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ 40-50 ซม. ตัวเรือนวางไถ่บนหัวเสา ยกขึ้นได้ ซึ่งต่างจากเรือนไม้พื้นถิ่นแหล่งอื่นๆในล้านนา ที่มักใช้เสาไม้ หรือเสาคอนกรีตเสริมเหล็กแบบโบราณ ที่เรียกว่า “เสาสะตาย” และหลายหลังยังทำซานเชื่อมตัวเรือนนอนกับเรือนยั้งข้าวซึ่งเป็นรูปแบบเรือนได้ลือ ต่างจากชาวล้านนาที่อื่นๆที่ไม่เชื่อมตัวเรือนนอนกับเรือนยั้งตามความเชื่อ นับเป็นเอกลักษณ์ของเรือนน่าน

รูปที่ 4.25 เรือนพื้นถิ่นประเภทเฮือนบะเก่าในเมืองเก่าน่าน

เรือนเก่าอีกกลุ่มหนึ่งที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในเขตเมืองเก่าน่าน คือ คุ้ม หรือเรือนของเจ้านาย แต่ส่วนใหญ่มีรูปแบบที่มีอิทธิพลตะวันตก หรือมีพัฒนาการจากเรือนแบบประเพณีโบราณแล้ว มีหอคำเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน) คุ้มเจ้าราชบุตร โฮงเจ้าฟองคำ คุ้มเจ้าเทพมालา เป็นต้น

รูปที่ 4.26 หอค้าและคุ้มในเมืองแก่น่าน

เรือนร้านค้าในเขตเมืองแก่น่าน เป็นเรือนไม้ ทำเป็นเรือนแถวหรือหลังเดี่ยว มีอยู่หนาแน่นย่านหัวเวียงใต้ สองข้างถนนสุมนเทวราช เป็นเรือนชั้นเดียวและสองชั้น เรือนสองชั้นมักมีระเบียงแคบๆ ชั้นบน ปัจจุบันอาคารส่วนใหญ่ซึ่งชำรุดทรุดโทรมในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้รับการบูรณะซ่อมแซม ฟื้นฟูให้กลับมาสวยงามและสภาพดีอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งโรงแรมน่านฟ้า อาคารเรือนไม้ 3 ชั้น อายุกว่า 80 ปี ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกของเมืองน่าน ที่ได้รับการบูรณะปรับปรุงและตกแต่งใหม่เป็นโรงแรมบูติก ชื่อ โรงแรมพுகาน่านฟ้า

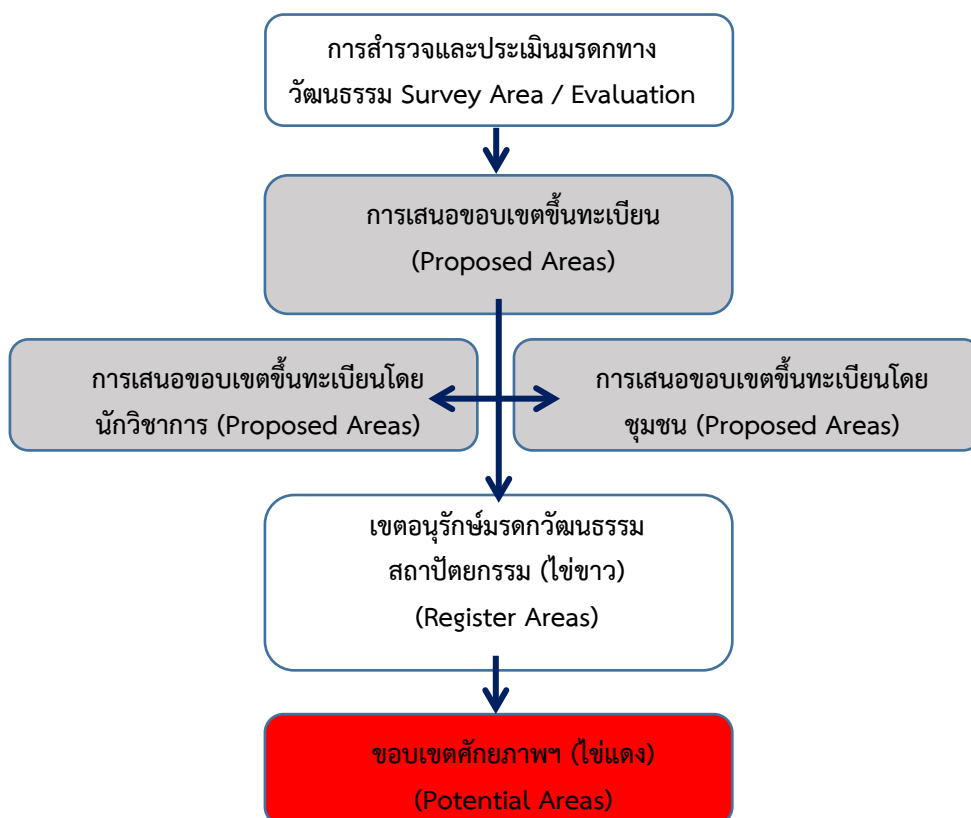
รูปที่ 4.27 เรือนร้านค้าในเขตเมืองแก่น่าน

อาคารเก่าประเภทอื่นๆ เช่น ดึกแถวร้านค้า ตลาด อาคารที่ทำการ ฯลฯ ที่สร้างขึ้นในยุคสมัยต่อมา กระจายอยู่ทั่วไปตามแนวถนนสายหลัก และบ้านเรือนตามถนนสายรองถูกสร้างขึ้นด้วยรูปแบบตามยุคสมัยต่างๆ แทนที่อาคารร้านค้าและเรือนพักอาศัยตามแบบประเพณีดั้งเดิมจน มีจำนวนน้อยและไม่หนาแน่นเท่าเมืองเก่าแพร่และลำพูน

4.4 วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และจัดหมวดหมู่ของงานมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม แล้ว เพื่อให้เกิดการกำหนดขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการกำหนดขอบเขตในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพและสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ จึงจะได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม และเขตพื้นที่ศักยภาพในพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการทางวิชาการและการวิจัยแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งกระบวนการกำหนดขอบเขตประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

- การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยนักวิจัยและนักวิชาการ
- การกำหนดขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนโดยชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่
- การกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมและพื้นที่ศักยภาพ

รูปที่ 4.28 แสดงขั้นตอนในการกำหนดขอบเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม

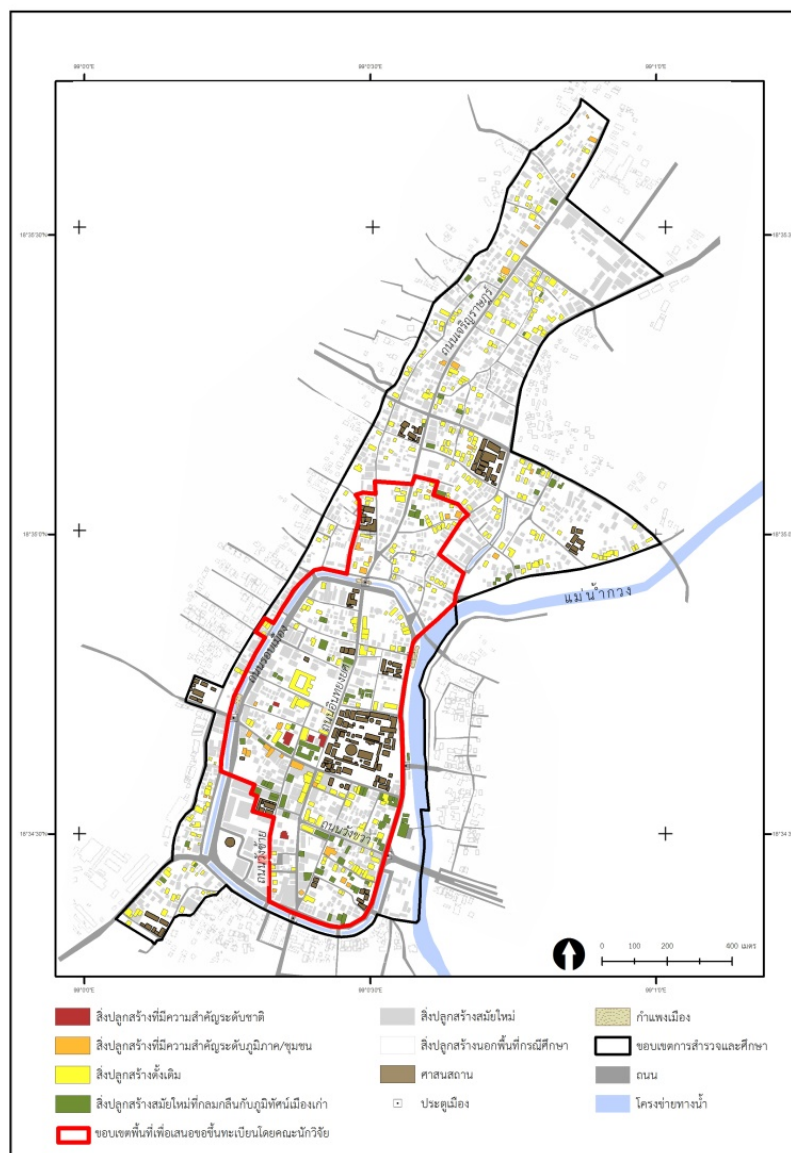
การกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตในจำนวน 2 ขอบเขตพื้นที่ ประกอบด้วย

1) เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่ขาว ซึ่งหมายถึง เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม มีลักษณะขอบเขตที่อยู่ภายในขอบเขตสำรวจซึ่งได้มีการกำหนดก่อนหน้านี้ และมีขนาดครอบคลุมพื้นที่ศักยภาพซึ่งจะได้มีการกำหนดในขั้นต่อไป โดยการกำหนดขอบเขตใช้ข้อมูลทางด้านแผนที่จากนักวิจัยและนักวิชาการในการระบุข้อมูลและการระบุสัญลักษณ์ซึ่งแสดงถึงระดับของความทรงคุณค่าในขั้นต้น และใช้การขอประชาติและเสนอความคิดเห็นโดยการหารือร่วมกับชุมชนเพื่อขอความเห็นชอบในด้านความเหมาะสมของขนาดพื้นที่ และความต้องการของชุมชนในการร่วมกันกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม

2) เขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง หมายถึง เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมซึ่งได้วิเคราะห์ความหนาแน่นของที่ตั้งสิ่งปลูกสร้างซึ่งมีความทรงคุณค่า และมีสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดย่าน (district) และทิวเมืองหรือบรรยากาศของเมืองขึ้น อีกทั้งมีศักยภาพในการเป็นพื้นที่ต้นแบบของการพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งได้ผ่านกระบวนการนำเสนอและขอความเห็นชอบจากประชาคมในพื้นที่

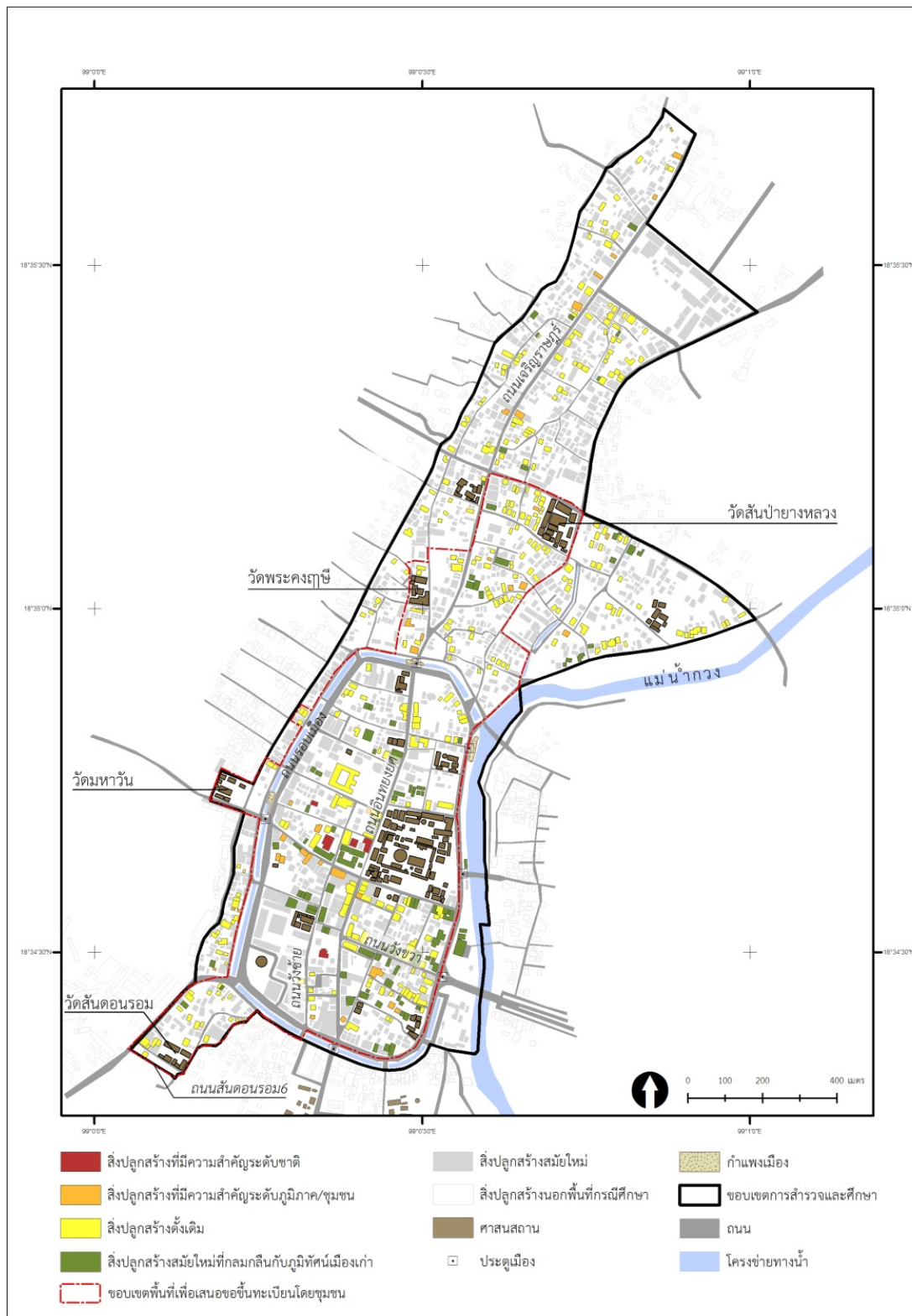
4.4.1 พื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม พื้นที่เมืองลำพูน

ขอบเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าลำพูนสามารถสรุปผลได้ดังนี้

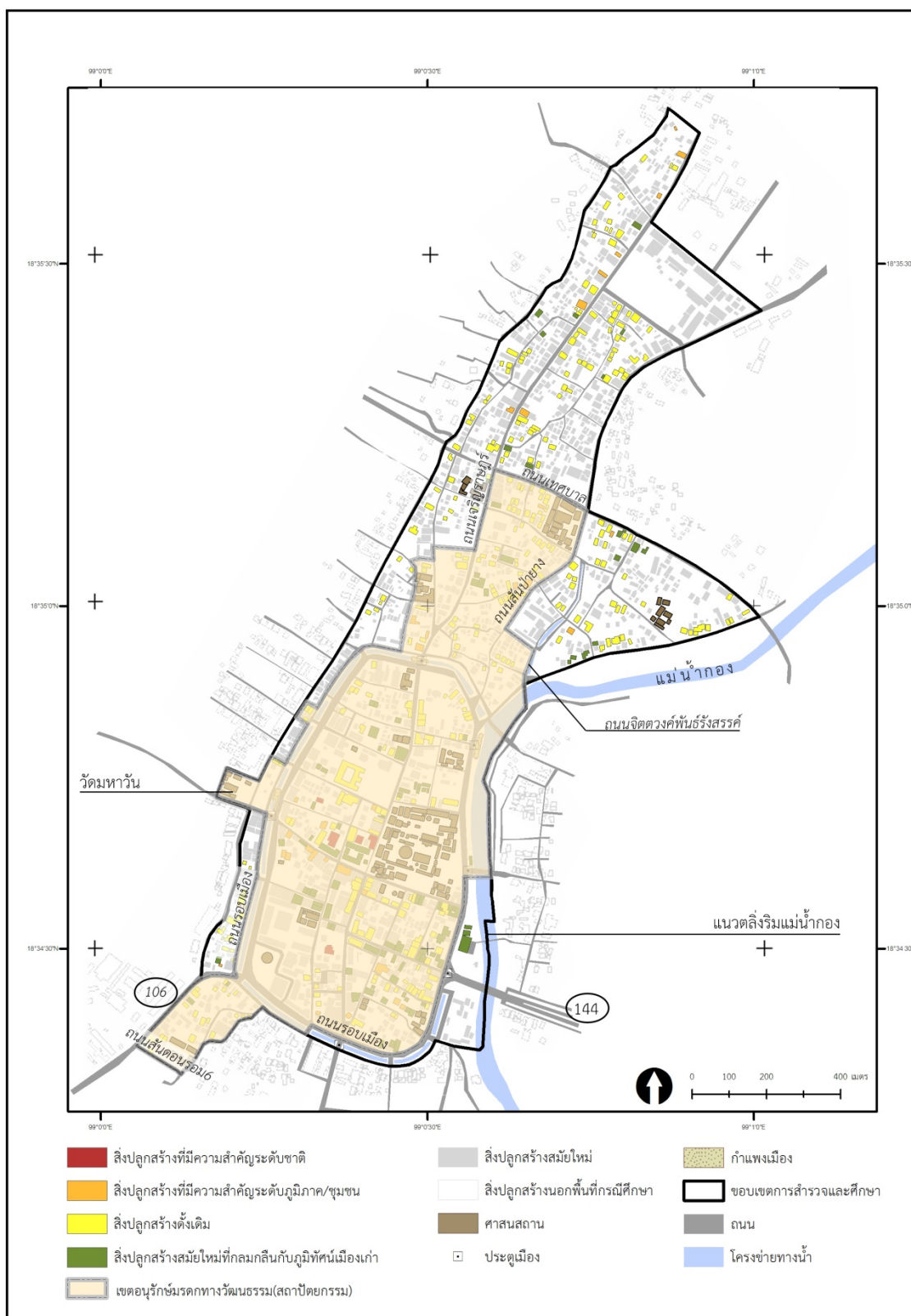

รูปที่ 4.29 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัย พื้นที่เมืองเก่าลำพูน

ภายหลังจากที่นักวิจัยนักวิชาการได้นำเสนอผลการกำหนดขอบเขตต่อชุมชนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า ชุมชนดอยตัวแทนชุมชนเห็นว่าขอบเขตพื้นที่ที่มีความมีการขยายเพิ่มเติมให้เกิดความครอบคลุมกลุ่มมรดกสถาปัตยกรรมให้มากขึ้น โดยบริเวณทิศเหนือให้ขยายไปจนถึงวัดป่ายางหลวงครอบคลุมดอยถนนเทศบาล ทิศตะวันตกครอบคลุมวัดมหาราชน และทิศใต้ ครอบคลุมวัดสันดอนนอม ส่วนด้านทิศตะวันออกยังคงพื้นที่เดิมคือครอบคลุมพื้นที่วัดพระธาตุหรือภูชัย

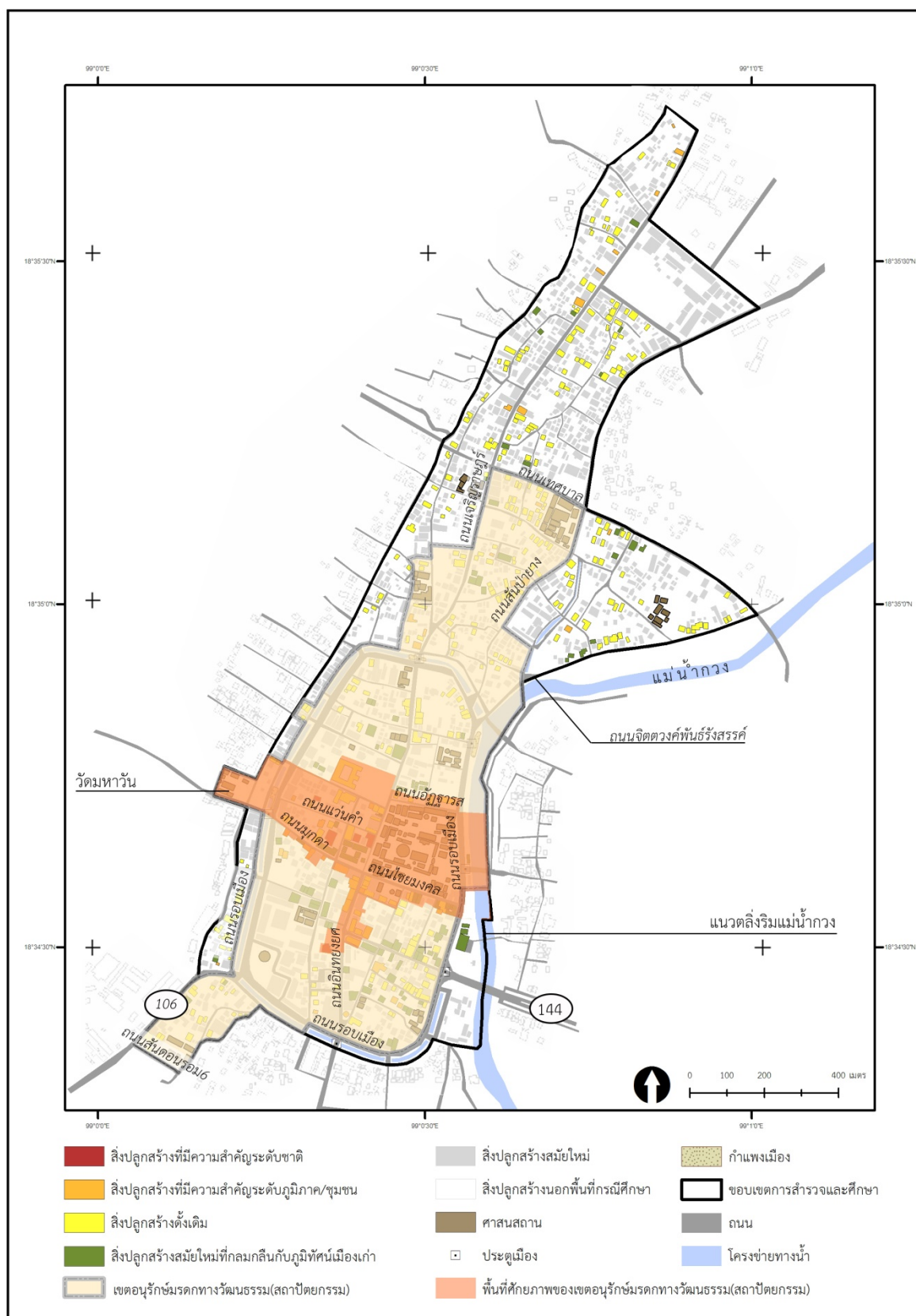

รูปที่ 4.30 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยชุมชนพื้นที่เมืองเก่าลำพูน

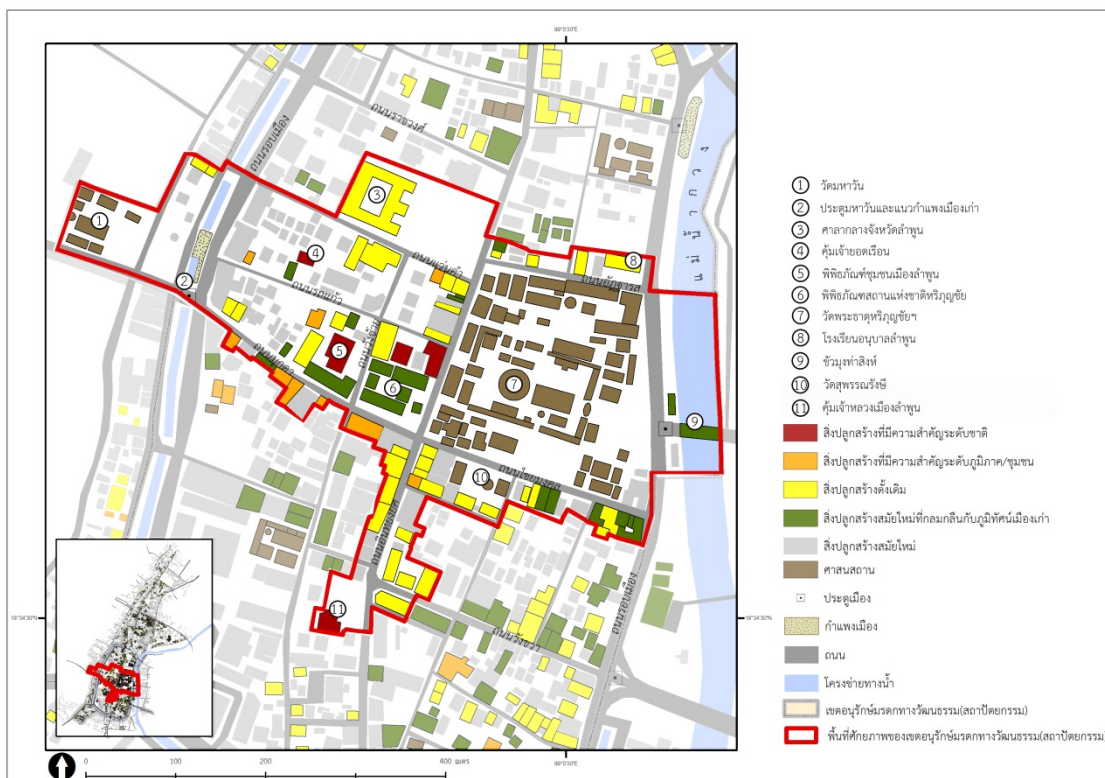

รูปที่ 4.31 เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (ไข่ขาว)

รูปที่ 4.32 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม(ไข่ขาว)

รูปที่ 4.33 เขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง

รูปที่ 4.34 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตคฤหาสน์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่มุก

ภายหลังจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม(ไข่มุก) และ เขตคฤหาสน์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมหรือไข่มุก สามารถสรุปข้อมูลทางกายภาพซึ่งประกอบด้วย จำนวนขนาดพื้นที่ จำนวนสิ่งปลูกสร้างแยกตามการประเมินความทรงคุณค่า ดังนี้

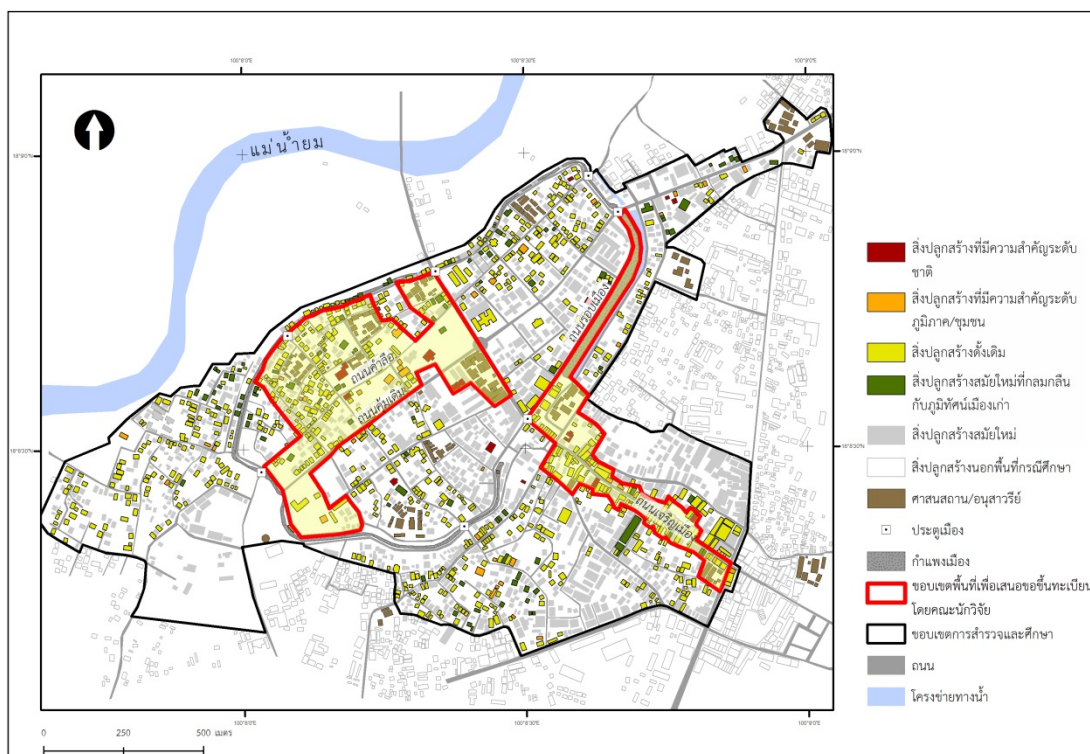
ตารางที่ 4.11 แสดงสรุปข้อมูลพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่เขตมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าลำพูน

รายการ	พื้นที่สำรวจ	เขตอนุรักษ์มรดกทาง สถาปัตยกรรม (ไข่มุก)	พื้นที่ศึกษา (ไข่มุก)	หน่วย
ขนาดพื้นที่	1,446,928	778,362	191,843	ตารางเมตร
	1.45	0.78	0.19	ตารางกิโลเมตร
สิ่งปลูกสร้าง (ทั้งหมด)	1963	983	178	อาคาร

รายการ	พื้นที่สำรวจ	เขตอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม (ไขขาว)	พื้นที่ศักยภาพ (ไขแดง)	หน่วย
สีแดง	5	5	5	อาคาร
สีส้ม	36	23	9	อาคาร
สีเหลือง	337	190	38	อาคาร
สีเขียว	107	85	24	อาคาร
สีเทา	1478	680	102	อาคาร
สีน้ำตาล	17	15	3	อาคาร

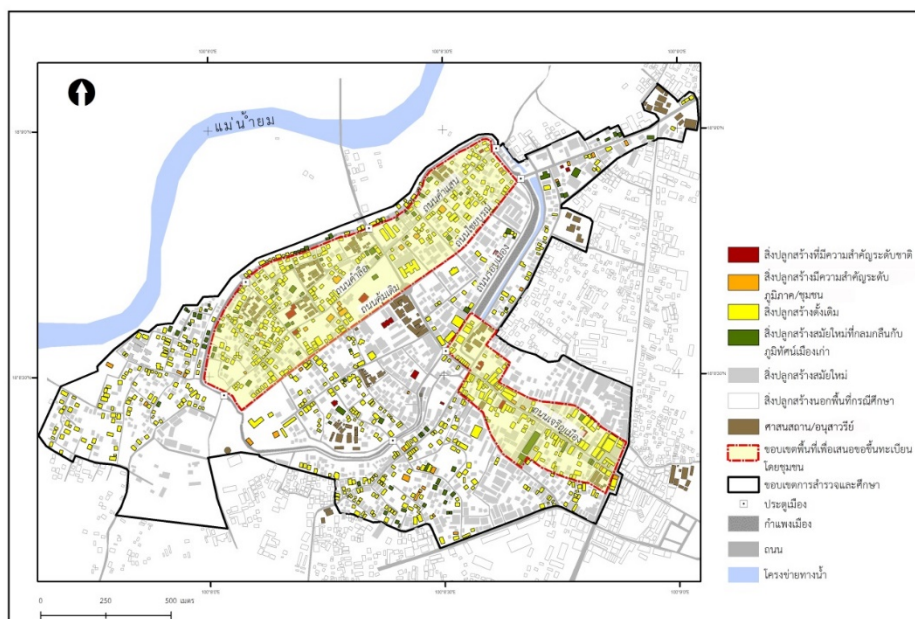
4.4.2 พื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม พื้นที่เมืองเก่าแพร่

ขอบเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแพร่สามารถสรุปผลได้ดังนี้

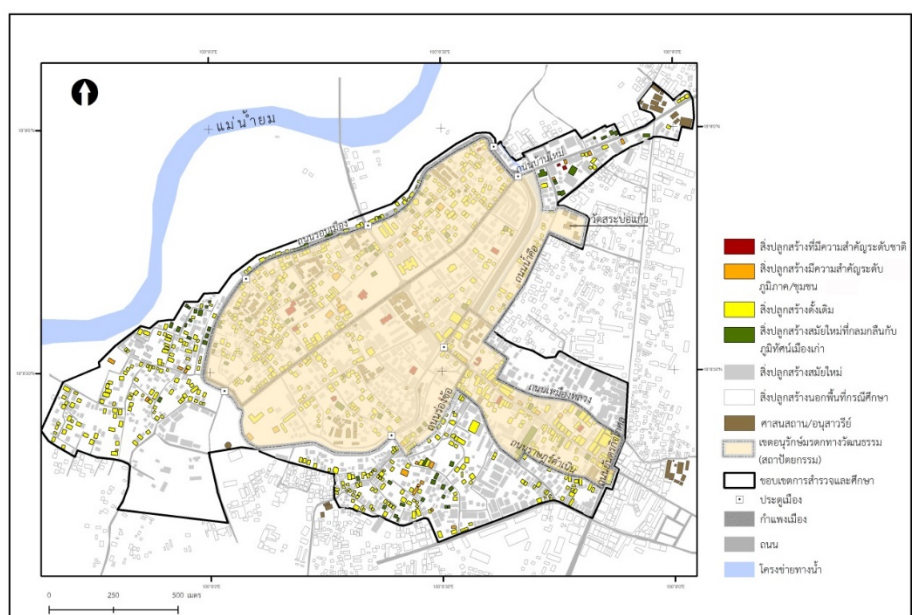

รูปที่ 4.35 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัย

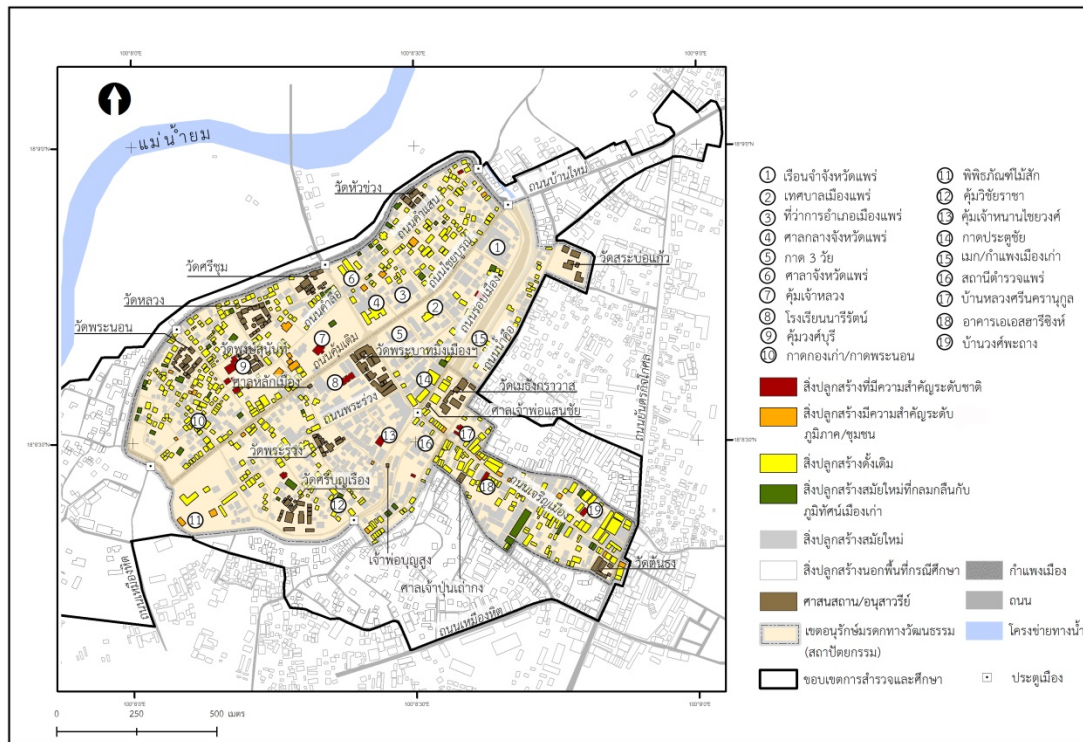
ภายหลังจากที่นักวิจัยนักวิชาการได้นำเสนอผลการกำหนดขอบเขตต่อชุมชนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม พบว่าพื้นที่ได้มีการขยายออกไปในบริเวณที่ 1 แนวบริเวณถนนคุ้มเดิน ถนนไชยบูรณ์ ขยายไปจนถึงถนนรอบเมืองบริเวณประตูยั้งม้า ส่วนบริเวณที่สองบริเวณย่านการค้าถนนเจริญเมืองยังคงแนวพื้นที่เดิมแต่มีการขยายขนาดพื้นที่ให้กว้างขึ้นโดยครอบคลุมพื้นที่อาคารการค้าโดยรอบสองฝั่งถนน

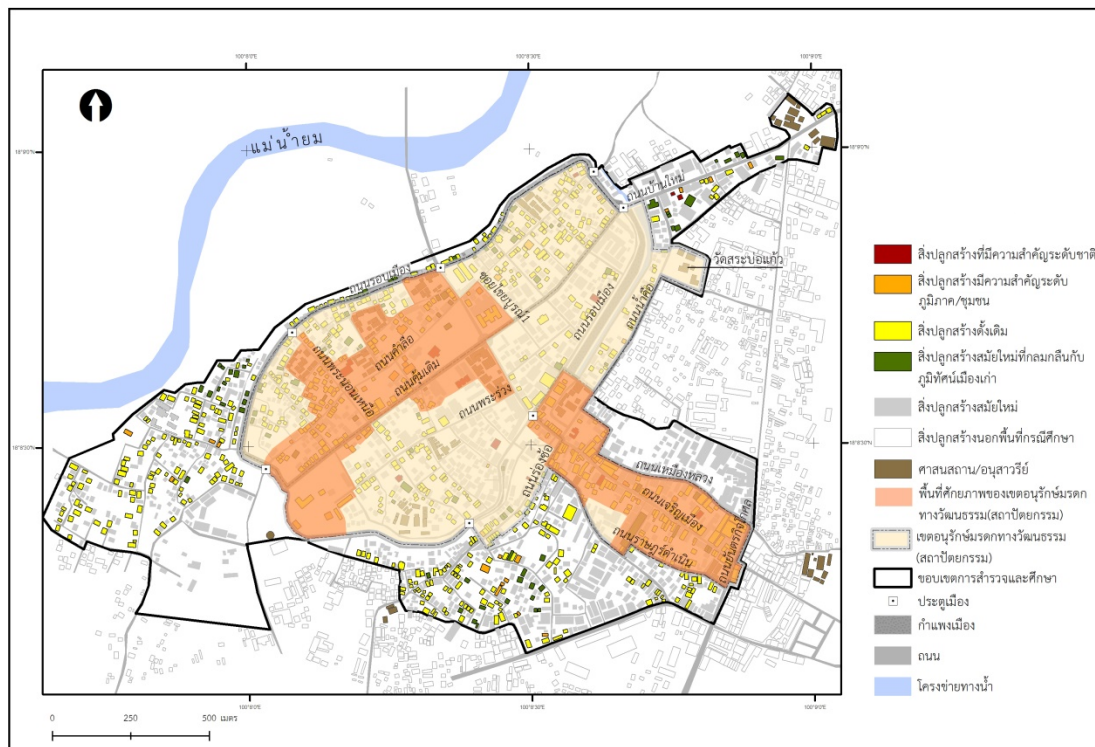
รูปที่ 4.36 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยชุมชนพื้นที่

รูปที่ 4.37 เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (ไข่ขาว)

รูปที่ 4.38 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม(ไข่ขาว)

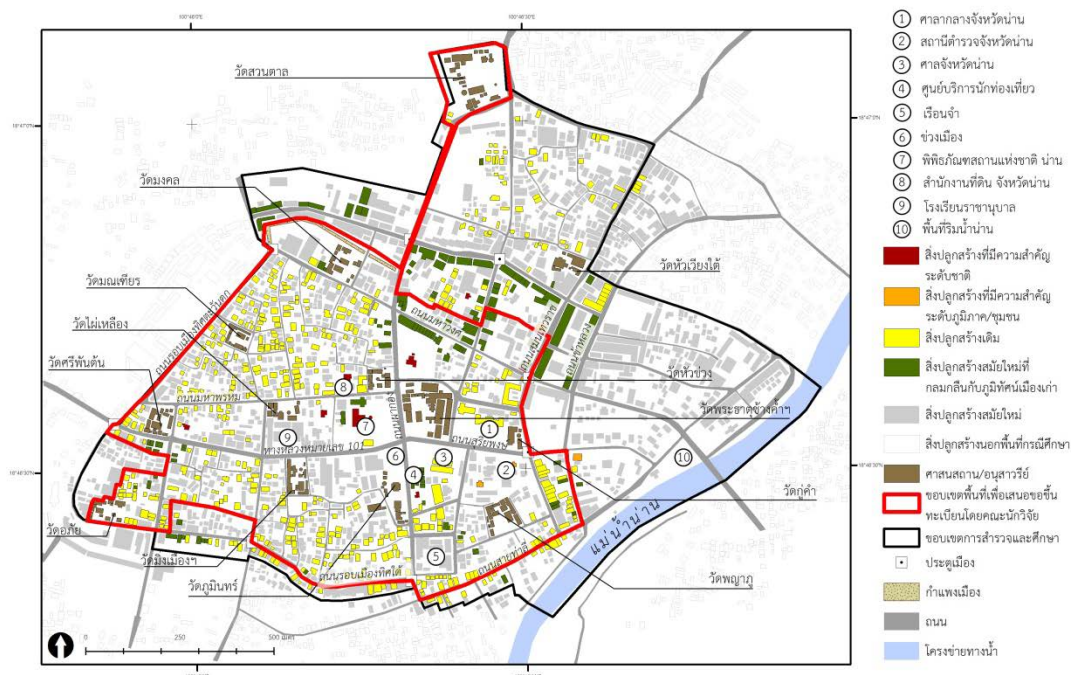
รูปที่ 4.39 เขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือ ไข่แดง

ตารางที่ 4.12 แสดงสรุปข้อมูลพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่เขตมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าแพร่

รายการ	พื้นที่ สำรวจ	เขตอนุรักษ์ มรดกทาง สถาปัตยกรรม (ไขขาว)	พื้นที่ ศักยภาพ (ไขแดง)	ถนนค้ำ ลือ	ถนน เจริญ เมือง	หน่วย
ขนาดพื้นที่	1,988,536	1,083,809	436,477	271,887	164,590	ตารางเมตร
	1.98	1.08	0.436			ตารางกิโลเมตร
สิ่งปลูกสร้าง (ทั้งหมด)	23,212	1325	462	232	230	อาคาร
สีแดง	14	14	7	4	3	อาคาร
สีส้ม	46	30	23	14	9	อาคาร
สีเหลือง	809	539	253	130	123	อาคาร
สีเขียว	103	52	18	10	8	อาคาร
สีเทา	1,340	690	161	74	87	อาคาร
สีน้ำตาล	19	15	9	5	4	อาคาร

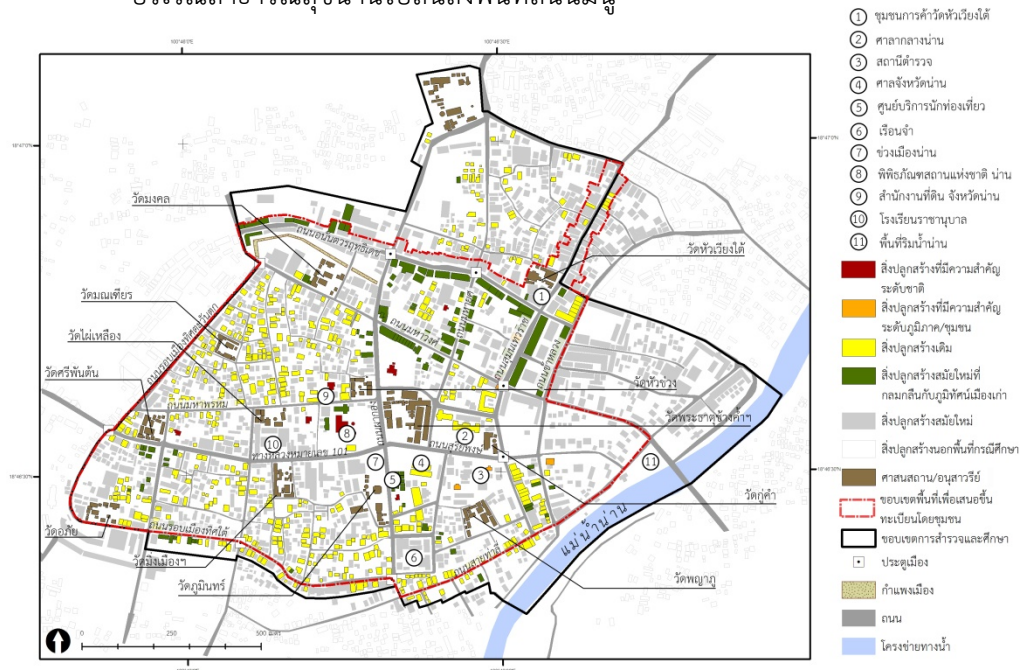
4.4.3 พื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม พื้นที่เมืองเก่าน่าน

ขอบเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแพร่สามารถสรุปผลได้ดังนี้

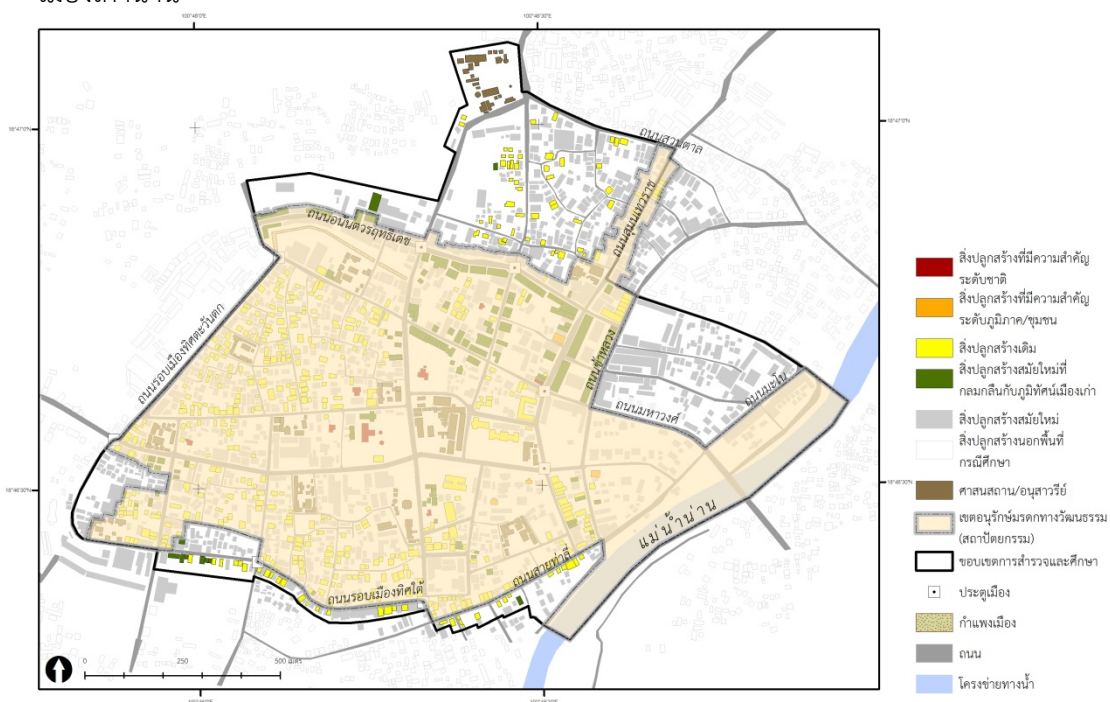

รูปที่ 4.42 เขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยนักวิจัย พื้นที่เมืองเก่าน่าน

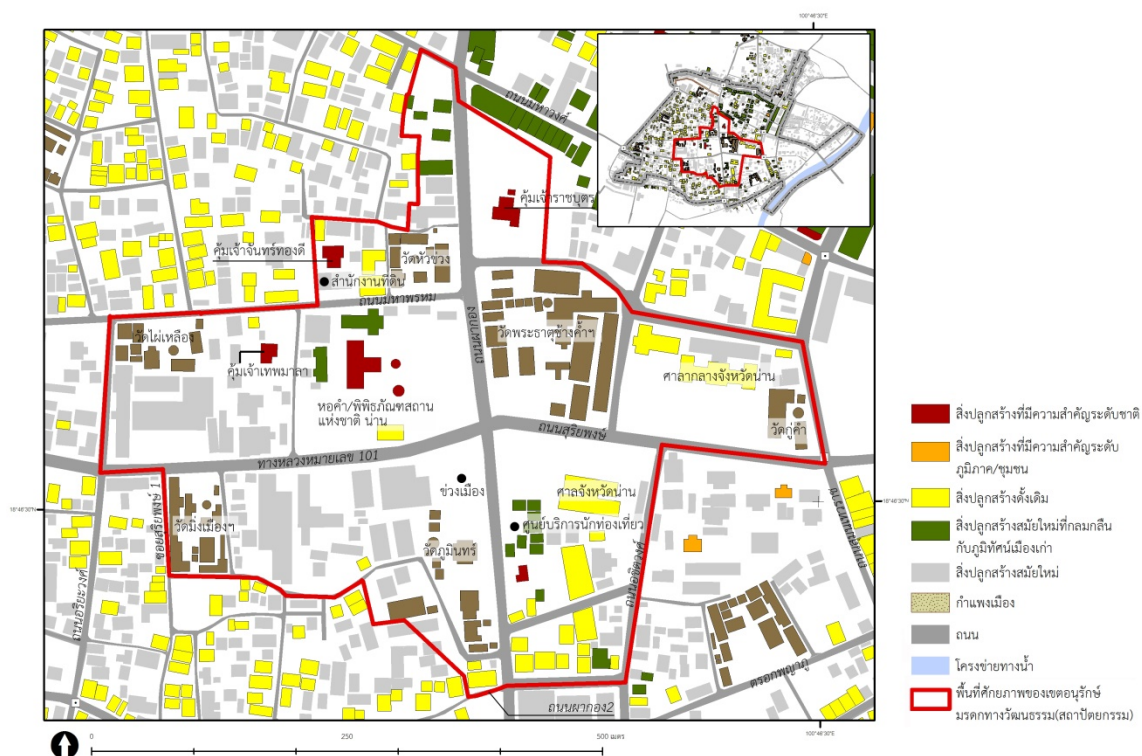
ภายหลังจากที่นักวิจัยนักวิชาการได้นำเสนอผลการกำหนดขอบเขตต่อชุมชนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม พบว่าพื้นที่ได้มีการตัดแนวพื้นที่บริเวณวัดสวนตาลออกและมีการปรับพื้นที่ไปบริเวณถนนบริเวณชุมชนหัวเวียงใต้และขยายพื้นที่บริเวณถนนข้าหลวงครอบคลุมพื้นที่บริเวณสาธารณสุชน่านไปจนถึงพื้นที่ถนนมนู

รูปที่ 4.43 ขอบเขตเสนอขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม โดยชุมชนพื้นที่เมืองเก่าน่าน

รูปที่ 4.44 เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (ไขขาว)

รูปที่ 4.47 องค์ประกอบทางกายภาพในเขตศักยภาพทางมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม (สีแดง)

ตารางที่ 4.13 แสดงสรุปข้อมูลพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่เขตมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเก่า

รายการ	พื้นที่สำรวจ	เขตอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม	พื้นที่ศักยภาพ	หน่วย
ขนาดพื้นที่	1,600,218	1,077,728	214,463	ตารางเมตร
	1.60	1.07	0.21	ตารางกิโลเมตร
สิ่งปลูกสร้าง (ทั้งหมด)	2,074	1,406	134	อาคาร
สีแดง	10	10	7	อาคาร
สีส้ม	5	5	0	อาคาร
สีเหลือง	512	429	25	อาคาร
สีเขียว	124	114	17	อาคาร
สีเทา	1423	848	85	อาคาร
สีน้ำตาล	12	11	6	อาคาร

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)พื้นที่เมืองเก่าลำพูน แพร่ และน่าน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน
- 2) เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา
- 3) เพื่อจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน
- 4) เพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ทั้งในรูปแบบแบบเชิงเดี่ยวและแบบกลุ่มพื้นที่ และทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน โดยได้ดำเนินการวิจัยผ่านกระบวนการศึกษาแบบมีส่วนร่วมทั้งในขั้นตอนของการกำหนดพื้นที่สำรวจ การกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน และการตรวจสอบข้อมูลและการกำหนดขอบเขตขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) อันนำไปสู่การกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพร่วมกันในการเป็นพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นภาพรวมของผลการศึกษาดังนี้

5.1.1 ด้านการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(งานสถาปัตยกรรม) แบบเชิงเดี่ยว และแบบกลุ่มพื้นที่ ทั้งรูปแบบที่เป็นรูปธรรม (tangible) และนามธรรม (intangible) ในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

การดำเนินการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) สามารถสรุปเป็นข้อมูลภาพรวมได้ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงสรุปภาพรวมการสำรวจและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)

รายการ	ลำพูน			แพร่			น่าน			หน่วย
	เขตพื้นที่ สำรวจ	เขตพื้นที่ ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ ศักยภาพ	เขตพื้นที่ สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้น ทะเบียน	เขตพื้นที่ ศักยภาพ	เขตพื้นที่ สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้น ทะเบียน	เขตพื้นที่ ศักยภาพ	เขตพื้นที่ สำรวจ
ขนาดพื้นที่	1,446,928	778,362	191,843	1,988,536	1,083,809	436,477	1,600,218	1,077,728	214,463	ตร.ม.
	1.45	0.78	0.19	1.98	1.08	0.436	1.60	1.07	0.21	ตร.กม.
สิ่งปลูกสร้าง	1,963	983	178	23,212	1325	462	2,074	1,406	134	อาคาร
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง ทรงคุณค่าระดับ ประเทศ (สีแดง)	5	5	5	14	14	7	10	10	7	อาคาร
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง ทรงคุณค่าระดับภูมิภาค(สีส้ม)	36	23	9	46	30	23	5	5	0	อาคาร
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง ดั้งเดิม(สีเหลือง)	337	190	38	809	539	253	512	429	25	อาคาร
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูก สร้างใหม่ที่มีรูปแบบสอดคล้อง กับภูมิทัศน์เมือง (สีเขียว)	107	85	85	103	52	18	124	114	17	อาคาร
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูก สร้างใหม่(สีเทา)	1,478	680	680	1,340	690	161	1,423	848	85	อาคาร
กลุ่มอาคารทางศาสนา(สีน้ำตาล)	17	15	15	19	15	9	12	11	6	อาคาร
วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ	18			22			19			งาน

จากการสำรวจและขึ้นทะเบียนในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 พื้นที่ สามารถสรุปเป็นข้อมูลได้ ดังนี้

1) ด้านขนาดของพื้นที่สำรวจ เมืองเก่าแพรมีพื้นที่สำรวจมากที่สุด คือ 1.98 ตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ พื้นที่เมืองเก่าน่าน 1.60 ตารางกิโลเมตร และ พื้นที่เมืองเก่าลำพูนจำนวน 1.45 ตารางกิโลเมตร

2) ด้านขนาดของพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียน ภายหลังจากกระบวนการศึกษาและสำรวจข้อมูลภาคสนาม และใช้กระบวนการการประเมินความทรงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) นักวิจัยจึงได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียนร่วมกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและกระบวนการเสนอขอบเขตโดยความเห็นชอบจากชุมชน จึงสามารถกำหนดขอบเขตของพื้นที่ขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) สามารถสรุปผลได้ดังนี้ พื้นที่เมืองเก่าลำพูนมีขอบเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน 0.78 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เมืองเก่าแพรมีขอบเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน 1.08 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เมืองเก่าน่านมีขอบเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน 1.07 ตารางกิโลเมตร โดยเมื่อวิเคราะห์พบว่าเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่เมืองเก่าแพรมีและเมืองเก่าน่านมีขนาดพื้นที่มากที่สุด แต่ทั้งสองพื้นที่มีขนาดพื้นที่ขึ้นทะเบียนใกล้เคียงกันในระดับของการกำหนดขอบเขตขึ้นทะเบียน ส่วนพื้นที่เมืองเก่าลำพูนมีขนาดเล็กลงมาตามลำดับ

3) ด้านขนาดของพื้นที่ศักยภาพ ภายหลังจากการกำหนดขอบเขตพื้นที่เสนอขึ้นทะเบียนร่วมกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและกระบวนการเสนอขอบเขตโดยความเห็นชอบจากชุมชนและหน่วยงานส่วนราชการภายในพื้นที่จึงได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยอาศัยหลักของความหนาแน่นของมรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ตลอดจนทัศนียภาพของทิวเมืองที่จะก่อให้เกิดสุนทรียภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) โดยสามารถสรุปผลได้ว่า

พื้นที่เมืองเก่าลำพูนมีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.19 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุมหัวใจหลักสำคัญของลำพูนคือวัดพระธาตุหริภุญชัย และพื้นที่โดยรอบ

พื้นที่เมืองเก่าแพรมีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.436 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตครอบคลุม 2 บริเวณพื้นที่ คือ (1) บริเวณถนนคำลือภายในเขตเมืองเก่า และ (2) บริเวณถนนเจริญเมืองซึ่งเป็นเขตการค้าที่สำคัญของแพร์

พื้นที่เมืองเก่าน่าน มีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.21 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุมใจเมืองน่านบริเวณชุมชนวัดไฟเหล็ก ถนนมหาพรหม (หัวแขวนเมืองน่าน)

4) ด้านจำนวนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) จากการสำรวจและขึ้นทะเบียนในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) พบว่า พื้นที่ในพื้นที่เมืองเก่าน่านมีสิ่งปลูกสร้างในเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) มากสุดรองมาคือ แพร่ และลำพูน ทั้งนี้สามารถสรุปข้อมูลได้ ดังนี้

พื้นที่เขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนฯ จำนวน 1406 หลัง คิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเท่ากับร้อยละ 0.13

พื้นที่เขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในเขตเมืองแพร่ มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนฯ 1,325 หลัง คิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเท่ากับร้อยละ 0.122

พื้นที่เขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในเขตเมืองลำพูน มีจำนวนสิ่งปลูกสร้างในเขตขึ้นทะเบียนฯ จำนวน 983 หลัง คิดเป็นอัตราส่วนความหนาแน่นของสิ่งปลูกสร้างต่อพื้นที่ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเท่ากับร้อยละ 0.12

ทั้งนี้ทั้ง 3 พื้นที่ที่มีจุดที่น่าสังเกตคือ จำนวนของมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)มีอยู่ในระดับของความทรงคุณค่าในระดับสูง(สีแดงและสีส้ม) มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนของอาคารซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ขึ้นทะเบียนเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม และส่วนใหญ่ในทั้งสามพื้นที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภท สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม (สีเหลือง) กระจายอยู่ทั่วบริเวณเขตอนุรักษ์ฯ

5) ด้านจำนวนมรดกทางวัฒนธรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี จากการสำรวจและขึ้นทะเบียนในเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) พบว่า พื้นที่ในพื้นที่เมืองเก่าแพร่ มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือ น่านและลำพูน ตามลำดับ ซึ่งทั้งสามพื้นที่ยังมีมรดกทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นส่วนหนึ่งของการใช้พื้นที่

ของเมือง หรือ พื้นที่ในงานสถาปัตยกรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ในการศึกษาและมีการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ในครั้งนี้

5.1.2 เพื่อจัดทำเกณฑ์การประเมินมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ที่เหมาะสมกับการใช้กำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ของกลุ่มจังหวัดล้านนา

การพัฒนาเกณฑ์สำหรับประเมินกลุ่มสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ ใช้การพัฒนาเกณฑ์การประเมินที่ครอบคลุมหลักการมาตรฐานสากลและปรับให้สอดคล้องและครอบคลุมเกณฑ์มาตรฐานต่างๆที่นานาชาติยอมรับ แต่มีการเพิ่มเติมเกณฑ์ทางด้านบริบทของชุมชนซึ่งอยู่ในเขตเมืองเก่า ซึ่งทำให้เกิดเกณฑ์การประเมินความทรงคุณค่าตามมุมมองต่างๆ ประกอบด้วยด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และ มุมมองสภาพทางกายภาพ โดยการประเมินครั้งนี้สามารถนำไปประเมินและก่อให้เกิดการขึ้นทะเบียนอาคารที่มีระดับความทรงคุณค่าในระดับสูงและสามารถนำไปสู่การระบุตำแหน่งที่ตั้งด้วยการกำหนดสัญลักษณ์สีด้วยแผนที่ทางกายภาพ ซึ่งแบ่งแยกตามสัญลักษณ์สี 6 ประเภท คือ

- สีแดง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับประเทศ
- สีส้ม หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างทรงคุณค่าระดับภูมิภาค
- สีเหลือง หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม
- สีเขียว หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่มีรูปแบบสอดคล้องกับภูมิทัศน์เมือง
- สีเทา หมายถึง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างใหม่
- สีน้ำตาลหมายถึง กลุ่มอาคารทางศาสนา

5.1.3 ด้านการจัดหมวดหมู่มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) สำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม และดำเนินการประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมค้นพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่แทรกตัวอยู่ในกลุ่มเรือนพักอาศัยและกลุ่มอาคารในยุคสมัยปัจจุบันสามารถจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลประเภทมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) โดยในโครงการวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการจัดทำฐานข้อมูลสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพักอาศัย หรือ เรือน และอาคารพาณิชย์ หรือ กลุ่มอาคารเรือนร้านค้า ซึ่งสามารถสรุปตามประเภทและชนิดอาคารได้ 5 ประเภท ประกอบด้วยดังนี้

1) ประเภทเรือนกาแล

เรือนสำหรับผู้มีฐานะทางสังคม หรือผู้นำชุมชน หรือชนชั้นสูงในสังคม ตั้งแต่ระดับชนบทจนถึงระดับเมือง (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2539: 11) เอกลักษณ์สำคัญของเรือนประเภทนี้ คือ มีกาแล ไม้แกะสลักอย่างสวยงามประดับบนยอดจั่ว และเป็นเหตุให้เรียกเรือนประเภทนี้ว่า เรือนกาแล สร้างด้วยไม้จริง มีความประณีตเรียบร้อยมากกว่าเรือนของสามัญชนทั่วไป มีแบบแผนการสร้างที่ชัดเจน และเป็นระเบียบมากกว่าเรือนทั่วไป

2) ประเภทเรือนบะเก่า (เรือนไม้)

เรือนของผู้ที่พอจะมีฐานะ ใช้ไม้จริงทั้งหลัง ใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้องขนาดใหญ่ เป็นเรือนที่คลี่คลายแบบแผนการสร้างมาจากเรือนกาแล ใช้รูปแบบและความพิถีพิถันน้อยลง ใช้ช่างไม้ออกแบบและก่อสร้างแทนการสร้างเองโดยเจ้าของ ผังพื้นยังคงเป็นแบบแผนเดิมจากเรือนกาแล เป็นเรือนแฝด มีทางเดินผ่านกลางไปครัวไฟด้านหลังเรือน

3) ประเภทเรือนสมัยกลาง

เรือนไม้ที่พัฒนาต่อเรือนไม้แบบเรือนบะเก่า รูปแบบซับซ้อนมากขึ้น ผังพื้นถูกจัดวางใหม่ ไม่เป็นแบบเรือนบะเก่าที่ใช้ผังพื้นของเรือนกาแล เรือนไม้ในขณะนี้เกิดการพัฒนาจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัสดุก่อสร้างใหม่ คือ สังกะสี ที่นำมาใช้กับตะเข้รางได้ดี ทำให้สามารถออกแบบหลังคาที่วิงชนกัน ใส่ตะเข้รางได้ บางพื้นที่ชาวบ้านเรียกเรือนแบบนี้ว่า “เรือนคู้” เป็นเรือนที่ “แป้” หรืออะเส วิงชนกัน

4) ประเภทเรือนแป เรือนร้านค้า

เรือนพักอาศัยริมทาง และเรือนร้านค้า มีรูปแบบคล้ายกัน เป็นรูปแบบเฉพาะคือ วางอาคารให้หันส่วนยาวของอาคารขนานไปตามทางสัญจร จั่วเรือนขนานทางสัญจร หากเป็นเรือนร้านค้า ก็จะใช้พื้นที่ด้านยาวของเรือนด้านติดกับทางสัญจรเปิดเป็นหน้าร้าน ฝาเรือนด้านนี้ทำเป็นบานพับย่น หรือบานกระทุ้งขนาดใหญ่เต็มหน้าถึงพื้นที่ภายในใช้เป็นที่ยาวสินค้า บางหลัง ต่อชายคายื่นยาวออกมาเพื่อคลุมพื้นที่หน้าร้าน บางหลัง ชายคายื่นยาว จะมีเสารับชายคาส่วนนี้อีกแถวหนึ่ง

เรือนพักอาศัยที่สร้างริมทางสัญจร แม้ไม่ได้ค้าขาย ก็จะใช้รูปแบบเรือนร้านค้าในการสร้าง ฝาเรือนด้านหน้าทำให้เปิดได้เต็มหน้าถึง แต่การใช้งานก็จะไม่ได้เปิดทั้งหมด จะเปิดเป็นช่องสำหรับเข้าออกเท่านั้น พื้นที่ภายในใช้เป็นพื้นที่ใช้งานในบ้าน เป็นพื้นที่พักผ่อน หรือการใช้งานอื่นๆ

5) ประเภทเรือนอิทธิพลตะวันตก

เรือนที่รับวัฒนธรรมการสร้างบ้านแบบตะวันตก เป็นเรือนไม้แบบฝรั่ง จนถึงบ้านตึกแบบฝรั่ง เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในเมืองหลวง ก่อนกระจายออกสู่ภูมิภาคและล้านนา ได้แก่ เรือนปั้นหยา เรือนมะนิลาและเรือนขนมปังขิง ทั้งบ้านพักอาศัยและเรือนร้านค้าหรือตึกแถว

5.1.4 ด้านกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และน่าน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ภายหลังจากการดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ประเมินคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และจัดหมวดหมู่ของงานมรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) แล้ว เพื่อให้เกิดการกำหนดขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการกำหนดขอบเขตในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพและสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ จึงจะได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม และเขตพื้นที่ศักยภาพในพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการทางวิชาการและการวิจัยแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งขอบเขตที่ได้กำหนดขึ้นสามารถสรุปได้ ดังนี้

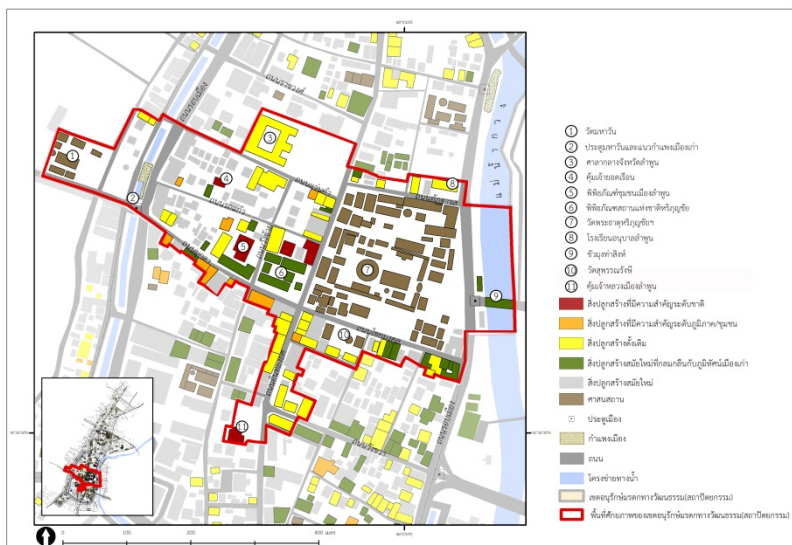
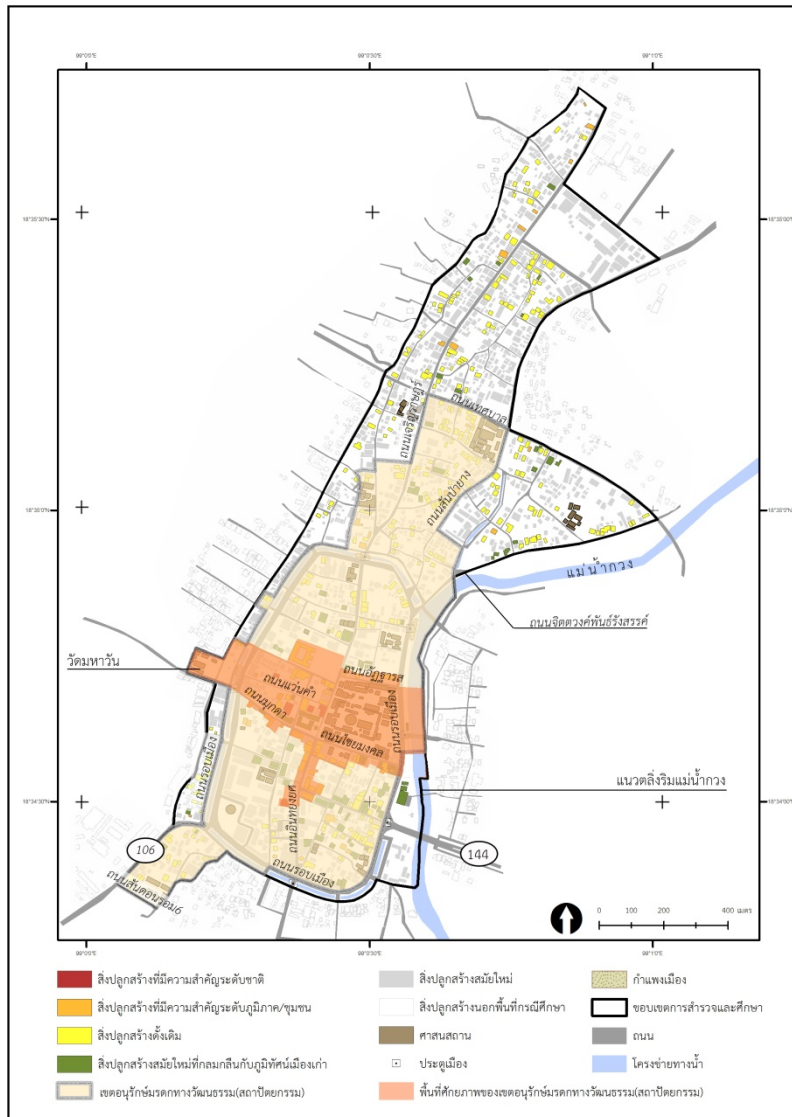
ตารางที่ 5.2 สรุปขอบเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม)

ลำพูน			แพร่			น่าน			หน่วย
เขตพื้นที่สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ศักยภาพ	เขตพื้นที่สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ศักยภาพ	เขตพื้นที่สำรวจ	เขตพื้นที่ขึ้นทะเบียน	เขตพื้นที่ศักยภาพ	เขตพื้นที่สำรวจ
1,446,928	778,362	191,843	1,988,536	1,083,809	436,477	1,600,218	1,077,728	214,463	ตร.ม.
1.45	0.78	0.19	1.98	1.08	0.436	1.60	1.07	0.21	ตร.กม.

จากการกำหนดขอบเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการดังภาพแผนที่ข้างต้นสามารถชี้ชัดให้เห็นจุดเด่นของเขตมรดกทางวัฒนธรรมในม้งสามพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกันสามารถสรุปความโดดเด่นของเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนี้

5.1.4.1 เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) จังหวัดลำพูน

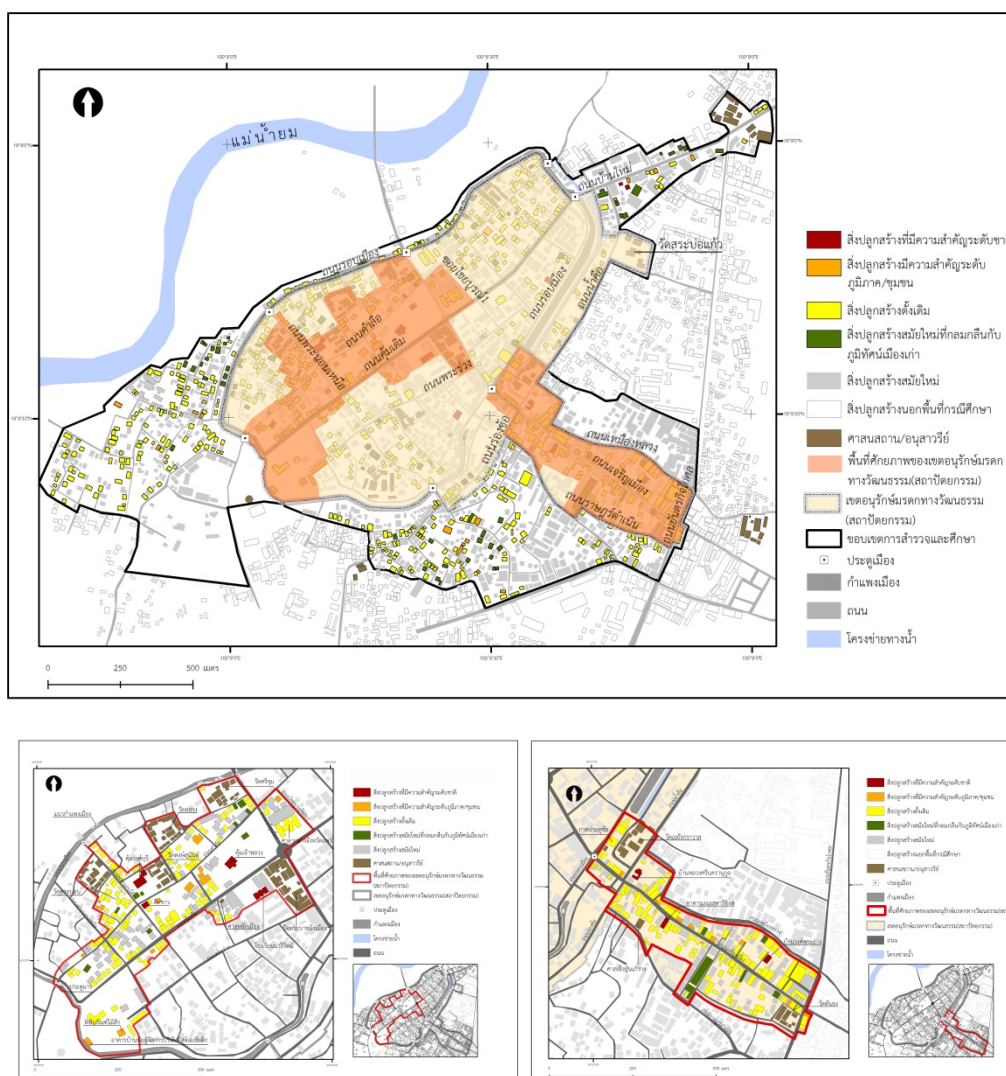
การกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าลำพูน ด้วยการกำหนดขอบเขตในขั้นตอนต่างๆ ได้ชี้ชัดให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่วัดพระธาตุหริภุญชัยซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ซึ่งอัตลักษณ์ของเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ของเมืองเก่าลำพูนจึงมีจุดเด่นที่สำคัญคือความศรัทธาต่อองค์พระธาตุหริภุญชัย อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวลำพูนและเป็นจุดหมายสำคัญทางด้านการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องการมาเยือน ดังนั้นขอบเขตพื้นที่ศักยภาพของเมืองลำพูนจึงมีขนาด 0.19 ตารางกิโลเมตร กล่าวคือ มีขอบเขตครอบคลุมหัวใจหลักสำคัญของลำพูนคือวัดพระธาตุหริภุญชัยและพื้นที่โดยรอบ ซึ่งมีสถานที่สำคัญเช่น คู่มเจ้าหลวง พิพิธภัณฑ์ วัดมहांวัน ศาลากลางจังหวัด และพื้นที่อื่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งใหม่ ในแนวถนนไชยมงคล ถนนมุกดา ถนนจามเทวี ถนนแวนคำ และถนนอิฐฐานส เป็นต้น

รูปที่ 5.1 แสดงเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) จังหวัดลำพูน

5.1.4.2 เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) จังหวัดแพร่

การกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของแพร่ในขั้นตอนต่างๆ ได้ชี้ชัดให้เห็นถึงจุดเด่นของความเป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมด้วยความสมบูรณ์ของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมประเภทบ้านไม้ ทั้งบ้านไม้สำหรับชาวบ้านทั่วไป และบุคคลชั้นเจ้านายในอดีตซึ่งเรียกว่า “คุ้ม” นั้น กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ทั่วไปภายในขอบเขตเมืองเก่าและรอบนอกเขตเมืองเก่า แต่จะมีการกระจุกตัวมากเป็นพิเศษในบริเวณถนนคนค้ำล้อ การกำหนดขอบเขตศักยภาพเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาจึงแบ่งขอบเขตครอบคลุม 2 บริเวณพื้นที่ คือ (1) บริเวณถนนค้ำล้อภายในเขตเมืองเก่า และ (2) บริเวณถนนเจริญเมืองเขตการค้าที่สำคัญของแพร่ ซึ่งมีพื้นที่รวมทั้งสองพื้นที่ที่เมืองเก่าแพร่มีขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.436 ตารางกิโลเมตร

รูปที่ 5.2 เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) แพร่

5.1.4.3 เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) จังหวัดน่าน

การกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของน่านในขั้นตอนต่างๆ ได้ชี้ชัดให้เห็นถึงจุดเด่นของความเป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศาสนสถานจำนวนมากกระจายอยู่รอบบริเวณเขตเมืองน่าน และกระจุกตัวมากเป็นพิเศษในบริเวณเขตหัวแขวนเมืองน่าน ซึ่งลักษณะสำคัญและเป็นเอกลักษณ์คือการมี “ช่วง” หรือ พื้นที่กิจกรรมขนาดใหญ่เป็นตัวแทนเชื่อมสร้างความสัมพันธ์ และเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม ก่อให้เกิดทิวเมืองที่สำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของเขตเมืองเก่าน่าน จึงนับได้ว่าช่วงเป็นพื้นที่ที่สำคัญทางกายภาพที่ก่อให้เกิดคุณค่าในมิติทางสังคม การกำหนดขอบเขตศักยภาพเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาจึงได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักยภาพ 0.21 ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตครอบคลุมใจเมืองน่านบริเวณถนนมหาพรหม ย่านชุมชนไผ่เหลือง และบริเวณช่วงเมืองน่าน(หัวแขวนเมืองน่าน) ซึ่งมีความกระจุกตัวมากเป็นพิเศษของกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

5.2 อภิปรายผล

จากผลของการศึกษาเรื่องแนวทางการกำหนดเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนา นั้นสามารถทำให้เห็นภาพรวมของกลุ่มสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ภายในเขตเมืองเก่าทั้งสามพื้นที่ และแสดงให้เห็นถึงความทรงคุณค่าของงานสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่าในพื้นที่ทั้งสามจังหวัดในระดับตามเกณฑ์การประเมินในระดับต่างๆ การศึกษานี้สามารถสรุปให้เห็นผลของภาพรวมของการศึกษาในมิติต่างๆได้ดังนี้

1. ผลจากการสำรวจและจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ผลจากการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าภาพรวมของกลุ่มสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมที่มีความทรงคุณค่านระดับประเทศและภูมิภาค ตลอดจนความโดดเด่นทางรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในระดับสูงซึ่งเป็นตัวแทนของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นที่ที่แสดงกายภาพดั้งเดิมของเมืองเก่า มีจำนวนที่มีปริมาณความหนาแน่นค่อนข้างน้อย(กลุ่มสีส้มและสีแดง) เมื่อเทียบกับกลุ่มสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม(กลุ่มสีเหลือง) ซึ่งมีปริมาณที่มากกว่าและกระจายตัวทั่วพื้นที่เมืองเก่า สิ่งปลูกสร้างในกลุ่มนี้เป็นตัวที่กำหนดลักษณะทางกายภาพของทิวทัศน์เมืองในปัจจุบันและในอนาคต

ผลจากการศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มอาคารและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมคงเหลือในปริมาณน้อย และได้มีการลดจำนวนลงอย่างมาก ส่งผลทำให้เกิดเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและทิวทัศน์ของเมืองเก่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อกายภาพตามการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ของทั้ง 3 เมือง ในฐานะด้านการเป็นทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของงานวิจัยก่อนเริ่มดำเนินการศึกษาที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง และอย่างเร่งด่วน ในการจัดทำฐานข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการสร้างระบบเพื่อส่งเสริมและรักษาฐานทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม)ทั้งในเชิงการส่งเสริมและการป้องกัน การนำเอาแนวคิดการรักษาฐานทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวโดยนำเอาแนวคิดจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาแนวคิดการอนุรักษ์ในประเทศญี่ปุ่น (Denken) ซึ่งประสบผลสำเร็จในด้านการท่องเที่ยวไปพร้อมกับการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรทางด้านมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยการเริ่มต้นด้วยการกำหนดเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และพัฒนาแนวคิดดังกล่าวนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและรักษาฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมไปพร้อมกันนั้นจึงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาวิจัยในครั้งนี้และน่าจะต้องมีการพัฒนาแนวคิดและวิธีการประกอบอื่นๆให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมต่อการพัฒนาในประเทศไทย

2. การศึกษาในรายงานวิจัยฉบับนี้เป็นกระบวนการศึกษาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดทำเกณฑ์ดัชนีชี้วัดเพื่อวัดระดับของความทรงคุณค่า เกณฑ์ชี้วัดที่สำคัญอันหนึ่งคือ เกณฑ์ชี้วัดทางด้านสังคมซึ่งเป็นเกณฑ์ชี้วัดที่เป็นการกำหนดทิศทางการร่วมกันตามความเห็นและความต้องการของสังคม ซึ่งจะต้องประกอบด้วยเกณฑ์ทั้งทางด้านความคิดเห็น การใช้งานในพื้นที่

และกระบวนการมีส่วนร่วมของสังคม และจากการศึกษาด้วยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ได้ก่อให้เกิดกระแสทางด้านการอนุรักษ์และพัฒนาในพื้นที่ ทั้งในระดับของชุมชน และในระดับของการบริหารในพื้นที่ จึงทำให้การแสดงผลของการศึกษาในขั้นสุดท้ายในด้านการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ศักยภาพในการร่วมกันพัฒนาเป็นต้นแบบของพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในทั้งสามพื้นที่ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการและตรงกับความต้องการของชุมชน มีความสอดคล้องกับการทิศทางและนโยบายการพัฒนาพื้นที่ของส่วนราชการ

3. การศึกษาในด้านมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านสถาปัตยกรรมในพื้นที่จังหวัด ลำพูน แพร่ และ น่าน ยังคงแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางสถาปัตยกรรม ทางด้านแหล่งบริการทางด้านการท่องเที่ยว สามารถแสดงตัวตนเชิงอัตลักษณ์น่าค้นพบ ศึกษาและเรียนรู้ไปพร้อมกับการท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันพบว่ามาตรฐานทางด้านการรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานการท่องเที่ยว ยังคงต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงในอีกหลายด้าน และมีความจำเป็นต้องมีการวางกลยุทธ์การพัฒนา และแนวทางพัฒนาแหล่งสนับสนุนการท่องเที่ยวไปพร้อมกัน

4. การศึกษาด้านการกำหนดขอบเขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมในครั้งนี้นี้การกำหนดขอบเขตได้ ทำการศึกษาอย่างเป็นขั้นตอนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่าขอบเขตศักยภาพที่เกิดขึ้นในขั้นตอนสุดท้ายเพื่อเป็นขอบเขตในการมุ่งสู่การพัฒนาเป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ของเมืองทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาภายในพื้นที่ต้องมีแผนการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา มาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ศักยภาพเขตมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาสามารถชี้ให้เห็นถึงพื้นที่เขตเสนอขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งใหม่ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากการประกาศเขตเมืองเก่าฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีพื้นที่สำคัญที่ยังคงต้องมีการได้รับความคุ้มครองและมาตรการช่วยเหลือดูแลในด้านอื่นๆ เพิ่มเติม

5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่สำคัญทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดย แบ่งได้ดังนี้

1) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเขตมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมที่ได้กำหนดขอบเขตขึ้น มีความครอบคลุมมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมทั้งในระดับความสำคัญระดับภูมิภาค ประเทศ และมีสำคัญในฐานะเป็นสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม หน่วยงานราชการท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเช่น สำนักงานเทศบาล สำนักงานจังหวัดทั้งสามจังหวัด ควรมีการสนับสนุนให้มีการดำเนินงานในส่วนของการดูแลรักษา การซ่อมแซม และมีการเผยแพร่กลุ่มสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่าในด้าน การประชาสัมพันธ์ ทั้งผ่านการจัดกิจกรรมและการนำเสนอสู่ภายนอกให้ข้อมูลมีความทันสมัยอย่างต่อเนื่อง

2) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) มีความโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้นภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานเทศบาล และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ควรดำเนินการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมหรือแหล่งส่งเสริมให้เกิดอาชีพโดยอาศัยศักยภาพของมรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่อง และจากการศึกษาสามารถชี้ให้เห็นถึงพื้นที่เขตเสนอขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งใหม่ (ไขขาว) มีสัดส่วนพื้นที่และขอบเขตมากกว่าขอบเขตตามประกาศเขตเมืองเก่า และอยู่นอกเหนือจากการประกาศเขตเมืองเก่าฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีพื้นที่สำคัญที่ยังคงต้องมีการได้รับความคุ้มครอง พัฒนา และมีมาตรการช่วยเหลือดูแลในด้านอื่นๆเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงหรือเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวส่วนหนึ่งในเส้นทางการท่องเที่ยว

3) การดำเนินงานต่างๆด้านการศึกษาและการสร้างกระบวนการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศักยภาพเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมต้องมีการจัดการให้ชุมชนและเจ้าของอาคารสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่า มีส่วนร่วมในการเข้าไปดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่จะเป็นผู้ที่ทราบความต้องการ ปัญหา และ ความสามารถในการดูแลงานสถาปัตยกรรมของชุมชนมากที่สุด

5) ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้จากการต่อยอดองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม โดยอาจเกิดจากกระบวนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานโดยใช้การพัฒนาสิ่งปลูก

สร้างที่มีศักยภาพพัฒนาให้เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานด้านการบริการท่องเที่ยว

6) ส่วนราชการที่รับผิดชอบเช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานเทศบาล และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ฯลฯ ในพื้นที่ควรมีการบรรจุแผนการพัฒนาสิ่งบริการเพื่ออำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว และแผนการพัฒนาศักยภาพมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในแผนพัฒนาของหน่วยงาน เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างต่อเนื่องทุกปี เช่น การสร้างระบบประชาสัมพันธ์ การสื่อความหมายของข้อมูลอย่างเป็นปัจจุบันต่อนักท่องเที่ยว และสนับสนุนแหล่งข้อมูลความรู้และการท่องเที่ยวของจังหวัด

7) นักวิจัยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ควรดำเนินงานกิจกรรมต่างๆในการสนับสนุนการวิจัยร่วมกับชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นโครงการ ประมาณ 1 – 2 ปี เพื่อเป็นที่ปรึกษา ผู้ให้ข้อมูลและประสานความร่วมมือในด้านต่างๆเพื่อนำไปสู่การนำเอาข้อมูลไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ทางการท่องเที่ยว และหาแนวทางในการพัฒนาให้ต่อเนื่อง

8) สถาบันการศึกษาในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ฯลฯ ควรพิจารณาให้การสนับสนุนด้านวิชาการโดยการถ่ายทอด ความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดอบรม ในด้านเทคนิควิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาทางสถาปัตยกรรมอย่างยั่งยืน เช่นการถ่ายทอด วิธีการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ และการชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม(สถาปัตยกรรม) ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) หลังจากเสร็จสิ้นโครงการวิจัยนี้แล้ว ควรส่งเสริมให้มีการทำวิจัยในประเด็นต่อเนื่อง เช่น การศึกษาเรื่องการแนวทางการยกระดับสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว

2) ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยควรศึกษาถึงประเด็นในด้านวิธีการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะสร้างการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

3) ควรศึกษาเรื่องของการวางแผนพัฒนาพื้นที่ศักยภาพเขตมรดกทางวัฒนธรรม (สถาปัตยกรรม) ในแต่ละพื้นที่ แนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมและมาตรฐานเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4) ควรศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา หรือสงวนรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมของชุมชน ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เพื่อให้ชุมชน สามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้

5.3.3 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1) ควรมีการส่งเสริมรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณี อันดี

2) ชุมชนควรถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และกิจกรรมของงานหน่วยงานราชการที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

3) ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ภายใน ห้องถิ่นของตนเพื่อให้เกิดความรู้และความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

4) ควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์ภายในชุมชนให้สวยงาม สะอาด พร้อมทั้งจะเตรียมต้อนรับผู้มาท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชุมชน

5) ควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ ในชุมชนอย่างต่อเนื่องหรืออาจมีการจัดตั้งกลุ่มการเรียนรู้ทางด้านมรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนและมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

5.3.4 ข้อเสนอแนะต่อชุมชนด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่

1) ในกลุ่มอาคารที่มีการขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าควรดำเนินการจัดทำแนวทางในการปรับปรุง ซ่อมแซมอาคาร แนวทางการออกแบบอาคารเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ (design guideline) เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม

2) การรักษาภูมิทัศน์แวดล้อมอันเป็นพื้นที่ซึ่งส่งเสริมบรรยากาศของกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า ควรต้องมีแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อรักษาและคงไว้ซึ่งบรรยากาศของกลุ่มสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า

3) ในกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมทรงคุณค่า ควรดำเนินการจัดทำป้ายสื่อความหมาย แผนที่กลุ่มอาคารสำคัญต่างๆ เพื่อแสดงถึงความสำคัญของแต่ละสถานที่ ข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติต่างๆ และควรมีการแสดงสัญลักษณ์ที่แสดงสิทธิ์ของการเข้าชมในพื้นที่ต่างๆ แก่ นักท่องเที่ยว

4) ต้องดำเนินการจัดบริการเสริมต่างๆ ทั้งห้องน้ำสาธารณะ ทางสำหรับผู้พิการ ตลอดจนไฟแสงสว่างในจุดที่เปิดให้บริการในช่วงกลางคืน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมศิลปากร.(2532). **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุรักษ์สถานและแหล่งโบราณคดี.**

กรุงเทพฯ:หิรัญพัฒน์.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.(2553). **แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และ**

พัฒนาเมืองเก่าลำพูน. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.(2553). **ผังแม่บทและแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์**

และพัฒนาเมืองเก่าล้าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.(2554). **โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม**

ศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์พัฒนาและบริหาร**

จัดการเมืองเก่า เล่มที่ ๑ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่า ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.(2555). **โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม**

ศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม .

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงวัฒนธรรม.(2551). **คู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมของภาคเครือข่ายวัฒนธรรม.**

กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ .

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ, (2552). **การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ : ภาควิชา**

สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การเคหะแห่งชาติ. (2555). **การศึกษาของโครงการฟื้นฟูเมืองและการอยู่อาศัยในภูมิภาคขอบเขต**

พื้นที่เทศบาลเมืองแพร่. การเคหะแห่งชาติ.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. เข้าถึงวันที่ 7 กรกฎาคม 2559, จาก การท่องเที่ยว

แห่งประเทศไทย : <http://www.tripdeedee.com/traveldata/nan/nan21.php> วันที่ 27

กรกฎาคม 2559

จังหวัดลำพูน. **ข้อมูลเศรษฐกิจจังหวัดลำพูน**. เข้าถึงวันที่ 27 กรกฎาคม 2559. จาก

http://www.lamphun.go.th/officialwebsite/2013/?page_id=287

จังหวัดลำพูน. **ข้อมูลจังหวัดลำพูน**. เข้าถึงวันที่ 26 กรกฎาคม 2559. จาก:

http://www.lamphun.go.th/officialwebsite/2013/?page_id=283

จังหวัดลำพูน. **ลักษณะภูมิอากาศจังหวัดลำพูน**. เข้าถึงวันที่ 27 กรกฎาคม 2559

www.gisweblamphun.com/pages/changhwadlamphun/thuetang--laksnathawaip.php

จังหวัดน่าน. **ข้อมูลจังหวัดน่าน**. เข้าถึงวันที่ 12 ธันวาคม 2559.

http://www.nan.go.th/webjo/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=24

จังหวัดน่าน. **ข้อมูลจังหวัดน่าน**. เข้าถึงวันที่ 27 กรกฎาคม 2559

http://www.nan.go.th/webjo/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=22

ฉววรรณ สายเชื้อ.(2541). **แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา**. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธาดา สุทธิธรรม (2533). **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุรักษ์สถานและแหล่งโบราณคดี**.

กรุงเทพฯ: หิรัญพัฒน์ .

พระยาอนูมานราชชน. (2532). **พรมแดนแห่งความรู้** : รวมพระนิพนธ์และบทความทางวิชาการเพื่อ

เป็นเกียรติเนื่องในวาระครบ 100 ปี พระยาอนูมานราชชน. (อ. วิริยะพินิจ, Ed.) กรุงเทพฯ:

สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

แผนที่จังหวัดแพร่. เข้าถึงวันที่ 12 ธันวาคม 2559 จาก :

http://attractionsth.blogspot.com/2010/09/blog-post_06.html

แผนที่จังหวัดลำพูน. เข้าถึงวันที่ 11 ธันวาคม 2559. จาก :

http://attractionsth.blogspot.com/2010/09/blog-post_06.html

ยงธินศรี พิมลเสถียร.(2553). **โครงการศึกษาวิจัยมาตรฐานที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อคงไว้ซึ่ง**

เอกลักษณ์และคุณค่าของเมือง. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ.

วิวรรณ สีนานา (2546). **การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่ม**

คลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

สุพัตรา สุภาพ (2528). **สังคมวิทยา ฉบับที่ 9**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดแพร่. (2559). **การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดแพร่.**

แพร่: ที่ทำการปกครองจังหวัดแพร่/สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดแพร่,.

สถานีอุตุนิยมวิทยาแพร่. (2559). **ลักษณะภูมิอากาศจังหวัดแพร่.**แพร่.

สำนักโบราณคดี, ก. (2550). **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์.** กรุงเทพฯ:

อัมรินทร์พลินติ้งแอนพลับบิซซิ่ง.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ก. (2541). **การพัฒนาการอนุรักษ์**

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (เล่มที่ 5). กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. ระบบบริการห้องสมุด. เข้าเข้าถึงวันที่ 12 พฤศจิกายน 2559.

http://www.onep.go.th/library/index.php?option=com_content&view=article&id=68:2012-04-17-02-59-27&catid=26:2012-04-02-06-57-22&Itemid=34

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2553). กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ก. (2559, 12 11). กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

Retrieved from กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม :

http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php?name=onep_3&file=readnews&id=9

อานนท์ อาภาภิรม. (2519). **สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย.** กรุงเทพฯ , กรุงเทพฯ, ประเทศไทย:
พิมพ์ลักษณ์.

อัมเรศ เทพมา (2557). **การกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทย**ที่ปุ่น.

กรุงเทพ.

เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดน่าน. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิ

ปัญญาจังหวัดน่าน.เข้าถึงวันที่ 27 ธันวาคม 2559. จาก

http://www.nan.go.th/webjo/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=27

ภาษาอังกฤษ

Feilden , B., & Jokileht, J. (1998). **Management guildline for world cultural heritage sites.** Rome: ICCROM.

Manley, Sandra , & Guise, R. (1998). **Conservation in the Built Environment” in**

Greed, Introducing Urban Design: Interventions and responses. (M. Clara and Roberts, Ed.) Longman,.

Tachakitkachorn, T. (2016). **District for Preservation in DENKEN System JAPAN.**
Bangkok: Chulalongkorn University.

UNESCO. (2515). **Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage.** Paris: UNESCO.

US. (n.d.). National register for Historic place.